
بسم الله الرحمن الرحيم

Eruditi Sejid Muhamed Husejn Tabatabai

Çështja e shoqërisë, e familjes dhe e martesës në dritën e Kur'anit të Shenjtë

Tiranë, 2026

Titulli: Çështja e shoqërisë, e familjes dhe e martesës në dritën e Kur'anit të Shenjtë

Autori: Eruditi Sejid Muhamed Husejn Tabatabai

Përgatitur nga: Daru Safvetu

E përktheu nga arabishtja: Haxhi Shejkh Vullnet MERJA

E redaktoi: Liseda RAMAJ

E korrektoi: Ma. Isra MERJA

Përkujdesja kompjuterike: Sabrie FEZA

Kopertina: Sabrie FEZA

Botoi: Shoqata "Flladi" - Tiranë, 2026

KAPITULLI I PARË

THEMELET E SHOQËRISË ISLAME

Me emrin e Allahut, Gjithësisht-Mëshiruesit, Veçanërisht-Mëshirëplotit!

1 – Njeriu dhe shoqëria

Fakti që lloji njerëzor është një lloj shoqëror nuk ka nevojë për shumë argumentim për ta vërtetuar, sepse çdo individ është i prirur natyrshëm drejt kësaj. Njeriu ka jetuar gjithmonë në një gjendje shoqërore, siç na e përcjell historia dhe gjurmët e dukshme që dëshmojnë për kohët më të hershme kur njeriu jetonte dhe sundonte mbi këtë tokë.

Kur'ani i Shenjtë e ka përshkruar këtë të vërtetë në mënyrën më të bukur në shumë ajete, si fjala e të Lartësuarit:

{يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا}

"O njerëz! Ne ju krijuam nga një mashkull dhe një femër dhe ju bëmë popuj e fise që të njiheni ndërmjet jush."[1]

Dhe i Lartësuari thotë:

{نحن قسمنا بينهم معيشتهم في الحياة الدينا ورفعنا بعضهم فوق بعض درجات ليتخذ بعضهم سخرياً}

"Ne kemi ndarë mes tyre mjetet e jetesës në jetën e kësaj bote dhe kemi ngritur disa mbi disa të tjerë në shkallë, që disa të shërbejnë për disa të tjerë."[2]

Gjithashtu thotë:

{بعضكم من بعض}

"Disa prej jush janë prej disa të tjerëve."[3]

I Lartësuari ka thënë:

وهو الذي خلق من الماء بشراً فجعله نسباً وصهراً

"Dhe Ai është që krijoi njeriun nga uji, pastaj e bëri atë me lidhje farefisnie dhe me lidhje krushqie (martesore)."[4], e të tjera ajete të ngjashme.

[1] Sure "El Huxhurat", ajeti 13.
[2] Sure "Ez Zuhruf", ajeti 32.
[3] Sure "Ali Imran", ajeti 195.
[4] Sure "EL Furkan", ajeti 54.

2 - Njeriu dhe zhvillimi i tij në shoqëri

Shoqëria njerëzore, si edhe të gjitha veçoritë shpirtërore të njeriut dhe ato që lidhen me to, nuk kanë ekzistuar që në momentin kur njeriu u shfaq i plotë dhe i përkryer, në një gjendje që nuk pranon rritje apo zhvillim. Përkundrazi, shoqëria, si edhe çështjet e tjera shpirtërore dhe perceptuese njerëzore, ka qenë vazhdimisht në proces përsosjeje, në përputhje me përsosjen e vetë njeriut në aspektet e tij materiale dhe shpirtërore.

Në të vërtetë, nuk ishte e pritshme që kjo veçori të përjashtohej nga të gjitha veçoritë njerëzore dhe të shfaqej që në fillim e plotë dhe e përkryer në shkallën më të lartë të saj. Përkundrazi, ajo është si të gjitha cilësitë njerëzore që lidhen me fuqitë e dijes dhe të vullnetit, dhe që zhvillohen gradualisht te njeriu.

Nga reflektimi mbi gjendjen e këtij lloji njerëzor kuptohet se gjëja e parë që u shfaq nga shoqëria ishte shoqëria familjare e bazuar në martesë, sepse faktori i saj natyror, sistemi i riprodhimit, është ndër faktorët më të fortë të shoqërimit, pasi nuk mund të realizohet nga një individ i vetëm, ndryshe nga ushqyerja dhe nevoja të tjera.

Më pas u shfaq ajo veçori që ne në studimet e librit tonë "El Mijzan" e kemi quajtur "përdorimi i tjetrit" (istikhadim), që do të thotë vendosja e të tjerëve në shërbim të nevojave të veta përmes shtrirjes së pushtetit dhe imponimit të vullnetit mbi ta.

Më pas kjo u shfaq në formën e udhëheqjes: si kryetari i familjes, kryetari i fisit, kryetari i popullit dhe kryetari i kombit. Natyrisht, në fillim udhëheqësi i zgjedhur mes tyre ishte më i forti dhe më trimi, pastaj ai që ishte më trim dhe më i pasur e me më shumë fëmijë, e kështu me radhë, derisa përfundoi tek ai që ishte më i dituri në çështjet e qeverisjes dhe të politikës.

Ky ishte edhe shkaku fillestar i shfaqjes së idhujtarisë dhe i vazhdimit të saj deri në ditët e sotme.

Veçanërisht shoqërimi në të gjitha format e tij (familjar dhe të tjera), edhe pse nuk është ndarë kurrë nga njerëzimi në këto faza, qoftë edhe për një çast, sërish ai nuk ka qenë i vetëdijshëm për njeriun në mënyrë të detajuar; përkundrazi, ai ka jetuar dhe është zhvilluar në mënyrë të pandërgjegjshme, si pasojë e veçorive të tjera që lidhen me njeriun, si përdorimi i të tjerëve dhe instikti i vetëmbrojtjes, e të ngjashme me to.

Kur'ani Famëlartë njofton se gjëja e parë që e ka zgjuar njeriun për shoqërinë në mënyrë të vetëdijshme dhe është kujdesur për ruajtjen e shoqërisë në mënyrë të pavarur, ka qenë profetësia. Allahu i Lartësuar thotë:

{وما كان الناس إلا أمة واحدة فاختلفوا}

"Njerëzit ishin një ymet i vetëm, pastaj u përçanë."[1]

Dhe:

[1] Sure "Junus", ajeti 19.

"كان الناس أمة واحدة فبعث الله النبيين مبشرين ومنذرين وأنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس فيما اختلفوا فيه"

"Njerëzit ishin një bashkësi e vetme, pastaj Allahu dërgoi profetët si përgëzues dhe paralajmërues dhe zbriti me ta Librin me të vërtetën, që të gjykojë mes njerëzve në atë për të cilën ata kundërshtoheshin."[1]

Ky ajet tregon se njerëzit në kohët më të hershme të tyre ishin një bashkësi e vetme, e thjeshtë, pa dallime mes tyre; pastaj u shfaqën mosmarrëveshjet dhe konfliktet, dhe Allahu dërgoi profetët dhe zbriti me ta Librin për t'i larguar këto mosmarrëveshje dhe për t'i kthyer njerëzit në unitetin e shoqërisë, të ruajtur përmes ligjeve të shpallura.

Allahu thotë gjithashtu:

{شرع لكم من الدين ما وصى به نوحاً والذي أوحينا إليك وما وصينا به إبراهيم وموسى وعيسى أن أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه}

"Ai ju ka përcaktuar për fenë atë që i kishte porositur Nuhut, atë që Ne të kemi shpallur ty, dhe atë që i kemi porositur Ibrahimit, Musait dhe Isait: 'Ta ngrini fenë dhe mos u përçani në të.'"[2]

Ky ajet tregon se largimi i përçarjes mes njerëzve dhe krijimi i unitetit të tyre është bërë në formën e thirrjes për ngritjen e fesë dhe mosndarjes në të. Pra, feja ishte ajo që garantonte shoqërinë e tyre të drejtë.

[1] Sure "El Bekare", ajeti 213.

[2] Sure "Esh Shura", ajeti 13.

Ky ajet, siç shihet, e përshkruan këtë thirrje (thirrjen për shoqëri dhe unitet) që nga Nuhu, i cili është profeti më i hershëm me ligj dhe libër, pastaj nga Ibrahimi, pastaj nga Musai, pastaj nga Isai (Paqja qoftë mbi ta!).

Në sheriatin e Nuhut dhe të Ibrahimit kishte pak dispozita, ndërsa më i gjerë prej tyre ishte sheriati i Musait, të cilin e pason sheriati i Isait, siç tregon Kur'ani dhe siç duket edhe nga Ungjijtë. Në sheriatin e Musait, siç thuhet, kishte rreth gjashtëqind dispozita.

Pra, thirrja për shoqëri nuk ka filluar si një thirrje e pavarur dhe e qartë, përveçse nga ana e profetësisë, në formën e fesë, siç e pohon Kur'ani dhe historia e vërteton.

3 - Islami dhe kujdesi i tij për shoqërinë

Nuk ka dyshim se Islami është feja e vetme që e ka themeluar ndërtimin e saj haptazi mbi shoqërinë dhe bashkësinë, dhe nuk e ka lënë pas dore çështjen e shoqërisë në asnjë aspekt të saj, qoftë edhe më i vogli. Nëse dëshiron ta kuptosh më thellë këtë, atëherë shiko larminë e veprave njerëzore, degëzimin e tyre në gjini, lloje dhe kategori të ndryshme, të cilat mendja nuk mund t'i përmbledhë të gjitha. Pastaj shiko se si ky sheriat hyjnor i ka përfshirë të gjitha ato, i ka numëruar, ka vendosur dispozita për secilën dhe i ka shtrirë rregullat e tij mbi to; aty do të shohësh një mrekulli të vërtetë. Më pas shiko se si e ka formësuar tërë këtë në kornizën e shoqërisë dhe do të vëresh se ajo e ka depërtuar frymën e bashkësisë në to deri në shkallën më të lartë të mundshme.

Pastaj krahasoje atë që gjen me sheriatet e tjera të vërteta për të cilat kujdeset Kur'ani, si sheriati i Nuhut, Ibrahimit, Musait dhe Isait (Paqja qoftrë mbi ta!), derisa ta kuptosh raportin dhe pozitën e secilit.

Sa për fetë dhe ligjet e të cilave Kur'ani nuk u përgjigjet, si fetë pagane, sabeiste, manikeiste, dualiste dhe të tjera, çështja e tyre është edhe më e qartë dhe më e dukshme.

Ndërsa për popujt e qytetëruar dhe për të tjerët, historia nuk përmend tjetër veçse se që ata ndiqnin atë që kishin trashëguar nga kohët më të hershme të njerëzimit, ku bashkësia mbështetej në shfrytëzim dhe në mbledhjen e individëve nën një qeveri despotike dhe pushtet mbretëror. Kështu, shoqëria kombëtare, atdhetare dhe rajonale jetonte nën flamurin e mbretit dhe udhëheqjes, dhe drejtohej nga faktorët e trashëgimisë, të vendit dhe të ngjashmëve me to, pa patur kujdesjen e ndonjë populli në mënyrë të pavarur për çështjen e shoqërisë, e pa e bërë atë objekt studimi dhe veprimi.

Madje edhe kombet e mëdha që kishin sundim mbi botën në kohën kur drita e fesë filloi të lindte dhe të përhapej me ndriçimin e saj, si perandoritë e Romës dhe të Persisë, nuk ishin tjetër veçse sisteme perandorake dhe mbretërore, ku popujt e tyre bashkoheshin nën flamurin e mbretit dhe të sundimit të tij; dhe bashkësia zhvillohej e rritej me forcimin e atij pushteti dhe mbetej në këmbë sa kohë që mbetej dhe pushteti.

Po në atë që ata trashëguan gjenden diskutime shoqërore në shkrimet e filozofëve të tyre, si Sokrati, Platoni, Aristoteli dhe të tjerë; por ato mbetën vetëm letra e shkrime që nuk hynë kurrë në zbatim praktik dhe shembuj teorikë që nuk zbritën në realitetin

konkret dhe në jetën e përditshme. Historia e trashëguar është dëshmitari më i drejtë për vërtetësinë e asaj që përmendëm.

Prandaj, thirrja e parë që trokiti në veshin e njerëzimit dhe e ftoi njeriun që t'i kushtojë rëndësi çështjes së shoqërisë, duke e bërë atë një temë të pavarur jashtë neglizhencës dhe vartësisë, ishte thirrja me të cilën erdhi Islami. Paqja dhe bekimi më i mirë qofshin mbi të Dërguarin! Ai i ftoi njerëzit, me anë të ajeteve që iu shpallën nga Zoti i tij, drejt lumturisë së jetës dhe një jetese të mirë në bashkësi.

Allahu i Madhëruar ka thënë:

{وأن هذا صراطي مستقيماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم}

"Dhe kjo është rruga Ime e drejtë, prandaj ndiqeni atë dhe mos ndiqni rrugë të tjera që t'ju përçajnë nga rruga e Tij."[1]

Dhe:

{واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا}

"Dhe kapuni të gjithë fort pas litarit të Allahut e mos u përçani..."[2]

Dhe:

ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر

[1] Sure "El En'am", ajeti 153.

[2] Sure "Ali Imran", ajeti 103.

"Le të jetë prej jush një grup që thërret në të mirë, urdhëron për të mirën dhe ndalon nga e keqja"[1]. Kjo tregon ruajtjen e shoqërisë nga përçarja dhe ndarja.

Dhe:

وأولئك هم المفلحون * ولا تكونوا كالذين تفرقوا واختلفوا من بعد ما جاءهم البينات

"...dhe të tillët janë të shpëtuarit. Dhe mos u bëni si ata që u përçanë dhe u kundërshtuan pasi u erdhën argumentet e qarta."[2]

Dhe:

{إن الذين فرقوا دينهم وكانوا شيعاً لست منهم في شيء}

"Vërtet, ata që e përçanë fenë e tyre dhe u bënë sekte, ti nuk ke asgjë të përbashkët me ta."[3] Dhe shumë ajete të tjera të përgjithshme që thërrasin drejt bashkimit dhe unitetit.

Gjithashtu, Allahu i Madhëruar thotë:

{إنما المؤمنون إخوة فأصلحوا بين أخويكم}

"Besimtarët janë vëllezër, prandaj pajtojini vëllezërit tuaj!"[4]

Dhe:

{ولا تنازعوا فتفشلوا وتذهب ريحكم}

[1] Sure "Ali Imran", ajeti 104.
[2]. Sure "Ali Imran", ajeti 105.
[3] Sure "El En'am", ajeti 159.
[4] Sure "El Huxhurat", ajeti 10.

“Mos u grindni mes vete, se do të dobësoheni dhe do t’ju humbasë fuqia!”[1]

Dhe:

{وتعاونوا على البر والتقوى}

“Ndihmojeni njëri-tjetrin në mirësi dhe devotshmëri!”[2]

Dhe:

{ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر}

“Le të jetë prej jush një grup që thërret në të mirë, urdhëron për të mirën dhe ndalon nga e keqja.”[3]

Ka edhe ajete të tjera që urdhërojnë ndërtimin e shoqërisë islame mbi marrëveshjen dhe unitetin, në përfitimin e të mirave dhe vlerave të saj shpirtërore e materiale, si dhe në mbrojtjen e saj, për të cilat do të flasim më poshtë.

4 - Vlerësimi i Islamit për lidhjen ndërmjet individit dhe shoqërisë

Krijimi dhe formimi në fillim prodhon pjesë themelore që kanë ndikime dhe veçori të caktuara, pastaj i bashkon dhe i ndërthur ato, megjithëse mes tyre ekzistojnë dallime dhe ndarje;

[1] Sure “El Enfal”, ajeti 46.

[2] Sure “Maide”, ajeti 2.

[3] Sure “Ali Imran”, ajeti 104.

dhe nga ky bashkim përfitohen dobi të reja, të shtuara mbi ato dobi që shihen te vetë pjesët.

Për shembull, njeriu ka pjesë të trupit, gjymtyrë, organe dhe fuqi të ndryshme, të cilat kanë dobi të ndara materiale dhe shpirtërore. Ndonjëherë ato bashkohen mes tyre dhe kështu fuqizohen e madhështohen, siç është pesha e secilës pjesë krahas peshës së tërësisë, aftësia për të vepruar dhe për t'u zhvendosur nga një gjendje në tjetrën, e të ngjashme me këto. Ndonjëherë ato nuk bashkohen dhe mbeten në gjendjen e tyre të ndarjes dhe dallimit, si dëgjimi, shikimi, shija, vullneti dhe lëvizja.

Megjithatë, të gjitha këto, për shkak të unitetit të përbërjes së tyre, janë nën sundimin e një qenieje të vetme të krijuar, që është njeriu. Atëherë shfaqen dobi që nuk gjenden te secila pjesë veç e veç, dhe këto janë dobi të shumta, si në aspektin e veprimit dhe të ndikimit, ashtu edhe në aspektin shpirtëror dhe material.

Për shembull, fara njerëzore (nutfeja - sperma), kur plotëson zhvillimin e saj, bëhet e aftë të nxjerrë nga vetja një pjesë tjetër të materies dhe ta rrisë atë derisa të bëhet një njeri tjetër i plotë, i cili kryen veprime të ngjashme me ato që kryente origjina dhe burimi i tij, si në aspektin material ashtu edhe në atë shpirtëror.

Kështu, individët e shumtë të njerëzimit, megjithëse janë të shumtë në numër, përbëjnë një njerëzim të vetëm. Veprimet e tyre janë të shumta në numër, por një në lloj. Ata bashkohen dhe harmonizohen, ashtu si uji që ndahet në enë të ndryshme: ujërat janë të shumta, por lloji i tyre është një; vetitë e tyre janë të shumta, por natyra e tyre është e njëjtë. Dhe sa më shumë që ujërat

bashkohen në një vend të vetëm, aq më e fortë bëhet vetia e tyre dhe aq më i madh bëhet ndikimi i tyre.

Islami, në edukimin e individëve të këtij lloji njerëzor dhe në udhëzimin e tyre drejt lumturisë së tyre të vërtetë, e ka marrë parasysh këtë kuptim real që gjendet tek ata, dhe nuk ka rrugëdalje pa e konsideruar atë. Allahu i Madhëruar thotë:

{ يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى }

"O njerëz! Ne ju krijuam prej një mashkulli dhe një femre..."[1]

Dhe:

{بعضكم من بعض}

"Disa prej jush janë nga disa të tjerë."[2]

Kjo lidhje reale ndërmjet individit dhe shoqërisë çon patjetër në krijimin e një ekzistence tjetër brenda shoqërisë, sipas asaj që individët i japin asaj nga ekzistenca e tyre, fuqitë, cilësitë dhe ndikimet e tyre. Kështu, në shoqëri formohet një lloj ekzistence e ngjashme me atë të individit, bashkë me cilësitë e ekzistencës. Kjo është diçka e dukshme dhe e vërejtshme.

Për këtë arsye, Kur'ani i ka konsideruar bashkësitë (ymetet) si të kenë ekzistencë, afat, libër, ndjenja, kuptim, vepra, bindje dhe gjynahe.

[1] Sure "El Huxhurat", ajeti 13.

[2] Sure "Ali Imran", ajeti 195.

Allahu i Madhëruar thotë:

{ولكل أمة أجل فإذا جاء أجلهم لا يستأخرون ساعة ولا يستقدمون}

"Çdo popull ka afatin e vet. Kur t'u vijë afati, ata nuk mund ta shtyjnë as për një çast e as ta përshpejtojnë."[1]

Dhe:

{كل أمة تدعى إلى كتابها}

"Çdo popull do të thirret te libri i vet."[2]

Dhe:

زينا لك أمة عملهم

"Ne ia kemi zbukuruar çdo populli veprat e tyre."[3]

Dhe:

وهمت كل أمة برسولهم ليأخذوه وجادلوا بالباطل ليدحضوا به الحق فأخذتهم فكيف كان عقاب

"Çdo popull deshi ta kapte të dërguarin e vet dhe polemizuan me të pavërtetën për ta zhdukur të vërtetën; por Unë i mora ata me dënim, e si ishte ndëshkimi Im!"[4]

Dhe:

[1] Sure "El A'raf", ajeti 34.
[2] Sere "El Xhathijeh", ajeti 28.
[3] Sure "El En'am", ajeti 108.
[4] Sure "El Gafir", ajeti 5.

ولكل أمة رسول فإذا جاء رسولهم قُضي بينهم بالقسط

“Çdo popull pati një të dërguar; e kur u vinte i dërguari i tyre, gjykohej mes tyre me drejtësi.”[1]

Prandaj shohim se Kur’ani u kushton rëndësi historive të popujve ashtu siç u kushton tregimeve të individëve, madje edhe më shumë. Kjo ndodhte në një kohë kur historia merrej vetëm me regjistrimin e gjendjeve të figurave të njohura, mbretërve dhe të mëdhenjve, ndërsa historianët nuk merreshin me historinë e popujve dhe shoqërive.

Vetëm pas zbritjes së Kur’anit disa historianë filluan të merren disi me këtë çështje, si El-Mes’udi dhe Ibn Khalduni, derisa ndodhi ndryshimi i madh në historiografinë tradicionale, ku në vend të fokusit te individët, u vendos fokusi te popujt dhe shoqëritë. Thuhet se i pari që e sistemoi këtë metodë ishte francezi Auguste Comte, i cili vdiq në vitin 1857 të erës sonë.

Me pak fjalë, siç u përmend më herët, nga kjo domosdoshmërisht krijohen fuqi dhe veçori shoqërore të forta, të cilat i mposhtin fuqitë dhe veçoritë individuale kur ato bien në kundërshtim apo përplasje. Ndjesia dhe përvoja e dëshmojnë këtë, si në fuqitë dhe ndikimet aktive, ashtu edhe në ato pasive.

Kështu, vendosmëria dhe vullneti i turmës për një çështje të caktuar, si në rastet e trazirave popullore apo sulmeve shoqërore, nuk mund të përballohen nga një vullnet kundërshtues ose një forcë e vetme nga individët e saj. Prandaj, pjesa nuk ka rrugë tjetër

[1] Sure “Junus”, ajeti 47.

veçse ta ndjekë të tërën dhe të ecë sipas asaj që ndjek masa e përgjithshme, si në rastet e disfatës, humbjes së sigurisë, tërmeteve, urisë, epidemive apo edhe gjërave më të vogla se këto, si zakonet e përhapura, veshjet kombëtare dhe të ngjashmet me to, të cilat e detyrojnë individin t'i ndjekë dhe ia dobësojnë forcën e mendimit dhe të gjykimit.

Ky është sekreti i interesimit të Islamit për çështjen e shoqërisë — një interesim të tillë që nuk e gjejmë dhe nuk do ta gjejmë në asnjë fe tjetër apo në sistemet e kombeve të qytetëruara. Ndoshta edhe vështirë se mund ta besosh këtë. Edukimi i moralit dhe instinkteve tek individi, që është baza e ekzistencës së shoqërisë, nuk mund të ketë sukses, përveçse në një masë shumë të vogël e të papërfillshme, nëse në shoqëri ekzistojnë morale dhe instinkte kundërshtuese, të forta dhe dominuese.

Prandaj Islami i ndërtoi dispozitat dhe ligjet e tij më të rëndësishme, si Haxhi, namazi, xhihadi, shpenzimi në rrugë të Allahut, dhe në përgjithësi devotshmëria fetare, mbi bazën e shoqërisë dhe të bashkësisë.

Ai e ruajti këtë jo vetëm përmes fuqisë së qeverisë islame, e cila mbron simbolet dhe kufijtë e përgjithshëm të fesë, dhe jo vetëm përmes detyrës së thirrjes në të mirë, urdhërimit për të mirë dhe ndalimit nga e keqja, që është detyrim për të gjithë ymetin, por edhe duke e bërë qëllimin e shoqërisë islame, dhe çdo shoqëri ka nevojë për një qëllim të përbashkët, lumturinë e vërtetë dhe afërsinë e pozitën pranë Allahut.

Ky është një mbikëqyrës i brendshëm që nuk i fshihet asgjë nga ajo që ndodhet në brendësinë dhe fshehtësinë e njeriut, e lëre

më ajo që shfaqet haptazi, edhe nëse kjo mund t'u fshihet grupeve të thirrësve dhe atyre që urdhërojnë për të mirë e ndalojnë nga e keqja.

Dhe kjo është ajo që kemi përmendur, se Islami e ka tejkaluar çdo sistem tjetër dhe çdo metodë tjetër në kujdesin dhe interesimin për çështjen e shoqërisë.

5 - A e pranon praktika dhe vazhdimësia ligjin shoqëror të Islamit?

Ndoshta mund të thuash: Nëse ajo që u përmend është e vërtetë, dhe nëse vështrimi i Islamit për ndërtimin e një shoqërie të drejtë është më i lartë në strukturë dhe më i fortë në themel edhe se shoqëritë që kanë ndërtuar kombet e qytetëruara dhe të përparuara, atëherë përse ai u pranua në praktikë vetëm për një periudhë të shkurtër dhe më pas nuk arriti ta ruajë veten pa u shndërruar në sisteme si ato të Çezarit dhe të Kisrasë? Madje u kthye në një perandori me vepra edhe më të rënda e më të shëmtuara se ato që ekzistonin më parë. Ndërkohë, qytetërimi perëndimor vazhdon të mbetet dhe të qëndrojë.

Kjo, sipas tyre, është dëshmi se qytetërimi i tyre është më i përparuar dhe sistemi i tyre shoqëror më i përsosur dhe më i qëndrueshëm. Ata i ndërtuan ligjet dhe sistemin e tyre shoqëror mbi bazën e vullnetit të popullit dhe prirjeve e dëshirave njerëzore, pastaj morën parasysh vullnetin dhe propozimin e shumicës, sepse sipas zakonit është e pamundur që të gjithë të bashkohen në një vullnet të vetëm. Sundimi i shumicës është një ligj i natyrshëm dhe i dukshëm në natyrë.

Ne shohim se çdo shkak material dhe çdo faktor natyror ndikon mbi shumicën, jo gjithmonë mbi të gjithë. Po kështu, faktorët e ndryshëm që kundërshtojnë njëri-tjetrin ndikojnë sipas forcës së shumicës, jo të tërësisë dhe as të pakicës. Prandaj, është e arsyeshme që ndërtimi i shoqërisë, sipas qëllimit dhe ligjeve që veprojnë në të, të mbështetet mbi vullnetin e shumicës.

Sa për idealin fetar, ai në botën e sotme nuk është veçse një dëshirë që nuk e kalon fazën e teorisë dhe një shembull racional i paarritshëm në praktikë.

Qytetërimi bashkëkohor, në shtetet ku është shfaqur, ka garantuar forcën dhe lumturinë e shoqërisë, edukimin e individëve dhe pastrimin e tyre nga veset, gjëra që shoqëria nuk i pranon, si gënjeshtra, tradhtia, padrejtësia, vrazhdësia, ashpërsia dhe të ngjashme me to.

Kjo që paraqitëm është përmbledhja e asaj që qarkullon në mendjet e një grupi studiuesish tanë nga Lindja, veçanërisht mendimtarëve të nderuar që merren me studime shoqërore dhe psikologjike. Mirëpo ata e kanë trajtuar këtë çështje jo nga burimi i saj i vërtetë, prandaj u është ngatërruar kuptimi i drejtë i analizës. Për ta sqaruar këtë, themi: Sa për thënien e tyre se sistemi shoqëror islam nuk është i zbatueshëm në botën e sotme, ndryshe nga sistemet e qytetërimit bashkëkohor në kushtet aktuale, kuptimi i saj është se rrethanat dhe gjendjet e tanishme të botës nuk përputhen me ligjet e përcaktuara në Islam. Kjo mund të pranohet, por nuk provon asgjë.

Të gjitha sistemet dhe ligjet që qarkullojnë në shoqërinë njerëzore kanë lindur pasi më parë nuk ekzistonin. Ato janë shfaqur

në një kohë kur të gjitha rrethanat dhe kushtet ekzistuese ishin në kundërshtim me to dhe i refuzonin ato. Pastaj ato u ngritën, u përballën me sistemet e mëparshme të rrënjosura dhe të vazhdueshme. Ndoshta në fillim u shtypën dhe u mundën, por më pas u kthyen për herë të dytë e të tretë, derisa fituan epërsi, u forcuan dhe morën kontrollin. Ndonjëherë edhe u zhdukën e u shuan, sepse rrethanat dhe faktorët nuk i ndihmuan më tej.

Historia dëshmon për këtë në të gjitha sistemet fetare dhe tokësore, madje edhe në raste si demokracia dhe socializmi. Për këtë aludon edhe fjala e Allahut të Lartësuar:

{قد خلت من قبلكم سنن فسيروا في الارض فانظروا كيف كان عاقبة المكذبين}

"Para jush kanë kaluar ligje e tradita të popujve; prandaj ecni nëpër tokë dhe shikoni si ishte përfundimi i përgënjeshtruesve."[1]

Ajeti tregon se rruga dhe ligji që shoqërohet me përgënjeshtrimin e shenjave të Allahut nuk përfundon me një fund të mirë dhe të lavdërueshëm.

Prandaj, vetëm fakti që një sistem nuk përputhet me gjendjen aktuale njerëzore nuk zbulon pavlefshmërinë apo prishjen e tij. Përkundrazi, kjo është pjesë e ligjeve natyrore që veprojnë në botë për plotësimin e krijimit të ngjarjeve të reja, përmes veprimit, kundërveprimit dhe përplasjes së faktorëve të ndryshëm.

Islami, ashtu si të gjitha sistemet e tjera, nga këndvështrimi natyror dhe shoqëror, nuk përbën përjashtim nga ky rregull i përgjithshëm. Gjendja e tij, sa i përket përparimit apo prapambetjes

[1] Sure "Ali Imran", ajeti 137.

dhe mbështetjes nga faktorët dhe rrethanat, është si gjendja e çdo sistemi tjetër.

Gjendja e Islamit sot, ndërkohë që është ngulitur në shpirtrat e më shumë se katërqind milionë njerëzve[1] dhe ka zënë vend në zemrat e tyre, nuk është më e dobët se gjendja e tij në kohën e thirrjes së Nuhut, Ibrahimit dhe Muhamedit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!). Secila nga thirrjet e tyre filloi me vetëm një njeri, në një botë që atëherë nuk njihte tjetër veç prishjes dhe korrupsionit. Pastaj ajo u përhap, u rrënjos, jetoi dhe u lidh brez pas brezi pa u ndërprerë deri në ditët tona.

I Dërguari i Allahut, Muhamedi (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) filloi thirrjen e tij në një kohë kur nuk kishte me vete askënd që ta mbështeste, përveç një burri dhe një gruaje. Pastaj njerëzit iu bashkuan njëri pas tjetrit. Erdhi koha e vështirësisë më të madhe, derisa u erdhi ndihma e Allahut dhe ata formuan një shoqëri të drejtë, me individë tek të cilët mbizotëronin devotshmëria dhe morali i mirë. Ata jetuan për një periudhë në këtë drejtësi shoqërore, derisa pas vdekjes së Profetit Muhamedi (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ndodhën sprovat dhe trazirat.

Ky model i vogël, megjithëse me jetë të shkurtër dhe me shtrirje të kufizuar, nuk vonoi shumë dhe brenda më pak se gjysmë shekulli u përhap në lindje dhe perëndim të tokës. Ai e ndryshoi historinë në mënyrë rrënjësore, aq sa gjurmët e tij të mëdha shihen deri në ditët tona dhe do të vazhdojnë të mbeten edhe më tej.

[1] Numri i myslimanëve vlerësohet të jetë më i madh se kaq, madje më shumë se një miliard njerëz.

Studimet shoqërore dhe psikologjike në historinë teorike nuk mund ta shmangin pranimin se shkaku i afërt dhe faktori kryesor i transformimit të njohur bashkëkohor në botë është shfaqja dhe ngritja e traditës islame. Shumica e studiuesve në Evropë nuk e kanë lënë pa e shqyrtuar ndikimin e saj në shoqërinë njerëzore, përveçse për shkak të fanatizmit fetar ose arsyeve politike. Si mundet një studies i drejtë dhe me përvojë, nëse do të gjykonte me paanësi, ta quajë qytetërimin modern një rilindje të krishterë dhe ta konsiderojë Mesihun Isain (Paqja qoftë mbi të!) si prijësin dhe bartësin e flamurit të saj?

Ndërkohë që Mesihu deklaron qartë se ai merret me çështjen e shpirtit dhe nuk angazhohet me çështjet e trupit, as nuk merret me shtetin dhe politikën. Islami thërret për bashkim dhe afrimitet dhe rregullon të gjitha çështjet e shoqërisë njerëzore të individëve të saj pa përjashtim.

A nuk është ky anashkalim dhe mbyllje sysh prej tyre një përpjekje për të shuar dritën e Islamit dhe për ta fikur zjarrin e tij në zemra nga padrejtësia dhe nga armiqësia, derisa të mbetet vetëm një identitet pa ndikim tjetër përveç trashëgimisë së degëzuar? **"Por Allahu nuk pranon tjetër veçse ta plotësojë dritën e Tij…"**[1]

Shkurtimisht, Islami e ka vërtetuar aftësinë e tij për t'i udhëzuar njerëzit drejt lumturisë dhe jetës së mirë. Dhe ajo që ka këtë cilësi nuk mund të quhet një teori e pazbatueshme në jetën njerëzore, as nuk duhet humbur shpresa nga fjala e Tij:

{كان الناس أمة واحدة}

[1] Sure "Et Teube", ajeti 32.

"Njerëzit ishin një bashkësi e vetme."[1]

Studimi i thellë mbi gjendjen e krijesave në univers të çon në përfundimin se njerëzimi do ta arrijë qëllimin e vet dhe dëshirën e tij, që është shfaqja e plotë e Islamit me të vërtetën e tij në botë dhe marrja e plotë e drejtimit të shoqërisë njerëzore prej tij. Allahu i Madhëruar e ka premtuar këtë sipas kësaj teorie në Librin e Tij fisnik, ku thotë:

{فسوف يأتي الله بقوم يحبهم ويحبونه أذلة على المؤمنين أعزة على الكافرين يجاهدون في سبيل الله ولا يخافون في الله لومة لائم}

"Allahut do t'i vijë një popull që Ai i do dhe ata e duan Atë, të përulur ndaj besimtarëve dhe të fortë ndaj jobesimtarëve; që luftojnë në rrugën e Allahut dhe nuk i frikësohen qortimit të askujt."[2]

Dhe:

{وعد الله الذين آمنوا منكم وعملوا الصالحات لستخلفنهم في الارض كما استخلف الذين من قبلهم وليمكنن لهم دينهم الذي ارتضى لهم وليبدلنهم من بعد خوفهم أمناً يعبدونني لا يشركون بي شيئاً}

"Allahu u ka premtuar atyre prej jush që besojnë dhe bëjnë vepra të mira se do t'i bëjë sundues në tokë, ashtu siç i bëri sundues ata që ishin para tyre; do t'ua forcojë fenë që Ai e ka pëlqyer për ta dhe do t'ua zëvendësojë frikën me siguri. Ata më adhurojnë Mua dhe nuk më shoqërojnë asgjë."[3]

[1] Sure "El Bekare", ajeti 231.

[2] Sure "El Maide", ajeti 54.

[3] Sure "En Nur", ajeti 55.

Dhe:

{ان الارض يرثها عبادي الصالحون}

"Tokën do ta trashëgojnë robtë e Mi të mirë."[1]

Këtu ekziston edhe një aspekt tjetër që këta studiues e kanë neglizhuar në hulumtimet e tyre, i cili është: Shoqëria islame ka si parullë të vetme ndjekjen e së vërtetës në mendim dhe në veprim, ndërsa shoqëria civile moderne ka si parullë ndjekjen e asaj që e sheh dhe e dëshiron shumica. Këto dy parulla sjellin domosdoshmërisht ndryshimin e qëllimit në shoqërinë që ndërtohet.

Qëllimi i shoqërisë islame është lumturia e vërtetë dhe reale, që do të thotë se njeriu të mbajë ekuilibër në kërkesat e fuqive të tij, duke i dhënë trupit dëshirat e tij në atë masë që të mos e pengojnë nga njohja e Allahut në rrugën e adhurimit, por përkundrazi të jenë një hyrje që e çon drejt saj. Në këtë qëndron lumturia e njeriut dhe lumturia e të gjitha forcave të tij; dhe kjo është qetësia më e madhe, edhe pse ne sot nuk e kuptojmë plotësisht për shkak të prishjes së edukimit islam tek ne.

Prandaj Islami i ka vendosur ligjet e tij mbi bazën e respektimit të anës së arsyes, e cila është krijuar për të ndjekur të vërtetën. Ai ka qenë i ashpër në ndalimin e çdo gjëje që e prish arsyen e shëndoshë dhe garantimin e zbatimit të veprave, të moralit dhe të njohurive themelore që ia ka besuar shoqërisë, krahas asaj që

[1] Sure "El Enbija", ajeti 105.

qeveria dhe autoriteti ruajnë nga zbatimi i politikave, ndëshkimeve dhe çështjeve të tjera.

Megjithatë, kjo në çdo rast nuk përputhet me natyrën e shumicës së njerëzve, dhe kundërshtohet nga zhytja e çuditshme në epshe dhe dëshira që e shohim tek të pasurit dhe të varfrit njësoj. Kjo ua heq atyre lirinë për t'u kënaqur me dëfrime, shfrenim dhe egërsi, përveçse pas një përpjekjeje të madhe në përhapjen e thirrjes dhe shtrirjen e edukimit, ashtu siç ndodh me të gjitha çështjet e larta, të cilat kërkojnë vendosmëri të fortë, ushtrim të mjaftueshëm dhe ruajtje të vazhdueshme.

Qëllimi i shoqërisë civile moderne është kënaqësia materiale. Dhe, është e qartë se kjo sjell një mënyrë jetese themelore që ndjek atë drejt së cilës anon natyra njerëzore, pavarësisht nëse përputhet me të vërtetën sipas arsyes apo jo. Madje, arsyeja ndiqet vetëm në atë masë që nuk bie ndesh me qëllimin dhe interesin e saj.

Prandaj ligjet, në vendosjen dhe zbatimin e tyre, ndjekin atë që e kërkon dëshira e shumicës së shoqërisë dhe prirjet e natyrës së tyre. Garancia e zbatimit kufizohet vetëm në nenet ligjore që kanë të bëjnë me veprat, ndërsa morali dhe njohuritë themelore nuk kanë garanci për zbatimin e tyre. Njerëzit mbeten të lirë t'i ndjekin ose jo ato, përveç nëse bien në kundërshtim me ligjin gjatë zbatimit të tij e atëherë ndalohen.

Pasojë e kësaj është që shoqëria, e cila ka këtë gjendje, mësohet me ato vese të epshit dhe zemërimit që përputhen me dëshirat e saj, duke i konsideruar të mira shumë gjëra që feja i konsideronte të shëmtuara. Po ashtu, ajo vazhdon të luajë me

virtytet morale dhe njohuritë e larta, duke u mbështetur në lirinë ligjore.

Pasoja e kësaj është që mënyra e të menduarit kalon nga rruga e arsyes në rrugën e ndjenjave dhe të emocioneve. Kështu, ajo që sipas arsyes është shthurje dhe gjynah, sipas prirjeve dhe ndjenjave mund të konsiderohet trimëri, çiltërsi dhe sjellje e mirë, siç ndodh në shumicën e rasteve në Evropë mes të rinjve, mes burrave dhe grave, mes njerëzve dhe qenve, si dhe mes burrave dhe fëmijëve apo të afërmve të tyre e po ashtu, edhe në festime, mbledhje vallëzimi dhe gjëra të tjera, të cilat gjuha e edukuar me moralin fetar ngurron t'i përmendë.

Madje, ndodh që ritet e zakonshme të rrugës fetare të duken për ta si gjëra të çuditshme dhe qesharake dhe anasjelltas. E gjithë kjo vjen nga ndryshimi i llojit të mendimit dhe perceptimit sipas ndryshimit të rrugës që ndiqet.

Në këto sisteme të bazuara në ndjenja, siç e kuptove, arsyeja përdoret vetëm aq sa shërben për të hapur rrugën drejt kënaqësisë dhe shijimit. Kjo bëhet qëllimi i vetëm, të cilit nuk i kundërvihet asgjë dhe nuk e pengon asgjë, përveç nëse përballet me një kënaqësi tjetër të ngjashme. Madje, gjen vend ndër projektligjet që qarkullojnë çështje si "vetëvrasja" dhe "dueli", e të tjera si këto. Pra, njeriu është i lirë të bëjë atë që dëshiron dhe e pëlqen shpirti i tij, përderisa nuk bie në kundërshtim me atë që dëshiron dhe pëlqen shoqëria.

Nëse e arsyeton këtë dallim, do të të bëhet e qartë arsyeja pse sistemi i shoqërisë perëndimore është më i pranueshëm për shijen e përgjithshme të njerëzimit sesa sistemi i shoqërisë fetare.

Megjithatë, duhet kujtuar se qytetërimi perëndimor nuk është i vetmi që përputhet me natyrën e njerëzve, në mënyrë që të ketë përparësi vetëm ai. Përkundrazi, të gjitha sistemet dhe traditat që kanë qenë në përdorim ndër njerëz, që nga epokat më të hershme të njerëzimit e deri në kohën tonë, qofshin të jetës primitive apo qytetare, kanë të përbashkët faktin se njerëzit i parapëlqejnë ato ndaj fesë që thërret drejt së vërtetës, për shkak të nënshtrimit të tyre ndaj materializmit idhujtar.

Nëse e vështron me kujdes të thellë, do të kuptosh se ky qytetërim i sotëm nuk është tjetër veçse një përzierje e zakoneve të idhujtarisë së hershme, vetëm se ato janë shndërruar nga gjendja individuale në gjendje shoqërore dhe nga faza e thjeshtësisë në fazën e sofistikimit teknik.

Ajo që përmendëm, se sistemi islam ndërtohet mbi ndjekjen e së vërtetës dhe jo mbi përputhjen me dëshirat e natyrës njerëzore, është ndër gjërat më të qarta në shpjegimet e Kur'anit. Allahu i Madhëruar thotë:

{هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق}

"Ai është që e dërgoi të Dërguarin e Tij me udhëzim dhe fenë e së vërtetës."[1]

Dhe:

{والله يقضي بالحق}

[1] Sure "Et Teube", ajeti 33.

“Allahu gjykon me të drejtë.”[1]

Në përshkrimin e besimtarëve thotë:

{وتواصوا بالحق}

“Dhe këshilluan njëri-tjetrin për të vërtetën.”[2]

Dhe:

{لقد جئناكم بالحق ولكن أكثركم للحق كارهون}

“Ne jua sollëm të vërtetën, por shumica prej jush e urrejnë të vërtetën.”[3]

Kështu, Kur’ani e pranon se e vërteta nuk përputhet me natyrën dhe dëshirat e shumicës së njerëzve. Pastaj hodhi poshtë domosdoshmërinë e ndjekjes së dëshirave të shumicës, duke treguar se kjo çon në prishje dhe shkatërrim. Ai thotë:

{بل جاءهم بالحق وأكثرهم للحق كارهون * ولو اتبع الحق أهواءهم لفسدت السماوات والارض ومن فيهن بل أتيناهم بذكرهم فهم عن ذكرهم معرضون}

“…por ai u solli atyre të vërtetën, ndërsa shumica e tyre e urrejnë të vërtetën. Dhe sikur e vërteta të ndiqte dëshirat e tyre, do të prisheshin qiejt, toka dhe gjithçka që gjendet në to. Por Ne u

[1] Sure “Gafir” (El Mu’min), ajeti 20.

[2] Sure “El Asr”, ajeti 3.

[3] Sure “Ez Zuhruf”, ajeti 78.

sollëm atyre përkujtimin e tyre, ndërsa ata ia kthejnë shpinën përkujtimit të tyre."[1]

Ngjarjet që kanë ndodhur dhe shtimi i korrupsionit ditë pas dite e kanë vërtetuar atë që Allahu ka sqaruar në këtë ajet.

Në një ajet tjetër Allahu thotë:

{فماذا بعد الحق إلا الضلال فأنى تصرفون}

"Çfarë ka pas së vërtetës përveç humbjes? Atëherë si po largoheni?"[2]

Ajetet me këtë kuptim dhe të ngjashme me të janë shumë të shumta. Nëse dëshiron të thellohesh më shumë në këtë çështje, shiko suren "Junus", sepse në të është përsëritur përmendja e së vërtetës më shumë se njëzet herë.

Sa për thënien e tyre se ndjekja e shumicës është një ligj i natyrës, nuk ka dyshim se natyra në veprimet e saj ndjek shumicën. Mirëpo, kjo nuk është në atë mënyrë që të shfuqizojë apo të kundërshtojë domosdoshmërinë e ndjekjes së të vërtetës, sepse vetë natyra është një nga shfaqjet e së vërtetës. E si mund ta shfuqizojë ajo vetveten?

Sqarimi i kësaj kërkon paraqitjen e disa çështjeve:

E para: Gjërat e jashtme, të cilat janë bazat e bindjeve shkencore dhe praktike të njeriut, në krijimin dhe ndryshimin e tyre ndjekin sistemin e shkakut dhe të pasojës. Ky është një sistem i

[1] Sure "El Mu'minun", ajetet 70–71.

[2] Sure "Junus", ajeti 32.

përhershëm dhe i pandryshueshëm që nuk pranon përjashtim. Për këtë janë pajtuar dijetarët dhe njerëzit e mendimit dhe për këtë ka dëshmuar edhe Kur'ani, siç u përmend më parë. Ngjarja e jashtme nuk largohet nga vazhdimësia dhe qëndrueshmëria. Madje, edhe ngjarjet që ndodhin më shpesh, të cilat maten me shumicë, kanë, gjithashtu, një qëndrueshmëri të përhershme në shumicën e tyre. Për shembull: zjarri, i cili zakonisht prodhon nxehtësi në shumicën e rasteve, kjo nxehtësi e zakonshme është një efekt i përhershëm i tij. Kjo është e vërteta.

E dyta: Njeriu, sipas natyrës së tij të lindur, ndjek atë që e gjen si realitet të jashtëm. Pra, ai e ndjek të vërtetën sipas natyrës së tij. Madje, edhe ai që mohon ekzistencën e dijes së sigurt, nëse i paraqitet një pohim për të cilin nuk gjen dyshim në vetvete, ai i nënshtrohet dhe e pranon.

E treta: E vërteta, siç e mësove, është realiteti i jashtëm, të cilit njeriu i nënshtrohet në bindjet e tij ose që e ndjek në veprimet e tij, ndërsa mendimi dhe perceptimi i njeriut janë vetëm një mjet për të arritur tek ajo, ashtu siç është pasqyra në raport me atë që pasqyrohet në të.

Nëse i kuptove këto çështje, atëherë do të të bëhet e qartë se e vërteta, që është vazhdimësia e ndodhjes ose shumësia e ndodhjes në natyrë, e cila, gjithashtu, kthehet në vazhdimësi dhe qëndrueshmëri, është cilësi e realitetit të jashtëm që ndodh vazhdimisht ose në shumicën e rasteve, dhe jo cilësi e dijes apo perceptimit. Me fjalë të tjera, ajo është cilësi e gjësë së njohur, jo cilësi e vetë dijes.

Pra, ndodhja e vazhdueshme ose e shumtë është, gjithashtu, një formë e së vërtetës, ndërsa mendimet, pikëpamjet dhe bindjet e shumicës kundrejt pakicës nuk janë gjithmonë të vërteta. Ndonjëherë ato janë të vërteta kur përputhen me realitetin, dhe ndonjëherë nuk janë kur nuk përputhen me të. Në këtë rast, njeriu nuk duhet t'u nënshtrohet atyre, dhe në fakt nuk do t'u nënshtrohej nëse do të ishte i vetëdijshëm për realitetin.

Nëse ti je i bindur plotësisht për një çështje dhe pastaj të gjithë njerëzit të kundërshtojnë në të, natyrshëm nuk do t'i nënshtrohesh mendimit të tyre. Edhe nëse i ndjek ata në dukje, atëherë kjo bëhet për shkak të frikës, të turpit apo të ndonjë faktori tjetër, e jo sepse mendimi i tyre është i vërtetë dhe i detyrueshëm për t'u ndjekur në vetvete.

Një nga shpjegimet më të bukura që tregon se mendimi i shumicës nuk është domosdoshmërisht i vërtetë dhe i detyrueshëm për t'u ndjekur është fjala e Allahut:

{بل جاءهم بالحق وأكثرهم للحق كارهون}

"Por ai u solli atyre të vërtetën, ndërsa shumica e tyre e urrejnë të vërtetën."[1]

Sikur gjithçka që e sheh shumica të ishte e vërtetë, atëherë ata nuk do ta urrenin dhe nuk do ta kundërshtonin të vërtetën.

Me këtë shpjegim bëhet e qartë edhe pavlefshmëria e ndërtimit të ndjekjes së shumicës mbi ligjin e natyrës. Ky ligj zbatohet në botën e jashtme, me të cilën lidhet dija, dhe jo në vetë

[1] Sure "El Mu'minun", ajeti 70.

dijen apo mendimin. Ajo që njeriu ndjek nga ky ligj në vullnetin dhe veprimet e tij është shumësia e ndodhjes në realitet, jo ajo që beson shumica. Kjo do të thotë se ai i ndërton veprimet dhe punët e tij mbi dobinë që ndodh më shpesh.

Mbi këtë bazë ka ecur edhe Kur'ani në ligjërimin e dispozitave dhe urtësive të tyre. Allahu i Madhëruar thotë:

{ما يريد الله ليجعل عليكم من حرج ولكن يريد ليطهركم وليتم نعمته عليكم لعلكم تشكرون}

"Allahu nuk dëshiron t'ju vërë në vështirësi, por dëshiron t'ju pastrojë dhe ta plotësojë mirësinë e Tij ndaj jush, që të jeni mirënjohës."[1]

Dhe:

{كتب عليكم الصيام كما كتب على الذين من قبلكم لعلكم تتقون}

"Ju është bërë detyrim agjërimi, ashtu siç u ishte bërë detyrim atyre para jush, që të bëheni të devotshëm."[2]

Ka shumë ajete të tjera që përmbajnë urtësi dhe dobi që zakonisht realizohen në dispozitat e ligjësuara.

6 – Me çfarë formohet dhe jeton shoqëria islame

Sa për thënien e tyre se qytetërimi modern u ka sjellë shteteve të përparuara lumturinë shoqërore dhe i ka edukuar

[1] Sure "El Maide", ajeti 6.

[2] Sure "El Bekare", ajeti 183.

individët duke i pastruar nga veset që shoqëria nuk i pranon, kjo fjalë nuk është pa ngatërrim dhe pa qartësi.

Duket se me "lumturi shoqërore" ata kanë për qëllim epërsinë e shoqërisë në përgatitje, forcë dhe aftësinë e saj për të përfituar nga burimet materiale. Por, siç e kemi përmendur disa herë, Islami nuk e konsideron këtë lumturi; edhe analiza logjike e mbështet këtë. Lumturia njerëzore është një çështje e përbërë nga lumturia e shpirtit dhe e trupit. Ajo realizohet kur njeriu gëzon të mirat materiale dhe njëkohësisht zbukurohet me virtyte morale dhe njohuri të vërteta hyjnore. Këto janë ato që garantojnë lumturinë e tij në jetën e kësaj bote dhe në Jetën Tjetër. Zhytja në kënaqësitë materiale duke neglizhuar lumturinë e shpirtit nuk është tjetër veçse mjerim.

Sa për habinë e tyre ndaj sinqeritetit, pastërtisë, besnikërisë, buzëqeshjes dhe cilësive të tjera që shohin tek individët e kombeve të përparuara, ata e kanë ngatërruar të vërtetën e kësaj çështjeje. Shumica e mendimtarëve tanë në Lindje nuk janë në gjendje të mendojnë në mënyrë shoqërore. Ata mendojnë vetëm në mënyrë individuale.

Ajo që secili prej nesh e sheh para syve është se ai është një qenie njerëzore e pavarur nga çdo gjë tjetër dhe e palidhur me to në atë mënyrë që do t'ia hiqte pavarësinë e ekzistencës së tij, ndonëse e vërteta është ndryshe. Pastaj ai nuk mendon për jetën e tij veçse për tërheqjen e përfitimeve për veten dhe largimin e dëmeve nga vetja. Kështu ai merret vetëm me çështjen e vetes së tij dhe ky është mendimi individual.

Si pasojë e kësaj, ai i mat të tjerët sipas vetes dhe gjykon për ta ashtu siç gjykon për veten, mbi bazën e kësaj pavarësie individuale.

Ky gjykim, nëse është i saktë, atëherë është i saktë vetëm për atë që mendon në këtë mënyrë. Ai që mendon në mënyrë shoqërore, nuk e sheh veten tjetër veçse si një pjesë të pandashme dhe jo të pavarur nga shoqëria dhe interesat e tij janë pjesë e interesave të shoqërisë së tij. Ai e sheh të mirën e shoqërisë si të mirën e vetes së tij dhe të keqen e saj si të keqen e vetes së tij. Çdo cilësi dhe gjendje e shoqërisë është për të një cilësi dhe gjendje e vetes së tij. Ky njeri mendon në një mënyrë tjetër dhe nuk merret me lidhjen me të tjerët përveç atyre që janë jashtë shoqërisë së tij. Në marrëdhëniet me pjesët e shoqërisë së tij, ai nuk e konsideron këtë si diçka të veçantë apo të rëndësishme.

Për ta bërë më të qartë këtë, po japim një shembull:

Njeriu është një përbërje e trupit dhe forcave të shumta që bashkohen në një lloj bashkimi që u jep atyre një unitet të vërtetë, të cilin e quajmë "njerëzi". Ky unitet bën që të gjitha pjesët të shkrihen në qenien dhe veprimin e tij të pavarur. Syri, veshi, dora dhe këmba shohin, dëgjojnë, kapin dhe ecin për njeriun. Secila prej tyre kënaqet me veprimin e saj vetëm në kuadër të kënaqësisë së njeriut si tërësi.

Çdo pjesë apo forcë e trupit synon të lidhet me botën e jashtme në mënyrën që dëshiron vetë njeriu, qoftë për mirë apo për keq. Syri, veshi, dora apo këmba duan t'i bëjnë mirë ose dëm atij personi të cilit njeriu dëshiron t'i bëjë mirë ose dëm. Ndërsa marrëdhëniet mes vetë këtyre pjesëve, duke qenë të gjitha nën

flamurin e një njerëzie të vetme, rrallë ndodh që njëra t'i bëjë keq tjetrës apo ta dëmtojë atë.

Kjo është gjendja e pjesëve të njeriut, të cilat ecin në një mënyrë të përbashkët shoqërore. Në të njëjtin gjykim është edhe gjendja e individëve të një shoqërie njerëzore kur ata mendojnë në mënyrë shoqërore. Atëherë drejtësia dhe devotshmëria e tyre, ose prishja e tyre, mirësia dhe e keqja e tyre, janë në të vërtetë cilësi të vetë shoqërisë së tyre, kur ajo merret si një personalitet i vetëm.

Kështu ka vepruar edhe Kur'ani në gjykimin e tij ndaj popujve dhe kombeve që fanatizmat fetare ose kombëtare i kanë shtyrë të mendojnë në mënyrë shoqërore, si hebrenjtë, arabët beduinë dhe disa popuj të lashtë. E sheh se ai i mban përgjegjës pasardhësit për gjynahet e paraardhësve dhe i qorton të pranishmit për veprat e atyre që mungojnë apo që kanë jetuar më parë. E gjithë kjo sepse ky është gjykimi i drejtë për ata që mendojnë me mendësi shoqërore. Në Kur'anin Fisnik ka shumë ajete të këtij lloji dhe nuk ka nevojë t'i përmendim këtu.

Po, drejtësia kërkon që të mos shtypet e drejta e individëve të mirë për shkak të kësaj, nëse ata gjenden në një shoqëri të tillë. Edhe pse jetojnë mes tyre dhe përzihen me ta, zemrat e tyre nuk janë ndotur me mendimin e prishur dhe sëmundjen e fshehtë që përhapet në një shoqëri të tillë. Personat e tyre janë si pjesë të tepërta në strukturën dhe përbërjen e saj. Kështu ka vepruar edhe Kur'ani në ajetet e qortimit të përgjithshëm, ku i ka përjashtuar të drejtët dhe njerëzit e mirë.

Nga ajo që përmendëm bëhet e qartë se gjykimi për drejtësinë ose prishjen e individëve të shoqërive të qytetëruara dhe

të përparuara, në krahasim me individët e kombeve të tjera, nuk duhet të ndërtohet mbi atë që shfaqet në marrëdhëniet dhe jetën e tyre të brendshme mes njëri-tjetrit. Përkundrazi, ai duhet të bazohet në personalitetin e tyre shoqëror që del në pah në kontaktin dhe përplasjen me kombet e tjera të dobëta, si dhe në marrëdhëniet jetike me personalitetet e tjera shoqërore në botë.

Kjo është ajo që duhet të merret parasysh dhe të konsiderohet në gjykimin mbi drejtësinë ose prishjen e një shoqërie, si dhe lumturinë apo mjerimin e saj. Mbi këtë bazë duhet të ecin studiuesit tanë; pastaj, nëse duan, le të habiten, e nëse duan, le të çuditen.

Pasha jetën time, sikur vëzhguesi i kujdesshëm ta studionte historinë e jetës së tyre shoqërore që nga rilindja moderne evropiane dhe të thellohej në mënyrën se si i kanë trajtuar popujt dhe brezat e dobët e të pafuqishëm, nuk do të vononte pa parë se këto shoqëri, të cilat shfaqen sikur janë mbushur me mëshirë dhe këshillë për njerëzimin, dhe sikur sakrifikojnë gjak e pasuri për t'i shërbyer këtij lloji njerëzor, për t'i dhënë liri, për t'i ndihmuar të shtypurit, si dhe për të shfuqizuar skllavërinë dhe robërinë, në të vërtetë nuk kanë tjetër synim veçse të skllavërojnë kombet e dobëta dhe të pafuqishme të tokës sa herë që gjejnë mundësi për këtë.

Herë me forcë dhe pushtim, herë me kolonializëm, herë me zotërim ekonomik, herë me kujdestari politike, herë në emër të mbrojtjes së interesave të përbashkëta, herë në emër të ndihmës për ruajtjen e pavarësisë, herë në emër të ruajtjes së paqes dhe largimit të kërcënimeve ndaj saj, herë në emër të mbrojtjes së të drejtave të shtresave të shtypura dhe të privuara… e kështu me radhë, ditë pas dite.

Shoqëritë që kanë një gjendje të tillë, natyra e shëndoshë njerëzore nuk pranon t'i përshkruajë si të drejta apo t'i konsiderojë të lumtura, edhe nëse lihet mënjanë ajo që përcaktojnë feja, urtësia dhe profetësia për kuptimin e lumturisë.

Si mund ta pranojë natyra njerëzore që t'i pajisë të gjithë individët e saj në mënyrë të barabartë, e pastaj të kundërshtojë vetveten duke i dhënë një grupi prej tyre të drejtën të zotërojnë të tjerët në një mënyrë që ua lejon gjakun, nderin dhe pasurinë e tyre? Si mund t'ua hapë rrugën që të luajnë me themelin e jetës dhe ekzistencës së tyre, dhe të kontrollojnë mendimet dhe vullnetin e tyre, në një mënyrë që nuk e ka përjetuar dhe as provuar njeriu i shekujve të parë?

Mbështetja për të gjitha ato që po themi gjendet në historinë e jetës së këtyre kombeve dhe në vuajtjet që brezi i sotëm po përjeton nga duart e tyre. Nëse kjo quhet prej tyre lumturi dhe drejtësi, atëherë le të quhet me kuptimin e sundimit absolut dhe lirisë së pakufizuar të vullnetit.

Nuk ka dyshim se shoqëria, çfarëdo shoqërie qoftë, realizohet dhe formohet vetëm përmes ekzistencës së një qëllimi të vetëm dhe të përbashkët mes individëve të saj të shpërndarë. Ky është shpirti i vetëm që rrjedh në të gjitha pjesët e saj dhe që i bashkon ato me një lloj uniteti.

Ky qëllim dhe synim, në llojet e shoqërive jo-fetare, është qëllimi i jetës tokësore të njeriut, por në mënyrë të përbashkët mes individëve dhe jo në mënyrë individuale. Pra, ai është përfitimi nga të mirat e jetës materiale në mënyrë kolektive.

Dallimi mes kënaqësisë kolektive dhe asaj individuale, nga pikëpamja e veçorisë, është se njeriu, po të mund të jetonte i vetëm, do të ishte plotësisht i lirë në çdo lloj kënaqësie të tij, pasi nuk do të kishte kundërshtar apo mbikëqyrës tjetër përveç kufizimeve që vetë organet dhe fuqitë e tij ia vendosin njëra-tjetrës.

Ai nuk mund të thithë gjithë ajrin që dëshiron, sepse mushkëritë nuk e përballojnë; dhe nuk mund të hajë pa kufi nga ushqimet, sepse sistemi tretës nuk e duron këtë. Kjo është gjendja e tij në raport me organet dhe fuqitë e veta.

Në raport me një njeri tjetër si ai vetë, nëse supozojmë se nuk ka ortak me të në atë që përfiton nga materia, atëherë nuk ka asnjë arsye që ta kufizojë fushën e veprimit të tij apo t'i vendosë kufi ndonjë pune apo veprimi të tij.

Kjo është ndryshe nga njeriu që jeton në kuadër të shoqërisë dhe në hapësirën e saj. Nëse ai do të ishte plotësisht i lirë në dëshirat dhe veprimet e tij, kjo do të çonte në konflikt dhe përplasje, gjë që sjell prishjen e jetës dhe shkatërrimin e llojit njerëzor. Këtë e kemi shpjeguar më herët në diskutimet mbi profetësinë me sqarimin më të plotë.

Ky është shkaku i vetëm që kërkon ekzistencën e ligjit në shoqëri. Mirëpo, shoqëritë primitive nuk e kuptojnë gjendjen e tyre përmes mendimit dhe reflektimit. Zakonet dhe normat e tyre lindin nga konfliktet dhe grindjet e shumta mes individëve të tyre. Kjo i detyron të gjithë të respektojnë disa çështje që e ruajnë deri diku shoqërinë e tyre. Por, meqë këto nuk janë ndërtuar mbi baza të forta, ato janë gjithmonë të ekspozuara ndaj prishjes dhe shkatërrimit; ndryshojnë shpejt dhe zhduken.

Shoqëritë e qytetëruara e ndërtojnë këtë mbi baza më të qëndrueshme, sipas shkallës së qytetërimit dhe zhvillimit të tyre. Me anë të ligjit ata largojnë kundërshtitë dhe konfliktet që lindin mes dëshirave dhe veprimeve të njerëzve, duke i rregulluar ato me kufij dhe rregulla. Pastaj vendosin fuqinë dhe autoritetin në një qendër që garanton zbatimin e ligjit.

Nga kjo bëhet e qartë:

Së pari: ligji në thelb është ai që rregullon dëshirat dhe veprimet e njerëzve, duke larguar konfliktin dhe përplasjen mes tyre përmes kufizimit dhe përcaktimit të tyre.

Së dyti: individët e shoqërisë që sundohet nga ligji mbeten të lirë në gjithçka që është jashtë kufijve të tij, ashtu siç e kërkon natyra e njeriut e pajisur me vetëdije dhe vullnet pas këtij rregullimi. Për këtë arsye, ligjet moderne nuk merren me çështjet e njohurive hyjnore dhe moralit. Këto dy çështje marrin vetëm atë formë që ua jep ligji, duke u përshtatur dhe duke u harmonizuar me të sipas parimit të nënshtrimit. Kështu ato kthehen herët a vonë në forma të jashtme, pa pastërti shpirtërore dhe pa thelb moral.

Pikërisht, për këtë arsye, shohim se politika luan me fenë: herë e lufton dhe e rrëzon, herë anon nga ajo dhe e ngre lart fjalën e saj, e herë i kthen shpinën dhe e lë në fatin e saj.

Shkurtimisht, shoqëritë civile bashkohen rreth një qëllimi të vetëm, që është përfitimi nga të mirat e jetës dhe këtë ata e quajnë lumturi. Por Islami, duke e parë jetën njerëzore më të gjerë sesa vetëm jeta materiale e kësaj bote, madje duke e konsideruar jetën e Botës Tjetër si jetën e vërtetë dhe duke parë se në atë jetë nuk bëjnë

dobi përveç njohurive hyjnore, të cilat në tërësinë e tyre kthehen tek njëshmëria e Allahut (Teuhidi), si dhe duke parë se këto njohuri nuk mund të ruhen përveçse me moral të lartë dhe me pastrim të shpirtit nga çdo ves dhe se këto virtyte nuk plotësohen veçse me një jetë shoqërore të drejtë të mbështetur në adhurimin e Allahut të Madhëruar, në nënshtrimin ndaj asaj që kërkon Zotërimi i Tij dhe në trajtimin e njerëzve mbi bazën e drejtësisë shoqërore, atëherë themi se Islami e mori fenë e Teuhidit si qëllimin mbi të cilin ndërtohet dhe bashkohet shoqëria njerëzore.

Pastaj ai vendosi ligjin e tij mbi bazën e Teuhidit dhe nuk u mjaftua vetëm me rregullimin e dëshirave dhe të veprimeve, por e plotësoi atë me adhurime, dhe i shtoi njohuritë e vërteta dhe moralin fisnik.

Më pas, garantimin e zbatimit të tyre ia ngarkoi së pari qeverisë islame, dhe së dyti vetë shoqërisë, përmes edukimit të drejtë në dije dhe në vepër, si dhe urdhërimit për të mirë dhe ndalimit nga e keqja.

Ndër gjërat më të rëndësishme që vërehen në këtë fe është lidhja e të gjitha pjesëve të saj në një mënyrë që çon në unitet të plotë mes tyre. Kjo do të thotë se fryma e Teuhidit (njëshmërisë së Allahut) rrjedh në moralin fisnik tek i cili thërret kjo fe, dhe fryma e moralit përhapet në veprat me të cilat ngarkohen individët e shoqërisë.

Pra, të gjitha pjesët e fesë islame, po të analizohen, kthehen tek Teuhidi; dhe Teuhidi, po të përmblidhet dhe të shfaqet në praktikë, bëhet moral dhe vepra. Nëse ai zbret poshtë, bëhet ato; dhe nëse ato ngjiten lart, bëhen ai.

Allahu thotë:

اليه يصعد الكلم الطيب والعمل الصالح يرفعه

"Tek Ai ngjitet fjala e mirë dhe veprën e mirë Ai e ngre lart."[1]

Nëse thua: Mangësia që u përmend për ligjet civile, kur pushteti ekzekutiv nuk i zbaton ato, ose kur shkeljet mbeten të fshehta prej tij, është e njëjta edhe në Islam. Prova më e qartë për këtë është ajo që shohim sot nga dobësimi i fesë dhe zhdukja e ndikimit të saj mbi shoqërinë islame. Kjo nuk ndodhi vetëm sepse një ditë munguan ata që do t'i zbatonin ligjet e saj mbi njerëzit.

E vërteta e ligjeve të përgjithshme, qofshin ato hyjnorë apo njerëzorë, nuk është tjetër veçse forma mendore në mendjet e njerëzve dhe dije që ruhen në zemra. Ato hyjnë në fushën e veprimit dhe marrin vend në realitetin e ndjeshëm vetëm përmes vullneteve njerëzore që lidhen me to.

Prandaj është e qartë se, nëse vullnetet do të ishin të mbrojtura nga gabimi, nuk do të ekzistonte në botën e jashtme diçka mbi të cilën të zbatoheshin ligjet. Çështja kryesore është se me çfarë ruhet lidhja e këtyre vullneteve me veprimin, në mënyrë që ligjet të qëndrojnë në këmbë.

Ligjet civile nuk kujdesen për më shumë sesa për lidhjen e veprimeve me administrimet, domethënë me vullnetin e shumicës. Pastaj ata nuk kujdesen për atë që e ruan këtë vullnet. Kështu, për

[1] Sure "Fatir", ajeti 10.

sa kohë që vullneti është i gjallë, i vetëdijshëm dhe veprues, ligji zbatohet përmes tij.

Por nëse ky vullnet vdes për shkak të një rënieje që prek shpirtrat e njerëzve dhe një plakjeje që godet strukturën e shoqërisë; ose nëse është i gjallë, por ka humbur cilësinë e vetëdijes dhe perceptimit për shkak të zhytjes së shoqërisë në dëfrime, luks dhe kënaqësi; ose nëse është i gjallë dhe i vetëdijshëm, por ka humbur ndikimin për shkak të shfaqjes së një force despotike, më të fuqishme dhe mbizotëruese, e cila e mposht vullnetin e shumicës, atëherë ligji nuk e arrin qëllimin e tij.

E njëjta gjë ndodh edhe në raste kur pushteti ekzekutiv nuk ka mundësi t'i zbulojë ngjarjet, si krimet e fshehta, ose kur nuk ka mundësi ta shtrijë kontrollin mbi to, si ngjarjet që ndodhin jashtë zonës së ndikimit të tij.

Në të gjitha këto raste, kombi nuk e arrin synimin e tij në zbatimin e ligjit dhe në mbrojtjen e shoqërisë nga prishjet dhe shpërbërja. Ndarjet dhe përçarjet e mëdha që ndodhën në kombet evropiane pas Luftës së Parë dhe të Dytë Botërore janë ndër shembujt më të qartë për këtë çështje.

Kjo, domethënë prishja e ligjeve, shpërbërja e shoqërisë dhe shkatërrimi i saj, nuk ndodh vetëm se shoqëria e tyre nuk i kushton rëndësi shkakut që ruan vullnetet e kombit në forcën dhe ndikimin e tyre. Ky shkak është morali i lartë, sepse vullneti nuk merr mbështetje për mbijetesën dhe vazhdimësinë e jetës së tij përveçse nga morali që i përshtatet atij, siç është sqaruar në psikologji.

Prandaj, nëse tradita e vendosur në shoqëri dhe ligji që vepron në të nuk mbështeten mbi një bazë të fortë të moralit të lartë, ato janë si një pemë e shkulur nga toka, që nuk ka qëndrueshmëri.

Merr si shembull shfaqjen e komunizmit: ai nuk është tjetër veçse një nga pjellat e demokracisë, i prodhuar nga luksi i një shtrese të shoqërisë dhe privimi i shtresave të tjera. Kështu u krijua një largësi e madhe mes dy skajeve: ashpërsisë dhe mungesës së drejtësisë nga njëra anë, dhe pakënaqësisë, grumbullimit të zemërimit dhe urrejtjes nga ana tjetër.

Po kështu edhe lufta botërore, që ndodhi herë pas here dhe që po e kërcënon njerëzimin për herë të tretë; ajo e ka prishur tokën dhe ka shkatërruar të mbjellat dhe pasardhësit. Shkaku i saj nuk është tjetër veçse instinkti i mendjemadhësisë, i lakmisë dhe i pangopësisë.

Mirëpo Islami e ndërtoi sistemin e tij veprues dhe ligjet e tij të vendosura mbi bazën e moralit, dhe i kushtoi rëndësi të madhe edukimit të njerëzve mbi këtë bazë. Kjo sepse ligjet që zbatohen në veprat e njerëzve e kanë garancinë e tyre tek morali. Morali është me njeriun në fshehtësi dhe në publik, në vetmi dhe në shoqëri; ai e kryen detyrën e vet dhe vepron më mirë se çdo polic vëzhgues apo çdo forcë që kujdeset për ruajtjen e rendit.

Po, njohuritë e përgjithshme në këto vende kujdesen për edukimin e njerëzve me moral të lavdërueshëm dhe përpiqen t'i nxisin e t'i tërheqin drejt tij, por kjo nuk u bën dobi atyre.

Së pari, sepse burimi i vetëm i veseve morale nuk është tjetër veçse teprimi dhe tejkalimi në kënaqësitë materiale, si dhe privimi

i madh prej tyre. Ligjet u kanë dhënë njerëzve liri të plotë në këtë fushë: disa i kanë kënaqur, ndërsa të tjerët i kanë privuar. A nuk është atëherë thirrja drejt virtyteve morale dhe nxitja për to një thirrje drejt gjërave kontradiktore, ose një kërkesë për të bashkuar dy të kundërta?

Për më tepër, këta njerëz mendojnë në mënyrë shoqërore dhe shoqëritë e tyre vazhdojnë të teprojnë në shtypjen e shoqërive të dobëta, në shkeljen e të drejtave të tyre, në përfitimin nga ajo që kanë në duar, në nënshtrimin e shpirtrave të tyre dhe në zgjerimin e sundimit mbi ta sa herë që munden.

Thirrja drejt drejtësisë dhe devotshmërisë, duke pasur këtë veçori, nuk është tjetër veçse një thirrje kontradiktore që mbetet gjithmonë e pafrytshme.

Së dyti: sepse edhe virtytet morale për qëndrueshmërinë dhe rrënjosjen e tyre, kanë nevojë për një garantues që i ruan dhe i mbron. Ky garantues nuk është tjetër veçse Teuhidi, domethënë besimi se bota ka një Zot të vetëm, me emra të bukur, i Cili e bëri krijimin për një qëllim: përsosjen dhe lumturinë e tyre. Ai e do të mirën dhe drejtësinë, dhe e urren të keqen dhe prishjen. Ai do t'i tubojë të gjithë për gjykimin përfundimtar dhe për dhënien e shpërblimit, duke e shpërblyer bamirësin për mirësinë e tij dhe keqbërësin për keqbërjen e tij.

Është e qartë se, po të mos ishte besimi në Botën Tjetër, nuk do të kishte ndonjë shkak të vërtetë dhe themelor që ta ndalonte njeriun nga ndjekja e dëshirave dhe nga dhënia pas kënaqësive natyrore të vetes. Natyra njerëzore dëshiron dhe kërkon ato që i pëlqejnë vetes së saj, jo ato nga të cilat përfiton dikush tjetër, siç

është natyra e një individi tjetër, përveç nëse kjo kthehet në njëfarë mënyre në kënaqësi për vetë atë.

Prandaj, nëse një njeri ka, për shembull, një përfitim duke shkelur një të drejtë të tjetrit, dhe nuk ka asgjë që ta ndalojë, as ndëshkues që ta dënojë, as qortues që ta fajësojë dhe ta kritikojë, atëherë çfarë e pengon atë të kryejë gabimin dhe padrejtësinë, sado e madhe të jetë ajo?

Ato pengesa të ndryshme që imagjinohen dhe në të cilat shpesh gabon studiuesi, si lidhja me atdheun, dashuria për llojin njerëzor, lavdërimi i bukur dhe të ngjashme me këto, nuk janë veçse ndjenja zemre dhe prirje të brendshme. Ato nuk kanë ndonjë shkak që i ruan, përveç mësimit dhe edukimit, pa u mbështetur në një shkak detyrues. Prandaj ato janë cilësi rastësore dhe gjëra të zakonshme, të cilat nuk kanë asnjë pengesë që t'i ndalojë nga zhdukja.

Atëherë, pse duhet njeriu ta flijojë veten për dikë tjetër, që ai tjetri të vazhdojë të gëzojë jetën pas tij, ndërkohë që ai vetë e sheh vdekjen si zhdukje dhe asgjësim? Lavdërimi i bukur, në fund të fundit, është vetëm në gjuhën e të tjerëve dhe ai që flijon veten nuk ndien më asnjë kënaqësi prej tij pas zhdukjes së qenies së vet.

Shkurtimisht, mendimtari i mprehtë nuk dyshon se njeriu nuk ndërmerr një privim nga i cili nuk i kthehet ndonjë shpërblim dhe nuk i vjen ndonjë dobi. Ndërsa ajo që i premtohet dhe me të cilën ushqehet shpresa në këto raste, si mbetja e kujtimit të mirë, lavdërimi i bukur i përhershëm dhe krenaria që mbetet sa të mbetet koha, nuk është tjetër veçse mashtrim me të cilin ai mashtrohet dhe gënjehet për shkak të ndezjes së ndjenjave dhe emocioneve të tij.

Atij i duket sikur, pas vdekjes dhe shuarjes së qenies së tij, gjendja e tij do të jetë si para vdekjes: sikur do ta ndiejë kujtimin e mirë për të dhe do të kënaqet me të. Por kjo nuk është tjetër veçse gabim i imagjinatës, si i dehuri që sundohet nga shpërthimi i ndjenjave të tij, prandaj fal dhe jep nga vetja, nderi, pasuria ose çdo gjë e çmuar e tij atë që nuk do ta jepte po të ishte esëll dhe i arsyeshëm. Ai, duke qenë i dehur, nuk arsyeton, dhe këtë e quan trimëri, ndërsa në të vërtetë është mendjelehtësi dhe marrëzi.

Këto pengesa dhe të ngjashmet me to janë gjëra nga të cilat njeriu nuk ka mbrojtje ku të strehohet përveç Teuhidit që përmendëm. Prandaj Islami i vendosi virtytet fisnike, të cilat i bëri pjesë të metodës së tij vepruese, mbi bazën e Teuhidit, një nga elementet e të cilit është besimi në Botën Tjetër.

Domosdoshmëria e kësaj është që njeriu të angazhohet për të bërë mirë dhe të shmangë të keqen kudo dhe kurdo që të jetë, qoftë nëse njerëzit e dinë apo nuk e dinë, qoftë nëse dikush e lavdëron apo nuk e lavdëron, qoftë nëse ka pranë dikë që e nxit drejt së mirës apo e ndalon nga e keqja, apo nuk ka askënd.

Me të është Allahu, i Gjithëdituri, Ruajtësi, Ai që qëndron mbi çdo shpirt për atë që ka fituar. Përpara tij është Dita kur çdo shpirt do të gjejë të pranishme atë që ka bërë prej të mirës dhe atë që ka bërë prej së keqes; atë ditë çdo shpirt do të shpërblehet për atë që ka fituar.

7- Arsyetimi dhe ndjesia

Sa i përket logjikës së ndjesisë, ajo thërret drejt dobisë tokësore dhe nxit për të. Kur një veprim shoqërohet me dobi dhe njeriu e ndien atë, ndjesia ndizet dhe bëhet shumë e etur për ta shtyrë e lëvizur njeriun drejt atij veprimi. Por, kur njeriu nuk e ndien dobinë, ajo mbetet e shuar dhe e pajetë.

Logjika e arsyetimit nxit vetëm ndjekjen e së vërtetës dhe e sheh atë si gjënë më të mirë nga e cila njeriu mund të përfitojë, qoftë kur e ndien bashkë me veprimin një dobi materiale, qoftë kur nuk e ndien; sepse ajo që është tek Allahu është më e mirë dhe më e qëndrueshme.

Krahaso në këtë pikë mes fjalës së Antarës, e cila është sipas logjikës së ndjesisë:

"Dhe i them vetes sime sa herë që tronditet e shqetësohet:

Qëndro në vend, që ose të lavdërohesh, ose të gjesh prehje."

Ai do të thotë: Unë e forcoj veten time sa herë që lëkundet në vështirësi dhe në qëndrimet e frikshme të luftës, duke i thënë: Qëndro! Nëse vritesh, njerëzit do të të lavdërojnë për qëndrueshmërinë dhe për mosikjen; e nëse e vret armikun, do të çlirohesh dhe do ta arrish qëllimin tënd. Pra, qëndrueshmëria është e mirë në çdo rast.

Krahasoje këtë me fjalën e Allahut të Lartësuar, e cila është sipas logjikës së arsyetimit:

{قل لن يصيبنا إلا ما كتب الله لنا هو مولانا وعلى الله فليتوكل المؤمنون * قل هل تربصون بنا إلا إحدى الحسنيين ونحن نتربص بكم أن يصيبكم الله بعذاب من عنده أو بأيدينا فتربصوا إنا معكم متربصون}

"Thuaj: Nuk do të na godasë asgjë përveç asaj që Allahu ka caktuar për ne. Ai është Mbrojtësi ynë dhe vetëm tek Allahu le të mbështeten besimtarët. Thuaj: A prisni për ne tjetër veç njërës prej dy të mirave? Ndërsa ne presim për ju që Allahu t'ju godasë me dënim nga Vetja e Tij ose me duart tona. Pra pritni, se edhe ne po presim bashkë me ju."[1]

Ai do të thotë se çështja e mbrojtjes dhe e përkrahjes sonë i takon Allahut të Lartësuar. Ne nuk dëshirojmë, në asgjë që na godet prej dëmit apo së keqes, veçse atë që Ai na ka premtuar prej shpërblimit për dorëzimin ndaj Tij në Islam dhe për përkushtimin ndaj fesë së Tij. Siç ka thënë i Lartësuari:

{إلا يُصيبهم ظمأ ولا نصب ولا مخمصة في سبيل الله ولا يطؤون موطئاً يغيظ الكفار ولا ينالون من عدو نيلاً إلا كتب لهم به عمل صالح إن الله لا يضيع أجر المحسنين * ولا ينفقون نفقة صغيرة ولا كبيرة ولا يقطعون وادياً إلا كُتب لهم ليجزيهم الله أحسن ما كانوا يعملون}

"Nuk i godet ata as etja, as lodhja, as uria në rrugën e Allahut; as nuk shkelin ndonjë vend që i zemëron jobesimtarët; as nuk arrijnë ndonjë fitore ndaj armikut, veçse u shkruhet për këtë një vepër e mirë. Vërtet, Allahu nuk e humb shpërblimin e bamirësve. Dhe ata nuk japin asnjë shpenzim, të vogël apo të madh, dhe nuk kalojnë asnjë luginë, veçse u shkruhet atyre, që Allahu t'i shpërblejë me më të mirën për atë që kanë vepruar."[2]

[1] Sure "Et Teube", ajetet 51–52.

[2] Sure "Et Teube", ajetet 120–121.

Nëse është kështu, atëherë nëse ju na vrisni ose na godet prej jush diçka, për ne ka shpërblim të madh dhe përfundim të mirë te Zoti ynë. E nëse ne ju vrasim ose ju godasim në ndonjë gjë, për ne ka shpërblim të madh, përfundim të mirë dhe mundësi në këtë botë kundër armikut tonë.

Pra, ne në çdo rast jemi të lumtur dhe për t'u pasur zili. Ju nuk prisni për ne në luftën kundër nesh dhe nuk pritni në çështjen tonë veçse njërën prej dy të mirave. Ne, në çdo rast, jemi në mirësi dhe lumturi. Kurse ju, sipas besimit tuaj, e arrini lumturinë dhe qëllimin vetëm në njërën prej dy mundësive dhe në njërën prej dy gjendjeve: kur fitorja është për ju kundër nesh. Prandaj, ne presim për ju atë që ju hidhëron, ndërsa ju nuk prisni për ne veçse atë që na gëzon dhe na bën të lumtur.

Këto janë dy logjika: njëra nënkupton qëndrueshmëri dhe moslëkundje mbi një bazë ndjesore, pra se për atë që qëndron ka njërën prej dy dobive: ose lavdërimin e njerëzve, ose çlirimin nga armiku. Kjo vlen kur ekziston një dobi që i kthehet njeriut luftëtar, i cili e hedh veten në rrezik. Nëse nuk ka ndonjë dobi që i kthehet atij, si për shembull kur njerëzit nuk e lavdërojnë, sepse nuk ia dinë vlerën xhihadit, dhe tek ata shërbimi e tradhtia bëhen të barabarta. Kur shërbimi është i tillë që nuk mund t'u shfaqet atyre fare, as ai e as tradhtia; ose kur ndjesia nuk gjen prehje në shuarjen e armikut, por prehjen e gjen vetëm e vërteta, atëherë kjo logjikë nuk ka veçse paaftësi dhe belbëzim.

Këto raste të përmendura janë shkaqet e përgjithshme në çdo padrejtësi, tradhti dhe krim. Tradhtari që tregohet i shkujdesur ndaj çështjes së ligjit thotë: "Shërbimi ndaj tij nuk vlerësohet te njerëzit

aq sa meriton; shërbyesi dhe tradhtari tek ata janë njësoj, madje tradhtari është në gjendje më të mirë dhe jeton më rehat."

Çdo keqbërës dhe kriminel mendon se do t'i shpëtojë forcës së ligjit dhe se forcat vëzhguese nuk do të mund ta kapin; kështu çështja e tij mbetet e fshehur dhe personi i tij bëhet i paqartë për njerëzit. Po ashtu, kushdo që ngurron dhe rëndohet për ngritjen e së vërtetës dhe kryengritjen kundër armiqve të saj, duke u bërë lajka atyre, arsyetohet se ngritja për të vërtetën e poshtëron mes njerëzve, e bën botën e sotme të qeshë me të dhe e konsiderojnë si mbetje të shekujve të mesjetës ose të kohëve të miteve.

Nëse ia kujton fisnikërinë e shpirtit dhe pastërtinë e brendshme, ai të përgjigjet duke thënë: Çfarë të bëj me fisnikërinë e shpirtit, nëse ajo më çon në një jetë të vështirë dhe në një gjallim poshtërues?

Logjika tjetër, pra logjika e Islamit, e ndërton themelin e saj mbi ndjekjen e së vërtetës dhe kërkimin e shpërblimit dhe të kompensimit nga Allahu i Lartësuar. Qëllimi lidhet me synimet dhe përfundimet tokësore vetëm në shkallë të dytë dhe si synim pasues.

Dihet se nuk ka asnjë rast që të dalë jashtë përfshirjes së saj dhe as përgjithësia e saj nuk bie nga universaliteti dhe vazhdimësia. Pra, vepra, qoftë veprim apo lënie e veprimit, bëhet vetëm për hir të Allahut të Lartësuar, si dorëzim ndaj Tij dhe si ndjekje e së vërtetës që Ai ka dashur. Ai është Ruajtësi, i Gjithëdituri, të cilin nuk e zë as kotja, as gjumi; nuk ka mbrojtës prej Tij dhe Atij nuk i fshihet asgjë në tokë e as në qiell. Allahu është i Mirinformuar për atë që veproni.

Prandaj, mbi çdo shpirt, në çdo rast kur hyn në një vepër ose del prej saj, ka një mbikëqyrës dhe dëshmitar, që qëndron mbi atë që ai fiton; edhe në qoftë nëse njerëzit e shohin apo jo, e lavdërojnë apo jo, kanë mundësi të bëjnë diçka ndaj tij apo jo.

Ndikimi i mirë i edukimit islam ka arritur deri aty sa njerëzit vinin tek i Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) dhe i pranonin para tij krimet dhe fajet e tyre me pendim. Ata provonin hidhësinë e dënimeve ligjore që zbatoheshin mbi ta, deri te vrasja dhe më poshtë, duke kërkuar kënaqësinë e Allahut dhe pastrimin e vetes nga papastërtia e gjynaheve dhe njollat e veprave të këqija.

Duke medituar mbi këto raste të rralla që kanë ndodhur, studiuesi mund të kuptojë ndikimin e çuditshëm të shpjegimit fetar në shpirtrat e njerëzve, si dhe mënyrën se si ai i mësonte ata të tregoheshin bujarë edhe me gjërat më të ëmbla dhe më të çmuara për ta: jetën dhe gjithçka që vjen pas saj. Sikur të mos ishte ky një trajtim kur'anor, do të sillnim disa shembuj historikë për këtë.

8- Shpërblimi i Botës Tjetër: qëllimi i shoqërisë

Ndoshta ndonjë hamendësues mund të mendojë se vendosja e shpërblimit të Botës Tjetër si qëllim i përgjithshëm në jetën shoqërore të njeriut shkakton rënien e qëllimeve jetësore, drejt të cilave e thërret natyra njerëzore. Sipas tij, kjo do të sillte prishjen e rendit shoqëror dhe zbritjen në shkallën e murgërisë. Si është e mundur që njeriu të përqendrohet te një qëllim i caktuar, duke

ruajtur njëkohësisht qëllimet e tjera të rëndësishme? A nuk është kjo kontradiktë?

Ky është një hamendësim i thjeshtë, që buron nga padija ndaj urtësisë hyjnore dhe ndaj të fshehtave që i kanë zbuluar njohuritë kur'anore. Islami e ndërton ligjvënien e tij mbi parimin e krijimit natyror, siç është përmendur disa herë në diskutimet e mëparshme të këtij libri.

Allahu i Lartësuar thotë:

{فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرة الله التي فطرة الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك الدين القيم}

"**Drejtoje fytyrën tënde nga feja, duke qenë i pastër në besim; kjo është natyra e Allahut, sipas së cilës Ai i ka krijuar njerëzit. Nuk ka ndryshim në krijimin e Allahut. Kjo është feja e drejtë."**[1]

Përmbledhja e kuptimit është kjo: Vargu i shkaqeve reale të krijimit është bashkuar për ta sjellë në ekzistencë llojin njerëzor dhe është vënë në shërbim të drejtimit të tij kah qëllimi jetësor që është përgatitur për të. Prandaj, njeriu duhet ta ndërtojë jetën e tij, në rrethanat e mundimit dhe të zgjedhjes së lirë, në përputhje me ato shkaqe, me atë që ato kërkojnë prej tij dhe me drejtimin kah i shtyjnë ato.

Në këtë mënyrë, jeta e tij nuk do të jetë në kundërshtim me to, sepse një kundërshtim i tillë do ta çonte në shkatërrim dhe mjerim. Pikërisht kjo, nëse hamendësuesi do ta kuptonte, është vetë feja islame.

[1] Sure "Err Rrum", ajeti 30.

Meqë mbi të gjitha shkaqet ekziston një Shkak i vetëm, Ai që i drejton dhe i administron ato në çdo çështje, qoftë të hollë apo të madhe, e Ai është Allahu i Lartësuar, Shkaku i plotë mbi çdo shkak, në kuptimin e plotë të fjalës, atëherë detyrë e njeriut është t'i dorëzohet Atij dhe t'i nënshtrohet urdhrit të Tij. Ky është kuptimi që Teuhidi, njësimi i Allahut, është themeli i vetëm i fesë islame.

Prej këtej bëhet e qartë se ruajtja e fjalës së teuhidit, dorëzimi ndaj Allahut dhe kërkimi i kënaqësisë së Tij në jetë, ecën në përputhje me të gjitha shkaqet dhe i jep secilit prej tyre të drejtën e vet, pa shirk dhe pa pakujdesi.

Te njeriu mysliman ka qëllime dhe synime tokësore, si dhe qëllime e synime të Botës Tjetër. Ai ka synime materiale dhe të tjera shpirtërore, por nuk u kushton atyre më shumë kujdes dhe rëndësi sesa u takon. Pikërisht për këtë arsye shohim se Islami nxit në njësimin e Allahut të Lartësuar, në përkushtimin vetëm ndaj Tij, në sinqeritetin për Të dhe në largimin nga çdo shkak përveç Tij e nga çdo synim tjetër përveç Tij; megjithatë, njëkohësisht, ai i urdhëron njerëzit të ndjekin ligjet e jetës dhe të ecin sipas rrjedhave natyrore.

Prej këtej bëhet e qartë se individët e shoqërisë islame janë të lumtur me lumturinë e vërtetë, në këtë botë dhe në Botën Tjetër. Qëllimi i tyre, pra kërkimi i kënaqësisë së Allahut në veprat e tyre, nuk bie ndesh me qëllimet e tjera jetësore, kur ato shfaqen dhe marrin vendin që u takon.

Prej këtej del e qartë edhe pavlefshmëria e një hamendësimi tjetër, të cilën e kanë përmendur disa prej studiuesve të shoqërisë: se thelbi i fesë dhe qëllimi i saj kryesor është vendosja e drejtësisë shoqërore, ndërsa adhurimet janë degë që rrjedhin prej saj. Sipas

këtij mendimi, ai që e vendos drejtësinë shoqërore është në fe, edhe nëse nuk ka ndonjë besim dhe nuk vishet me adhurim.

Mirëpo studiuesi që mediton në Librin dhe në Synetin, sidomos në jetëshkrimin profetik, nuk ka nevojë për shumë mundim, sforcim apo argumentim për të kuptuar pavlefshmërinë e këtij hamendësimi. Për më tepër, ky mendim përmban rrëzimin e teuhidit dhe të virtyteve të larta morale nga tërësia e ligjeve fetare. Ai e kthen qëllimin fetar, që është fjala e teuhidit, te qëllimi qytetar e shoqëror, që është kënaqësia dhe përfitimi. Ndërkohë ti e ke kuptuar se këto janë dy qëllime të ndryshme: as në themel, as në degëzime, as në fryte, njëri nuk kthehet te tjetri.

9- Liria dhe shoqëria islame

Fjala "liri", sipas kuptimit që synohet prej saj, nuk ka më shumë se disa shekuj që qarkullon në gjuhët e njerëzve. Ndoshta shkaku që e solli në përdorim ishte rilindja qytetare evropiane para disa shekujsh. Megjithatë, kuptimi i saj ka qarkulluar në mendje dhe ka qenë një prej dëshirave të zemrave që nga kohë shumë të lashta.

Parimi natyror burimor, prej të cilit lind ky kuptim, është ai me të cilin është pajisur njeriu në qenien e tij: vullneti që e shtyn atë drejt veprimit. Ky vullnet është një gjendje shpirtërore. Shfuqizimi i tij do të thotë shfuqizim i ndjenjës dhe i vetëdijes, gjë që çon në shfuqizimin e njerëzisë.

Mirëpo, meqë njeriu është një qenie shoqërore, natyra e tij e shtyn drejt jetës në shoqëri dhe drejt përfshirjes së vet në mesin e të

tjerëve, duke e futur vullnetin e tij mes vullneteve të tjera dhe veprimin e tij mes veprimeve të tjera. Kjo çon në nënshtrim ndaj një ligji që i rregullon vullnetet dhe veprimet, duke u vendosur atyre kufij.

Pra, e njëjta natyrë që i dha njeriut lirinë e vullnetit dhe të veprimit, është po ajo që ia kufizon vullnetin dhe veprimin, duke e lidhur atë liri fillestare dhe parësore me kufij.

Ligjet qytetare të sotme, meqë i kanë vendosur dispozitat e tyre mbi bazën e kënaqësisë dhe përfitimit material, siç e ke kuptuar, kanë sjellë si rezultat lirinë e shoqërisë në çështjen e njohurive themelore fetare, për sa i përket pranimit të tyre dhe detyrimeve që rrjedhin prej tyre. Po ashtu në çështjen e moralit dhe në çdo gjë që mbetet përtej ligjeve, nga ato vullnete dhe veprime që njeriu dëshiron dhe zgjedh. Kjo është ajo që ata nënkuptojnë me "liri".

10- Zhvillimi në shoqërinë islame

Sa i përket Islamit, ai e ka vendosur ligjin e tij mbi bazën e teuhidit, siç e ke kuptuar, pastaj në shkallën pasuese mbi bazën e moralit të virtytshëm. Më pas ai ka trajtuar çdo vepër, të vogël apo të madhe, prej veprave individuale dhe shoqërore, çfarëdo qofshin ato.

Pra, nuk ka asgjë që lidhet me njeriun, ose me të cilën lidhet njeriu, veçse ligji islam ka në të një hap ose një gjurmë hapi. Prandaj, në Islam nuk ka vend dhe as shfaqje për lirinë në kuptimin e mëparshëm.

Po, njeriu në të ka lirinë nga kufiri i robërisë ndaj çdo gjëje tjetër përveç Allahut të Lartësuar. Edhe pse kjo nuk është më shumë se një fjali e vetme, ajo ka kuptim shumë të gjerë për atë që ka hulumtuar thellë në traditën islame dhe në jetën praktike që ajo nxit dhe miraton mes individëve dhe shtresave të shoqërisë.

Pastaj, kur ai e krahason këtë me atë që vërehet nga zakonet e sundimit, epërsisë dhe kontrollit në shoqëritë e qytetëruara, qoftë mes shtresave dhe individëve të tyre, qoftë mes çdo kombi të fortë dhe çdo kombi të dobët, e kupton gjerësinë e këtij kuptimi.

Ndërsa sa u përket dispozitave, Islami ka dhënë hapësirë në ato që Allahu i ka lejuar prej të mirave të furnizimit dhe përparësive të jetës së matur, pa teprim dhe pa mangësi.

Allahu i Lartësuar thotë:

{قل من حرم زينة الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق}

"Thuaj: Kush i ka ndaluar stolitë e Allahut, të cilat Ai i ka nxjerrë për robtë e Tij dhe të mirat prej furnizimit?"[1]

Dhe:

{خلق لكم ما في الارض جميعاً}

"**Ai krijoi për ju gjithçka që është në tokë."**[2]

Dhe:

[1] Sure "El A'raf", ajeti 32.

[2] Sure "El Bekare", ajeti 29.

{وسخر لكم ما في السماوات وما في الأرض جميعاً منه}

"Dhe Ai ju vuri në shërbim gjithçka që është në qiej dhe gjithçka që është në tokë, të gjitha prej Tij."[1]

Është e çuditshme ajo që kanë synuar disa studiues dhe komentues, duke u munduar të vërtetojnë lirinë e besimit në Islam përmes fjalës së Allahut të Lartësuar: **"Nuk ka detyrim në fe."**[2] si dhe përmes ajeteve të tjera të ngjashme fisnike.

Më parë është trajtuar, në komentimin e sures "El Bekare", kuptimi i këtij ajeti. Ajo që po shtojmë këtu është se ti tashmë e ke kuptuar se teuhidi është themeli i të gjitha ligjeve islame. Atëherë, si mund të ligjërohet liria e besimeve? A nuk do të ishte kjo një kundërthënie e qartë? Prandaj, të thuash "liri e besimit" është njësoj si të thuash "liri nga sundimi i ligjit" në ligjet civile.

Me fjalë të tjera, besimi, në kuptimin e krijimit të një perceptimi pohues që ngulitet në mendjen e njeriut, nuk është një veprim i zgjedhur nga njeriu, që mbi të të vendoset ndalim apo lejim, robërim apo çlirim. Ajo që mund të ndalohet ose të lejohet është vetëm përkushtimi ndaj asaj që kërkon besimi prej veprave: si thirrja në atë besim, bindja e njerëzve për të, shkrimi dhe përhapja e tij, prishja e besimit që kanë njerëzit, si dhe veprimet që janë në kundërshtim me të.

Këto janë gjërat që mund të jenë objekt ndalimi ose lejimi. Dihet se, nëse ato bien ndesh me nenet e një ligji që vepron në

[1] Sure "El Xhathije", ajeti 13.

[2] Sure "El Bekare", ajeti 256.

shoqëri, ose me parimin mbi të cilin mbështetet ai ligj, atëherë ligji nuk ka rrugë tjetër veçse t'i ndalojë ato.

Islami, në ligjvënien e tij, nuk është mbështetur në asgjë tjetër përveç fesë së teuhidit, profetësisë dhe Botës Tjetër. Kjo është ajo mbi të cilën bashkohen myslimanët, hebrenjtë, të krishterët dhe mexhusët, pra ithtarët e Librit. Prandaj, liria është vetëm brenda këtij kuadri. Ndërsa jashtë tij nuk ka tjetër veçse një synim kundër vetë themelit të fesë. Po, këtu ekziston edhe një liri tjetër: liria për ta shfaqur besimin në rrjedhën e diskutimit dhe hulumtimit.

Ndoshta mund të thuhet: Le ta pranojmë se tradita islame është një traditë që i përmbledh kërkesat e jetës së lumtur, dhe se shoqëria islame është një shoqëri e lumtur dhe e admirueshme. Mirëpo, për shkak të gjithëpërfshirjes së saj dhe për shkak të mungesës së lirisë së besimit në të, kjo traditë shkakton amulli në shoqëri dhe ndalimin e saj nga ndryshimi dhe zhvillimi. Kjo, siç thuhet, është prej të metave të shoqërisë së plotë. Ecja drejt përsosjes ka nevojë për realizimin e forcave të kundërta brenda një gjëje dhe për ndërveprimin e tyre, derisa, përmes përplasjes dhe ndikimit të ndërsjellë, të lindë një gjë e re, e lirë nga mangësitë e faktorëve që e sollën në jetë, mangësi të cilat janë zhdukur përmes këtij ndërveprimi.

Nëse supozohet se Islami i heq kundërshtitë dhe mangësitë që nga rrënja, sidomos besimet e kundërta, atëherë rrjedhoja e kësaj do të ishte që shoqëria që ai formon të ndalet nga ecja drejt zhvillimit.

Unë them: Ky është një prej kundërshtimeve të materializmit dialektik. Në të ka një ngatërrim të çuditshëm, sepse besimet dhe njohuritë njerëzore janë dy llojesh:

Një lloj pranon ndryshimin dhe zhvillimin, dhe këto janë shkencat teknike e praktike që përdoren për ngritjen e bazave të jetës materiale dhe për nënshtrimin e natyrës së vështirë ndaj njeriut, si shkencat matematikore, natyrore dhe të tjera. Sa herë që këto shkenca, industri dhe ato që janë të ngjashme me to kalojnë nga mangësia drejt përsosjes, kjo sjell edhe ndryshimin e jetës shoqërore në përputhje me këtë.

Edhe një lloj tjetër nuk e pranon ndryshimin, edhe pse pranon përsosjen në një kuptim tjetër. Këto janë shkencat dhe njohuritë e përgjithshme hyjnore, të cilat japin gjykim të prerë dhe të qëndrueshëm mbi fillimin, kthimin përfundimtar, lumturinë, mjerimin dhe çështje të tjera; ato nuk ndryshojnë dhe nuk shndërrohen, edhe pse mund të ngrihen e të përsosen nga ana e saktësisë dhe e thellimit.

Këto shkenca dhe njohuri nuk ndikojnë në shoqëri dhe në traditat e jetës përveçse në mënyrë të përgjithshme. Prandaj, qëndrueshmëria e këtyre njohurive dhe mendimeve në një gjendje të vetme nuk e ndalon shoqërinë nga ecja e saj zhvilluese.

Këtë e shohim edhe te vetja jonë, në të cilën kemi shumë mendime të përgjithshme, të qëndrueshme në një gjendje të vetme, pa bërë që shoqëria jonë të ndalet nga rrjedha e saj. Për shembull, themi: Njeriu duhet të nxitet drejt punës për të ruajtur jetën e tij; puna duhet të ketë një dobi që i kthehet njeriut; njeriu duhet të jetojë në gjendje shoqërore, pra në bashkësi.

Po ashtu themi: Bota ekziston realisht, jo si iluzion; njeriu është pjesë e botës; njeriu është pjesë e botës tokësore; njeriu ka gjymtyrë, mjete dhe fuqi, e kështu me radhë prej mendimeve dhe njohurive të qëndrueshme. Qëndrueshmëria dhe pandryshueshmëria e tyre nuk shkakton ndalimin dhe amullinë e shoqërive.

Në këtë kategori hyn edhe pohimi se bota ka një Zot të vetëm, i Cili u ka ligjësuar njerëzve, përmes profetësisë, një ligj gjithëpërfshirës për rrugët e lumturisë, dhe se Ai do t'i mbledhë të gjithë në një ditë kur do t'ua japë plotësisht shpërblimin e veprave të tyre.

Kjo është fjala e vetme mbi të cilën Islami ka ndërtuar shoqërinë e tij dhe për të cilën është kujdesur me ruajtje të plotë. Dihet se përplasja mes pohimit dhe mohimit të saj, me qëllim që të prodhohet një mendim tjetër rreth saj, nuk sjell gjë tjetër veçse rënie të shoqërisë, siç është sqaruar disa herë.

Ky është edhe rasti i të gjitha të vërtetave reale që lidhen me botën përtej natyrës: mohimi i tyre, në çfarëdo mënyre, nuk i sjell shoqërisë veçse rënie dhe poshtërim.

Përmbledhtas, shoqëria njerëzore, në ecjen e saj drejt zhvillimit, nuk ka nevojë për asgjë tjetër përveç ndryshimit dhe përsosjes ditë pas dite në rrugën e përfitimit nga përparësitë e natyrës. Kjo arrihet vetëm përmes hulumtimit të vazhdueshëm teknik dhe zbatimit të përhershëm të veprës mbi bazën e dijes. Islami nuk ndalon asgjë nga kjo.

Ndryshimi i mënyrës së administrimit të shoqërive dhe i traditave shoqërore që janë në zbatim, si despotizmi mbretëror, demokracia, komunizmi dhe të ngjashme me to, nuk është i domosdoshëm veçse për shkak të mangësisë së tyre dhe paaftësisë së tyre për ta përmbushur përsosurinë njerëzore shoqërore të kërkuar; jo për shkak se ato ecin nga mangësia drejt përsosjes.

Prandaj, nëse ka dallim mes tyre, ai është vetëm dallim mes gabimit dhe së drejtës, jo dallim mes së mangtës dhe së përsosurës.

Kur çështja e rendit shoqëror të vendoset mbi atë që njeriu synon me natyrën e tij të lindur, pra drejtësinë shoqërore, dhe njerëzit të strehohen nën edukimin e mirë përmes dijes së dobishme dhe veprës së mirë; pastaj të fillojnë të ecin të qetë e të gjallë drejt lumturisë së tyre, duke u ngritur në shkallët e dijes dhe të veprës, dhe duke u përsosur vazhdimisht, me më shumë aftësi, fuqi dhe zgjerim në lumturi, atëherë çfarë nevoje kanë për një ndryshim tjetër të rendit shoqëror përtej kësaj?

Vetëm pohimi se njeriu duhet të ndryshojë nga çdo anë, madje edhe në ato gjëra ku nuk ka nevojë për ndryshim, nuk është diçka që duhet ta pranojë një njeri me mendim dhe largpamësi.

Nëse thua: Nuk ka rrugëdalje nga ndodhja e ndryshimit në të gjitha ato që përmende si të panevojshme për ndryshim, si besimet, moralet e përgjithshme dhe të ngjashme me to; sepse të gjitha këto ndryshojnë me ndryshimin e gjendjeve shoqërore, të mjediseve të ndryshme dhe me kalimin e kohëve, atëherë nuk mund të mohohet se njeriu i ri i ka mendimet ndryshe nga mendimet e njeriut të lashtë. Po ashtu, njeriu ndryshon në mënyrën e të menduarit sipas ndryshimit të zonave ku jeton, si tokat

ekuatoriale, polare dhe vendet me klimë të butë. Po kështu ndryshon edhe sipas dallimit të gjendjeve të jetës së tij: shërbyes apo i shërbyer, nomad apo qytetar, i pasur apo i varfër, nevojtar apo i kamur, e të tjera si këto.

Pra, mendimet dhe pikëpamjet ndryshojnë sipas ndryshimit të faktorëve dhe shndërrohen me shndërrimin e kohëve, pa dyshim, çfarëdo qofshin ato.

Unë them: Ky kundërshtim është i ndërtuar mbi teorinë e relativitetit të dijeve dhe të pikëpamjeve njerëzore. Pasoja e saj është që e vërteta dhe e pavërteta, e mira dhe e keqja, të jenë çështje relative dhe shtesore.

Kështu, njohuritë e përgjithshme teorike që lidhen me fillimin dhe kthimin përfundimtar, si edhe mendimet e përgjithshme praktike, si gjykimi se jeta shoqërore është e mirë për njeriun dhe se drejtësia është e mirë, si gjykim i përgjithshëm dhe jo nga këndvështrimi i zbatimit të tij në një rast të veçantë, do të ishin gjykime relative, që ndryshojnë me ndryshimin e kohëve, të gjendjeve dhe të rrethanave. Ne e kemi sqaruar në vendin e vet pavlefshmërinë e kësaj teorie në përgjithësinë e saj.

Përmbledhja e asaj që kemi përmendur atje është se kjo teori nuk i përfshin çështjet e përgjithshme teorike dhe as një pjesë të mendimeve të përgjithshme praktike.

Mjafton për pavlefshmërinë e përgjithësisë së saj fakti se, nëse ajo do të ishte e saktë, domethënë, nëse do të ishte e përgjithshme, absolute dhe e qëndrueshme, atëherë do të vërtetonte një çështje absolute, jo relative, pikërisht vetveten.

E nëse nuk do të ishte e përgjithshme dhe absolute, por vetëm një çështje e pjesshme, atëherë me domosdoshmëri do të vërtetonte një çështje të përgjithshme dhe absolute. Prandaj përgjithësia e saj është e pavlefshme në çdo rast.

Me fjalë të tjera: Nëse është e vërtetë se "çdo mendim dhe çdo besim duhet të ndryshojë një ditë", atëherë duhet të ndryshojë edhe vetë ky mendim; domethënë do të thotë se disa besime nuk ndryshojnë kurrë. Kuptoje këtë!

11- A është Islami i aftë ta lumturojë njerëzimin?

Ndoshta mund të thuhet: le të pranojmë se Islami, meqë trajtonte të gjitha çështjet njerëzore që ekzistonin në kohën e zbritjes së Kur'anit, ishte i mjaftueshëm për ta çuar shoqërinë e asaj kohe drejt lumturisë së saj të vërtetë dhe drejt përmbushjes së të gjitha dëshirave të saj në jetë. Mirëpo koha ka arritur t'i ndryshojë mënyrat e jetës njerëzore. Jeta kulturore dhe mënyra industriale e jetesës në qytetërimin e sotëm nuk i ngjan jetës së thjeshtë të para katërmbëdhjetë shekujve, e cila kufizohej në mjete natyrore fillestare.

Njeriu, pas përpjekjeve të gjata e të mundimshme, ka arritur një shkallë të tillë përparimi dhe përsosjeje qytetëruese, saqë, po të krahasohej me gjendjen e tij para disa shekujsh, do të dukej sikur po krahasohen dy lloje krejt të ndryshme. Atëherë, si mund të jenë të mjaftueshme ligjet e vendosura për rregullimin e jetës në atë kohë për jetën e ndërlikuar e gjeniale të sotme? Dhe si mund të mbajë secila prej këtyre dy mënyrave të jetesës barrët e tjetrës?

Përgjigjja është: Ndryshimi mes dy epokave, nga pikëpamja e formës së jetës, nuk kthehet te parimet e përgjithshme të çështjeve të saj, por vetëm te shembujt dhe rastet konkrete. Me fjalë të tjera, njeriu në jetën e tij ka nevojë për ushqim me të cilin ushqehet, për veshje që vesh, për shtëpi ku banon e strehohet, për mjete që e bartin atë dhe barrët e tij dhe i transportojnë nga një vend në tjetrin, për një shoqëri ku jeton mes pjesëtarëve të saj, për lidhje riprodhuese, tregtare, industriale, praktike e të tjera.

Kjo është një nevojë e përgjithshme dhe e pandryshueshme për sa kohë që njeriu mbetet njeri me këtë natyrë dhe këtë strukturë, dhe për sa kohë që jeta e tij është kjo jetë njerëzore. Në këtë drejtim, njeriu i hershëm dhe njeriu i sotëm janë të njëjtë.

Ndryshimi mes tyre qëndron vetëm te shembujt konkretë të mjeteve me të cilat njeriu i përmbush nevojat e tij materiale, si edhe te shembujt konkretë të nevojave, sipas asaj që ai arrin të kuptojë prej tyre dhe sipas mjeteve që përdor për t'i përmbushur ato.

Për shembull, njeriu i hershëm ushqehej në mënyrë të thjeshtë e fillestare me atë që gjente prej frutave, bimëve dhe mishit të gjahut. Ndërsa sot, me mjeshtërinë dhe shpikjet e tij, ai përgatit prej tyre mijëra lloje ushqimesh dhe pijesh, me veti prej të cilave përfiton natyra e tij; me ngjyra që i kënaqin syrin, me shije që i pëlqejnë shijes së tij, me cilësi që i japin kënaqësi prekjes së tij, si dhe me forma e gjendje të tjera që është e vështirë të numërohen.

Ky ndryshim i madh nuk e dallon të dytin nga i pari për sa i përket faktit se të gjitha këto janë ushqim me të cilin njeriu ushqehet për të shuar urinë dhe për të qetësuar dëshirën e tij.

Ashtu si këto koncepte të përgjithshme që njeriu i kishte që në fillim nuk u shfuqizuan pas kalimit të tij nga një epokë në tjetrën, por përkundrazi, e para u përshtat plotësisht me të dytën, po kështu edhe ligjet e përgjithshme të vendosura në Islam, në përputhje me thirrjen e natyrshmërisë njerëzore dhe kërkesën e lumturisë, nuk shfuqizohen me shfaqjen e një mjeti në vend të një mjeti tjetër, për sa kohë që ruhet përputhja me thelbin e natyrshmërisë, pa ndryshim e pa devijim. Kur ka kundërshtim me të, tradita islame nuk pajtohet me të, qoftë në atë epokë të vjetër apo në epokën moderne.

Sa u përket dispozitave të pjesshme që lidhen me ngjarjet e rrjedhshme, të cilat shfaqen herë pas here dhe ndryshojnë shpejt për nga natyra e tyre, si dispozitat financiare dhe organizative që lidhen me mbrojtjen, mënyrat e lehtësimit të lidhjeve dhe komunikimeve, institucionet bashkiake e të ngjashme me to, ato i janë lënë zgjedhjes së udhëheqësit dhe atij që merret me çështjet e qeverisjes.

Marrëdhënia e udhëheqësit me fushën e përgjegjësisë së tij është si marrëdhënia e njeriut me shtëpinë e tij. Ai ka të drejtë të vendosë për çështje të shoqërisë, brenda saj apo jashtë saj, që lidhen me luftën ose paqen, me çështje financiare ose jo financiare, duke marrë parasysh dobinë dhe gjendjen e shoqërisë, pas këshillimit me myslimanët, siç thotë i Lartësuari:

{وشاورهم في الأمر فإذا عزمت فتوكل على الله}

“Dhe këshillohu me ta për çështjen; e kur të vendosësh, mbështetu tek Allahu.”[1]

Të gjitha këto janë prej çështjeve të përgjithshme.

Këto janë dispozita dhe rregulla të pjesshme që ndryshojnë me ndryshimin e interesave dhe shkaqeve, prej të cilave vazhdimisht diçka shfaqet dhe diçka zhduket. Ato janë të ndryshme nga dispozitat hyjnore që përmbajnë Libri dhe Syneti, ndaj të cilave nuk ka rrugë shfuqizimi. Shpjegimi i hollësishëm i kësaj ka vendin e vet.

12 — Kush e merr përsipër kujdestarinë dhe udhëheqjen e shoqërisë në Islam dhe cila është sjellja e tij?

Udhëheqja e çështjeve të shoqërisë islame i përkiste të Dërguarit të Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!). Detyrimi i njerëzve për t’iu bindur atij dhe për ta ndjekur atë është i shprehur qartë në Kur’anin Fisnik.

Allahu i Lartësuar thotë:

{وأطيعوا الله وأطيعوا الرسول}

“Bindjuni Allahut dhe bindjuni të Dërguarit.”[2]

Dhe:

[1] Sure “Al Imran”, ajeti 159.

[2] Sure “Et Tegabun”, ajeti 12.

{لتحكم بين الناس بما أراك الله}

"Që të gjykosh mes njerëzve sipas asaj që Allahu të ka treguar."[1]

Dhe:

{النبي أولى بالمؤمنين من أنفسهم}

"Profeti është më parësor për besimtarët sesa vetë ata."[2]

Dhe:

{قل إن كنتم تحبون الله فاتبعوني يحببكم الله}

"Thuaj: Nëse e doni Allahun, atëherë më ndiqni mua, që Allahu t'ju dojë."[3]

Përveç këtyre, ka edhe ajete të tjera të shumta, ku secili prej tyre përmban disa nga aspektet e udhëheqjes së tij të përgjithshme në shoqërinë islame, ose të gjitha ato.

Rruga më e plotë për qëllimin e hulumtuesit në këtë temë është që ai të studiojë jetën dhe sjelljen e Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!), të mbushet me kuptimin e saj, pastaj t'i kthehet tërësisë së ajeteve që kanë zbritur për moralin, ligjet e vendosura në dispozitat e adhurimeve, marrëdhënieve, politikave dhe lidhjeve e bashkëjetesës së ndryshme. Ky argument, i nxjerrë në mënyrë përmbledhëse nga

[1] Sure "En Nisa", ajeti 105.
[2] Sure "El Ahzab", ajeti 6.
[3] Sure "Al Imran", ajeti 31.

fryma e zbritjes hyjnore, ka një gjuhë të mjaftueshme dhe një sqarim të plotë, që nuk gjendet kurrsesi në një apo dy fjali të thjeshta.

Këtu ka edhe një pikë tjetër të cilës hulumtuesi duhet t'i kushtojë vëmendje: shumica e ajeteve që përmbajnë urdhra për kryerjen e adhurimeve, për përmbushjen e çështjes së xhihadit, për zbatimin e dënimeve ligjore, kisasit dhe të tjera, ua drejtojnë fjalën të gjithë besimtarëve, jo vetëm Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!).

Si fjala e Allahut të Lartësuar:

{وأقيموا الصلاة}

"Faleni namazin."[1]

Dhe fjala e Tij:

{وانفقوا في سبيل الله}

"Shpenzoni në rrugën e Allahut."[2]

Dhe fjala e Tij:

{كتب عليكم الصيام}

"Ju është bërë detyrim agjërimi."[3]

Dhe fjala e Tij:

[1] Sure "En Nisa", ajeti 77.
[2] Sure "El Bekare", ajeti 195.
[3] Sure "El Bekare", ajeti 183.

{ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر}

"Le të jetë prej jush një grup që thërret në të mirën, urdhëron për të mirën dhe ndalon nga e keqja."[1]

Dhe fjala e Tij:

{وجاهدوا في سبيله}

"Përpiquni në rrugën e Tij."[2]

Dhe fjala e Tij:

{وجاهدوا في الله حق جهاد}

"Përpiquni për Allahun me përpjekjen që i takon Atij."[3]

Dhe fjala e Tij:

{الزانية والزاني فأجلدوا كل واحد منهما}

"Gruaja dhe burri që kryejnë zina, fshikulloni secilin prej tyre."[4]

Dhe fjala e Tij:

والسارق والسارقة فاقطعوا أيديهما

[1] Sure "Al Imran", ajeti 104
[2] Sure "El Maide", ajeti 35.
[3] Sure "El Haxh", ajeti 78.
[4] Sure "En Nur", ajeti 2.

“Vjedhësit dhe vjedhëses pritjani duart.”[1]

Dhe fjala e Tij:

{ولكم في القصاص حياة}

“Për ju ka jetë në kisas.”[2]

Dhe fjala e Tij:

{وأقيموا الشهادة لله}

“Mbajeni dëshminë për Allahun.”[3]

Dhe fjala e Tij:

{واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا}

“Kapuni të gjithë për litarin e Allahut dhe mos u përçani.”[4]

Dhe fjala e Tij:

{إن أقيموا الدين ولا تتفرقوا فيه}

“Vendoseni fenë dhe mos u përçani në të.”[5]

[1] Sure “El Maide”, ajeti 38.
[2] Sure “El Bekare”, ajeti 179.
[3] Sure “Et Talak”, ajeti 2.
[4] Sure “Al Imran”, ajeti 103.
[5] Sure “Esh Shura”, ajeti 13.

Dhe fjala e Tij:

{وما محمد إلا رسول قد خلت من قبله الرسل أفإن مات أو قتل انقلبتم على أعقابكم ومن ينقلب على عقبيه فلن يضر الله شيئاً وسيجزي الله الشاكرين}

"Muhamedi nuk është tjetër veçse i Dërguar; para tij kanë kaluar të dërguar. Nëse ai vdes ose vritet, a do të ktheheni prapa? Kush kthehet prapa, nuk do ta dëmtojë aspak Allahun; dhe Allahu do t'i shpërblejë falënderuesit."[1]

Dhe shumë ajete të tjera.

Nga të gjitha këto kuptohet se feja ka një ngjyrim shoqëror, të cilin Allahu ua ka ngarkuar njerëzve. Ai nuk e pëlqen mosbesimin për robtë e Tij dhe nuk ka dashur që vendosja e fesë të bëhet përveçse prej tyre. Prandaj, shoqëria e formuar prej tyre e ka çështjen e vet në dorën e saj, pa ndonjë përparësi për disa prej tyre ndaj disa të tjerëve dhe pa ndonjë veçim të posaçëm për një grup prej tyre. Në këtë aspekt, Profeti dhe të tjerët janë të barabartë.

Allahu i Lartësuar thotë:

{أني لا أضيع عمل عامل منكم من ذكر أو أنثى بعضكم من بعض}

"Unë nuk ia humb mundin asnjë vepruesi prej jush, mashkull apo femër; ju jeni nga njëri-tjetri."[2]

Pra, përgjithësia e ajetit tregon se ndikimi natyror që kanë pjesët e shoqërisë islame në shoqërinë e tyre merret parasysh nga

[1] Sure "Al Imran", ajeti 144.

[2] Sure "Al Imran", ajeti 195.

Allahu i Lartësuar në ligjvënie, ashtu siç e ka marrë parasysh në krijim dhe se Ai nuk e humb atë.

Dhe Allahu i Lartësuar thotë:

{إن الارض لله يورثها من يشاء من عباده والعاقبة للمتقين}

"Vërtet toka është e Allahut; Ai ia trashëgon atë kujt të dojë prej robve të Tij…"[1]

Po, i Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ka detyrën e thirrjes, udhëzimit dhe edukimit.

Allahu i Lartësuar thotë:

{يتلو عليهم آياته ويزكيهم ويعلمهم الكتاب والحكمة}

"Ai ua lexon atyre ajetet e Tij, i pastron ata dhe u mëson Librin dhe urtësinë."[2]

Pra, ai (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) është i caktuari nga Allahu për t'u kujdesur për çështjen e ymetit, për të marrë përsipër udhëheqjen e punëve të tyre në këtë botë dhe në Botën Tjetër, si dhe për të qenë imam i tyre për sa kohë që është gjallë.

Por ajo që hulumtuesi nuk duhet ta harrojë është se kjo metodë nuk është metoda e pushtetit mbretëror, i cili e bën pasurinë e Allahut plaçkë për zotëruesin e fronit dhe robtë e

[1] Sure "Ali Imran", ajeti 128.

[2] Sure "El Xhumua", ajeti 2.

Allahut skllevër të tij, me të cilët vepron si të dojë dhe mbi të cilët gjykon si të dëshirojë. Ajo nuk është as nga metodat shoqërore të ndërtuara mbi bazën e kënaqësisë materiale, si demokracia dhe të ngjashmet me të, sepse mes tyre dhe Islamit ka dallime të qarta që e pengojnë ngjashmërinë dhe barazimin.

Një nga dallimet më të mëdha është se këto shoqëri, meqë është ndërtuar mbi bazën e kënaqësisë materiale, ka fryrë në trupin e tyre shpirtin e përdorimit dhe të shfrytëzimit. Kjo është mendjemadhësia njerëzore, e cila e vendos çdo gjë nën vullnetin dhe veprimin e njeriut, madje edhe vetë njeriun ndaj njeriut. Ajo ia lejon atij rrugën për të arritur tek tjetri dhe për të sunduar mbi atë që dëshiron dhe shpreson prej tij për veten e vet.

Ky, në vetvete, është po i njëjti despotizëm mbretëror i epokave të mëparshme, vetëm se është shfaqur me petkun e shoqërisë civile, siç e shohim sot para syve tanë në padrejtësitë, shtypjet dhe imponimet e kombeve të fuqishme ndaj kombeve të dobëta, dhe siç e kemi në kujtesë nga veprat e tyre të regjistruara në histori.

Një nga faraonët, cezarët apo kisratë vepronte ndaj të dobtëve të kohës së tij, me sundimin dhe lojën e tij, çfarëdo që dëshironte dhe lakmonte. Edhe nëse justifikohej, thoshte se kjo ishte prej çështjeve të mbretërimit, për të mirën e mbretërisë dhe për forcimin e themeleve të shtetit. Ai besonte se kjo ishte e drejta e gjenialitetit dhe e sundimit të tij dhe e argumentonte atë me shpatën e tij.

Po kështu, nëse thellohesh në marrëdhëniet politike që zhvillohen sot mes kombeve të fuqishme dhe të dobëta, do të gjesh

se historia dhe ngjarjet e saj janë kthyer mbi ne dhe vazhdojnë të përsëriten. Vetëm se forma e mëparshme individuale është zëvendësuar me formën e tanishme shoqërore, ndërsa shpirti është po ai shpirt dhe dëshira është po ajo dëshirë.

Sa i përket Islamit, metoda e tij është e pastër nga këto epshe dhe dëshira të padrejta. Argument për këtë është sjellja profetike në çlirimet dhe marrëveshjet e tij.

Prej tyre është edhe fakti se llojet e shoqërive, sipas asaj që është e njohur dhe e regjistruar në historinë e këtij lloji njerëzor, nuk janë të lira nga ekzistenca e dallimeve mes individëve të tyre, dallime që çojnë në prishje. Ndryshimi i shtresave për shkak të pasurisë, të prestigjit apo të pozitës, në fund çon në shfaqjen e prishjes në shoqëri, dhe kjo është prej pasojave të domosdoshme të tyre.

Shoqëria islame është një shoqëri me pjesë të ngjashme, ku askush nuk ka përparësi ndaj tjetrit, nuk ka dallim, mburrje apo nderim të veçantë. Dallimi i vetëm që e kërkon natyra njerëzore dhe të cilin ajo nuk mund ta mohojë është dallimi në devotshmëri, dhe çështja e tij i përket Allahut të Lartësuar, jo njerëzve.

Allahu i Lartësuar thotë:

{يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وأنثى وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله اتقاكم}

"O njerëz! Ne ju krijuam prej një mashkulli dhe një femre, dhe ju bëmë popuj e fise që të njiheni me njëri-tjetrin. Vërtet, më i nderuari prej jush tek Allahu është më i devotshmi prej jush."[1]

Dhe i Lartësuari thotë:

{فاستبقوا الخيرات}

"Garoni në vepra të mira."[2]

Pra, sundimtari dhe i sunduari, udhëheqësi dhe i urdhëruari, kryetari dhe vartësi, i liri dhe robi, burri dhe gruaja, i pasuri dhe i varfri, i vogli dhe i madhi, në Islam qëndrojnë në një pozitë të barabartë për sa i përket zbatimit të ligjit fetar ndaj tyre dhe për sa i përket mungesës së ndarjeve shtresore mes tyre në çështjet shoqërore, siç tregon sjellja profetike.

Prej tyre është edhe fakti se fuqia zbatuese në Islam nuk është një grup i veçantë i dalluar brenda shoqërisë, por përfshin të gjithë pjesëtarët e shoqërisë. Çdo individ ka për detyrë të thërrasë drejt së mirës, të urdhërojë për të mirën dhe të ndalojë nga e keqja. Ka edhe dallime të tjera që nuk i fshihen hulumtuesit të vëmendshëm.

E gjithë kjo vlen për kohën kur Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ishte gjallë. Sa i përket kohës pas tij, shumica e myslimanëve janë të mendimit se zgjedhja e halifit, udhëheqësit të shoqërisë, u takon myslimanëve. Ndërsa shiitët prej myslimanëve janë të mendimit se halifi është i

[1] Sure "Huxhurat", ajeti 13.

[2] Sure "El Bekare", ajeti 148.

përcaktuar me tekst nga ana e Allahut dhe e të Dërguarit të Tij, dhe ata janë dymbëdhjetë imamët, sipas shpjegimit të hollësishëm që gjendet në librat e kelamit.

Sidoqoftë, çështja e qeverisjes islame pas Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) dhe pas fshehjes së Imamit, si në kohën tonë të tanishme, u përket myslimanëve pa asnjë dyshim.

Ajo që mund të përfitohet nga Libri në këtë çështje është se ata duhet të caktojnë udhëheqësin e shoqërisë sipas sjelljes së të Dërguarit të Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!). Kjo është tradita e imametit, jo e mbretërisë apo perandorisë; të qeveriset mes tyre duke ruajtur dispozitat pa ndryshim dhe duke përdorur kështillimin në çështjet jashtë dispozitave, pra në ngjarjet e kohës dhe të vendit, siç u përmend më parë.

Argument për të gjitha këto janë të gjitha ajetet e përmendura më parë rreth udhëheqjes së Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!), së bashku me fjalën e Allahut të Lartësuar:

{لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة}

"Vërtet, ju keni tek i Dërguari i Allahut një shembull të bukur."[1]

[1] Sure "El Ahzab", ajeti 21.

13 - Besimi - kombësia e shoqërisë islame

Islami e shfuqizoi parimin e degëzimit që ndikonte në formimin e shoqërisë: atë degëzim, burimi kryesor i të cilit ishte jeta nomade dhe jetesa në formë fisesh e klanesh, ose ndryshimi i zonave të jetesës dhe i atdheut tokësor. Këta të dy, pra jeta nomade dhe ndryshimi i krahinave të tokës në veçoritë e tyre dytësore, si nxehtësia, ftohtësia, thatësira, pjelloria e të tjera, janë dy faktorët kryesorë për ndarjen e llojit njerëzor në popuj e fise dhe për ndryshimin e gjuhëve e ngjyrave të tyre, siç është sqaruar në vendin përkatës.

Pastaj këta u bënë faktorë që çdo popull të zotëronte një pjesë të tokës, sipas përpjekjeve të tij në jetë, forcës dhe ashpërsisë së tij, duke e veçuar për vete, duke e quajtur atdhe, duke u mësuar me të dhe duke e mbrojtur me të gjitha përpjekjet e veta.

Edhe pse kjo ishte diçka drejt së cilës i shtynë nevojat natyrore, të cilat natyra njerëzore i nxit t'i plotësojnë, megjithatë në të ka një veçori që bie ndesh me atë që kërkon parimi i natyrës njerëzore: jetën e llojit njerëzor në një shoqëri të vetme. Është e domosdoshme që natyra të thërrasë drejt bashkimit të fuqive të shpërndara, harmonizimit të tyre dhe forcimit përmes grumbullimit e njësimit, që të arrijë qëllimin e saj të mirë në mënyrën më të plotë e më të drejtë. Kjo është diçka e njohur nga gjendja e materies fillestare derisa bëhet element, pastaj … pastaj bimë, pastaj kafshë, pastaj njeri.

Degëzimet sipas atdheve e çojnë një komb drejt bashkimit brenda shoqërisë së vet, por një bashkim që e ndan atë nga shoqëritë e tjera kombëtare. Kështu ai bëhet një njësi e veçuar në

shpirt e trup nga njësitë e tjera kombëtare. Në këtë mënyrë njerëzimi largohet nga njësimi dhe bashkimi dhe preket nga përçarja e shpërndarja prej së cilës përpiqej të ikte.

Njësia e re fillon t'i trajtojë njësitë e tjera të reja, domethënë njësitë shoqërore, ashtu si njeriu i trajton sendet e tjera të universit: me përdorim, shfrytëzim e të tjera. Përvoja e gjatë, që shtrihet nëpër epoka që nga fillimi i botës e deri në ditët tona, dëshmon për këtë. Edhe ajetet që kemi përmendur gjatë studimeve të mëparshme mjaftojnë për ta nxjerrë këtë kuptim nga Kur'ani i Shenjtë.

Kjo është arsyeja pse Islami i shfuqizoi këto ndarje, shpërndarje dhe dallime, dhe e ndërtoi shoqërinë mbi besimin, jo mbi racën, kombësinë, atdheun e gjëra të ngjashme. Madje edhe në çështje si martesa dhe afërsia farefisnore, për sa i përket përfitimit bashkëshortor dhe trashëgimisë, kriteri në to është pjesëmarrja në teuhid, jo shtëpia apo atdheu, për shembull.

Një nga dëshmitë më të mira për këtë është ajo që shohim kur studiojmë ligjet e kësaj feje: ajo nuk e ka lënë pas dore çështjen e vet në asnjë gjendje. Shoqëria islame, kur arrin kulmin e madhështisë dhe flamuri i fitores së saj valëvitet, duhet ta vendosë fenë dhe të mos përçahet në të. Edhe kur është nën shtypje dhe e mundur, ajo duhet të bëjë aq sa mundet për ta gjallëruar fenë dhe për ta lartësuar fjalën e saj. Po kështu në çdo gjendje tjetër, deri aty sa edhe myslimani i vetëm është i detyruar ta marrë atë dhe të veprojë prej saj aq sa ka mundësi, qoftë edhe vetëm me besim në zemër në çështjet e bindjes, ose me shenjë në veprat e detyrueshme për të.

Prej këtu del qartë se shoqëria islame është ndërtuar në një mënyrë që mund të jetojë në të gjitha gjendjet dhe në çdo rrethanë: si sunduese apo e sunduar, fituese apo e mundur, e përparuar apo e prapambetur, e dukshme apo e fshehur, e fortë apo e dobët. Për këtë tregojnë në veçanti ajetet e Kur'anit rreth takijes.

Allahu i Lartësuar thotë:

{من كفر بالله من بعد إيمانه إلا من أكره وقلبه مطمئن بالايمان}

"... kush mohon Allahun pas besimit të tij, përveç atij që detyrohet, ndërsa zemra e tij është e qetë në besim."[1]

Dhe:

{إلا أن تتقوا منهم تقاة}

"... përveçse nëse ruheni prej tyre me kujdes."[2]

Dhe:

{فاتقوا الله ما استطعتم}

"Prandaj, kijeni frikë Allahun sa të keni mundësi."[3]

Dhe:

{يا أيها الذين آمنوا اتقوا لله حق تقاته ولا تموتن إلا وانتم مسلمون}

[1] Sure "En Nahl", ajeti 106.
[2] Sure "Al Imran", ajeti 28.
[3] Sure "Et Tegabun", ajeti 16.

"O ju që keni besuar! Kijeni frikë Allahun ashtu siç i takon Atij të kihet frikë, dhe mos vdisni ndryshe veçse duke qenë myslimanë."[1]

14 - Dimensioni shoqëror i Islamit

Për këtë tregon fjala e Allahut të Lartësuar:

{وصابروا ورابطوا لعلكم تفلحون}

"Dhe bëni durim, qëndroni të palëkundur dhe rrini të gatshëm, që të shpëtoni"[2], siç u shpjegua më parë, si edhe shumë ajete të tjera.

Tipari i bashkësisë dhe i jetës shoqërore është marrë parasysh dhe është përfshirë në Islam në të gjitha llojet e ligjeve dhe dispozitave që mund të kryhen në formë shoqërore, sipas llojit të bashkimit që i përshtatet secilës prej tyre dhe sipas mundësisë së urdhrit e nxitjes që çon drejt qëllimit. Prandaj studiuesi duhet t'i marrë parasysh të dyja anët së bashku në hulumtimin e tij.

Ana e parë e dallimit është ajo që shohim se Ligjvënësi e ka ligjëruar bashkimin drejtpërdrejt në xhihad, deri në atë masë sa mjafton për suksesin e mbrojtjes; kjo është një lloj. Po ashtu, ka ligjëruar detyrimin e agjërimit dhe të Haxhit, për shembull, për atë që ka mundësi dhe nuk ka arsye penguese. Kjo nënkupton bashkimin e njerëzve për agjërim dhe Haxh. Këtë e ka plotësuar me

[1] Sure "Al Imran", ajeti 102.

[2] Sure "Al Imran", ajeti 200.

dy festat: Fiter Bajramin dhe Kurban Bajramin, si dhe me namazin e ligjëruar në to. Gjithashtu, ka ligjëruar detyrimin e namazeve të përditshme në mënyrë individuale për çdo të ngarkuar me detyrë fetare, pa e bërë të detyrueshme një xhemat të vetëm në çdo katër fersahë; ky është një lloj tjetër.

Ana e dytë e dallimit është ajo që shohim se Ligjvënësi e ka ligjëruar detyrimin e bashkimit në disa çështje drejtpërdrejt, siç e mësove, dhe e ka bërë të domosdoshme ruajtjen e bashkimit edhe në disa çështje të tjera jo të detyrueshme, ku nuk e ka bërë vetë bashkimin drejtpërdrejt të detyrueshëm. Shembull për këtë është namazi i detyrueshëm me xhemat: ai është synet dhe i pëlqyeshëm, por syneti ka rrjedhur që ai të kryhet me xhemat, dhe njerëzit duhet ta mbajnë gjallë synetin.

I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ka thënë për disa myslimanë që e lanë pjesëmarrjen në xhemat: *"Gati sa nuk do të ndodhë që disa njerëz, të cilët e lënë namazin në xhami, të urdhërojmë të sillet si dru e të vendoset te dyert e tyre, pastaj t'u vihet zjarri dhe t'u digjen shtëpitë."*

Kjo është rruga për të gjitha ato që i ka vendosur si synet i Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!). Prandaj myslimanët duhet ta ruajnë synetin e tij me çdo mjet që kanë mundësi dhe me çdo çmim që kërkohet.

Këto janë çështje, rruga e hulumtimit e të cilave është nxjerrja juridike-fetare nga Libri dhe Syneti. Ai që merret me sqarimin e tyre është fikhu islam.

Ajo që është më e rëndësishme këtu është ta drejtojmë vëmendjen e hulumtimit drejt një ane tjetër: drejt përcjelljes së Islamit në njohuritë e tij themelore, pasi të kemi kuptuar se ai e merr parasysh shoqërinë në gjithçka ku i thërret njerëzit: në ligjet e veprave, qofshin ato adhurimore, marrëdhënore apo politike, në virtytet e larta morale dhe në njohuritë themelore.

Ne e shohim Islamin që i thërret njerëzit drejt fesë së natyrshmërisë, duke pohuar se ajo është e vërteta e qartë, në të cilën nuk ka asnjë dyshim. Ajetet kur'anore që flasin për këtë janë të shumta dhe nuk kanë nevojë të përmenden këtu. Kjo është forma e parë e afrimit dhe e harmonizimit me kuptimet e ndryshme, sepse kuptimet njerëzore, me gjithë ndryshimet e tyre dhe lidhjen e tyre me kufizimet e moralit dhe instinkteve, nuk ndryshojnë në faktin se "e vërteta duhet ndjekur".

Pastaj e shohim se ai e arsyeton atë ndaj të cilit nuk është ngritur prova dhe nuk i është bërë e qartë rruga, edhe nëse argumenti i ka rënë në vesh. Allahu i Lartësuar thotë:

{ليهلك من هلك عن بينة ويحيى من حي عن بينة}

"Që ai që shkatërrohet, të shkatërrohet mbi bazë të një prove të qartë, dhe ai që jeton, të jetojë mbi bazë të një prove të qartë."[1]

Gjithashtu, Allahu i Lartësuar thotë:

{إلا المستضعفين من الرجال والنساء والولدان لا يستطيعون حيلة ولا يهتدون سبيلاً * فأولئك عسى الله أن يعفو عنهم وكان الله عفواً غفوراً}

[1] Sure "El Enfal", ajeti 42.

"Përveç të dobtëve prej burrave, grave dhe fëmijëve, të cilët nuk kanë mundësi të gjejnë ndonjë rrugëdalje dhe nuk udhëzohen dot në ndonjë rrugë. Për këta, shpresohet që Allahu t'i falë; dhe Allahu është Falës, Mëshirëplotë."[1]

Vështro përgjithësinë e ajetit dhe vendin ku thuhet: **"nuk kanë mundësi të gjejnë ndonjë rrugëdalje dhe nuk udhëzohen dot në ndonjë rrugë"**. Kjo i jep liri të plotë çdo mendimtari që e sheh veten të aftë për të menduar dhe për të përgatitur për kërkim e shqyrtim, që të mendojë rreth njohurive të fesë, të thellohet në kuptimin e tyre dhe t'i vështrojë me kujdes. Për më tepër, ajetet kur'anore janë të mbushura me nxitje dhe inkurajim për meditim, arsyetim dhe përkujtim.

Dihet se ndryshimi i faktorëve mendorë dhe të jashtëm ndikon në ndryshimin e kuptimeve: në mënyrën si ato përfytyrojnë, pohojnë, arrijnë njohjen dhe gjykojnë. Kjo çon në mospajtim rreth parimeve mbi të cilat është ndërtuar shoqëria islame, siç u përmend më parë.

Mirëpo ndryshimi mes dy njerëzve në kuptim, sipas asaj që dëshmojnë shkenca e njohjes së shpirtit, shkenca e moralit dhe shkenca e shoqërisë, kthehet te njëra prej disa çështjeve.

Ajo kthehet te ndryshimi i moralit shpirtëror dhe i cilësive të brendshme, si virtytet e mira dhe veset e këqija. Këto kanë ndikim të madh në dijet dhe njohuritë njerëzore, për shkak të prirjeve të ndryshme që ato vendosin në mendje, sepse perceptimi dhe gjykimi mendor i njeriut të drejtë nuk është si perceptimi i njeriut

[1] Sure "En Nisa", ajetet 98–99.

të ashpër e të padrejtë; as përvetësimi i njohurive nga njeriu i matur dhe dinjitoz nuk është si përvetësimi i tyre nga njeriu i nxituar, fanatik, i dhënë pas dëshirave, i pagdhendur që ndjek çdo thirrës, apo i humbur që nuk di ku dëshiron të shkojë dhe as ku po e çojnë.

Edukimi fetar e mjafton nevojën për ta zgjidhur këtë ndryshim, sepse ai është vendosur në një mënyrë që përputhet me parimet fetare në njohuri dhe dije, dhe nxjerr nga morali atë që i përshtatet këtyre parimeve: virtytet e larta morale.

Allahu i Lartësuar thotë:

{... كتاباً أُنزل من بعد موسى مصدقاً لما بين يديه يهدي إلى الحق وإلى صراط مستقيم}

"... një Libër i zbritur pas Musait, që vërteton atë që ishte para tij, që udhëzon drejt së vërtetës dhe drejt një rruge të drejtë."[1]

Dhe:

{يهدي به الله من اتبع رضوانه سبل السلام ويخرجهم من الظلمات إلى النور بإذنه ويهديهم إلى صراط مستقيم}

"Me të Allahu i udhëzon ata që ndjekin kënaqësinë e Tij në rrugët e paqes; i nxjerr ata, me lejen e Tij, nga errësirat në dritë dhe i udhëzon në një rrugë të drejtë."[2]

Dhe:

{والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبلنا وإن الله لمع المحسنين}

[1] Sure "El Ahkaf", ajeti 30.

[2] Sure "El Maide", ajeti 16.

"Ata që përpiqen në rrugën Tonë, Ne patjetër do t'i udhëzojmë në rrugët Tona; dhe Allahu është vërtet me bamirësit."[1]

Përshtatja e këtyre ajeteve me temën për të cilën po flitet është e qartë.

Ndryshimi kthehet te dallimi i veprave, sepse vepra që bie ndesh me të vërtetën, si gjynahet dhe llojet e ndryshme të teprimeve njerëzore, dhe në këtë kategori hyjnë edhe llojet e mashtrimit dhe të vesveseve, i mëson njeriut, sidomos njeriut të thjeshtë e naiv, mendime të prishura dhe ia përgatit mendjen që në të të depërtojnë dyshimet dhe mendimet e kota. Atëherë kuptimet ndryshojnë dhe shmangen nga ndjekja e së vërtetës.

Edhe për këtë Islamit i ka mjaftuar zgjidhja: së pari, ai e ka urdhëruar shoqërinë ta mbajë gjithmonë gjallë thirrjen fetare; së dyti, e ka ngarkuar shoqërinë me urdhërimin për të mirën dhe ndalimin nga e keqja; së treti, ka urdhëruar largimin e devijimit dhe të dyshimeve nga njerëzit.

Allahu i Lartësuar thotë:

{ولتكن منكم أمة يدعون إلى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر}

"Le të jetë prej jush një bashkësi që thërret drejt së mirës, urdhëron për të mirën dhe ndalon nga e keqja."[2]

[1] Sure "El Ankebut", ajeti 69.

[2] Sure "Al Imran", ajeti 104.

Thirrja drejt së mirës e forcon besimin e vërtetë dhe e ngulit atë në zemra përmes mësimit e përkujtimit; ndërsa urdhërimi për të mirën dhe ndalimi nga e keqja pengojnë shfaqjen e pengesave që ndalojnë rrënjosjen e besimeve të vërteta në shpirtra.

Allahu i Lartësuar thotë:

"Kur t'i shohësh ata që zhyten në diskutime rreth ajeteve Tona, largohu prej tyre derisa të hyjnë në një bisedë tjetër. E nëse shejtani të bën të harrosh, atëherë pas përkujtimit, mos rri me njerëzit e padrejtë. Ata që ruhen, nuk kanë asgjë nga llogaria e tyre, por kjo është përkujtim, që ndoshta ata të ruhen. Lëri ata që e kanë marrë fenë e tyre për lojë e dëfrim dhe i ka mashtruar jeta e kësaj bote; dhe përkujto me të, që të mos shkatërrohet ndonjë shpirt për atë që ka fituar."[1]

Allahu i Lartësuar ndalon pjesëmarrjen në një bisedë ku bëhet zhytje e papërshtatshme në ndonjë prej njohurive hyjnore dhe të vërtetave fetare, qoftë me dyshim, kundërshtim apo tallje, edhe nëse kjo bëhet në mënyrë të nënkuptuar ose me aludim. Ai tregon se kjo vjen nga humbja e seriozitetit të njeriut ndaj njohurive të tij, nga marrja e tyre me shaka, lojë e dëfrim, dhe se burimi i saj është mashtrimi nga jeta e kësaj bote. Ilaçi i saj është edukimi i mirë dhe përkujtimi i pozitës së Allahut të Lartësuar.

Ndryshimi mund të jetë nga ana e faktorëve të jashtëm, si largësia e vendbanimit dhe mosarritja e njohurive fetare, përveçse në mënyrë të pakët ose të shtrembëruar; ose nga paaftësia e kuptimit të njeriut për t'i arsyetuar saktë të vërtetat fetare, si

[1] Sure "El En'am", ajetet 68-70.

dinakëria e tepruar mendore dhe trashësia e mendjes, që mbështeten te veçoritë e natyrës trupore. Ilaçi i kësaj është përgjithësimi i kumtimit dhe butësia në thirrje e edukim. Këto të dyja janë prej veçorive të sjelljes kumtuese në Islam.

Allahu i Lartësuar thotë:

{قل هذه سبيلي أدعو إلى الله على بصيرة أنا ومن اتبعني}

"Thuaj: Kjo është rruga ime; unë thërras drejt Allahut me largpamësi, unë dhe ata që më ndjekin."[1]

Dihet se ai që është i kthjellët dhe i ditur për një çështje e njeh masën e ndikimit të saj në zemra dhe format e ndryshme të ndikimit të saj sipas ndryshimit të pranuesve dhe dëgjuesve. Prandaj ai nuk i jep askujt më shumë sesa aq sa mund të kuptojë prej saj.

I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!) ka thënë, sipas asaj që transmetojnë të dy grupet: *"Ne, bashkësia e profetëve, u flasim njerëzve sipas masës së mendjeve të tyre."*

Allahu i Lartësuar thotë:

{فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا في الدين ولينذروا قومهم إذا رجعوا إليهم لعلهم يحذرون}

[1] Sure "Jusuf", ajeti 108.

“Përse të mos niset nga çdo grup i tyre një pjesë, që të thellohet në fenë dhe ta paralajmërojë popullin e vet kur të kthehet tek ata, që ndoshta të ruhen?”[1]

Këto janë, në përmbledhje, gjërat me të cilat shmanget rënia e mospajtimit në besime, ose me të cilat trajtohet ai pasi të ketë ndodhur. Përtej kësaj, Islami i ka vendosur shoqërisë së vet një rregull shoqëror që e mbron nga depërtimi i mospajtimit që çon në prishje dhe shpërbërje.

Allahu i Lartësuar thotë:

{وأن هذا صراطي مستقيماً فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله ذلكم وصاكم به لعلكم تتقون}

“Dhe kjo është rruga Ime e drejtë, prandaj ndiqeni atë dhe mos ndiqni rrugët e tjera, sepse ato do t’ju ndajnë nga rruga e Tij. Këtë Ai ua porosit, që të ruheni.”[2]

Pra, Ai sqaroi se bashkimi i tyre në ndjekjen e rrugës së drejtë dhe ruajtja e tyre nga ndjekja rrugëve të tjera i ruan ata nga përçarja dhe ua ruan bashkimin e pajtimin.

Pastaj Allahu i Lartësuar thotë:

{يا أيها الذين آمنوا اتقوا الله حق تقاته ولا تموتن إلا وأنتم مسلمون * واعتصموا بحبل الله جميعاً ولا تفرقوا}

“O ju që keni besuar! Kijeni frikë Allahun ashtu siç i takon Atij të kihet frikë, dhe mos vdisni ndryshe, veçse duke qenë

[1] Sure “Et Teube”, ajeti 122.

[2] Sure “El En’am”, ajeti 153.

myslimanë. Dhe kapuni të gjithë për litarin e Allahut dhe mos u përçani."[1]

Ajetet tregojnë domosdoshmërinë që ata të bashkohen rreth njohurive të fesë, t'i lidhin mendimet e tyre me njëri-tjetrin dhe të përzihen në mësimdhënie e mësimnxënie. Kështu, në çdo ngjarje mendore ose dyshim të hedhur, ata të kthehen tek ajetet që u lexohen dhe te meditimi mbi to, për ta prerë rrënjën e mospajtimit.

Allahu i Lartësuar thotë:

{أفلا يتدبرون القرآن ولو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً}

"A nuk meditojnë ata mbi Kur'anin? Sikur ai të ishte prej dikujt tjetër përveç Allahut, do të gjenin në të shumë kundërthënie."[2]

Po ashtu, Ai thotë:

{وتلك الأمثال نضربها للناس وما يعقلها إلا العالمون}

"Këta shembuj Ne ua sjellim njerëzve, por nuk i kuptojnë ata përveç të diturve."[3]

Dhe:

{فاسألوا أهل الذكر إن كنتم لا تعلمون}

"Pyetni njerëzit e përkujtimit, nëse nuk dini."[4]

---

[1] Sure "Al Imran", ajetet 102–103.

[2] Sure "En Nisa", ajeti 82

[3] Sure "El Ankebut", ajeti 43.

[4] Sure "En Nahl", ajeti 43.

Kështu, Ai bën të ditur se meditimi mbi Kur'anin, ose kthimi tek ai që mediton mbi të, e largon mospajtimin.

Ajetet tregojnë gjithashtu se kthimi tek i Dërguari, i cili mban barrën e fesë, e largon mospajtimin nga mesi i tyre dhe ua sqaron të vërtetën që duhet ta ndjekin.

Allahu i Lartësuar thotë:

{وأنزلنا إليك الذكر لتبين للناس ما نزل اليهم ولعلهم يتفكرون}

"Ne ta zbritëm ty Përkujtimin, që t'u sqarosh njerëzve atë që u është zbritur atyre dhe që ndoshta të mendojnë."[1]

Afër kësaj është edhe Fjala e Allahut të Lartësuar:

{ولو ردره إلى الرسول وإلى أولي الأمر منهم لعلمه الذين يستنبطونه منهم}

"Sikur ta kthenin atë tek i Dërguari dhe te përgjegjësit e çështjeve prej tyre, do ta dinin atë ata që dinë ta nxjerrin përfundimin prej tyre."[2]

Si dhe:

{يا أيها الذين آمنوا أطيعوا الله وأطعيوا الرسول وأولي الأمر منكم فإن تنازعتم في شيء فردوه إلى الله والرسول إن كنتم تؤمنون بالله واليوم الآخر ذلك خير وأحسن تأويلاً}

[1] Sure "En Nahl", ajeti 44.

[2] Sure "En Nisa", ajeti 83.

"O ju që keni besuar! Bindjuni Allahut, bindjuni të Dërguarit dhe atyre që kanë autoritet prej jush. Nëse kundërshtoheni për ndonjë gjë, kthejeni atë tek Allahu dhe tek i Dërguari, nëse besoni në Allahun dhe në Ditën e Fundit. Kjo është më e mira dhe përfundimi më i bukur."[1]

Kjo është forma e mendimit shoqëror në Islam.

Prej kësaj del qartë se kjo fe, ashtu siç mbështetet në themelin e saj mbi ruajtjen e njohurive të veta të veçanta të krijimit, po ashtu u lejon njerëzve liri të plotë në mendim.

Përfundimi i kësaj është se myslimanët e kanë detyrë të mendojnë rreth të vërtetave të fesë dhe të përpiqen në njohuritë e saj, me mendim dhe përpjekje të përbashkët, në bashkim dhe lidhje shoqërore. Nëse u lind ndonjë dyshim në ndonjë prej të vërtetave dhe njohurive të saj, ose u shfaqet diçka që duket se bie ndesh me to, nuk ka ndonjë problem në vetvete. Mirëpo ai që ka dyshim, ose një mendim kundërshtues, duhet ta paraqesë atë që ka te Libri i Allahut, duke mediturar mbi të në një hulumtim shoqëror. Nëse kjo nuk ia shëron sëmundjen, atëherë ta paraqesë tek i Dërguari ose tek ai që është vendosur në vend të tij, derisa t'i zgjidhet dyshimi, ose të dalë në pah pavlefshmëria e asaj që i është shfaqur, nëse ajo është e pavlefshme.

Allahu i Lartësuar thotë:

الذين يستمعون القول فيتبعون أحسنه أولئك الذين هداهم الله واولئك هم أولوا الألباب

[1] Sure "En Nisa", ajeti 59.

"Ata që e dëgjojnë fjalën dhe ndjekin më të mirën prej saj, pikërisht ata janë që Allahu i ka udhëzuar dhe pikërisht ata janë njerëzit me mendje."[1]

Liria në besim dhe mendim, në mënyrën që e sqaruam, është diçka tjetër nga thirrja drejt këtij mendimi dhe përhapja e tij mes njerëzve para se të paraqitet për shqyrtim; sepse kjo çon në mospajtimin që prish themelin e shoqërisë së drejtë.

Kjo është mënyra më e mirë me të cilën mund të rregullohet çështja e shoqërisë, duke hapur derën e përparimit intelektual në formën e duhur, ndërkohë që ruhet jeta dhe identiteti i saj i veçantë.

Sa i përket imponimit të besimit mbi shpirtrat, vulosjes së zemrave, shuarjes me dhunë e forcë të instinktit të mendimit tek njeriu dhe përdorimit për këtë qëllim të kamxhikut, shpatës, dëbimit, emigrimit të detyruar apo braktisjes së kundërshtarit, larg qoftë që fusha e së vërtetës dhe e fesë së drejtë ta pranojë këtë, ose të ligjërojë diçka që e mbështet atë.

Kjo është vetëm një veçori e krishtërimit historik. Historia e Kishës është mbushur me veprimet dhe sundimet e saj në këtë fushë, veçanërisht mes shekullit të pestë dhe shekullit të gjashtëmbëdhjetë të erës sonë, me gjëra që nuk gjenden të ngjashme as në veprat më të shëmtuara e më të ashpra të kryera nga duart e tiranëve dhe despotëve.

Por, për fat të keq, ne myslimanët jemi privuar nga kjo mirësi dhe nga ajo që lidhet me të, bashkimi intelektual dhe liria e besimit,

[1] Sure "Ez Zumer", ajeti 18.

ashtu siç jemi privuar edhe nga shumë mirësi të mëdha që Allahu i Lartësuar na i kishte dhuruar, sepse kemi neglizhuar ndaj Allahut.

Allahu i Madhëruar thotë:

{وإن الله لا يغير ما بقوم حتى يغيروا ما بأنفسهم}

"Vërtet, Allahu nuk e ndryshon gjendjen e një populli derisa ata të ndryshojnë atë që kanë në vetvete."[1]

Kështu, mbi ne sundoi mënyra e Kishës. Pas kësaj zemrat u përçanë, u shfaq plogështia dhe u shpërndanë medh'hebet e rrugët. Allahu na faltë, na dhëntë sukses drejt kënaqësisë së Tij dhe na udhëzoftë në rrugën e Tij të drejtë!

15 - Feja e vërtetë do të mbizotërojë mbi botën në fund

Përfundimi i mirë është për devotshmërinë. Lloji njerëzor, me natyrshmërinë që është vendosur në të, kërkon lumturinë e tij të vërtetë: vendosjen e tij mbi fronin e jetës së vet shpirtërore dhe trupore së bashku në një jetë shoqërore, duke i dhënë vetes pjesën e saj nga sjellja tokësore dhe ajo e Botës Tjetër. Ti tashmë e ke kuptuar se ky është Islami dhe feja e teuhidit.

Sa u përket devijimeve që ndodhin në ecjen e njerëzimit drejt qëllimit të tij dhe në ngritjen e tij drejt kulmit të përsosurisë, ato vijnë nga gabimi në zbatim, jo nga pavlefshmëria e gjykimit të

[1] Sure "Err Rra'd", ajeti 11.

natyrshmërisë. Qëllimi që pason krijimin dhe sjelljen në ekzistencë duhet të ndodhë një ditë, qoftë shpejt apo ngadalë.

Allahu i Lartësuar thotë:

{فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك الدين القيم ولكن أكثر الناس لا يعلمون}

"Drejtoje fytyrën tënde kah feja, i pastër në besim; natyrshmëria e Allahut, sipas së cilës Ai i ka krijuar njerëzit. Nuk ka ndryshim në krijimin e Allahut. Kjo është feja e drejtë, por shumica e njerëzve nuk e dinë." Kjo do të thotë se ata nuk e dinë këtë me dije të hollësishme, edhe pse natyrshmëria e tyre e di në mënyrë të përgjithshme. Pastaj Ai thotë: "**Le të mohojnë atë që u kemi dhënë. Gëzohuni përkohësisht, por shpejt do ta dini.",** deri te fjala e Tij: **"Prishja është shfaqur në tokë dhe në det për shkak të asaj që kanë fituar duart e njerëzve, që Ai t'u bëjë të shijojnë një pjesë të asaj që kanë bërë, ndoshta ata kthehen."**[1]

Allahu i Lartësuar thotë:

{فسوف يأتي الله بقوم يحبهم ويحبونه أذلة على المؤمنين أعزة على الكافرين يجاهدون في سبيل الله ولا يخافون لومة لائم}

"Allahu do të sjellë një popull që Ai i do dhe ata e duan Atë; të përulur ndaj besimtarëve, krenarë ndaj mohuesve, që përpiqen në rrugën e Allahut dhe nuk i frikësohen qortimit të asnjë qortuesi."[2]

[1] Sure "Err Rrum", ajetet 30–41.

[2] Sure "El Maide", ajeti 54.

Dhe:

{ولقد كتبنا في الزبور من بعد الذكر أن الارض يرثها عبادي الصالحون}

"Ne kemi shkruar në Zebur, pas Përkujtimit, se tokën do ta trashëgojnë robtë e Mi të mirë."[1]

Dhe:

{والعاقبة للتقوى}

"Përfundimi i mirë është për devotshmërinë."[2]

Këto dhe ajetet e ngjashme me to na tregojnë se Islami do të shfaqet me shfaqjen e tij të plotë dhe do të sundojë mbi të gjithë botën.

Mos ia vër veshin fjalës së atij që thotë: Islami, edhe pse u shfaq në një farë mënyre dhe ditët e tij qenë një hallkë në zinxhirin e historisë, duke lënë ndikimin e vet të përgjithshëm në hallkat pasuese, dhe qytetërimi i sotëm u mbështet mbi të, me vetëdije apo pa vetëdije; megjithatë shfaqja e tij e plotë, domethënë sundimi i asaj që përmban hipoteza e fesë në të gjitha rastet, format dhe qëllimet e saj, është diçka që natyra e llojit njerëzor nuk e pranon dhe nuk do ta pranojë kurrë. Po ashtu, nuk është bërë ndonjë përvojë e jashtme mbi të në këtë formë, që të besohet se ndodhja e saj jashtë është e saktë dhe se sundimi i saj mbi llojin njerëzor është i plotë.

[1] Sure "El Enbija", ajeti 105.

[2] Sure "Ta Ha", ajeti 132.

Kjo, sepse ti tashmë e ke kuptuar se Islami, në kuptimin për të cilin po flasim, është qëllimi i llojit njerëzor dhe përsosuria e tij, drejt së cilës ai është i drejtuar me instinktin e vet, qoftë nëse e ndien këtë në hollësi apo jo. Përvojat e sigurta që janë arritur në llojet e krijesave tregojnë se ato janë të drejtuara drejt qëllimeve që i përshtaten ekzistencës së tyre dhe drejt të cilave i shtyn sistemi i krijimit. Njeriu nuk bën përjashtim nga kjo rregullsi e përgjithshme.

Për më tepër, asnjë prej traditave dhe rrugëve që qarkullojnë në botë dhe që veprojnë mes shoqërive njerëzore nuk është mbështetur, në lindjen, qëndrueshmërinë dhe sundimin e saj, mbi një përvojë të mëparshme të prerë. Këto janë ligjet e Nuhut, Ibrahimit, Musait dhe Isait: ato u shfaqën kur u shfaqën dhe pastaj u përhapën mes njerëzve. Po kështu, edhe ajo që sollën Brahma, Buda, Mani e të tjerë…

Të tilla janë edhe sistemet e qytetërimit material, si demokracia, komunizmi dhe të tjera. Të gjitha këto kanë rrjedhur në shoqëri të ndryshme njerëzore, me ecuritë e tyre të ndryshme, pa u paraprirë nga ndonjë përvojë e mëparshme.

Traditat shoqërore, për t'u shfaqur dhe për t'u rrënjosur në shoqëri, kanë nevojë vetëm për vendosmëri të prerë dhe për vullnete të larta nga shpirtra të fortë, të cilët në rrugën drejt arritjes së synimeve të tyre nuk i kap as lodhja, as mundimi; që nuk dorëzohen duke thënë se koha mund të mos e lejojë synimin, ose se përpjekja mund të dështojë. Në këtë nuk ka dallim mes qëllimeve dhe synimeve të besimit e atyre djallëzore.

KAPITULLI I DYTË

NATYRA NJERËZORE

1- Mosha e llojit njerëzor

Historia e hebrenjve përmend se mosha e këtij lloji nuk i kalon afërsisht shtatë mijë vjet. Edhe arsyetimi e mbështet këtë, sepse nëse supozojmë një mashkull dhe një femër, pra një çift, nga ky lloj dhe i supozojmë se jetojnë një jetë me gjatësi mesatare, me natyrë trupore mesatare, në kushte mesatare sigurie, pjellorie, mirëqenieje dhe me ndihmën e faktorëve e kushteve të tjera që ndikojnë në jetën e njeriut; pastaj i supozojmë se martohen, shumohen dhe lindin pasardhës në kushte mesatare e të përshtatshme; pastaj e shtrijmë të njëjtin supozim edhe mbi bijtë dhe bijat që lindin prej tyre, sipas asaj që jep gjendja mesatare në të gjitha këto, atëherë gjejmë se numri që supozuam në fillim, vetëm dy, në një shekull, pra në krye të njëqind viteve, e kalon

njëmijëshen. Kjo do të thotë se çdo njeri, në njëqind vjet, lind afërsisht pesëqind frymë.

Pastaj, nëse marrim parasysh faktorët kundërshtues me të cilët përballet njeriu në ekzistencë, si fatkeqësitë e përgjithshme për llojin e tij: nxehtësia, të ftohtit, përmbytja, tërmeti, thatësira, epidemia, murtaja, fundosja, rrënimi, luftërat shkatërruese dhe fatkeqësi të tjera jo të përgjithshme; dhe nëse u japim këtyre pjesën e tyre sa më të madhe ndaj këtij lloji, madje e teprojmë në këtë deri aty sa të marrim se shfarosja i përfshin individët në raportin nëntëqind e nëntëdhjetë e nëntë për një mijë, dhe se në çdo njëqind vjet nga një mijë nuk mbetet veçse një; domethënë se faktori i shumimit në çdo njëqind vjet shton mbi çdo dy vetëm një, dhe ky është një nga një mijë.

Pastaj, nëse e ngremë numrin e supozuar fillimisht me këtë masë deri në një periudhë prej shtatë mijë vjetësh, shtatëdhjetë shekuj, do ta gjejmë se ai e kalon dy miliardë e gjysmë, që është numri i njerëzve sot, sipas asaj që përmend statistika botërore.

Ky arsyetim e mbështet atë që u përmend për moshën e llojit njerëzor në botë. Mirëpo dijetarët e gjeologjisë, shkencës së shtresave të tokës — kanë thënë se mosha e këtij lloji i kalon miliona vjet. Ata kanë gjetur fosile njerëzore, trupa dhe gjurmë, koha e të cilave, sipas përfundimit të tyre, i paraprin pesëqind mijë viteve. Kjo është ajo që kanë ata.

Megjithatë, ata nuk kanë ndonjë provë që ta bindë njeriun dhe ta qetësojë shpirtin se zinxhiri i pasardhësve mes këtyre brezave të zhdukur dhe kombeve të kaluara ka qenë i pandërprerë. Është e mundur që ky lloj të jetë shfaqur në këtë tokë, pastaj të jetë

shtuar, rritur e jetuar, e pastaj të jetë zhdukur; pastaj shfaqja dhe zhdukja të jenë përsëritur, dhe çështja të ketë kaluar në disa cikle, duke qenë se brezi ynë i sotëm është cikli i fundit prej tyre.

Sa i përket Kur'anit të Shenjtë, ai nuk është marrë shprehimisht me sqarimin nëse shfaqja e këtij lloji kufizohet vetëm në këtë cikël ku jemi ne, apo nëse ai ka pasur cikle të shumta dhe ne jemi në të fundit prej tyre. Megjithatë, ndoshta mund të nuhatet nga fjala e Allahut të Lartësuar:

{وإذ قال ربك للملائكة إني جاعل في الأرض خليفة قالوا أتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء}

"Dhe kur Zoti yt u tha melekëve: 'Unë do të vendos në tokë një mëkëmbës', ata thanë: 'A do të vendosësh në të dikë që do të bëjë prishje në të dhe do të derdhë gjak?'"[1] , se një cikël tjetër njerëzor i ka paraprirë këtij cikli të tanishëm. Po, në disa transmetime të ardhura nga imamët e Ehli Bejtit (Paqja qoftë mbi ta!), pohohet se njerëzimi ka pasur shumë cikle para këtij cikli.

Në librin "Et Teuhid" transmetohet nga imam Sadiku (Paqja qoftë mbi të!) se ka thënë: *"Ndoshta mendon se Allahu nuk ka krijuar njerëz përveç jush? Po, për Allahun, Ai ka krijuar një mijë mijë (million) Ademë; ju jeni në fundin e atyre ademëve."*[2]

[1] Sure "El Bekare", ajeti 30.

[2] Es Saduk: "Et Teuhid", f. 277, hadithi 2, botim i Iranit, Mektebetu Es Saduk.

Ibn Mejthemi ka përcjellë në komentimin e Nehxhul Belagës nga imam Bakiri (Paqja qoftë mbi të!) diçka me të njëjtin kuptim; po ashtu e ka transmetuar edhe Saduku në "El Khisal".[1]

2- Origjina e shoqërisë njerëzore

Ndonjëherë është thënë se ndryshimi i ngjyrave te individët e njerëzimit, kryesisht e bardha, si ngjyra e banorëve të zonave të buta të Azisë dhe të Evropës; e zeza, si ngjyra e banorëve të Afrikës Jugore; e verdha, si ngjyra e banorëve të Kinës dhe të Japonisë; dhe e kuqja, si ngjyra e indianëve amerikanë, tregon se pasardhësit e secilës ngjyrë përfundojnë te një origjinë e ndryshme nga ajo e pasardhësve të ngjyrës tjetër, për shkak se ndryshimi i ngjyrave lidhet me ndryshimin e natyrës së gjakut.

Mbi këtë bazë, fillesat e para të të gjithë individëve nuk mund të jenë më pak se katër çifte, për katër ngjyrat.

Sot kjo çështje është ndërtuar mbi hipotezën e evolucionit të llojeve. Me këtë bazë, si mund të ketë siguri se ndryshimi i gjakut dhe ndryshimi i ngjyrave nuk mbështeten në ndodhjen e evolucionit brenda këtij lloji? Ata kanë pohuar me bindje se kanë ndodhur zhvillime/evolucione në shumë lloje shtazore, si kali, delja, elefanti e të tjera. Këtë e kanë treguar kërkimet dhe hetimet përmes shumë gjurmëve tokësore që e zbulojnë këtë. Për më tepër,

[1] Es Saduk: "El Khisal", f. 652, hadithi 54, botim i Iranit, Muessesetu En Neshril Islami.

dijetarët e sotëm nuk i kushtojnë këtij ndryshimi atë rëndësi të madhe.

Sa i përket çështjes së ekzistencës së njeriut përtej deteve, periudha e njeriut, sipas asaj që përmendin shkencëtarët e natyrës, arrin në miliona vite, ndërsa ajo që e regjistron historia e transmetuar nuk i kalon gjashtë mijë vjet. Nëse është kështu, çfarë pengese ka që para historisë së regjistruar të kenë ndodhur ngjarje që e kanë ndarë kontinentin e Amerikës nga kontinentet e tjera? Ka shumë gjurmë tokësore që tregojnë për ndryshime të rëndësishme në sipërfaqen e Tokës me kalimin e kohëve: shndërrimin e detit në tokë dhe anasjelltas, të fushës në mal dhe anasjelltas, madje edhe ndryshime më të mëdha se këto, si ndërrimi i poleve dhe i zonave, siç e shpjegojnë shkencat e shtresave të Tokës dhe gjeografia. Prandaj, këtij argumentuesi nuk i mbetet veçse përgjithësimi.

Sa i përket Kur'anit, kuptimi i tij i dukshëm, i afërt me tekstin e drejtpërdrejtë, është se ky brez i tanishëm i njerëzve përfundon, në zinxhirin e prejardhjes, te një mashkull dhe një femër, të cilët janë babai dhe nëna e të gjithë individëve. Babain, Allahu i Lartësuar, e ka quajtur në Librin e Tij Adem, ndërsa bashkëshorten e tij nuk e ka përmendur me emër në Librin e Tij, por transmetimet e quajnë Hava, ashtu si në Teuratin që gjendet sot në duart e njerëzve.

Allahu i Lartësuar thotë:

{وبدأ خلق الإنسان من طين * ثم جعل نسله من سلالة من ماء مهين}

“Dhe Ai e filloi krijimin e njeriut nga balta; pastaj bëri pasardhësit e tij nga një pikë lëngu të pavlerë.”[1]

Dhe:

{إن مثل عيسى عند الله كمل آدم خلقه من تراب ثم قال له كن فيكون}

“Vërtet, shembulli i Isait tek Allahu është si shembulli i Ademit: Ai e krijoi atë nga dheu, pastaj i tha: ‘Bëhu!’ dhe ai u bë.”[2]

Dhe:

{وإذ قال ربك للملائكة إني جاعل في الأرض خليفة قالوا : أتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك قال إني أعلم ما لا تعلمون * وعلم آدم الأسماء كلها}

“Kur Zoti yt u tha melekëve: ‘Unë do të vendos në tokë një mëkëmbës’, ata thanë: ‘A do të vendosësh në të atë që do të bëjë prishje në të dhe do të derdhë gjak, ndërkohë që ne të madhërojmë me lavdërimin Tënd dhe të shenjtërojmë Ty?’ Ai tha: ‘Unë di atë që ju nuk e dini.’ Dhe ia mësoi Ademit të gjitha emrat.”[3]

Dhe:

{إذ قال ربك للملائكة إني خالق بشراً من طين * فإذا سويته ونفخت فيه من روحي فقعوا له ساجدين}

[1] Sure “Es Sexhde”, ajetet 7–8.

[2] Sure “Ali Imran”, ajeti 59.

[3] Sure “El Bekare”, ajetet 30–31.

"Kur Zoti yt u tha melekëve: 'Unë po krijoj një njeri nga balta. Kur ta kem përsosur atë dhe t'i kem fryrë prej shpirtit Tim, atëherë bini në sexhde para tij.'"[1]

Këto ajete, siç shihet, dëshmojnë se ligji i Allahut për vazhdimësinë e këtij brezi është që ai të vijë përmes farës/spermës; por Ai e shfaqi atë, kur e shfaqi, duke e krijuar nga dheu. Ato tregojnë se Ademi u krijua nga dheu dhe se njerëzit janë bijtë e tij. Prandaj, kuptimi i dukshëm i ajeteve se ky brez përfundon tek Ademi dhe bashkëshortja e tij është diçka për të cilën nuk ka dyshim, edhe pse nuk është e pamundur të interpretohet ndryshe.

Ndonjëherë është thënë se me "Adem" në ajetet e krijimit dhe të sexhdes nënkuptohet Ademi si lloj, jo si person i veçantë; sikur njeriu në përgjithësi, nga ana që krijimi i tij përfundon te toka dhe nga ana që ai merr përsipër çështjen e pasardhësisë dhe lindjes, është quajtur "Adem". Këtë disa e kanë nxjerrë edhe nga fjala e Allahut të Lartësuar:

{ولقد خلقناكم ثم صورناكم ثم قلنا للملائكة اسجدوا لآدم}

"Ne ju krijuam, pastaj ju dhamë formë, pastaj u thamë melekëve: 'Bini në sexhde para Ademit.'"[2]

Kjo nuk është pa treguar se melekët u urdhëruan t'i binin në sexhde atij që Allahu e kishte përgatitur për këtë me krijim dhe formësim. Ajeti ka përmendur se kjo i përfshin të gjithë individët, jo vetëm një person të caktuar njerëzor, sepse thotë: **"Ne ju**

[1] Sure "Sad", ajetet 71–72.

[2] Sure "El A'raf", ajeti 11.

krijuam, pastaj ju dhamë formë." Po kështu është edhe fjala e Allahut të Lartësuar:

{قال يا إبليس ما منعك أن تسجد لما خلقت بيدي ـ إلى أن قال ـ قال أنا خير منه خلقتني من نار وخلقته من طين ـ إلى أن قال ـ قال فبعزتك لأغوينهمأجمعين * إلا عبادك منهم المخلصين}

"Ai tha: 'O Iblis, çfarë të pengoi t'i bësh sexhde atij që e krijova me dy duart e Mia?' ... Ai tha: 'Unë jam më i mirë se ai; mua më krijove nga zjarri, kurse atë e krijove nga balta.' ... Ai tha: 'Pasha madhërinë Tënde, unë do t'i shmang të gjithë ata, përveç robve të Tu të sinqertë prej tyre.'"[1]

Këtu, atë që në fillim e përmendi në njëjës, më pas e zëvendësoi me shumës.

Përgjigjja ndaj kësaj, përveç faktit se është kundër kuptimit të dukshëm të ajeteve që përmendëm, është edhe kuptimi i qartë i fjalës së Allahut të Lartësuar, pasi Ai rrëfen historinë e Ademit, sexhden e melekëve dhe refuzimin e Iblisit në suren "El A'raf":

{يا بني آدم لا يفتننكم الشيطان كما أخرج أبويكم من الجنة ينزع عنهما لباسهما ليريهما سوآتهما}

"O bijtë e Ademit, të mos ju mashtrojë shejtani, ashtu siç i nxori dy prindërit tuaj nga Xheneti, duke ua hequr rrobat për t'u treguar atyre pjesët e turpshme."[2]

Kuptimi i këtij ajeti se Ademi ishte person i veçantë është diçka për të cilën nuk duhet të ketë dyshim.

[1] Sure "Sad", ajetet 75–83.

[2] Sure "El A'raf", ajeti 27.

Po kështu Allahu i Lartësuar thotë:

{وإذ قلنا للملائكة اسجدوا لآدم فسجدوا إلا إبليس قال أأسجد لمن خلقت طيناً * قال أرأيتك هذا الذي كرمت عليّ لئن أخرتن إلى يوم القيامة لأحتنكن ذريته إلا قليلاً}

"Kur u thamë melekëve: 'Bini në sexhde para Ademit', ata ranë në sexhde, përveç Iblisit. Ai tha: 'A t'i bëj sexhde atij që Ti e krijove nga balta?' Ai tha: 'A e sheh këtë që e nderove mbi mua? Nëse më jep afat deri në Ditën e Kiametit, unë do t'i sundoj pasardhësit e tij, përveç një pakice.'"[1]

Pra, ajeti: **"O njerëz, kini frikë Zotin tuaj, i Cili ju krijoi prej një shpirti të vetëm, dhe prej tij krijoi bashkëshorten e tij, dhe prej të dyve përhapi shumë burra e gra.",** sipas shpjegimit që u dha më parë, dhe ajetet e tjera, siç shihet, nuk pranojnë që njeriu të quhet "Adem" nga një këndvështrim dhe "bir i Ademit" nga një këndvështrim tjetër. Po ashtu, nuk pranojnë që krijimi t'i atribuohet dheut nga një këndvështrim dhe pikës së farës nga një këndvështrim tjetër, sidomos në fjalën e Allahut të Lartësuar:

"Vërtet, shembulli i Isait tek Allahu është si shembulli i Ademit: Ai e krijoi atë nga dheu, pastaj i tha: 'Bëhu!' dhe ai u bë."

Përndryshe, argumentimi i ajetit për krijimin e Isait si krijim i jashtëzakonshëm, që thyen të zakonshmen, nuk do të ishte i drejtë.

Prandaj, mendimi për "Ademin si lloj" është në kufirin e neglizhimit të tepruar. Teprimi i kundërt është mendimi i disa të tjerëve se të thuash që janë krijuar më shumë se një Adem është

[1] Sure "El Isra", ajetet 61–62.

kufër; këtë mendim e ka mbajtur Zejnul Arab, prej dijetarëve të Ehli Synetit.

3- Njeriu është një lloj i pavarur, jo i shndërruar nga një lloj tjetër

Ajetet që përmendëm mjaftojnë për këtë diskutim. Ato e çojnë këtë brez të tanishëm, që vazhdon përmes farës, deri tek Ademi dhe bashkëshortja e tij, dhe sqarojnë se ata të dy u krijuan nga dheu. Pra, njerëzimi përfundon tek ata të dy, ndërsa ata nuk lidhen me ndonjë qenie tjetër të ngjashme dhe të së njëjtës gjini me ta. Përkundrazi, ata erdhën në ekzistencë me një krijim të drejtpërdrejtë.

Sot, te studiuesit e natyrës së njeriut është e përhapur ideja se njeriu i parë ishte një individ që u përsos gradualisht derisa u bë njeri. Kjo hipotezë, në mënyrë të veçantë, edhe pse nuk është pranuar nga të gjithë në një formë që ta mbyllë diskutimin, dhe kundër saj janë ngritur shumë kundërshtime të përmendura në libra, megjithatë vetë baza e hipotezës, "se njeriu është një kafshë që u shndërrua në njeri", është pranuar prej tyre dhe mbi të kanë ndërtuar kërkimin mbi natyrën e njeriut.

Ata kanë supozuar se Toka, e cila është një nga planetët rrotullues, është një pjesë e shkëputur nga Dielli. Ajo ka qenë në gjendje djegieje dhe shkrirjeje, pastaj filloi të ftohej nën ndikimin e faktorëve të ftohjes. Mbi të binin shira të bollshëm, rridhnin përrenj dhe formoheshin detet. Pastaj ndodhën përbërje ujore dhe tokësore, prej të cilave u shfaqën bimët ujore. Më pas, me përsosjen e bimës dhe me përfshirjen e saj të embrioneve të jetës, u shfaq peshku dhe

kafshët e tjera ujore; pastaj peshku fluturues me dy mënyra jetese; pastaj kafsha tokësore; dhe më pas njeriu.

E gjithë kjo, sipas tyre, ndodhi përmes një përsosjeje që iu shfaq përbërjes tokësore ekzistuese në shkallën e mëparshme, me anë të së cilës ajo përbërje, në formën e saj, u shndërrua në shkallën pasuese: bima, pastaj kafsha ujore, pastaj kafsha me dy mënyra jetese, pastaj kafsha tokësore dhe pastaj njeriu, sipas këtij rendi.

E gjithë kjo mbështetet në atë që vërehet nga përsosuria e rregullt në ndërtimin e tyre, një rregullim shkallësh që nis nga mangësia dhe shkon drejt përsosurisë, si dhe në atë që japin eksperimentet në disa raste të veçanta të evolucionit.

Kjo është një hipotezë e vendosur për të shpjeguar vetitë dhe pasojat që lidhen me këto lloje, pa pasur një provë të veçantë të prerë për të dhe pa qenë e nevojshme të mohohen mundësitë e tjera. Është e mundur të supozohet se këto lloje janë të ndara nga njëra-tjetra, pa lidhje mes tyre përmes evolucionit, dhe që evolucioni të kufizohet vetëm në gjendjet e këtyre llojeve, jo në vetë qeniet e tyre. Pikërisht në këto gjendje janë zhvilluar eksperimentet, sepse eksperimentet nuk kanë trajtuar ndonjë individ të një lloji që është shndërruar në një individ të një lloji tjetër, si për shembull një majmun në njeri; por kanë trajtuar disa nga këto lloje nga ana e vetive, e pasojave dhe e cilësive të tyre.

Shqyrtimi i plotë i këtij diskutimi kërkohet në një vend tjetër. Qëllimi këtu është vetëm të tregohet se kjo është një hipotezë që ata e kanë vendosur për të shpjeguar çështjet që lidhen me të, pa pasur mbi të një provë përfundimtare. Prandaj, e vërteta të cilës i

referohet Kur'ani i nderuar, se njeriu është një lloj i veçuar nga llojet e tjera, nuk kundërshtohet nga asgjë.

4- Si u shumua shtresa e dytë e njerëzimit?

Shtresa e parë e njerëzimit, domethënë Ademi dhe bashkëshortja e tij, u shumuan përmes martesës dhe lindën djem e vajza, pra vëllezër e motra. Atëherë, a u shumuan këta përmes martesës mes tyre, duke qenë vëllezër e motra, apo në ndonjë mënyrë tjetër?

Kuptimi i dukshëm i fjalës së Allahut të Lartësuar:

{وبث منهما رجالاً كثيراً ونساء}

"Dhe prej atyre të dyve përhapi shumë burra e gra", sipas shpjegimit të mëparshëm, është se brezi ekzistues i njerëzimit përfundon vetëm tek Ademi dhe bashkëshortja e tij, pa marrë pjesë në këtë prejardhje ndonjë mashkull apo femër tjetër. Kur'ani nuk përmend për përhapjen e njerëzimit askënd tjetër përveç atyre të dyve. Po të kishte edhe dikush tjetër pjesë në këtë, do të thuhej: "dhe prej atyre të dyve dhe prej të tjerëve përhapi…", ose do të përmendej kjo me një shprehje të përshtatshme. Dihet se kufizimi i fillimit të brezit vetëm tek Ademi dhe bashkëshortja e tij nënkupton martesën e djemve të tyre me vajzat e tyre.

Sa i përket gjykimit se kjo është e ndaluar në Islam dhe po ashtu në ligjet fetare të mëparshme, siç transmetohet, kjo është një dispozitë ligjore-fetare që ndjek interesat dhe dëmet, jo një çështje krijimore e pandryshueshme. Vendimi i saj është në dorën e

Allahut të Lartësuar: Ai bën çfarë të dojë dhe gjykon si të dëshirojë. Prandaj është e mundur që një ditë ta ketë lejuar për shkak të domosdoshmërisë, pastaj ta ketë ndaluar më vonë, kur nevoja u hoq dhe kur një gjë e tillë do të sillte përhapjen e imoralitetit në shoqëri.

Thënia se kjo bie ndesh me natyrshmërinë njerëzore, ndërkohë që feja që Allahu u ka ligjësuar profetëve të Tij është fe natyrore, duke u mbështetur në fjalën e Allahut:

{فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك الدين القيم}

"Drejtoje fytyrën tënde kah feja e drejtë, natyrshmëria e Allahut mbi të cilën Ai i ka krijuar njerëzit; nuk ka ndryshim në krijimin e Allahut. Kjo është feja e drejtë."[1], kjo thënie është e pasaktë. Natyra njerëzore nuk e mohon këtë dhe nuk thërret domosdoshmërisht kundër saj për shkak të një neverie instinktive ndaj kësaj lloj afërsie, pra afërsisë mes vëllait dhe motrës. Ajo e urren dhe e mohon për shkak se çon në përhapjen e imoralitetit dhe të së keqes, në dobësimin dhe prishjen e ndjenjës së dëlirësisë, si dhe në largimin e saj nga shoqëria njerëzore.

Dihet se ky lloj kontakti dhe afërsie merr emrin "shthurje" dhe "imoralitet" në shoqërinë botërore të sotme. Por, në një shoqëri ku, sipas krijimit të Allahut të Lartësuar, nuk ekzistonin veçse vëllezër dhe motra, ndërsa vullneti i Zotit ishte i lidhur me shumimin dhe përhapjen e tyre, ky emërtim nuk zbatohej mbi atë gjendje.

[1] Sure "Err Rrum", ajeti 30.

Dëshmi se natyra njerëzore nuk e mohon këtë nga ana e neverisë instinktive është se një gjë e tillë ka qenë e praktikuar te mexhusët për periudha të gjata, siç tregon historia, dhe se ka qenë e përhapur në mënyrë ligjore në Rusi, siç transmetohet, si dhe e përhapur në mënyrë të paligjshme, jashtë martesës ligjore, në Evropë.

Ndonjëherë thuhet se kjo bie ndesh me ligjet natyrore, të cilat veprojnë te njeriu përpara se ai të formojë një shoqëri të përshtatshme për lumturinë e tij. Përzierja dhe familjarizimi brenda shoqërisë shtëpiake e shuan instinktin e dashurisë dhe prirjen natyrore mes vëllezërve dhe motrave, siç e ka përmendur Montesquieu në librin e tij "*Fryma e ligjeve*".

Së pari, përgjigja është se kjo është e papranueshme, siç u tha më parë. Së dyti, kjo vlen vetëm në rastin kur nuk ka nevojë të domosdoshme. Së treti, kjo është e posaçme për rastin kur ligjet e vendosura, jo natyrore, nuk e ruajnë të mirën që duhet ruajtur në shoqëri dhe nuk garantojnë lumturinë e pjesëtarëve të saj. Përndryshe, shumica e ligjeve të përdorura dhe parimeve që qarkullojnë sot në jetë nuk janë natyrore.

Më poshtë janë disa transmetime në këtë fushë.

Transmetohet nga Ebu Xha'ferri (Paqja qoftë mbi të!) se ka thënë: "*Allahu i Madhëruar, që kur e krijoi tokën, ka krijuar në të shtatë botë/njerëzime. Ata nuk ishin prej pasardhësve të Ademit. Ai i krijoi nga sipërfaqja e tokës dhe i vendosi në të, njëri pas tjetrit, secili me botën e vet. Pastaj Allahu i Madhëruar krijoi Ademin, babain e njerëzimit, dhe prej tij krijoi pasardhësit e tij...*", deri në fund të hadithit.

Në "*Nehxhul Bejan*" të Shejbanit, nga Amr ibn Ebi Mikdam, nga babai i tij, thuhet: E pyeta Ebu Xhaferin (Paqja qoftë mbi të!): 'Nga çfarë e krijoi Allahu Havanë?'

Ai tha: "*Çfarë thonë njerëzit për këtë krijim?*"

Unë thashë: 'Ata thonë se Allahu e krijoi atë nga një brinjë prej brinjëve të Ademit.'

Ai tha: "*Kanë gënjyer. A mos ishte Allahu i paaftë ta krijonte atë nga diçka tjetër përveç brinjës së tij?*"

Unë thashë: 'U bëfsha kurban për ty, nga çfarë e krijoi atë?'

Ai tha: "Më ka treguar babai im nga etërit e tij, se i Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!), ka thënë: 'Allahu i Lartësuar mori një grusht balte dhe e përzieu me të djathtën e Tij dhe të dyja duart e Tij janë të djathta, pastaj prej saj krijoi Ademin. Mbeti një pjesë balte dhe prej saj krijoi Havanë.'"

Këtë e ka transmetuar edhe Saduku nga Amri në të njëjtën mënyrë. Ka edhe transmetime të tjera që tregojnë se ajo u krijua nga pjesa e pasme e Ademit, e cila është brinja e tij më e shkurtër nga ana e majtë. Po kështu, kjo është përmendur edhe në Teurat, në kapitullin e dytë të Zanafillës.

Ky kuptim, edhe pse në vetvete nuk nënkupton diçka të pamundur, megjithatë ajetet kur'anore nuk përmbajnë ndonjë tregues për të, siç u tha më parë.

Në librin "*El Ihtixhaxh*", transmetohet nga imam Sexhadi (Paqja qoftë mbi të!) në një bisedë që pati me një kurejshit, ku ai përshkruan martesën e Habilit me Luzën, motrën e Kabilit dhe martesën e Kabilit me Aklimën, motrën e Habilit. Ai tha:

Kurejshiti i tha: 'A patën fëmijë prej tyre?' Ai tha: 'Po.'

Kurejshiti i tha: 'Kjo është ajo që bëjnë mexhusët sot.'

Imami iu përgjigj: "*Mexhusët e bënë këtë pasi Allahu e kishte ndaluar.*" Pastaj i tha: "*Mos e moho këtë; këto janë ligjet e Allahut që kanë rrjedhur kështu. A nuk e krijoi Allahu bashkëshorten e Ademit prej tij, pastaj ia lejoi atë? Kjo ishte një prej ligjeve të tyre. Pastaj Allahu zbriti ndalimin pas kësaj.*"[1]

Ajo që ka ardhur në këtë hadith përputhet me kuptimin e dukshëm të Librit dhe me arsyetimin. Ka edhe transmetime të tjera që e kundërshtojnë këtë dhe tregojnë se ata u martuan me qenie që zbritën te ta prej hyrive dhe xhindeve; por ti tashmë e ke njohur të vërtetën rreth kësaj.

Në "*Mexhmaul Bejan*", lidhur me fjalën e Allahut të Lartësuar:

واتقوا الله الذي تساءلون به والارحام

"Dhe kini frikë Allahun, në emrin e të Cilit i kërkoni njëri-tjetrit, dhe farefisin.", transmetohet nga imam Bakiri (Paqja qoftë mbi të!)

[1] Et Taberij, "*El Ihtixhaxh*", f. 171, Shtypshkronja El Murtedavije, Nexhef, 1350 hixhri.

se ka thënë: "*Kini frikë në lidhje me farefisin, që të mos i ndërprisni lidhjet me të.*"[1]

Në "*El Kafij*" dhe në "*Tefsirin e Ajashit*" thuhet: "*Këto janë lidhjet farefisnore të njerëzve. Allahu i Madhëruar ka urdhëruar që ato të mbahen dhe i ka madhëruar ato. A nuk e sheh se Ai i ka vendosur pranë Vetvetes?*"[2]

Fjala e tij: "A nuk e sheh…" është shpjegim i arsyes së madhërimit. Me "i ka vendosur pranë Vetvetes" nënkuptohet bashkërenditja që gjendet në fjalën e Allahut të Lartësuar: **"Dhe kini frikë Allahun, në emrin e të Cilit i kërkoni njëri-tjetrit, dhe farefisin."**

Në "*Ed Durrul Menthur***"** thuhet: Abd ibn Humejdi ka transmetuar nga Ikrimetu, lidhur me fjalën: **"Atë në emrin e të Cilit i kërkoni njëri-tjetrit, dhe farefisin."** Ai tha: Ibn Abbasi ka thënë: I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ka thënë: Allahu i Lartësuar thotë: **"***Mbani lidhjet farefisnore, sepse kjo është më jetëgjatë për ju në jetën e kësaj bote dhe më e mirë për ju në Botën Tjetër.*"[3]

Fjala e tij: **"…sepse kjo është më jetëgjatë për ju…"** tregon për atë që është transmetuar gjerësisht: se mbajtja e lidhjeve farefisnore e shton jetën, ndërsa ndërprerja e tyre sjell të kundërtën. Mund të kuptohet arsyeja e kësaj, siç do të vijë në shpjegimin e fjalës

[1] Et Tabersiu, "*Mexhmaul Bejan*", vëll. 2, f. 3, Dar Ihja Et Turath El Arabi.

[2] "Tefsir El Ajash", vëll. 1, f. 217, El Mektebe El Ilmijeh, Iran.

[3] Es Sujuti, "*Ed Durrul Menthur*", vëll. 2, f. 117, Biblioteka Mer'ashi, Iran.

së Allahut të Lartësuar: **"Le të kenë frikë ata që, po të linin pas vetes pasardhës të dobët, do të frikësoheshin për ta."**[1]

Mund të jetë, gjithashtu, që me shprehjen **"është më jetëgjatë",** të synohet se mbajtja e lidhjeve farefisnore e ruan më shumë jetën nga ana e ndikimit të saj. Lidhja farefisnore e forcon unitetin që përshkon njerëzit e afërt dhe nëpërmjet kësaj njeriu bëhet më i fortë përballë faktorëve që e kundërshtojnë jetën e tij dhe që janë të kundërt me mirëqenien e tij, si fatkeqësitë, sprovat dhe armiqtë.

Në "*Tefsijr El Ajash*", transmetohet nga Esbag ibn Nebatetu, i cili ka thënë: E kam dëgjuar Prijësin e besimtarëve (Paqja qoftë mbi të!) duke thënë: "*Dikush prej jush zemërohet dhe nuk qetësohet derisa të hyjë në zjarr. Prandaj, cilido prej jush që zemërohet me ndonjë të afërm të tij, le t'i afrohet atij, sepse kur lidhja farefisnore prek lidhjen farefisnore, ajo qetësohet. Ajo është e lidhur me Arshin dhe e trondit atë si tronditja e hekurit, duke thirrur: 'O Allah, lidhe atë që më mban mua dhe ndërprite atë që më ndërpret mua.' Kjo është fjala e Allahut në Librin e Tij:* **"Dhe kini frikë Allahun, në emrin e të Cilit i kërkoni njëri-tjetrit, dhe farefisin; vërtet Allahu është Mbikëqyrës mbi ju."** *Dhe cilido njeri që zemërohet duke qenë në këmbë, le të ulet menjëherë në tokë, sepse kjo e largon ndyrësinë e shejtanit."*[2]

Farefisnia, siç e mësove, është ana e unitetit që ekziston mes personave njerëzorë nga pikëpamja e lidhjes së lëndës së ekzistencës së tyre në lindje, nga një baba dhe një nënë, ose nga njëri prej tyre. Ajo është një lidhje reale që përshkon njerëzit e farefisit

[1] Sure "En Nisa", ajeti 9.

[2] "Tefsijr El Ajash", vëll. 1, f. 217; po ashtu "Mexhma'ul Bejan", vëll. 2, f. 3.

dhe ka ndikime të vërteta: në karakter, në moral, në shpirt dhe në trup. Këto ndikime nuk mund të mohohen, edhe pse ndonjëherë bashkë me to mund të ekzistojnë faktorë kundërshtues që e dobësojnë ndikimin e saj ose e pengojnë pjesërisht, derisa ajo të duket sikur nuk ekziston; megjithatë, ajo nuk zhduket plotësisht nga rrënja.

Sido që të jetë, farefisnia është një nga shkaqet më të fuqishme të bashkimit natyror mes pjesëtarëve të fisit/familjes së gjerë dhe është shumë e gatshme për të ndikuar fuqishëm. Prandaj, mirësia që bëhet mes të afërmve jep fryt më të fortë dhe më të madh sesa mirësia mes të huajve. Po kështu, e keqja ndaj të afërmve ka ndikim më të fortë sesa e keqja ndaj të huajve.

Me këtë bëhet i qartë kuptimi i fjalës së tij (Paqja qoftë mbi të!): "*Cilido prej jush që zemërohet me ndonjë të afërm të tij, le t'i afrohet atij…*"

Afrimi me të afërmin është respektim i së drejtës së farefisnisë dhe forcim i anës së saj. Për shkak të kësaj, farefisnia zgjohet, vihet në lëvizje sipas ligjit të saj dhe ndikimi i saj ripërtërihet me shfaqjen e dhembshurisë dhe të dashurisë.

Po kështu edhe fjala e tij (Paqja qoftë mbi të!) në fund të transmetimit: "*Cilido njeri që zemërohet duke qenë në këmbë, le të ulet në tokë…*"

Zemërimi, kur vjen nga mendjelehtësia dhe nxitimi i shpirtit, në shfaqjen dhe vlimin e tij mbështetet te dëshira e brendshme dhe te hutimi që shejtani i shkakton njeriut, duke e larguar atë drejt shkaqeve të dobëta dhe imagjinare. Ndryshimi i gjendjes, nga

qëndrimi në këmbë - në ulur, e largon shpirtin nga një gjendje në një gjendje të re. Në këtë mënyrë, shpirti mund të merret me shkakun e ri dhe, për pasojë, largohet nga zemërimi. Shpirti i njeriut, sipas natyrshmërisë së tij, priret më shumë nga mëshira sesa nga zemërimi.

Pikërisht për këtë arsye, në disa transmetime është përmendur ndryshimi i gjendjes në mënyrë të përgjithshme kur njeriu zemërohet. Siç transmetohet në "*El Mexhalis*", nga imam Sadiku (Paqja qoftë mbi të!) nga babai i tij, se ai përmendi zemërimin dhe tha: "*Njeriu mund të zemërohet aq shumë sa të mos kënaqet kurrë, dhe për këtë hyn në zjarr. Prandaj, cilido njeri që zemërohet duke qenë në këmbë, le të ulet, sepse kështu do t'i largohet ndyrësia e shejtanit. Nëse është ulur, le të ngrihet. Dhe cilido njeri që zemërohet me një të afërm, le të shkojë tek ai, t'i afrohet dhe ta prekë, sepse kur farefisnia prek farefisninë, qetësohet.*"

Ndikimi i kësaj është i ndjeshëm dhe i provuar.

Fjala e tij (Paqja qoftë mbi të!): "*Ajo është e lidhur me Arshin dhe e trondit atë si tronditja e hekurit…*", domethënë: shkakton në të një zë, ashtu si zëri që del nga hekuri kur goditet. Në "*Es Sihah*" thuhet: "*En Nikad*" është një zë i ngjashëm me trokitjen.[1] (1)

Më parë, në diskutimin për Kursiun, u dha një shenjë e përgjithshme, ndërsa hollësia e saj do të vijë në diskutimin për Arshin, se me Arsh nënkuptohet vendi i dijes së përgjithshme vepruese për ngjarjet. Ai është një shkallë e ekzistencës ku mblidhen nyjet e shpërndara të ngjarjeve dhe shkaqet e arsyet

[1] "*El Xheuahir*", "*Es Sihah*", vëll. 2, f. 1111, rrënja: nakadha **(نقض)**.

kozmike të ndryshme. Ajo shkallë, e vetme, lëviz zinxhirët e ndryshëm e të shpërndarë të shkaqeve dhe arsyeve; domethënë lidhet me shpirtin e saj që përshkon ato dhe i vë në lëvizje.

Kjo është siç ndodh me drejtimin e një mbretërie: megjithëse anët, çështjet dhe format e saj janë të ndryshme, fijet e drejtimit të saj mblidhen te froni i mbretit. Një fjalë e vetme që del prej tij i vë në lëvizje zinxhirët e fuqive dhe të autoriteteve vepruese në mbretëri dhe ajo shfaqet në çdo vend sipas formës dhe ndikimit që i përshtatet.

Farefisnia, siç e mësove, është një realitet që është si një shpirt që përshkon format e personave të bashkuar nga lidhja e afërsisë familjare. Prandaj ajo është prej gjërave që lidhen me Arshin. Kur asaj i bëhet padrejtësi dhe shtypet, ajo strehohet te ajo me të cilën është e lidhur dhe kërkon ndihmë. Ky është kuptimi i fjalës së tij (Paqja qoftë mbi të!): *"E trondit atë si tronditja e hekurit."*

Ky është një nga krahasimet më të bukur: gjendja që ndodh në këtë rast është krahasuar me goditjen mbi hekur, e cila krijon një tingull kumbues që, përmes dridhjes dhe lëkundjes, përfshin gjithë masën e hekurit, siç ndodh kur goditen kambanat, enët metalike dhe të ngjashme me to.

Fjala e tij (Paqja qoftë mbi të!): **"***Dhe ajo thërret: O Allah, lidhe atë që më mban mua dhe ndërprite atë që më ndërpret mua"*, është rrëfim i përmbajtjes së strehimit dhe kërkimit të ndihmës prej saj.

Në shumë transmetime thuhet se mbajtja e lidhjeve farefisnore e shton jetën, ndërsa ndërprerja e tyre e shkurton atë. Më parë, në diskutimin mbi lidhjen mes veprave dhe ngjarjeve të

jashtme, si pjesë e ligjeve të veprave, u tha se Drejtuesi i këtij rendi kozmik e çon atë drejt qëllimeve dhe synimeve të mira dhe nuk e lë pas dore këtë. Nëse prishet një pjesë e tij, ose disa pjesë, Ai e trajton atë ose me rregullim, ose me heqje dhe zhdukje.

Ai që ndërpret lidhjet farefisnore, lufton kundër Allahut në krijimin e Tij. Nëse nuk përmirësohet me anë të korrigjimit, Allahu ia pret jetën dhe ia shuan gjurmën.

Fakti që njeriu sot nuk e ndien këtë të vërtetë dhe të ngjashmet me të, kjo nuk është për t'u çuditur; sepse sëmundjet e kanë rrethuar trupin e njerëzimit, janë përzier me njëra-tjetrën, janë bërë të ngjashme dhe janë kronike. Prandaj ndjenja nuk gjen hapësirë të lirë me të cilën të forcohet për ta perceptuar dhimbjen dhe vuajtjen.

5- Shoqëria e parë

Ajetet kur'anore kanë një kuptim të dukshëm, shumë afër qartësisë së drejtpërdrejtë, se njerëzit që ekzistojnë sot (dhe ne jemi prej tyre), përfundojnë, përmes shumimit, te një çift i caktuar: një burrë dhe një grua. Burri në Kur'an është quajtur *Adem*. Ata të dy nuk janë formuar nga baba dhe nënë, por janë krijuar nga dheu, balta, balta e tharë ose toka, sipas shprehjeve të ndryshme të Kur'anit.

Kjo është ajo që ajetet japin me një kuptim të dukshëm dhe të konsiderueshëm, edhe pse nuk janë tekst krejtësisht i prerë që nuk pranon interpretim. Po ashtu, kjo çështje nuk është nga domosdoshmëritë e fesë. Megjithatë, mund të quhet

domosdoshmëri kur'anore që brezi i tanishëm përfundon tek Ademi.

Por pyetja mbetet: A synohet me këtë Adem "Ademi lloj", domethënë natyra njerëzore e përhapur tek individët? Apo synohen disa individë të kufizuar, që janë rrënjët e prejardhjes dhe prindërit e parë? Apo synohet një individ njerëzor i vetëm, personalisht?

Nëse merret ky kuptim i fundit, atëherë, a ishte ai një individ i llojit njerëzor që lindi nga një lloj tjetër, si për shembull nga majmuni, sipas rrugës së evolucionit të llojeve, ku më i përsosuri del nga i përsosuri dhe i përsosuri nga i mangëti, e kështu me radhë?

Apo ishte një individ njerëzor i plotë, me përsosuri mendore, i lindur nga një çift njerëzish që nuk ishin të pajisur me aftësinë e arsyetimit? Në këtë mënyrë, ai do të ishte fillimi i shfaqjes së llojit njerëzor të pajisur me arsyetim, të aftë për përgjegjësi fetare, i ndarë nga lloji që nuk ishte i pajisur me këtë aftësi.

Sipas kësaj, njerëzit që ekzistojnë sot janë një lloj i plotë i njeriut, individët e të cilit përfundojnë te njeriu i parë i plotë, i quajtur Adem. Ky lloj i plotë është degëzuar, përmes lindjes dhe evolucionit, nga një lloj tjetër njerëzor i mangët, i privuar nga arsyetimi. Ai lloj, nga ana e vet, shkon prapa në një varg llojesh shtazore të renditura, derisa përfundon te kafsha më e thjeshtë në pajisje dhe më e mangëta në përsosuri.

Nëse do të niseshim prej andej dhe të ecnim përpara, do të kalonim vazhdimisht nga i mangëti tek i përsosuri, dhe nga i

përsosuri te më i përsosuri, derisa të arrinim te njeriu i papajisur me arsyetim, pastaj te njeriu i plotë. E gjithë kjo do të ishte në një zinxhir prejardhjeje të lidhur, të përbërë nga prindër dhe pasardhës.

Ose ndoshta zinxhiri i lindjes dhe i shumimit ndërpritet duke u lidhur me Ademin dhe bashkëshorten e tij, të cilët janë formuar nga toka, pa lindur nga baba dhe nënë.

Asnjëra prej këtyre formave nuk është domosdoshmëri fetare. Sido që të jetë, kuptimi i dukshëm i ajeteve kur'anore është forma e fundit: që brezi i tanishëm përfundon tek Ademi dhe bashkëshortja e tij, të formuar nga toka, pa baba dhe nënë.

Megjithatë, ajetet nuk e kanë sqaruar mënyrën e krijimit të Ademit nga toka: a vepruan në krijimin e tij shkaqe dhe faktorë të jashtëzakonshëm? A u plotësua krijimi i tij me një formim hyjnor të menjëhershëm, pa vonesë, kështu që trupi i bërë prej balte u shndërrua menjëherë në një trup të zakonshëm me shpirt njerëzor? Apo ai u bë një njeri i plotë dhe i përsosur gjatë një periudhe kohe të konsiderueshme, ku kaloi nga një gatishmëri në tjetrën, nga një formë dhe pamje në një tjetër, derisa u plotësua gatishmëria dhe iu fry shpirti? Me pak fjalë, a u bashkuan mbi të shkaqe dhe kushte të ngjashme me ato që bashkohen mbi farën në mitër?

Një nga dëshmitë më të qarta për këtë është fjala e Allahut të Lartësuar:

{إن مثل عيسى عند الله كمثل آدم خلقه من تراب ثم قال له كن فيكون}

"Vërtet, shembulli i Isait tek Allahu është si shembulli i Ademit: Ai e krijoi atë nga dheu, pastaj i tha: 'Bëhu!' dhe ai u bë."[1]

Ky ajet zbriti si përgjigje ndaj argumentimit të të krishterëve për hyjninë e Isait, me arsyetimin se ai lindi pa baba njerëzor, dhe se nuk ka fëmijë pa prind; prandaj, sipas tyre, babai i tij është Allahu i Lartësuar. Ajeti u përgjigjet me përmbajtjen se gjendja e Isait është si gjendja e Ademit: Allahu e krijoi Ademin nga sipërfaqja e tokës, pa një baba që ta lindte. Atëherë pse nuk thonë edhe për Ademin se është biri i Allahut?

Nëse me krijimin e tij nga dheu do të synohej vetëm se krijimi i tij, ashtu si krijimi i të gjithë atyre që formohen nga fara, përfundon te toka, atëherë kuptimi do të ishte: Gjendja e Isait, i cili nuk ka baba, është si gjendja e Ademit, krijimi i të cilit, si i të gjithë njerëzve, përfundon te toka.

Mirëpo dihet se, sipas këtij kuptimi, Ademi nuk do të kishte ndonjë veçori të posaçme që të merrej si shembull dhe të krahasohej me të Isai. Kështu do të prishej kuptimi i ajetit në vetvete, si dhe argumentimi i tij kundër të krishterëve.

Me këtë bëhet e qartë se të gjitha ajetet që tregojnë krijimin e Ademit nga dheu, balta ose të ngjashme me to, dëshmojnë për atë që kërkohet, si fjala e Allahut:

{إني خالق بشراً من طين}

[1] Sure "Ali Imran", ajeti 59.

“Unë jam duke krijuar një njeri nga balta.”[1]

Dhe:

وبدأ خلق الإنسان من طين

“Ai e filloi krijimin e njeriut nga balta.”[2]

Sa i përket mendimit të atij që thotë se me “Adem” synohet *Ademi si lloj*, jo Ademi si person i veçantë, pra natyra njerëzore e jashtme, e përhapur te individët, dhe se me faktin që individët janë “bijtë e tij” synohet shumimi i personave prej tij me bashkimin e veçorive të ndryshme; ndërsa historia e hyrjes së tij në Xhenet dhe e nxjerrjes prej tij për shkak të gjynahit, pas mashtrimit nga shejtani, është një paraqitje figurative e gjendjes së tij në vetvete, qëndrimit të tij në pozitën e afërsisë, pastaj rënies së tij përmes ndjekjes së epshit dhe bindjes ndaj Iblisit, e ky mendim rrëzohet nga ajeti i mëparshëm dhe nga kuptimet e dukshme të shumë ajeteve, si fjala e Allahut:

{الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث منهما رجالاً كثيراً ونساءً}

“Ai ju krijoi prej një shpirti të vetëm dhe prej tij krijoi bashkëshorten e tij, dhe prej atyre të dyve përhapi shumë burra e gra.”[3]

Nëse me “shpirtin e vetëm” do të synohej Ademi si lloj, atëherë nuk do të kishte vend për supozimin e një bashkëshorteje

[1] Sure “Sad”, ajeti 71.

[2] Sure “Es Sexhde”, ajeti 7.

[3] Sure “En Nisa”, ajeti 1.

për të. Të ngjashme me këtë ajet janë edhe ajetet që tregojnë se Allahu e futi atë dhe bashkëshorten e tij në Xhenet, dhe se ai bashkë me bashkëshorten e tij e kundërshtuan Allahun duke ngrënë nga pema.

Për më tepër, vetë mendimi për *Ademin si lloj* mbështetet në idenë e përjetësisë së Tokës dhe të llojeve të rrënjosura, përfshirë njeriun, si dhe në idenë se individët e tij janë të pafund nga të dy anët. Mirëpo parimet shkencore e rrëzojnë plotësisht këtë.

Sa i përket mendimit se brezi njerëzor përfundon te disa individë të kufizuar, si për shembull te katër çifte të ndryshme sipas ngjyrës së bardhë, të zezë, të kuqe dhe të verdhë; ose te disa çifte njerëzish, disa prej të cilëve kanë lindur në botën e vjetër dhe disa në botën e re, në tokat e zbuluara së fundi ku kishte banorë njerëzorë, si Amerika dhe Australia, ky mendim rrëzohet nga të gjitha ajetet që tregojnë se brezi i tanishëm përfundon tek Ademi dhe tek bashkëshortja e tij. Me "Adem", në këto ajete, nënkuptohet ose një person i vetëm njerëzor, ose natyra njerëzore e përhapur tek individët, pra Ademi si lloj. Mundësia që ajetet të synojnë disa individë të kufizuar nuk përputhet aspak me shprehjen e tyre.

Përveç kësaj, ky mendim mbështetet në ndarjen thelbësore të katër grupeve njerëzore: të bardhët, të zinjtë, të kuqtë dhe të verdhët, duke e konsideruar secilin prej këtyre grupeve si një lloj më vete, që përfundon te një çift i ndryshëm nga çifti ku përfundon grupi tjetër, ose mbështetet në mendimin se kontinentet e Tokës kanë qenë të ndara nga njëra-tjetra me një ndarje të përhershme, pa pasur një kohë kur kjo ndarje nuk ekzistonte. Sot është bërë e qartë pavlefshmëria e këtyre hipotezave, aq sa pothuajse janë bërë të vetëkuptueshme si të gabuara.

Sa i përket mendimit se brezi njerëzor përfundon te një çift njerëzish, ose më shumë, që janë ndarë ose janë shkëputur nga një lloj tjetër më i afërt me ta, si për shembull majmuni, në kuptimin e daljes së më të përsosurit nga i përsosuri përmes evolucionit — edhe ky mendim rrëzohet nga ajetet e mëparshme, të cilat tregojnë se njeriu i parë u krijua nga dheu, pa baba dhe pa nënë.

Për më tepër, argumenti shkencor që është ngritur për këtë mendim nuk është i mjaftueshëm për ta vërtetuar atë, siç do ta përmendim në diskutimin rreth mendimit vijues.

6- Natyra njerëzore dhe shoqëria

Sa i përket mendimit se brezi njerëzor përfundon te dy individë të njeriut të përsosur në përsosurinë mendore, përmes lindjes, pastaj këta të dy janë degëzuar dhe ndarë me evolucion nga një lloj tjetër njeriu që nuk ishte i përsosur në përsosurinë mendore, pastaj origjina u zhduk dhe mbeti dega e lindur prej tyre, sipas rregullit të luftës për mbijetesë dhe përzgjedhjes së më të përshtatshmit, këtë e rrëzon fjala e Allahut të Lartësuar: **"Vërtet, shembulli i Isait tek Allahu është si shembulli i Ademit: Ai e krijoi atë nga dheu, pastaj i tha: 'Bëhu!' dhe ai u bë."**, sipas shpjegimit të mëparshëm, dhe po kështu edhe ajetet me kuptim të ngjashëm.

Për më tepër, argumenti që është ngritur për këtë mendim nuk është i mjaftueshëm për ta vërtetuar atë, sepse ai mbështetet në dëshmi të marra nga anatomia krahasuese, embrionet e kafshëve dhe gjurmët fosile, të cilat tregojnë ndryshim gradual në cilësitë dhe organet e llojeve, si dhe shfaqjen graduale të kafshëve, duke filluar

nga më e mangëta drejt më të përsosurës, dhe krijimin e asaj që është më e thjeshtë nga kafshët përpara asaj që është më e ndërlikuar në përbërje.

Por përgjigjja është se shfaqja e llojit më të përsosur, nga ana e pajisjeve jetësore, pas llojit më të mangët në kohë, nuk tregon më shumë sesa përparimin gradual të materies në përsosjen e saj për të pranuar forma të ndryshme shtazore. Pra, materia u bë e gatshme që në të të shfaqej jeta më e plotë pas jetës më të mangët dhe jeta më fisnike pas asaj më të ulët.

Mirëpo, kjo nuk vërteton se kafsha më e përsosur është degëzuar nga kafsha më e mangët përmes lindjes dhe lidhjes së prejardhjes. Kërkimi dhe hetimi, me gjithë gjerësinë dhe kohëzgjatjen e tij, nuk ka zbuluar ndonjë individ të një lloji të përsosur të lindur nga dega e një lloji tjetër, në mënyrë që të vërtetohej vetë lindja e tillë, jo vetëm ngjashmëria mes individëve.

Ajo që është gjetur si dëshmi për ndryshimin gradual është vetëm ndryshim brenda një lloji të vetëm, duke kaluar nga një cilësi në një cilësi tjetër, pa dalë për këtë arsye nga lloji i vet. Ndërsa pretendimi është diçka tjetër.

Ajo që mund të pranohet është se shfaqja e jetës ka shkallë të ndryshme në përsosuri dhe mangësi, në fisnikëri dhe ulësi, dhe se shkalla më e lartë e saj është jeta njerëzore, pastaj ajo që vjen pas saj, pastaj më e afërta me të, e kështu me radhë. Por që kjo të ketë ndodhur përmes shndërrimit të çdo lloji nga lloji më i përsosur pranë tij, këtë ky argument nuk e jep si përfundim të domosdoshëm.

Po, ai mund të krijojë një hamendje të caktuar, por jo bindje të sigurt. Prandaj, mendimi për shndërrimin e llojeve përmes evolucionit është një hipotezë hamendësuese mbi të cilën mbështeten sot shkencat natyrore, dhe është e mundur që një ditë të ndryshojë në të kundërtën e saj, me përparimin e shkencave dhe zgjerimin e kërkimeve.

Ndonjëherë për këtë mendim është argumentuar me fjalën e Allahut të Lartësuar:

{إن الله اصطفى آدم ونوحاً وآل إبراهيم وآل عمران على العالمين}

"Vërtet, Allahu e zgjodhi Ademin, Nuhun, familjen e Ibrahimit dhe familjen e Imranit mbi botët."[1]

Shpjegimi i argumentit është ky*: Përzgjedhja* nënkupton zgjedhjen e pjesës më të mirë të diçkaje. Zgjedhja është e vlefshme vetëm kur ekziston një grup prej të cilit i përzgjedhuri zgjidhet dhe parapëlqehet mbi ta. Ashtu siç u zgjodh Nuhu, familja e Ibrahimit dhe familja e Imranit nga mesi i popujve të tyre, po kështu duhet të ketë pasur edhe me Ademin një popull tjetër përveç tij, që ai të zgjidhej prej tyre dhe mbi ta.

Sipas këtij argumentimi, ata nuk mund të jenë tjetër veçse njerëzit e parë që nuk ishin të pajisur me aftësinë e arsyetimit. Ademi u zgjodh prej tyre, u pajis me mendje, dhe kështu kaloi nga shkalla e llojit të tyre në shkallën e njeriut të pajisur me arsyetim të plotë në krahasim me ta. Pastaj ai pati pasardhës, pasardhësit e tij u shtuan, ndërsa njeriu i parë i mangët u zhduk.

[1] Sure "Ali Imran", ajeti 33.

Por përgjigjja është se fjala *"botët"* në ajet është shumës me nyjë shquese dhe tregon përgjithësi. Ajo vlen për të gjithë njerëzit deri në Ditën e Ringjalljes. Pra, ata janë të zgjedhur mbi të gjithë bashkëkohësit e tyre dhe mbi ata që vijnë pas tyre, si në fjalën e Allahut:

{وما أرسلناك إلا رحمة للعالمين}

"Dhe Ne nuk të dërguam ty veçse mëshirë për botët."[1]

Atëherë, çfarë e pengon që Ademi të jetë i zgjedhur dhe i përzgjedhur nga mesi i pasardhësve të tij, me përjashtim të atyre që janë përmendur në ajet?

Edhe nëse supozohet se përzgjedhja kufizohet vetëm te bashkëkohësit, çfarë e pengon që ai të jetë i zgjedhur nga mesi i pasardhësve të tij bashkëkohës? Ajeti nuk tregon se përzgjedhja e tij ka ndodhur në fillim të krijimit të tij, para lindjes së fëmijëve të tij.

Për më tepër, nëse përzgjedhja e Ademit do të ishte mbi njeriun e parë, siç e përmend argumentuesi, atëherë kjo do të ishte për shkak se ai ishte i pajisur me mendje. Mirëpo kjo veçori ishte e përbashkët mes tij dhe të gjithë bijve të Ademit në raport me njeriun e parë. Prandaj, veçimi i Ademit me përmendje në ajet do të ishte një veçim pa arsye dalluese.

Ndonjëherë është argumentuar edhe me fjalën e Allahut të Lartësuar:

[1] Sure "El Enbija", ajeti 107.

{ولقد خلقناكم ثم صورناكم ثم قلنا للملائكة اسجدوا لآدم}

"Ne ju krijuam, pastaj ju dhamë formë, pastaj u thamë melekëve: 'Bini në sexhde para Ademit!'"[1]

Kjo, duke u mbështetur në faktin se fjala *"pastaj"* tregon vonesë kohore. Sipas këtij kuptimi, lloji njerëzor paska pasur ekzistencë para krijimit të Ademit dhe para urdhrit drejtuar melekëve që t'i bënin sexhde atij.

Përgjigjja është se fjala *"pastaj"* në këtë ajet tregon renditje në të folur dhe kjo përdoret shpesh në fjalën e Allahut të Lartësuar. Përveç kësaj, aty ka edhe një kuptim tjetër, të cilit i kemi bërë shenjë në komentimin e këtij ajeti në një vend tjetër të librit *"El Mijzan"*.

Ndonjëherë është argumentuar edhe me fjalët:

{وبدأ خلق الإنسان من طين ثم جعل نسله من سلالة من ماء مهين ثم سواه ونفخ فيه من روحه}

"Dhe Ai e filloi krijimin e njeriut nga balta; pastaj bëri pasardhësit e tij nga një lëng i përçmuar; pastaj e përsosi atë dhe i fryu prej shpirtit të Tij…"[2]

Shpjegimi i këtij argumenti është se ajeti i parë, i cili flet për fillimin e krijimit të njeriut, përmend krijimin e tij fillestar nga dheu, gjë në të cilën marrin pjesë të gjithë individët. Ajeti i tretë përmend përsosjen e tij dhe fryrjen e shpirtit në të; me pak fjalë, përsosurinë e tij njerëzore. Lidhja me *"pastaj"* tregon se mes fillimit të krijimit të

[1] Sure "El A'raf", ajeti 11.

[2] Sure "Es Sexhde", ajetet 7, 9.

tij nga dheu dhe shfaqjes së tij me përsosurinë e vet ka pasur një periudhë kohe të konsiderueshme.

Sipas tyre, kjo periudhë ndërmjetëse nuk është tjetër veçse koha e llojeve të ndërmjetme, të cilat, përmes ndryshimit gradual, përfundojnë te njeriu i plotë, sidomos duke pasur parasysh se fjala **"pasardhës"** është përdorur në formë të pashquar, gjë që, sipas tyre, jep kuptim të përgjithshëm.

Përgjigjja është se fjala **"pastaj e përsosi atë"** lidhet me fjalën **"e filloi"**. Ajetet janë në pozitën e sqarimit të shfaqjes së llojit njerëzor përmes krijimit: fillimi i krijimit të tij, pra krijimi i Ademit, ishte nga balta; pastaj në shfaqjen e pasardhësve të tij kjo u kthye në një pikë uji të përçmuar; pastaj krijimi u plotësua, qoftë tek ai vetë apo te pasardhësit e tij, me përsosjen dhe fryrjen e shpirtit.

Ky është një kuptim i saktë që përputhet me tekstin dhe nuk kërkon që fjala:

{ثم جعل نسله من سلالة ماء مهين}

"Pastaj bëri pasardhësit e tij nga një lëng i përçmuar", të interpretohet si lloje të ndërmjetme mes krijimit nga balta dhe përsosjes me fryrjen e shpirtit.

Ndërsa fakti që fjala *"sulaletun"* është e pashquar nuk nënkupton domosdoshmërisht përgjithësi, sepse forma e pashquar jep kuptim të përgjithshëm vetëm kur vjen në kontekst mohimi, jo në kontekst pohimi.

7 - Natyra njerëzore dhe shoqëria

Ai që mediton mbi çështjet e shoqërisë njerëzore dhe vështron vetitë e pasojat që vijnë nga kjo gjë e quajtur "shoqëri", pikërisht ngaqë është shoqëri, nuk dyshon se këtë shoqëri e ka formuar, pastaj e ka degëzuar dhe e ka zgjeruar në degët dhe anët e saj, vetë natyra njerëzore.

Kjo ndodhi kur natyra njerëzore, me një frymëzim nga Allahu i Lartësuar, ndjeu anët e nevojës së saj për mbijetesë dhe përsosje përmes veprimeve shoqërore. Prandaj ajo iu drejtua shoqërisë dhe u lidh me të, në mënyrë që veprimet, lëvizjet dhe qetësitë e saj të realizoheshin në djepin e edukimit shoqëror dhe me ndihmën e tij.

Pastaj ajo ndjeu dhe u frymëzua me dije, domethënë me forma mendore dhe me perceptime që i zbaton mbi materien, mbi nevojat e saj në të, mbi veprimet e saj dhe mbi drejtimet e këtyre veprimeve. Këto perceptime bëhen lidhja dhe ura mes saj, veprimeve dhe nevojave të saj.

Të tilla janë, për shembull, besimi mbi të mirën dhe të keqen, mbi atë që është e detyrueshme dhe atë që është e përshtatshme, si dhe parimet e tjera shoqërore: udhëheqja dhe vartësia, pronësia dhe përkatësia, marrëdhëniet e përbashkëta dhe të posaçme, rregullat e ligjet e përgjithshme, zakonet dhe traditat kombëtare, të cilat nuk janë të lira nga ndryshimi dhe dallimi sipas popujve, vendeve dhe kohëve.

Të gjitha këto kuptime, si edhe rregullat mbi të cilat ato mbështeten, janë krijime të natyrës njerëzore me frymëzim nga

Allahu i Lartësuar. Natyra e njeriut i ka përpunuar ato me hollësi, në mënyrë që përmes tyre të paraqesë në botën e jashtme kuptimet që beson dhe dëshiron, pastaj të lëvizë drejt tyre me veprim, me bërje ose mosbërje dhe me përsosje.

Drejtimi adhurues kah Allahu i Lartësuar, i Cili është i pastër nga çështjet e materies dhe i shenjtëruar nga lidhja me shqisën materiale, nëse synohet të kalojë kufirin e zemrës dhe ndërgjegjes dhe të zbresë në fushën e veprimeve, ndërkohë që veprimet nuk sillen veçse rreth gjërave materiale, atëherë nuk ka rrugë tjetër veçse të bëhet në formë përfaqësimi dhe simbolizimi.

Kjo do të thotë që drejtimet e zemrës, me veçoritë e tyre të ndryshme, të vërehen dhe pastaj të përfaqësohen në veprim me ato forma dhe pamje veprimesh që u përshtaten atyre. Për shembull, sexhdja synon përuljen; rukuja synon madhërimin; tavafi synon flijimin e vetes; qëndrimi në këmbë synon madhërimin me tekbir; abdesi dhe gusli synojnë pastërtinë për praninë, e kështu me radhë.

Nuk ka dyshim se drejtimi kah i Adhuruari dhe kthimi i robit drejt Tij në robërinë e vet është shpirti i adhurimit. Pa këtë, adhurimi nuk do të kishte jetë dhe as ekzistencë. Prandaj, adhurimi ka nevojë për përfaqësimin e këtij drejtimi, në mënyrë që të arrijë përsosurinë, qëndrueshmërinë dhe realizimin e tij të plotë.

KAPITULLI I TRETË

GRUAJA

Dihet se Islami, ligjet e të cilit i ka vendosur Allahu (I Lartësuar qoftë Emri i Tij!), nuk i ka ndërtuar dispozitat e veta mbi bazën e përvojave, siç janë ndërtuar ligjet e tjera. Megjithatë, kur arsyeja gjykon mbi dispozitat e tij, ndonjëherë kemi nevojë të meditojmë mbi rregullat, ligjet dhe zakonet që qarkullojnë ndër popujt e sotëm dhe brezat e kaluar.

Pastaj duhet të hulumtojmë rreth lumturisë njerëzore dhe ta krahasojmë përfundimin me atë që rezulton nga doktrinat dhe mënyrat e tyre të jetesës, në mënyrë që të peshojmë pozitën e tij dhe të saj dhe të dallojmë shpirtin e tij të gjallë e të ndjeshëm nga shpirtrat e tyre. Kjo është arsyeja që na shtyn t'u kthehemi historive dhe jetëve të popujve, si dhe të sjellim ndër mend cilësitë dhe doktrinat që popujt ekzistues kanë në jetë.

Prandaj, në hulumtimin se çfarë mendon dhe beson Islami për:

1- Identitetin e gruas dhe krahasimin e tij me identitetin e burrit

2- Peshën e gruas në shoqëri, në mënyrë që të njihet shkalla e ndikimit të saj në jetën e botës njerëzore

3- Të drejtat e gruas dhe dispozitat që janë ligjësuar për të

4- Bazën mbi të cilën janë ndërtuar dispozitat që lidhen me të,

kemi nevojë të sjellim ndër mend atë që ka rrjedhur në histori lidhur me jetën e saj para lindjes së Islamit, si dhe mënyrën se si popujt jomyslimanë e kanë trajtuar atë deri sot, qofshin të qytetëruar apo jo. Edhe pse shqyrtimi i plotë i kësaj çështjeje del jashtë kufijve të këtij libri, ne do të përmendim një pjesë prej saj.

1- Jeta e gruas te popujt pa qytetërim

Jeta e grave te popujt dhe fiset e egra, si popujt që banonin në Afrikë, Australi, ishujt e banuar të Oqeanisë, Amerikën e lashtë e të tjerë, në raport me jetën e burrave ishte si jeta e kafshëve shtëpiake, bagëtive e të tjera, në raport me jetën e njeriut.

Ashtu si njeriu, për shkak të prirjes së tij për t'i përdorur gjërat, e sheh për vete si të drejtë që të zotërojë bagëtinë dhe kafshët e tjera shtëpiake dhe të sillet me to si të dojë, për cilëndo nevojë që dëshiron: të përfitojë nga qimet, leshi, mishi, kockat, gjaku, lëkura, qumështi i tyre, nga ruajtja dhe mbrojtja e tyre, nga çiftëzimi, pjellja

dhe shtimi i tyre; t'i përdorë për bartjen e barrëve, për lërimin e tokës, për gjueti dhe për qëllime të tjera të panumërta.

Këto kafshë të paditura nuk kanë nga dëshirat e jetës dhe shpresat e zemrës, në ushqim, pije, banesë, çiftëzim dhe rehati, përveç asaj me të cilën pajtohet njeriu që i zotëron. Ai pajtohet veç me atë që nuk bie ndesh me qëllimet e tij në nënshtrimin e tyre dhe që i sjell dobi në jetë. Ndonjëherë kjo çon në tallje të çuditshme dhe padrejtësi të habitshme, nëse do ta shihte vetë kafsha e përdorur gjendjen e saj: dikush i shtypur pa kryer asnjë faj; dikush që kërkon ndihmë, por nuk ka askënd që ta ndihmojë; dikush shtypës pa pengues që ta ndalojë; dikush i lumtur pa meritë, si mashkulli i shumimit që jeton në jetën më të begatë dhe më të këndshme për të; dhe dikush i mjerë pa meritë, si gomari i barrës ose kali i mullirit.

Këto kafshë nuk kanë nga të drejtat e jetës, përveç asaj që njeriu, pronari i tyre, e sheh si të drejtë për veten e tij. Kush i cenon ato, ndëshkohet veç sepse ka cenuar pronarin në pasurinë e tij, jo sepse ka cenuar vetë kafshën. E gjithë kjo sepse njeriu e sheh ekzistencën e tyre si të varur nga ekzistenca e tij, jetën e tyre si degëzim të jetës së tij dhe pozitën e tyre si pozitë parazitare.

Kështu ishte edhe jeta e grave pranë burrave te këta popuj dhe fise: një jetë e varur. Gratë konsideroheshin prej tyre të krijuara "për burrat" në kuptimin absolut. Gratë ishin të varura prej tyre në ekzistencë dhe në jetë, pa pavarësi në jetesë dhe pa të drejta. Etërit e tyre, për sa kohë nuk martoheshin dhe burrat e tyre pas martesës, ishin kujdestarë të plotë mbi to.

Burri kishte të drejtë t'ja shiste gruan kujtdo që dëshironte; kishte të drejtë t'ja dhuronte dikujt tjetër; kishte të drejtë ta jepte

hua te kush e kërkonte për shtrat, për lindje fëmijësh, për shërbim ose për diçka tjetër. Ai kishte të drejtë ta sundonte atë deri edhe me vrasje. Kishte të drejtë ta braktiste, edhe sikur ajo të vdiste apo të jetonte. Kishte të drejtë ta vriste dhe të ushqehej me mishin e saj si me një kafshë, sidomos në kohë urie dhe në gosti. Ai kishte nën dorë pasurinë dhe të drejtat e gruas, veçanërisht në kryerjen e marrëveshjeve si shitja, blerja, marrja dhe kthimi.

Gruaja duhej t'i bindej burrit, qoftë babait apo bashkëshortit, në gjithçka që ai urdhëronte, me dëshirë apo me detyrim. Ajo nuk duhej të ishte e pavarur prej tij në asnjë çështje që lidhej me të ose me vetë atë. Ajo duhej të merrej me punët e shtëpisë, me fëmijët dhe me gjithçka që i nevojitej jetës së burrit. Ajo duhej të mbante punët më të rënda, si bartja e barrëve, puna me baltë dhe të ngjashmet me to, si edhe zanatet dhe punët më të ulëta e më të pavlera.

Çështja kishte arritur deri në një gjë të çuditshme: në disa fise, kur gruaja shtatzënë lindte, ngrihej menjëherë për të kryer nevojat e shtëpisë, ndërsa burri shtrihej në shtratin e saj për disa ditë, duke u shtirur si i sëmurë dhe duke u kujdesur për veten.

Këto janë, në përgjithësi, ato që i takonin burrit dhe ato që rëndonin mbi gruan. Secili prej këtyre brezave të egër kishte veçori dhe zakone të veta në traditat dhe sjelljet kombëtare, sipas ndryshimit të zakoneve të trashëguara në vendbanimet e tyre dhe mjediseve që i rrethonin. Kush u kthehet librave të shkruar për këto çështje, mund të njihet me to.

2- Jeta e gruas te popujt e qytetëruar para Islamit

Me këta nënkuptojmë popujt që jetonin nën zakone kombëtare, të ruajtura nga traditat e trashëguara, pa u mbështetur në ndonjë libër ose ligj, si Kina, India, Egjipti i lashtë, Irani dhe të ngjashmit me ta.

Të gjithë këta popuj kishin të përbashkët faktin se gruaja, tek ata, nuk kishte pavarësi dhe liri as në vullnetin e saj dhe as në veprimet e saj. Përkundrazi, ajo ishte nën kujdestari dhe mbikëqyrje. Ajo nuk kryente asgjë nga vetja dhe nuk kishte të drejtë të ndërhynte në çështjet shoqërore, si qeverisja, gjykimi apo të tjera.

Ajo duhej të merrte pjesë bashkë me burrin në të gjitha punët e jetës, si fitimi i jetesës dhe të tjera.

Gjithashtu, ajo duhej të merrej posaçërisht me punët e shtëpisë dhe me fëmijët, si dhe t'i bindej burrit në çdo gjë që ai e urdhëronte dhe kërkonte prej saj.

Gjendja e gruas te këta popuj ishte më e lehtë në krahasim me gjendjen e saj te popujt jo të qytetëruar. Ajo nuk vritej dhe nuk i hahej mishi; nuk privohej plotësisht nga e drejta për të zotëruar pasuri, por mund të zotëronte në njëfarë mase pasuri nga trashëgimia, martesa ose rrugë të tjera, edhe pse nuk kishte të drejtë të vepronte me të në mënyrë të pavarur.

Burri kishte të drejtë të merrte shumë gra, pa ndonjë kufizim dhe kishte të drejtë të divorconte cilëndo prej tyre që dëshironte. Burri kishte të drejtë të martohej pas vdekjes së gruas, ndërsa gruaja, në shumicën e rasteve, nuk e kishte këtë të drejtë. Ajo

zakonisht ndalohej nga marrëdhëniet dhe shoqërimi jashtë shtëpisë.

Secili prej këtyre popujve kishte veçoritë e veta, sipas rrethanave të vendeve dhe gjendjeve. Për shembull, dallimi i shtresave në Iran nganjëherë sillte një dallim për gratë e shtresave të larta, duke u lejuar të ndërhynin në sundim e qeverisje, ose të arrinin pushtetin mbretëror e të ngjashme; si edhe martesa me të afërm të ndaluar, si nëna, vajza, motra ose të tjera.

Po ashtu, në Kinë martesa me gruan ishte një lloj blerjeje e vetes së saj dhe shndërrimi i saj në pronë. Ajo ishte e ndaluar nga trashëgimia dhe nga pjesëmarrja me burrat, madje edhe me bijtë e saj, në ushqim. Burrat mund të bashkoheshin më shumë se një në martesë me një grua të vetme, duke marrë pjesë së bashku në përfitimin prej saj dhe në shfrytëzimin e punëve të saj. Fëmijët zakonisht i atribuoheshin bashkëshortit më të fuqishëm.

Po ashtu, gratë në Indi ishin të varura nga burrat e tyre. Nuk u lejohej kurrë të martoheshin pas vdekjes së burrave të tyre; përkundrazi, ose digjeshin në zjarr bashkë me trupin e burrave të tyre ose jetonin të poshtëruara. Gjatë ditëve të menstruacioneve, ato konsideroheshin të papastra e të ndyra dhe duhej të shmangeshin; po kështu edhe rrobat e tyre dhe çdo gjë që ato preknin drejtpërdrejt me lëkurë.

Gjendja e gruas te këta popuj mund të përmblidhet kështu: Ajo ishte si një gjendje e ndërmjetme mes kafshës dhe njeriut. Prej saj përfitohej si prej një njeriu të mesëm e të dobët, që nuk kishte të drejtë përveçse të ndihmonte njeriun e mesëm në çështjet e jetës së

tij, ashtu si fëmija i vogël në raport me kujdestarin e tij; me ndryshimin se ajo mbetej gjithmonë nën kujdestari dhe mbikëqyrje.

3- Gjendja e gruas te popujt e lashtë

Popujt e përmendur më parë ishin popuj te të cilët shumica e zakoneve dhe e traditave të veçanta zhvilloheshin mbi bazën e kushteve të vendeve, zakoneve të trashëguara e të ngjashme, pa u mbështetur dukshëm në ndonjë libër apo ligj. Mirëpo kishte edhe popuj të tjerë që jetonin nën sundimin e ligjit ose të një libri, si kaldeasit, romakët dhe grekët.

Sa u përket kaldeasve dhe asirianëve, ligji i "Hamurabit" vendosi tek ata varësinë e gruas nga burri i saj dhe rënien e pavarësisë së saj në vullnet e në veprim. Madje, nëse gruaja nuk i bindej burrit në ndonjë çështje të bashkëjetesës, ose vepronte në mënyrë të pavarur në diçka prej saj, ai kishte të drejtë ta nxirrte nga shtëpia, ose të martohej me një tjetër mbi të dhe pastaj ta trajtonte atë si një skllave të thjeshtë. Nëse ajo gabonte në administrimin e shtëpisë me shpërdorim, burri kishte të drejtë ta çonte çështjen e saj te gjykatësi dhe pas vërtetimit të fajit, ta mbyste në ujë.

Sa u përket romakëve, edhe ata ishin ndër popujt më të vjetër në vendosjen e ligjeve civile. Ligji tek ata u vendos fillimisht rreth vitit 400 para erës sonë, pastaj filluan ta plotësonin gradualisht. Ky ligj i jepte shtëpisë një lloj pavarësie në zbatimin e urdhrave që kishin të bënin me të. Kryetarit të shtëpisë, që ishte burri i gruas dhe babai i fëmijëve, i jepte një lloj zotërimi, për shkak të të cilit e

adhuronin pjesëtarët e shtëpisë, ashtu siç ai adhuronte etërit e tij të mëparshëm që kishin themeluar shtëpinë.

Ai kishte zgjedhje të plotë dhe vullnet të pakundërshtueshëm në çdo gjë që dëshironte dhe urdhëronte mbi pjesëtarët e shtëpisë, gruan dhe fëmijët, madje edhe vrasjen, nëse e shihte se aty ishte e mira. Askush nuk e kundërshtonte në këtë. Gratë e shtëpisë, si bashkëshortja, vajza dhe motra, ishin në gjendje më të keqe se burrat, madje edhe më keq se bijtë që ishin plotësisht të varur nga kryetari i shtëpisë. Ato nuk konsideroheshin pjesë vepruese e shoqërisë civile: ankesat e tyre nuk dëgjoheshin, marrëveshjet e tyre nuk hynin në fuqi dhe ndërhyrja e tyre në çështjet shoqërore nuk ishte e vlefshme.

Burrave, domethënë vëllezërve dhe djemve, madje edhe të birësuarve, sepse birësimi dhe lidhja e një fëmije me dikë tjetër përveç babait të tij ishte praktikë e përhapur tek ata, ashtu si edhe te grekët, iranianët dhe arabët, kryetari i shtëpisë mund t'u jepte leje të ishin plotësisht të pavarur në çështjet e jetës së tyre.

Gratë nuk ishin pjesë themelore e shtëpisë. Pjesëtarët e vërtetë të shtëpisë ishin burrat, ndërsa gratë ishin të varura prej tyre. Prandaj, farefisnia shoqërore zyrtare, që kishte ndikim në trashëgimi dhe gjëra të ngjashme, ishte e kufizuar te marrëdhëniet mes burrave. Sa për gratë, nuk kishte farefisni mes tyre vetë, si nëna me vajzën ose motra me motrën, dhe as mes tyre dhe burrave, si mes bashkëshortëve, nënës me djalin, motrës me vëllanë apo vajzës me babanë. Nuk kishte trashëgimi aty ku nuk kishte farefisni zyrtare. Po, farefisnia natyrore, ajo që lind nga lidhja e lindjes, ekzistonte mes tyre dhe ndonjëherë shfaqej ndikimi i saj në çështje

si martesa me të afërmit e ndaluar, si edhe në kujdestarinë e kryetarit dhe zotit të shtëpisë mbi gruan.

Në përgjithësi, gruaja tek ata kishte një ekzistencë parazitare dhe një jetë të varur në shoqëri, si në shoqërinë civile, ashtu edhe në atë familjare. Frerët e jetës dhe të vullnetit të saj ishin në dorën e kryetarit të shtëpisë: babait, nëse ishte në shtëpinë e të atit; burrit, nëse ishte në shtëpinë e bashkëshortit; ose dikujt tjetër mashkull. Zoti i saj bënte me të çfarë të donte dhe vendoste për të si të dëshironte: ndonjëherë e shiste, ndonjëherë e dhuronte, ndonjëherë e jepte hua për kënaqësi, ndonjëherë e jepte si shlyerje të një të drejte që kërkohej prej tij, si borxh, taksë ose diçka e ngjashme. Madje, ndonjëherë e ndëshkonte me vrasje, rrahje ose forma të tjera.

Në dorën e tij ishte edhe administrimi i pasurisë së saj, nëse ajo zotëronte diçka përmes martesës ose fitimit me lejen e kujdestarit të saj; jo përmes trashëgimisë, sepse ajo ishte e privuar prej saj. Në dorën e babait të saj, ose të një prej fisnikëve të popullit të saj, ishte martesa e saj; ndërsa në dorën e burrit të saj ishte divorci i saj.

Sa u përket grekëve, gjendja e tyre në formimin e shtëpive dhe zotërimin e kryetarëve të tyre mbi to ishte afërsisht e ngjashme me gjendjen e romakëve.

Shoqëria civile, si edhe shoqëria familjare tek ata, mbështetej te burrat, ndërsa gratë ishin të varura prej tyre. Prandaj gruaja nuk kishte pavarësi as në vullnet dhe as në veprim, përveçse nën kujdestarinë e burrave.

Mirëpo, në të vërtetë, të gjithë ata binin në kundërshtim me veten në këtë çështje. Ligjet që kishin vendosur i gjykonin gratë si të pavarura kur ishte fjala për ndëshkim, por nuk u njihnin të drejta veçse në mënyrë të varur, kur kjo përputhej me dobinë e burrave. Kështu, gruaja tek ata ndëshkohej në mënyrë të pavarur për të gjitha krimet e saj, por nuk shpërblehej për veprat e saj të mira dhe nuk merrej parasysh pozita e saj, përveçse si e varur dhe nën kujdestarinë e burrit.

Kjo është pikërisht një nga dëshmitë që tregojnë se të gjitha këto ligje nuk e shihnin gruan si një pjesë të dobët të shoqërisë njerëzore, me personalitet të varur; përkundrazi, e vlerësonin sikur të ishte si mikrobe të dëmshme, që prishnin gjendjen e shoqërisë dhe dëmtonin shëndetin e saj. Megjithatë, shoqëria kishte nevojë të domosdoshme për të për shkak të vazhdimësisë së brezit. Prandaj duhej t'i kushtohej njëfarë kujdesi çështjes së saj; ajo duhej të shijonte pasojat e veprës së saj nëse kryente faj apo krim, ndërsa burrat përfitonin prej saj nëse bënte mirë apo sillte dobi. Por nuk lihej e lirë në vullnetin e saj, për t'u ruajtur nga e keqja e saj, njësoj si një armik i fuqishëm që mposhtet, merret rob dhe skllavërohet, duke jetuar gjithë jetën nën shtypje: nëse bën keq, ndëshkohet për të; nëse bën mirë, nuk falënderohet për të.

Ajo që dëgjove, se shoqëria tek ata mbështetej te burrat, i detyroi ata të besonin se fëmijët e vërtetë ishin meshkujt dhe se vazhdimësia e brezit bëhej përmes mbetjes së tyre. Kjo ishte edhe zanafilla e shfaqjes së praktikës së birësimit dhe bashkangjitjes së fëmijës te dikush tjetër. Shtëpia që nuk kishte një djalë për kryetarin e saj konsiderohej e destinuar për shkatërrim, ndërsa brezi i saj ishte i shkruar të zhdukej dhe të shuhej. Prandaj ata u detyruan të

merrnin bij të birësuar, për t'u ruajtur nga shuarja dhe vdekja e emrit. Kështu, ata i quanin bij të vet njerëz që nuk ishin bijtë e tyre biologjikë; ata bëheshin bij zyrtarë, trashëgonin dhe trashëgoheshin prej tyre, dhe mbi ta zbatoheshin pasojat që u përkisnin bijve biologjikë.

Kur ndonjë burrë prej tyre mendonte se ishte shterpë dhe nuk mund të kishte fëmijë, i drejtohej ndonjë të afërmi të tij, si vëllait ose djalit të vëllait, dhe e sillte në shtratin e gruas së tij që ajo të mbetej shtatzënë prej tij e të lindte një fëmijë, të cilin pastaj ai e quante të vetin, në mënyrë që shtëpia e tij të vazhdonte.

Çështja e martesës dhe divorcit te grekët ishte e afërt me atë të romakëve. Te ta lejohej martesa e shumëfishtë, por nëse ishte më shumë se një grua, vetëm njëra prej tyre ishte bashkëshorte zyrtare, ndërsa të tjerat ishin jozyrtare.

4- Gjendja e gruas tek arabët dhe mjedisi i jetës së tyre (mjedisi i zbritjes së Kur'anit)

Arabët banonin në Gadishullin Arabik, një zonë e nxehtë dhe me tokë të thatë. Shumica e tyre ishin fise beduine, larg qytetërimit dhe jetës së civilizuar. Ata jetonin duke kryer sulme e plaçkitje dhe kishin lidhje me Iranin nga njëra anë, me romakët nga një anë tjetër, si dhe me vendet e Abisinisë dhe Sudanit nga një anë tjetër.

Prandaj, shumica e zakoneve të tyre ishin zakone të egërsisë, ndonëse ndonjëherë mes tyre gjendej diçka nga zakonet e

romakëve dhe iranianëve, si edhe herë pas here nga zakonet e Indisë dhe Egjiptit të lashtë.

Arabët nuk i njihnin gruas pavarësi në jetë, as nder e fisnikëri, përveç nderit dhe fisnikërisë së shtëpisë. Ata nuk u jepnin grave trashëgimi. Lejonin shumëmartesën pa ndonjë kufizim të caktuar në numër, ashtu si hebrenjtë; po kështu edhe në çështjen e divorcit.

Ata varrosnin vajzat për së gjalli. Këtë e filluan fillimisht Benu Temimët, për shkak të një ngjarjeje që kishin pasur me Nu'man ibn El Mundhirin, ku disa prej vajzave të tyre u zunë robëresha. Ngjarja është e njohur. Kjo i zemëroi ata dhe nxituan drejt kësaj praktike; pastaj ky zakon u përhap edhe te të tjerët.

Arabët e konsideronin ogur të keq kur ndonjërit prej tyre i lindte vajzë dhe e shihnin atë si turp për veten. Ai fshihej prej njerëzve për shkak të së keqes që i ishte lajmëruar, ndërsa djali e gëzonte, sado shumë të kishin djem, madje edhe nëse djali ishte i pretenduar apo i bashkangjitur familjes. Ata, madje, birësonin fëmijën e lindur nga marrëdhënie jashtëmartesore me një grua të martuar, kur e kishin kryer një gjë të tillë. Ndonjëherë burra nga prijësit dhe të pasurit e tyre grindeshin për një fëmijë, ku secili e pretendonte për vete.

Ndonjëherë, në disa shtëpi shfaqej njëfarë pavarësie për gratë, sidomos për vajzat në çështjen e martesës, ku merrej parasysh pëlqimi dhe zgjedhja e gruas. Kjo i ngjante zakonit të fisnikëve në Iran, i cili lidhej me dallimin e shtresave shoqërore.

Sido që të ishte, trajtimi i tyre ndaj grave ishte një përzierje mes trajtimit të popujve të qytetëruar, si romakët dhe iranianët, në ndalimin e pavarësisë në të drejta dhe në pjesëmarrjen në çështjet e përgjithshme shoqërore, si qeverisja, lufta dhe çështja e martesës, përveç rasteve të veçanta dhe trajtimit të popujve të egër e barbarë. Privimi i grave tek ata nuk mbështetej në shenjtërimin dhe adhurimin e kryetarëve të shtëpive, por në mbizotërimin e të fortit dhe përdorimin e tij - të të dobëtit.

Sa i përket adhurimit, ata të gjithë, burra e gra, adhuronin idhuj, gjendja e të cilëve i ngjante gjendjes së idhujve te sabejtë, adhuruesit e yjeve dhe të zotave të llojeve të ndryshme. Idhujt e tyre dallonin sipas dallimit të fiseve dhe dëshirave të tyre të ndryshme. Ata adhuronin yjet dhe melekët, të cilët, sipas pretendimit të tyre, ishin vajzat e Allahut të Lartësuar dhe i paraqitnin ato në forma që ua përfytyronte imagjinata e tyre, duke i bërë nga gjëra të ndryshme, si guri dhe druri.

Dëshira e tyre në këtë drejtim arriti deri në atë që është transmetuar për Benu Hanijfetu: Ata morën për vete një idhull prej '*el hajs*', një lloj ushqimi i përgatitur nga hurma, gjalpë dhe miell, dhe e adhuruan për një kohë të gjatë. Pastaj i goditi uria, ndaj e hëngrën. Për ta u tha:

Hanijfetu e hëngri zotin e saj,

në kohë vështirësie dhe urie.

Nuk u ruajtën nga zoti i tyre,

prej pasojave të këqija dhe ndëshkimit.

Ndonjëherë adhuronin një gur; pastaj, kur gjenin një gur më të mirë se ai, e hidhnin të parin dhe merrnin të dytin. Nëse nuk gjenin asgjë, mblidhnin një grusht dheu, pastaj sillnin dele, i milnin mbi të dhe më pas silleshin rreth tij duke e adhuruar.

Privimi dhe fatkeqësia kishin futur në shpirtrat e grave një dobësi mendimi, duke u formuar atyre imagjinata dhe bestytni të çuditshme për ngjarje dhe rrethana të ndryshme, të cilat i kanë regjistruar librat e biografive dhe të historisë.

Këto janë disa përmbledhje të gjendjes së gruas në shoqërinë njerëzore, në periudhat e saj të ndryshme para Islamit dhe në kohën e shfaqjes së tij. Në këtë trajtim kemi zgjedhur shkurtimin e plotë. Nga e gjithë kjo përfitohet se:

Së pari: ata e shihnin gruan ose si një njeri në nivelin e kafshës së pagojë, ose si një njeri me karakter të dobët e të ulët, prej së cilës nuk sigurohej e keqja dhe prishja, nëse lirohej nga zinxhiri i varësisë dhe fitonte liri në jetën e saj. Mendimi i parë i përshtatet më shumë mënyrës së jetesës së popujve të egër, ndërsa i dyti popujve të tjerë.

Së dyti: për sa i përket peshës së saj shoqërore, ata e shihnin atë si jashtë trupit të përbërë të shoqërisë, jo si pjesë të brendshme të tij. Ajo konsiderohej vetëm si një prej kushteve pa të cilat nuk bëhej dot, si banesa prej së cilës nuk mund të heqësh dorë për t'u strehuar; ose si një rob i nënshtruar, që është prej vartësve të shoqërisë sunduese: përfitohet nga puna e tij, por nuk i besohet dredhia, sipas ndryshimit të dy mënyrave të mendimit.

Së treti: ata e shihnin si të privuar nga shumica e të drejtave prej të cilave mund të përfitonte, përveç në atë masë që përfitimi i saj kthehej në përfitim për burrat që kujdeseshin për çështjen e saj.

Së katërti: baza e trajtimit të tyre ndaj saj ishte mbizotërimi i të fortit mbi të dobëtin; me fjalë të tjera, prirja për ta përdorur dhe shfrytëzuar tjetrin. Kjo vlen për popujt jo të qytetëruar. Te popujt e qytetëruar, kësaj i shtohej edhe bindja që kishin për gruan: se ajo ishte një njeri me krijim të dobët, që nuk ishte e aftë të ishte e pavarur në çështjet e saj dhe prej së keqes së saj nuk mund të ishe i sigurt. Ndonjëherë gjendja përzihej e ndryshonte sipas popujve dhe brezave të ndryshëm.

5- Çfarë solli Islami në çështjen e saj?

Të gjitha shoqëritë vazhdonin ta shihnin gruan në atë mënyrë që ta treguam dhe e mbanin të mbyllur në burgun e poshtërimit dhe të nënçmimit, derisa dobësia dhe përulja u bënë si një natyrë e dytë për të. Mbi këtë gjendje u rrit mishi dhe kocka e saj, mbi këtë gjendje jetonte dhe vdiste. Fjalët "grua", "dobësi" dhe "poshtërim" u kthyen pothuajse në fjalë sinonime, pasi në fillim ishin fjalë të ndryshme — jo vetëm te burrat, por, çuditërisht, edhe te vetë gratë.

Nuk gjeje asnjë popull, qoftë të egër apo të qytetëruar, që të mos kishte proverba të përhapura për dobësinë e saj dhe për nënçmimin e pozitës së saj. Në gjuhët e tyre, pavarësisht prejardhjes, mënyrës së shprehjes dhe tingullit, kishte lloje metaforash, aludimesh dhe krahasimesh të lidhura me fjalën

"grua", me të cilat qortohej frikacaku, kritikohej i dobëti dhe fajësohej ai që ishte i braktisur, i përbuzur, i poshtëruar dhe i shtypur.

Kjo, në vetvete, mjafton që studiuesi të kuptojë se çfarë besonte shoqëria njerëzore për gruan, edhe sikur të mos ekzistonin ato që kanë mbledhur librat e biografive dhe historive mbi doktrinat e popujve dhe kombeve në lidhje me të, sepse veçoritë shpirtërore dhe aspektet ekzistenciale të çdo populli shfaqen në gjuhën dhe letërsinë e tij.

Nga të mëparshmit nuk është trashëguar ndonjë gjë që të kujdesej për pozitën e saj dhe t'i kushtonte rëndësi çështjes së saj, përveç disa gjërave që kanë ardhur në Teurat, si edhe porosisë së Isait, birit të Merjemes (Paqja qoftë mbi ta!) për domosdoshmërinë e lehtësimit ndaj saj dhe trajtimit të saj me butësi.

Sa i përket Islamit, domethënë fesë së pastër që zbriti me Kur'anin, ai solli për të një gjë të re që bota nuk e kishte njohur që kur njerëzit filluan të banojnë në të. Ai i kundërshtoi të gjithë në ndërtimin e një strukture natyrore, mbi të cilën duhej të mbështetej gjendja e gruas, por që bota e kishte shembur që në ditën e parë dhe ia kishte fshirë gjurmët. Islami e shfuqizoi atë që bota besonte për identitetin e saj dhe atë mënyrë si vepronte me të në praktikë.

Sa i përket identitetit të saj, Islami sqaroi se gruaja është njeri ashtu si burri dhe se çdo njeri, mashkull apo femër, është njeri që merr pjesë në të njëjtën lëndë dhe element njerëzor: dy njerëz, mashkull dhe femër. Nuk ka epërsi të njërit mbi tjetrin, përveçse me devotshmëri.

Allahu i Lartësuar thotë:

{يا أيها الناس إنا خلقناكم من ذكر وانثى وجعلناكم شعوباً وقبائل لتعارفوا إن أكرمكم عند الله اتقاكم}

"O njerëz! Ne ju krijuam prej një mashkulli dhe një femre dhe ju bëmë popuj e fise që të njiheni me njëri-tjetrin. Vërtet, më i nderuari prej jush tek Allahu është ai që është më i devotshëm."[1]

Pra, Allahu i Lartësuar e bëri njeriun të krijuar në dy gjini: mashkull ose femër. Që të dy, së bashku dhe në të njëjtën masë, janë lënda e qenies dhe ekzistencës së tij. Çdo njeri, qoftë mashkull apo femër, është përmbledhja e lëndës së marrë prej të dyve. Allahu i Lartësuar nuk tha ashtu siç ka thënë dikush: "Nënat e njerëzve janë vetëm enë."

Ai nuk tha siç ka thënë një tjetër: Bijtë tanë janë bijtë e bijve tanë, ndërsa bijtë e vajzave tona janë bijtë e burrave të huaj. Përkundrazi, Allahu e bëri secilin të krijuar e të përbërë nga secili; kështu të gjithë u kthyen në të ngjashëm. Nuk ka sqarim më të plotë dhe më të fuqishëm se ky sqarim. Pastaj Ai e bëri epërsinë të jetë në devotshmëri.

Allahu i Lartësuar thotë:

{أني أضيع عمل عامل منكم من ذكر أو انثى بعضكم من بعض}

"Unë nuk ia humb veprën asnjë vepruesi prej jush, qoftë mashkull apo femër; ju jeni prej njëri-tjetrit."[2]

[1] Sure "El Huxhurat", ajeti 13.

[2] Sure "Ali Imran", ajeti 195.

Pra, Allahu e shprehu qartë se përpjekja nuk shkon kot dhe vepra nuk humbet tek Allahu. Këtë e arsyetoi me fjalët e Tij: **"Ju jeni prej njëri-tjetrit."** Kështu, Ai shprehu qartë atë që është përfundimi i fjalës së Tij në ajetin e mëparshëm: **"Ne ju krijuam prej një mashkulli dhe një femre"**; domethënë se burri dhe gruaja janë të dy nga i njëjti lloj, pa dallim në origjinë dhe në natyrë.

Pastaj, me këtë, Allahu sqaroi se vepra e secilit prej këtyre dy llojeve nuk humbet tek Allahu; nuk bëhet e pavlefshme në vetvete dhe nuk i kalon dikujt tjetër. Çdo shpirt është peng i asaj që ka fituar, jo siç thoshin njerëzit: se gratë mbajnë të këqijat e tyre, ndërsa burrave u takojnë të mirat dhe përfitimet nga ekzistenca e grave. Për këtë fjalë do të vijë më vonë një sqarim më i gjerë.

Nëse secilit prej tyre i takon ajo që ka punuar dhe nuk ka nderim përveçse me devotshmëri, ndërsa prej devotshmërisë janë edhe virtytet e larta, si besimi me shkallët e tij, dija e dobishme, mendja e qëndrueshme, morali i mirë, durimi dhe butësia, atëherë gruaja besimtare, sipas shkallëve të besimit; ose gruaja e mbushur me dije; ose e qëndrueshme në mendje; ose me moral të mirë, është në vetvete më e nderuar dhe në shkallë më të lartë se çdo burrë që nuk e barazon atë në këto cilësi, kushdo qoftë ai në Islam. Pra, nuk ka nderim veçse me devotshmëri dhe virtyt.

Në kuptimin e ajetit të mëparshëm, madje edhe më qartë se ai, është fjala e Allahut të Lartësuar:

{من عمل صالحاً من ذكر أو انثى وهو مؤمن فلنحيينه حياة طيبة ولنجزينهم أجرهم بأحسن ما كانوا يعملون}

"Kush bën vepër të mirë, qoftë mashkull apo femër, duke qenë besimtar, Ne do t'i japim atij një jetë të mirë dhe do t'i

shpërblejmë ata me shpërblimin më të mirë për atë që kanë vepruar."[1]

Dhe:

{ومن عمل صالحاً من ذكر أو انثى وهو مؤمن فأولئك يدخلون الجنة يرزقون فيها بغير حساب}

"Kush bën vepër të mirë, qoftë mashkull apo femër, duke qenë besimtar, të tillët do të hyjnë në Xhenet dhe do të furnizohen aty pa llogari."[2]

Dhe:

{ومن يعمل من الصالحات من ذكر أو انثى وهو مؤمن فاولئك يدخلون الجنة ولا يظلمون نقيرا}

"Kush bën prej veprave të mira, qoftë mashkull apo femër, duke qenë besimtar, të tillët do të hyjnë në Xhenet dhe nuk do t'u bëhet padrejtësi as sa një grimcë."[3]

Allahu i Lartësuar e ka qortuar nënvlerësimin e çështjes së vajzave me fjalë si këto, që janë ndër qortimet më të fuqishme:

{وإذا بشر أحدهم بالانثى ظل وجهه مسوداً وهو كظيم * يتوارى من القوم من سوء ما بشر به أيمسكه على هون أم يدسه في التراب ألا ساء ما يحكمون}

"Kur ndonjëri prej tyre përgëzohet me lindjen e një vajze, fytyra i nxihet dhe ai mbushet me pikëllim. Ai fshihet prej njerëzve për shkak të së keqes me të cilën u përgëzua: a ta mbajë

[1] Sure "En Nahl", ajeti 97.

[2] Sure "El Mu'minun", ajeti 40.

[3] Sure "En Nisa", ajeti 124.

atë me poshtërim, apo ta fusë në dhe? Sa keq gjykojnë ata!"[1]

Fshehja e tyre nuk ishte veçse sepse ata e konsideronin lindjen e vajzës turp për atë që i kishte lindur. Shkaku kryesor i kësaj ishte se ata përfytyronin se ajo do të rritej dhe do të bëhej "lodër" për dikë tjetër, me të cilën ai do të kënaqej. Kjo, sipas tyre, ishte një lloj mbizotërimi i burrit mbi të në një çështje të urryer dhe turpi i saj kthehej te shtëpia dhe babai i saj.

Për këtë arsye, ata i varrosnin vajzat për së gjalli. Shkakun e parë për këtë e ke dëgjuar më parë. Allahu i Lartësuar e ka ashpërsuar shumë qortimin ndaj kësaj vepre, kur ka thënë:

{وإذا الموؤدة سئلت * بأي ذنب قتلت}

"Dhe kur vajza e varrosur për së gjalli të pyetet: 'Për cilin gjynah u vra?'"[2]

Nga këto bestytni kanë mbetur disa gjurmë edhe te myslimanët, të cilat i kanë trashëguar nga paraardhësit e tyre dhe edukatorët nuk ua kanë pastruar ende ndryshkun nga zemrat. Prandaj i sheh që e konsiderojnë imoralitetin si turp që mbetet mbi gruan dhe familjen e saj, edhe nëse ajo pendohet, por jo mbi burrin që ka bërë imoralitet, edhe nëse ai këmbëngul në të. Ndërkohë Islami e ka mbledhur të gjithë turpin dhe shëmtinë te gjynahi dhe burri e gruaja që bëjnë imoralitet janë të barabartë në këtë.

[1] Sure "En Nahl", ajetet 58–59.

[2] Sure "Et Tekuir", ajetet 8–9.

6- Pesha shoqërore e gruas në Islam

Islami e barazoi gruan me burrin në drejtimin e çështjeve të jetës përmes vullnetit dhe veprimit. Ata janë të barabartë nga ana e lidhjes së vullnetit me ato gjëra për të cilat ka nevojë ndërtimi njerëzor, si ushqimi, pija dhe nevojat e tjera të domosdoshme për mbijetesë. Allahu i Lartësuar ka thënë:

{بعضكم من بعض}

"Ju jeni prej njëri-tjetrit."[1]

Prandaj gruaja ka të drejtë të jetë e pavarur në vullnet dhe ka të drejtë të jetë e pavarur në veprim, si dhe të zotërojë frytet e këtyre të dyjave, ashtu siç e ka edhe burri këtë të drejtë, pa asnjë dallim: **"Asaj i takon ajo që ka fituar dhe mbi të bie ajo që ka fituar."**

Pra, ata të dy janë të barabartë në atë që Islami e sheh dhe Kur'ani e pohon; dhe Allahu e vërteton të vërtetën me fjalët e Tij. Megjithatë, Islami ka vendosur te gruaja dy veçori me të cilat e ka dalluar krijimi hyjnor.

E para: Ajo është në pozitën e arës në formimin dhe shtimin e llojit njerëzor. Mbi të mbështetet vazhdimësia e llojit njerëzor, prandaj ajo ka disa dispozita të veçanta, ashtu siç veçohet ara dhe me këtë dallon nga burri.

E dyta: Ekzistenca e saj është ndërtuar mbi butësinë e trupit dhe ndjeshmërinë e ndjenjave. Edhe kjo ka ndikim në gjendjet e saj dhe në detyrat shoqërore që i janë ngarkuar.

[1] Sure "Ali Imran", ajeti 195.

Kjo është pesha e saj shoqërore. Me këtë bëhet e qartë edhe pesha e burrit në shoqëri. Te kjo kthehen të gjitha dispozitat që janë të përbashkëta mes tyre dhe ato që i përkasin veçanërisht njërit prej tyre në Islam.

Allahu i Lartësuar thotë:

{ولا تتمنوا ما فضل الله به بعضكم على بعض للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن واسألوا الله من فضله إن الله كان بكل شيء عليماً}

"Mos e lakmoni atë me të cilën Allahu i ka dalluar disa prej jush mbi disa të tjerë. Burrave u takon pjesë nga ajo që kanë fituar dhe grave u takon pjesë nga ajo që kanë fituar. Kërkoni prej Allahut nga mirësia e Tij. Vërtet, Allahu është i Ditur për çdo gjë."[1]

Kuptimi është se veprat që secili prej dy grupeve i paraqet shoqërisë, janë kriteri për atë përparësi që i është caktuar. Nga kjo përparësi ka gjëra që janë përcaktuar t'i përkasin disa njerëzve dhe jo disa të tjerëve, si përparësia e burrit ndaj gruas në pjesën e trashëgimisë dhe përparësia e gruas ndaj burrit në heqjen e detyrimit të shpenzimit prej saj. Prandaj nuk duhet që dikush ta lakmojë atë. Ka edhe përparësi që nuk përcaktohen veçse përmes veprës së atij që punon, kushdo qoftë ai, si mirësia e Allahut që Ai ia jep kujt të dojë. Prandaj: **"Kërkoni prej Allahut nga mirësia e Tij."**

[1] Sure "En Nisa", ajeti 32.

Dëshmia për këtë që përmendëm është fjala e Allahut që vjen pas kësaj: **"Burrat janë përgjegjës për gratë…"**, siç do të sqarohet më vonë.

7- Barazia në dispozita

Sa u përket dispozitave të përbashkëta dhe të veçanta: gruaja merr pjesë bashkë me burrin në të gjitha dispozitat e adhurimit dhe në të drejtat shoqërore. Ajo ka të drejtë të jetë e pavarur në ato gjëra ku burri është i pavarur, pa dallim në trashëgimi, fitim, marrëdhënie juridike, mësimdhënie e mësimnxënie, fitim të një të drejte, mbrojtje të një të drejte dhe të tjera, përveç rasteve ku natyra e saj e kërkon këtë dallim.

Më të rëndësishmet prej këtyre rasteve janë: ajo nuk merr përsipër qeverisjen dhe gjykimin; nuk merr përsipër luftimin në kuptimin e përballjes së drejtpërdrejtë, jo pjesëmarrjen dhe ndihmën në përgjithësi, si për shembull mjekimin e të plagosurve. Ajo ka gjysmën e pjesës së burrit në trashëgimi. Ajo ka detyrimin e hixhabit dhe të mbulimit të vendeve të zbukurimit. Ajo duhet t'i bindet burrit të saj në atë që lidhet me kënaqësinë bashkëshortore prej saj.

Ajo e kompenson atë që i mungon me faktin se shpenzimet e jetesës së saj janë mbi burrin: babain ose bashkëshortin; dhe se ai e ka për detyrë ta mbrojë atë sa më shumë që mundet. Ajo ka të drejtën e edukimit të fëmijës dhe kujdestarisë ndaj tij.

Allahu ia ka lehtësuar asaj duke e bërë të mbrojtur në shpirt dhe në nder, madje edhe nga përmendja e keqe. Adhurimi hiqet

prej saj gjatë ditëve të menstruacioneve dhe lehonisë. Gjithashtu, ndaj saj kërkohet butësi dhe lehtësim në të gjitha gjendjet.

Përfundimi i gjithë kësaj është se, në anën e dijes, asaj nuk i bëhet detyrë veçse dija mbi parimet themelore të besimit dhe dija mbi degët fetare, pra dispozitat e adhurimeve dhe ligjet që zbatohen në shoqëri.

Në anën e veprimit, mbi të janë dispozitat e fesë dhe bindja ndaj bashkëshortit në atë që lidhet me kënaqësinë bashkëshortore prej saj. Sa për organizimin e jetës individuale përmes punës, fitimit, zanatit ose industrisë; po ashtu hyrja në ato gjëra mbi të cilat qëndron rregulli i shtëpisë; dhe gjithashtu ndërhyrja në atë që përmirëson shoqërinë e përgjithshme, si mësimi i shkencave dhe marrja e zanateve dhe e profesioneve të dobishme për njerëzit dhe të vlefshme për shoqëritë, duke ruajtur kufijtë e vendosur në to, asgjë prej kësaj nuk është e detyrueshme për të.

Rrjedhimisht, hyrja e saj në të gjitha këto fusha: dije, fitim, punë, edukim e të ngjashme, është një virtyt për të, me të cilin ajo mund të dallohet, dhe është një krenari për të, me të cilën mund të mburret. Islami e ka lejuar, madje edhe e ka nxitur, mburrjen mes grave, ndërsa burrat janë ndaluar nga mburrja, përveç në gjendje lufte.

Syneti profetik e mbështet atë që përmendëm. Sikur fjala të mos ishte zgjatur aq sa nuk e mban ky vend, do të kishim përmendur një pjesë nga sjellja e të Dërguarit të Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) me bashkëshorten e tij Hatixhen, me vajzën e tij, zonjën e grave, Fatime

Zehranë (Paqja qoftë mbi të!) me gratë e tij dhe me gratë e popullit të tij, si edhe atë që ai porositi për çështjen e grave.

Po ashtu, do të përmendnim atë që është transmetuar nga mënyra e jetesës së imamëve të Ehli Bejtit dhe grave të tyre, si Zejnebja, bija e Aliut, Fatimja dhe Sukejna, bijat e Husejnit dhe të tjera (Paqja qoftë mbi të gjithë ato!), si edhe porositë e tyre lidhur me gratë. Ndoshta do të na jepet mundësia të përcjellim një pjesë prej tyre në hulumtimet transmetuese që lidhen me ajetet për gratë.

Themeli mbi të cilin janë ndërtuar këto dispozita dhe të drejta është natyra e krijimit. Nga ajo që u tha për peshën e saj shoqërore, u kuptua mënyra e këtij ndërtimi. Këtu do t'i shtojmë disa sqarime dhe themi: Nuk duhet të dyshojë studiuesi i dispozitave shoqërore dhe i çështjeve shkencore që lidhen me to se funksionet shoqërore dhe detyrimet e vendosura që degëzohen prej tyre duhet, në fund të fundit, të kthehen te natyra. Veçoria e strukturës natyrore njerëzore është ajo që e udhëzoi njeriun drejt këtij shoqërimi të llojit njerëzor, prej të cilit ky lloj pothuajse nuk gjendet i zbrazët në asnjë kohë.

Megjithatë, këtij shoqërimi që mbështetet në kërkesën e natyrës mund t'i ndodhë diçka që e nxjerr nga rrjedha e shëndoshë drejt rrjedhës së prishjes, ashtu si trupit natyror mund t'i ndodhë diçka që e nxjerr nga plotësia e tij natyrore drejt mangësisë së krijimit, ose nga shëndeti i tij natyror drejt sëmundjes dhe të metës.

Pra, shoqëria me të gjitha çështjet dhe anët e saj, qoftë shoqëri e virtytshme apo shoqëri e prishur, në fund kthehet te natyra. Dallimi mes dy llojeve qëndron në faktin se shoqëria e

prishur ndesh gjatë rrugës së kthimit te natyra diçka që ia prish pasojat dhe ndikimet, ndryshe nga shoqëria e virtytshme.

Kjo është një e vërtetë, të cilën studiuesit e këtyre çështjeve e kanë përmendur herë hapur e herë tërthorazi. Por Libri i Allahut, Kur'ani i Shenjtë, ua ka paraprirë atyre në sqarimin e saj dhe e ka shpjeguar me shprehjen më të bukur.

Allahu i Lartësuar thotë:

{الذي أعطى كل شيء خلقه ثم هدى}

"Ai që çdo gjëje i dha krijimin e vet, pastaj e udhëzoi."[1]

Dhe:

{الذي خلق فسوى * والذي قدر فهدى}

"Ai që krijoi dhe rregulloi; dhe Ai që caktoi e udhëzoi."[2]

Dhe:

{ونفس وما سواها * فألهمها فجورها وتقواها}

"Pasha shpirtin dhe Atë që e përsosi atë, pastaj ia frymëzoi atij të keqen dhe devotshmërinë."[3]

Si edhe ajete të tjera që flasin për caktimin hyjnor.

[1] Sure "Ta Ha", ajeti 50.

[2] Sure "El A'la", ajetet 2–3.

[3] Sure "Esh Shems", ajetet 7–8.

Pra, gjërat, njeriu, udhëzohen në ekzistencën dhe jetën e tyre drejt asaj për të cilën janë krijuar dhe janë pajisur me atë që u mjafton dhe u përshtatet nga krijimi. Jeta e qëndrueshme, e cila përmban lumturinë e njeriut, është ajo jeta veprimet e së cilës përputhen plotësisht me krijimin dhe natyrën e lindur, dhe detyrat e detyrimet e së cilës kthehen në mënyrë të saktë te natyra.

Kjo është ajo për të cilën tregon fjala e Allahut të Lartësuar:

{فأقم وجهك للدين حنيفاً فطرة الله التي فطر الناس عليها لا تبديل لخلق الله ذلك الدين القيم}

"Drejtoje fytyrën tënde kah feja e pastër, natyra e Allahut mbi të cilën Ai i ka krijuar njerëzit. Nuk ka ndryshim në krijimin e Allahut. Kjo është feja e drejtë."[1]

Ajo që kërkon natyra e lindur në çështjen e detyrave dhe të drejtave shoqërore mes individëve, duke qenë se të gjithë janë njerëz me natyrë njerëzore, është barazia mes tyre në të drejta dhe detyra, pa u favorizuar disa dhe pa u shtypur të tjerë duke ua shfuqizuar të drejtat. Por kjo barazi, të cilën e kërkon drejtësia shoqërore, nuk do të thotë që çdo pozitë shoqërore t'i jepet çdo individi të shoqërisë. Për shembull, nuk i jepet fëmijës, me gjithë fëmijërinë e tij, apo mendjelehtit, me gjithë mendjelehtësinë e tij, ajo që i jepet njeriut të arsyeshëm dhe me përvojë. Po ashtu, i dobëti dhe i paafti nuk merr atë që merr i forti dhe i afti në çështje dhe shkallë të ndryshme. Barazimi i gjendjes së atij që është i përshtatshëm me atë që nuk është i përshtatshëm do të ishte prishje për të dy.

[1] Sure "Er Rum", ajeti 30.

Përkundrazi, ajo që kërkon drejtësia shoqërore dhe me të cilën shpjegohet kuptimi i barazisë është që çdo njeriu me të drejtë t'i jepet e drejta e tij dhe të vendoset në vendin që i takon. Barazia mes individëve dhe shtresave është që secili që ka të drejtë ta arrijë të drejtën e vet të veçantë, pa e penguar një e drejtë një të drejtë tjetër dhe pa u lënë pas dore apo shfuqizuar ndonjë e drejtë nga padrejtësia, arbitrariteti ose diçka e ngjashme.

Kjo është ajo për të cilën tregon fjala e Allahut të Lartësuar:

{ولهن مثل الذي عليهن بالمعروف وللرجال عليهن درجة}

"Ato kanë të drejta të ngjashme me detyrimet që kanë, sipas së njohurës; ndërsa burrat kanë një shkallë mbi to."[1]

Siç u sqarua më parë, ajeti e shpreh qartë barazinë, duke vendosur njëkohësisht edhe dallimin mes grave dhe burrave.

Pastaj, pjesëmarrja e të dy grupeve, burrave dhe grave, në bazat e dhuntive ekzistenciale, domethënë në mendim dhe vullnet, të cilat lindin zgjedhjen, kërkon që gruaja të marrë pjesë bashkë me burrin në lirinë e mendimit dhe të vullnetit, domethënë në zgjedhje.

Prandaj ajo ka pavarësi në veprim në të gjitha çështjet e jetës së saj individuale dhe shoqërore, përveç atyre ku ekziston ndonjë pengesë. Islami ia ka dhënë asaj këtë pavarësi dhe liri në formën më të plotë, siç e dëgjove më parë. Kështu, me mirësinë e Allahut të Lartësuar, ajo u bë e pavarur në vetvete; vullneti dhe veprimi i saj u shkëputën nga burrat, nga kujdestaria dhe mbikëqyrja e tyre. Ajo

[1] Sure "El Bekare", ajeti 228.

fitoi atë që bota nuk ia kishte lejuar në asnjë periudhë të saj dhe që mungonte në faqet e historisë së ekzistencës së saj.

Allahu i Lartësuar thotë:

{فلا جناح عليكم فيما فعلن في انفسهن بالمعروف}

"Nuk ka gjynah për ju për atë që ato bëjnë me veten e tyre sipas së njohurës."[1]

Megjithatë, edhe pse ajo ka në ekzistencën e saj faktorët e përbashkët të përmendur, gruaja dallon nga burrat nga një anë tjetër. Gruaja mesatare mbetet pas burrit mesatar në disa veçori të përsosurisë trupore, si truri, zemra, arteriet, nervat, shtati dhe pesha, sipas asaj që e ka shpjeguar shkenca e funksioneve të organeve. Kjo ka sjellë që trupi i saj të jetë më i butë dhe më i brishtë, ndërsa trupi i burrit më i ashpër dhe më i fortë.

Po ashtu, ndjenjat e buta, si dashuria, butësia e zemrës, prirja drejt bukurisë dhe zbukurimit, janë më mbizotëruese tek ajo sesa te burri; ndërsa arsyetimi është më mbizotërues te burri sesa te gruaja. Prandaj, jeta e saj është më shumë jetë ndjenjash, ashtu si jeta e burrit është më shumë jetë arsyetimi.

Për këtë arsye, Islami bëri dallim mes tyre në funksionet dhe detyrimet e përgjithshme shoqërore, që mbështeten në njërën prej dy gjërave: domethënë, në arsyetim ose në emocione. Prandaj ia veçoi burrave çështje, si: udhëheqja, gjykimi dhe luftimi, sepse ato

[1] Sure "El Bekare", ajeti 234.

kanë nevojë të domosdoshme për arsyetim, ndërsa jeta e arsyetimit, sipas këtij trajtimi, është më shumë e burrit sesa e gruas.

Ndërsa grave ua veçoi çështje si kujdestaria dhe edukimi i fëmijëve, si edhe administrimi i shtëpisë. Ai e bëri shpenzimin për jetesën e saj detyrim mbi burrin dhe në këmbim të kësaj i dha burrit dy pjesë në trashëgimi.

Kjo, në të vërtetë, është sikur trashëgimia të ndahej në dy gjysma mes tyre, pastaj gruaja t'i jepte burrit një të tretën e pjesës së saj në këmbim të shpenzimeve të saj, domethënë që ajo të përfitonte nga gjysma e asaj që gjendet në dorën e tij. Kështu, në realitet, dy të tretat e pasurisë në këtë botë u përkasin burrave si pronë dhe në zotërim të drejtpërdrejtë, ndërsa dy të tretat u takojnë grave në përfitim. Pra, administrimi mbizotërues është i burrave për shkak të mbizotërimit të arsyetimit të tyre, ndërsa përfitimi dhe gëzimi mbizotërues është i grave për shkak të mbizotërimit të ndjenjave të tyre. Këtë do ta sqarojmë më shumë, me lejen e Allahut të Lartësuar, gjatë trajtimit të ajeteve të trashëgimisë.

Pastaj Islami e plotësoi këtë me lehtësime dhe zbutje në të drejtën e gruas, për të cilat u bë shenjë më parë.

Nëse thua: Kjo butësi e madhe që i është bërë gruas në Islam shkakton pezullimin e saj nga puna; sepse, nëse nevoja e domosdoshme për mjetet e jetesës hiqet prej saj duke e mbajtur të mbrojtur e të veçuar, dhe nëse shpenzimet e saj sigurohen duke e bërë detyrim mbi burrin, kjo sjell lënien e saj pas dore, përtacinë dhe rëndimin e saj për të mbajtur vështirësitë e punëve. Si pasojë, ajo rritet me një zhvillim të keq dhe mbin si një bimë e dobët, e

papërshtatshme për përsosjen e shoqërisë. Përvoja e ka mbështetur këtë.

Unë them: Vendosja e ligjeve që përmirësojnë gjendjen e njerëzve është një gjë, ndërsa zbatimi i tyre përmes një sjelljeje të drejtë dhe një edukimi të mirë, që e rrit njeriun në mënyrë të shëndoshë, është një gjë tjetër.

Ajo me të cilën është goditur Islami gjatë rrjedhës së tij të kaluar është mungesa e kujdestarëve të drejtë dhe e drejtuesve përpjekës. Për shkak të kësaj, fryma e dispozitave u kthye mbrapsht, edukimi u ndal, pastaj u kthye prapa.

Nga gjërat më të qarta që kanë treguar përvojat e sigurta është se thjesht mendimi dhe besimi nuk japin ndikimin e tyre, nëse nuk nguliten në shpirt përmes predikimit dhe edukimit të mirë. Myslimanët, përveç një periudhe shumë të shkurtër, nuk përfituan nga ata kujdestarë që shfaqeshin si prijësit e tyre dhe që drejtonin çështjet e tyre një edukim të drejtë, ku të bashkoheshin dija dhe vepra.

Ja, ky është Muavija, i cili tha mbi minberin e Irakut, kur e mori në dorë çështjen e khalifatit, me këtë kuptim: "Unë nuk ju luftova që të faleni apo të agjëroni, kjo është çështja juaj, por ju luftova që të sundoj mbi ju dhe këtë e bëra."

Kështu ishin të tjerë prej emevitëve, abasidëve dhe atyre që erdhën pas tyre. Sikur kjo fe të mos ishte mbështetur te drita e Allahut, e cila nuk shuhet, dhe sikur Allahu të mos ishte Plotësuesi i dritës së Tij, edhe nëse jobesimtarët e urrejnë, ajo do të ishte shuar që prej një kohe të lashtë.

8- Liria e gruas në qytetërimin perëndimor

Nuk ka dyshim se Islami ka përparësinë e shkëlqyer në çlirimin e saj nga zinxhiri i robërisë dhe në dhënien e pavarësisë në vullnet dhe në veprim. Popujt e Perëndimit, në atë që kanë bërë lidhur me çështjen e saj, në të vërtetë kanë imituar Islamin — edhe pse e kanë keqzbatuar imitimin dhe krahasimin. Mënyra islame e jetesës është një hallkë e dukshme dhe me ndikim të plotë në zinxhirin e mënyrave shoqërore; ajo është hallkë ndërmjetëse dhe e futur në mes. Është e pamundur që fundi i zinxhirit të lidhet me fillimin e tij pa kaluar përmes saj.

Me pak fjalë, këta ndërtuan në këto kohë parimin e barazisë së plotë mes burrit dhe gruas në të drejta, pasi u përpoqën për këtë për vite me radhë, edhe pse te gruaja ekziston ajo prapambetje në përsosuri në raport me burrin, siç e dëgjove në mënyrë të përmbledhur.

Mendimi i përgjithshëm tek ata, afërsisht, është se prapambetja e gruas në përsosuri dhe virtyt i atribuohet edukimit të keq që ka vazhduar mbi të dhe ka zgjatur për shekuj, ndoshta aq sa mosha e botës, ndërkohë që natyra e saj është e barabartë me natyrën e burrit.

Por, ndaj këtij mendimi thuhet: shoqëria, që nga periudhat më të hershme të formimit të saj, ka gjykuar për prapambetjen e saj ndaj burrit në përgjithësi. Sikur dy natyrat të ishin të barabarta, do të ishte shfaqur e kundërta, qoftë edhe në disa raste; dhe krijimi i organeve të saj kryesore dhe të tjera do të kishte ndryshuar, duke u bërë i ngjashëm me atë të burrit.

Këtë e mbështet edhe fakti se qytetërimi perëndimor, me gjithë kujdesin e madh për ta ngritur gruan përpara, ende nuk ka arritur të krijojë barazi mes tyre. Statistikat vazhdojnë të tregojnë se në të gjitha ato fusha ku Islami i ka dhënë përparësi burrit ndaj gruas, si udhëheqja, gjykimi dhe luftimi, burrat vazhdojnë të jenë përpara dhe gratë prapa.

Sa për atë se çfarë ka sjellë kjo barazi në strukturën e shoqërisë së sotme, do ta shpjegojmë aq sa të mundemi në vendin e vet, me lejen e Allahut të Lartësuar.

9- Ligjet sociale të Islamit dhe ligjet e arabëve

Martesa është një nga veprimet themelore shoqërore. Njerëzimi, që nga formimi dhe shumimi i tij i parë e deri sot, nuk ka qenë kurrë pa këtë veprim shoqëror. Ti tashmë e ke kuptuar se këto veprime duhet patjetër të kenë një bazë natyrore, tek e cila kthehen në fillim ose në fund.

Islami, kur e ligjësoi këtë veprim, e vendosi atë mbi bazën e krijimit të mashkullit dhe të femrës. Është e qartë se kjo pajisje e ndërsjellë që gjendet te burri dhe gruaja, një pajisje e hollë dhe e përpiktë që përfshin gjithë trupin e meshkujve dhe të femrave, nuk është vendosur kot dhe pa qëllim. Po ashtu, për këdo që mediton me kujdes, është e qartë se natyra e njeriut mashkull, në këtë pajisje të saj, nuk synon veçse femrat, dhe anasjelltas. Kjo pajisje nuk ka qëllim tjetër përveç prodhimit të të ngjashmit dhe ruajtjes së llojit përmes kësaj.

Prandaj, akti i martesës ndërtohet mbi këtë të vërtetë dhe të gjitha dispozitat që lidhen me të sillen rreth saj. Për këtë arsye, legjislacioni u vendos mbi këtë bazë, pra mbi marrëdhënien martesore, dhe mbi të u vendosën dispozitat e dëlirësisë, bashkimit bashkëshortor, veçimit të bashkëshortes për bashkëshortin, si edhe dispozitat e divorcit, periudhës së pritjes, fëmijëve, trashëgimisë dhe të ngjashme.

Sa u përket ligjeve të tjera bashkëkohore, ato e kanë vendosur bazën e martesës mbi bashkimin e përpjekjeve të dy bashkëshortëve në jetë. Sipas tyre, martesa është një lloj bashkëjetese, një rreth më i ngushtë se bashkësia qytetare e të ngjashme. Prandaj, ligjet bashkëkohore nuk i trajtojnë ato çështje që Islami i ka trajtuar, si dispozitat e dëlirësisë dhe të ngjashme.

Ky ndërtim, me llojet e problemeve dhe rreziqeve shoqërore që rrjedhin prej tij, siç do ta sqarojmë, nuk përputhet aspak me bazën e krijimit dhe të natyrshmërisë, sepse ajo që gjejmë te njeriu si shtysë natyrore për shoqërim dhe bashkim përpjekjesh është se struktura e tij, për lumturinë e jetës, ka nevojë për shumë gjëra dhe punë të ndryshme, të cilat ai nuk mund t'i kryejë i vetëm të gjitha, përveçse përmes shoqërimit dhe bashkëpunimit. Kështu, të gjithë mbështesin të gjithë; ndërsa prirjet e veçanta, secila prej të cilave lidhet me një profesion apo me një lloj pune, janë të shpërndara ndër individë, dhe nga tërësia e tyre përftohet tërësia e profesioneve dhe e punëve.

Kjo shtysë thërret vetëm drejt shoqërimit dhe bashkëpunimit mes një individi dhe një individi tjetër, cilëtdo qofshin ata. Ndërsa shoqërimi që ndodh midis një burri dhe një gruaje nuk është diçka për të cilën kjo shtysë, në vetvete, thërret

posaçërisht. Prandaj, ndërtimi i martesës mbi bazën e bashkëpunimit jetësor është një devijim nga rruga e kërkesës natyrore për shumim dhe lindje, drejt diçkaje tjetër për të cilën natyra dhe fitra nuk kanë ndonjë thirrje të veçantë.

Sikur çështja të ishte kështu, domethënë sikur martesa të vendosej mbi bazën e bashkëpunimit dhe të pjesëmarrjes së përbashkët në jetë, atëherë do të ishte e domosdoshme që martesa, në dispozitat shoqërore, të mos veçohej me asgjë fare, përveç dispozitave të përgjithshme të vendosura për çdo lloj ortakërie dhe bashkëpunimi. Kjo do të sillte shfuqizimin e virtytit të dëlirësisë nga themeli, si dhe shfuqizimin e dispozitave të prejardhjes familjare dhe trashëgimisë, ashtu siç e kanë pranuar komunistët. Në këtë do të ishte edhe shfuqizimi i të gjitha instikteve të natyrshme me të cilat janë pajisur meshkujt dhe femrat e njeriut. Këtë do ta sqarojmë më tej.

Kjo ishte, në mënyrë të përmbledhur, fjala për martesën. Sa i përket divorcit, ai është një nga pikat dalluese të këtij sheriati islam. Lejimi i tij është vendosur mbi bazën e natyrshmërisë, sepse nuk ka ndonjë provë nga natyra që tregon ndalimin e tij. Hollësitë e kufizimeve të marra në ligjësimin e tij, për to do të flitet më vonë. Kombet e mëdha sot janë detyruar ta fusin divorcin në ligjet e tyre civile, pasi më parë nuk e kishin.

10- Kujdestaria / përgjegjësia e burrave mbi gratë

Allahu i Lartësuar thotë:

{الرجال قوامون على النساء بما فضل الله}

"Burrat janë përgjegjës mbi gratë për shkak të asaj me të cilën Allahu i ka dalluar disa prej tyre mbi disa të tjerë…"

Me shprehjen **"…për shkak të asaj me të cilën Allahu i ka dalluar disa prej tyre mbi disa të tjerë"** synohet ajo në të cilën burrat, sipas natyrës, kanë epërsi dhe shtesë ndaj grave, domethënë, shtimi i fuqisë së arsyetimit tek ata dhe ajo që rrjedh prej saj, si ashpërsia, forca dhe aftësia për të përballuar vështirësitë në punë e të ngjashme, ndërsa jeta e grave është jetë emocionale, e ndërtuar mbi butësi dhe delikatesë.

Me shprehjen **"dhe për shkak se shpenzojnë nga pasuritë e tyre"** synohet ajo që burrat shpenzojnë për mehrin e grave dhe për mbajtjen e tyre.

Përgjithësia e kësaj arsyeje tregon se gjykimi i ndërtuar mbi të, pra fjala: **"Burrat janë përgjegjës mbi gratë"**, nuk është i kufizuar vetëm te bashkëshortët, në kuptimin që përgjegjësia e burrit të jetë vetëm mbi gruan e tij. Përkundrazi, ky gjykim është vendosur për gjininë e burrave ndaj gjinisë së grave në çështjet e përgjithshme që lidhen me jetën e të dy gjinive së bashku.

Kështu, çështjet e përgjithshme shoqërore që lidhen me epërsinë e burrave, si për shembull qeverisja dhe gjykimi, prej të cilave varet jeta e shoqërisë, mbështeten në arsyetim, i cili te burrat, sipas natyrës, është më i madh se te gratë. Po ashtu, edhe mbrojtja

në luftë, e cila lidhet me forcën dhe fuqinë e arsyetimit; të gjitha këto janë nga ato çështje në të cilat burrat kanë përgjegjësi dhe drejtim mbi gratë.

Mbi këtë bazë, fjala e Allahut: **"Burrat janë përgjegjës mbi gratë"** ka një kuptim plotësisht të përgjithshëm, ndërsa fjala që vjen më pas: **"Gratë e mira janë të bindura..."** e kështu me radhë, e cila duket se i përket posaçërisht marrëdhënies mes burrit dhe gruas së tij, siç do të vijë sqarimi më vonë, është një degë prej degëve të këtij gjykimi të përgjithshëm dhe një pjesë prej pjesëve të tij, e nxjerrë prej tij, pa e kufizuar përgjithësinë e tij.

Allahut i Lartësuar thotë:

{فالصالحات قانتات حافظات للغيب بما حفظ الله}

"Pra, gratë e mira janë të bindura, ruajtëse të së fshehtës me atë që Allahu ka ruajtur...", me **"e mira"** synohet kuptimi gjuhësor i saj, pra ajo që shprehet si përshtatshmëri dhe drejtësi e shpirtit. Fjala **"kunut"** do të thotë vazhdimësi në bindje dhe përulje.

Vendosja e kësaj përballë fjalës: **"Ndërsa ato gra prej të cilave keni frikë mosbindjen e tyre..."** deri në fund, tregon se me **"gratë e mira"** synohen bashkëshortet e mira; se ky gjykim u drejtohet grave në gjendjen e martesës, jo në mënyrë absolute; dhe se fjala **"të bindura, ruajtëse"**, e cila është dhënie e urdhrit në formë përshkrimi, domethënë: "le të jenë të bindura dhe le të ruajnë", është një gjykim që lidhet me çështjet e bashkëshortësisë dhe të bashkëjetesës familjare.

Megjithatë, ky është një gjykim që, në gjerësinë apo ngushtësinë e tij, ndjek arsyen e vet, domethënë përgjegjësinë e burrit mbi gruan si përgjegjësi bashkëshortore. Prandaj, ajo duhet t'i bindet atij dhe ta ruajë atë në ato çështje që lidhen me marrëdhëniet mes tyre si bashkëshortë.

Me fjalë të tjera, ashtu si përgjegjësia e gjinisë së burrave ndaj gjinisë së grave në shoqëri lidhet vetëm me çështjet e përgjithshme të përbashkëta mes tyre, të cilat kanë lidhje me epërsinë e arsyetimit të burrit dhe forcën e tij në përballje, si çështjet e qeverisjes, gjykimit dhe luftës, pa e shfuqizuar me këtë pavarësinë që gruaja ka në vullnetin e saj individual dhe në veprimet e veta, që të dëshirojë atë që do dhe të bëjë atë që dëshiron, pa pasur burri të drejtë ta kundërshtojë në ndonjë gjë prej kësaj, përveç në rastin e së keqes së ndaluar; pra **"nuk ka gjynah për ta në atë që ato bëjnë me veten e tyre në mënyrë të mirë"**.

Po kështu, përgjegjësia e burrit ndaj gruas së tij nuk do të thotë që gruaja të mos ketë fuqi veprimi në atë që zotëron, as në vullnet e as në administrim; as që gruaja të mos jetë e pavarur në ruajtjen e të drejtave të saj individuale dhe shoqërore, në mbrojtjen e tyre dhe në përdorimin e mjeteve që e çojnë drejt tyre.

Përkundrazi, kuptimi i saj është se burri, meqë shpenzon nga pasuria e tij në këmbim të përfitimit bashkëshortor, atëherë ajo duhet t'i përshtatet dhe t'i bindet atij në çdo gjë që lidhet me këtë marrëdhënie dhe me bashkimin bashkëshortor kur ai është i pranishëm. Po ashtu, ajo duhet ta ruajë atë në mungesë, të mos e tradhtojë kur ai nuk është i pranishëm, duke mos futur dikë tjetër në shtratin e tij dhe duke mos i lejuar askujt tjetër të përfitojë prej saj në atë mënyrë që i takon vetëm bashkëshortit. Gjithashtu, të mos

e tradhtojë në pasurinë që ai ka vendosur në duart e saj dhe mbi të cilën i ka dhënë kompetencë gjatë martesës dhe bashkëjetesës familjare.

Pra fjala: **"Gratë e mira janë të bindura"** do të thotë se ato duhet ta marrin për veten e tyre cilësinë e mirësisë. Kur janë të mira, ato, pa dyshim, janë të bindura. Domethënë duhet të jenë të nënshtruara dhe t'u binden bashkëshortëve të tyre me një bindje të vazhdueshme në atë që ata kërkojnë prej tyre, për aq sa lidhet me marrëdhënien bashkëshortore. Po ashtu, ato duhet t'i ruajnë të drejtat e burrave të tyre në mungesë të tyre.

Sa i përket fjalës: **"me atë që Allahu ka ruajtur"**, duket se pjesëza **"ma",** sipas sintaksës së gjuhës arabe, këtu është pjesëz burimore, ndërsa pjesësa **"ba"** tregon mjetin. Kuptimi është: Ato janë të bindura ndaj burrave të tyre dhe ruajtëse të së fshehtës me atë që Allahu u ka ruajtur atyre prej të drejtave, duke qenë se Ai u ka ligjëruar burrave përgjegjësinë mbi gratë, dhe u ka bërë grave detyrim bindjen ndaj tyre dhe ruajtjen e së fshehtës për ta.

Mund të jetë, gjithashtu, që pjesëza **"ba"** të ketë kuptimin e kundërvlerës. Në këtë rast kuptimi do të ishte: Grave u bëhet detyrë bindja dhe ruajtja e së fshehtës në këmbim të asaj që Allahu ka ruajtur prej të drejtave të tyre, pasi Ai e ringjalli çështjen e tyre në shoqërinë njerëzore dhe ua bëri burrave detyrim mehrin dhe shpenzimin për to. Por kuptimi i parë është më i dukshëm.

Ka edhe kuptime të tjera që janë përmendur në komentimin e këtij ajeti, por ne nuk i përmendëm, sepse konteksti nuk e mbështet asnjërin prej tyre.

11- Çfarë do të thotë përgjegjësia / kujdestaria e burrit?

Forcimi që Kur'ani i Shenjtë i bën anës së arsyes së shëndoshë njerëzore, dhënia përparësi asaj ndaj epshit dhe ndjekjes së dëshirave, si dhe ndaj nënshtrimit ndaj gjykimit të emocioneve dhe ndjesive të forta, nxitja dhe dëshira për ta ndjekur atë, si dhe porosia për ruajtjen e këtij amaneti hyjnor nga humbja, janë gjëra të qarta dhe nuk kanë nevojë të sillen prova të veçanta nga Libri që të çojnë tek ato. Kur'ani përmban shumë e shumë ajete që tregojnë për këtë, qoftë drejtpërdrejt, qoftë tërthorazi, me çdo lloj shprehjeje dhe sqarimi.

Megjithatë, Kur'ani nuk e ka lënë pas dore çështjen e ndjenjave të mira dhe të pastra, si dhe ndikimet e tyre të bukura dhe të rëndësishme, me të cilat edukohet individi dhe mbi të cilat qëndron shtylla e shoqërisë, siç është fjala e Tij:

{أشداء على الكفار رحماء بينهم}

"Të ashpër ndaj jobesimtarëve, të mëshirshëm ndërmjet tyre."[1]

Dhe:

{لتسكنوا إليها وجعل بينكم مودة ورحمة}

"Që të gjeni qetësi tek ato, dhe Ai vendosi mes jush dashuri dhe mëshirë."[2]

[1] Sure "El-Fet'h", ajeti 29.

[2] Sure "Err Rrum", ajeti 21.

Dhe:

قل من حرم زينة الله التي أخرج لعباده والطيبات من الرزق

"Thuaj: Kush i ka ndaluar stolitë e Allahut, të cilat Ai i ka nxjerrë për robtë e Tij, dhe të mirat e furnizimit?"[1]

Kur'ani i ka rregulluar këto ndjenja duke i bërë në përputhje me gjykimin e arsyes; kështu, ndjekja e gjykimit të këtyre ndjenjave dhe prirjeve bëhet ndjekje e gjykimit të arsyes.

Në disa prej diskutimeve të mëparshme kaloi se, prej ruajtjes që Islami i bën anës së arsyes dhe prej ndërtimit të dispozitave të tij mbi këtë bazë, është se të gjitha veprimet, gjendjet dhe moralet që e prishin drejtësinë e arsyes në gjykimin e saj dhe që shkaktojnë çrregullim në vendimin dhe vlerësimin e saj për çështjet e shoqërisë, si pirja e alkoolit, kumari, llojet e marrëveshjeve me pasiguri dhe mashtrim, gënjeshtra, shpifja, akuzimi i rremë dhe përgojimi, të gjitha këto janë të ndaluara në fe.

Studiuesi që mediton mund të kuptojë nga kjo masë se është e domosdoshme që drejtimi i çështjeve të përgjithshme dhe i anëve të përbashkëta shoqërore, të cilat duhet të administrohen nga fuqia e arsyetimit dhe ku duhet shmangur sundimi i emocioneve dhe prirjeve shpirtërore, si çështjet e qeverisjes, gjykimit dhe luftës, t'i besohet atij që dallohet për më shumë arsye dhe tek i cili gjykimi i emocioneve është më i dobët; pra gjinisë mashkullore dhe jo femërore.

[1] Sure "El A'raf", ajeti 32.

Dhe kështu është. Allahu i Lartësuar ka thënë: **"Burrat janë përgjegjës mbi gratë."** Edhe Syneti profetik, i cili është shpjegues i deklarimeve kur'anore, e ka sqaruar këtë në të njëjtën mënyrë. Edhe sjellja dhe praktika e tij (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!) ka qenë kështu gjatë jetës së tij: ai nuk caktoi asnjë grua si sunduese mbi një popull, nuk i dha asnjë gruaje postin e gjykimit dhe nuk i thirri ato në luftë në kuptimin që t'i ftonte të luftonin.

Sa u përket fushave të tjera, si arsimi dhe mësimi, fitimi i jetesës, infermieria, mjekimi dhe të tjera të ngjashme, në të cilat përfshirja e ndjenjave nuk e pengon suksesin e punës, Syneti nuk i ka ndaluar gratë prej tyre. Edhe praktika profetike ka miratuar shumë prej këtyre gjërave.

Edhe Librat janë tregues për lejimin e kësaj në të drejtën e tyre, sepse kjo është pasojë e domosdoshme e lirisë së vullnetit dhe veprimit që u është dhënë atyre në shumë çështje të jetës. Nuk ka kuptim që ato të nxirren nga kujdestaria e burrave dhe t'u jepet pronësia e pavarur, pastaj t'u ndalohet të merren me rregullimin dhe administrimin e asaj që zotërojnë, në çfarëdo forme rregullimi.

Po ashtu, nuk ka kuptim t'u jepet e drejta e padisë ose e dëshmisë, pastaj t'u ndalohet të paraqiten para sunduesit ose gjykatësit, e kështu me radhë.

Përveç rasteve kur kjo bie ndesh me të drejtën e bashkëshortit; sepse ai ka ndaj saj përgjegjësinë e bindjes kur është i pranishëm dhe të ruajtjes kur është në mungesë. Prandaj, asaj nuk i miratohet nga çështjet e saj të lejuara ajo që bie ndesh me këtë.

12- Diskutim transmetimesh

Në lidhje me fjalën e Allahut të Lartësuar: **"Mos e dëshironi atë me të cilën Allahu i ka dalluar disa prej jush mbi disa të tjerë…"**, në *"El Mexhma'u"* thuhet: Domethënë, askush prej jush të mos thotë: 'Sikur ajo mirësi që i është dhënë filanit, ose gruaja e bukur, të ishte e imja', sepse kjo do të ishte zili. Por lejohet të thotë: 'O Allah, më jep edhe mua diçka të ngjashme me të.' Ai tha: Kjo është transmetuar nga Ebu Abdullahu (Paqja qoftë mbi të!).[1]

Unë them: Edhe El Ajjashij e ka transmetuar në tefsirin e tij nga imam Sadiku (Paqja qoftë mbi të!) diçka të ngjashme.[2]

Në Tefsirin *"El Burhan"*, nga Ibn Shehr Ashubi, transmetohet nga El Bakiri dhe Es Sadiku (Paqja qoftë mbi ta!) se në lidhje me fjalën e Allahut të Lartësuar: **"Kjo është mirësia e Allahut; Ai ia jep atë kujt të dojë prej robve të Tij"**, si dhe në lidhje me fjalën: **"Mos e dëshironi atë me të cilën Allahu i ka dalluar disa prej jush mbi disa të tjerë"**, ata kanë thënë se këto dy ajete kanë zbritur për Aliun (Paqja qoftë mbi të!).[3]

Unë them: Ky transmetim është nga lloji i zbatimit dhe i përshtatjes së ajetit mbi një rast konkret.

Në *"El KafiJ"* dhe në Tefsirin *"El Kummij"*, nga Ibrahim ibn Ebi Bilad, nga babai i tij, nga Ebu Xhaferi (Paqja qoftë mbi të!) transmetohet se ka thënë: *"Nuk ka asnjë shpirt, veçse Allahu ia ka caktuar furnizimin e tij të lejuar, i cili i vjen në mirëqenie; ndërsa i është*

[1] Tefsir *"Mexhma'ul Bejan"*, vëll. 2, f. 40.

[2] Tefsir *"El Ajjashij"*, vëll. 1, f. 239, transmetimi 115.

[3] Tefsir *"El Burhan"*, vëll. 1, f. 361, Darul Kutubul Ilmijjeh.

paraqitur edhe harami nga një anë tjetër. Nëse ai merr diçka nga harami, Allahu ia pakëson atë nga hallalli që ia ka caktuar. Përveç këtyre të dyjave, tek Allahu ka mirësi të shumtë." Dhe kjo është fjala e Allahut të Madhëruar: **"Kërkoni prej Allahut nga mirësia e Tij."**[1]

Unë them: Këtë e ka transmetuar edhe "El Ajjashi" nga Ismail ibn Kethiri, duke e ngritur transmetimin deri te Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!). Po këtë kuptim e ka transmetuar gjithashtu nga Ebu Hudhejli, nga Es Sadik (Paqja qoftë mbi të!)[2]. Po ashtu, një transmetim të afërt me këtë e ka transmetuar edhe "El Kummij" në tefsirin e tij, nga Husejn ibn Myslimi, nga El Bakiri (Paqja qoftë mbi të!).

Më parë është dhënë një shpjegim rreth të vërtetës së furnizimit, caktimit të tij dhe ndarjes së tij në furnizim të lejuar dhe të ndaluar, në fund të komentit të fjalës: **"Allahu e furnizon kë të dojë pa llogari."**[3]

Në "*Sahih Et Tirmidhij*", nga Ebu Mesudi, transmetohet se ka thënë: I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!) ka thënë: "*Kërkoni prej Allahut nga mirësia e Tij, sepse Allahu do që t'i kërkohet.*"[4]

Në "*Ed Durrul Menthur*", Ibn Xheriri ka nxjerrë përmes Hakim ibn Xhubejrit, nga një burrë të cilit nuk i përmendet emri, se ka thënë: I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!) ka thënë: "*Kërkoni prej Allahut nga mirësia*

[1] "*El Kafij*", vëll. 5, f. 80, transmetimi 2.

[2] Tefsir "*El Ajjashij*", vëll. 1, f. 39, transmetimet 116 dhe 117.

[3] Sure "El Bekare", ajeti 212.

[4] "*Sahih Et Tirmidhij*", vëll. 5, f. 528, kapitulli 116, hadithi 3571.

e Tij, sepse Allahu do që t'i kërkohet; dhe adhurimi më i mirë është pritja e lehtësimit."

Në "*Et Tehdhijb*", me zinxhirin e tij të transmetimit nga Zuraratu, thuhet: E dëgjova Ebu Abdullahun (Paqja qoftë mbi të!) duke thënë për fjalën: **"Dhe për secilin Ne kemi caktuar trashëgimtarë nga ajo që lënë prindërit dhe të afërmit…"** Ai tha: "Me këtë janë synuar të afërmit e gjakut në trashëgimi, dhe nuk janë synuar mbrojtësit apo aleatët për shkak të mirësisë. Pra, më i afërti me të vdekurin është ai që është më pranë tij nga lidhja farefisnore që e lidh me të."[1]

Po aty, gjithashtu, me zinxhirin e tij të transmetimit nga Ibrahim ibn Mahrez, thuhet: Një burrë e pyeti Ebu Xha'ferrin (Paqja qoftë mbi të!) ndërsa unë isha pranë tij. Ai tha: Një burrë i tha gruas së tij: "Çështja jote është në dorën tënde." Ai tha: Si mund të jetë kjo, kur Allahu thotë: **"Burrat janë përgjegjës mbi gratë"**? Kjo nuk vlen për asgjë.[2]

Në "*Ed Durrul Menthur*", Ibn Ebi Hatimi ka nxjerrë përmes Esh'ath ibn Abdul Melik, nga Hasani, se ka thënë: Një grua erdhi te Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) duke kërkuar drejtësi kundër burrit të saj, sepse ai e kishte goditur me shuplakë. I Dërguari i Allahut tha: *"Ndëshkim i barabartë."* Atëherë Allahu zbriti ajetin: **"Burrat janë përgjegjës mbi gratë…"** dhe ajo u kthye pa u zbatuar ndëshkimi i barabartë.

[1] "*Et Tehdhijb*", vëll. 9, f. 268, transmetimi 2, kapitulli 4.

[2] "*Et Tehdhjib*", vëll. 8, f. 88, transmetimi 221, kapitulli 36; hadithi ka edhe vazhdim.

Unë them: Kjo është transmetuar edhe me një rrugë tjetër prej tij (Paqja qoftë mbi të!). Në disa transmetime thuhet: I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) tha: *"Unë desha një gjë, ndërsa Allahu deshi tjetër gjë."* Ndoshta rasti ka qenë prej rasteve të mosbindjes bashkëshortore, përndryshe fundi i ajetit thotë: **"Nëse ato ju binden, atëherë mos kërkoni rrugë kundër tyre."**

Në kuptimin e jashtëm të këtyre transmetimeve ka edhe një problem tjetër: nga pamja e jashtme duket se fjala e Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!): **"Ndëshkim i barabartë"**, ishte sqarim i gjykimit në përgjigje të një pyetjeje fetare nga pyetësi, dhe jo vendim gjyqësor në një çështje ku nuk ishin të pranishme të dy palët e padisë. Kjo do të nënkuptonte se zbritja e ajetit ishte korrigjim i Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) në gjykimin dhe ligjësimin e tij, ndërsa kjo bie ndesh me pagabueshmërinë e tij.

Kjo nuk është as shfuqizim, sepse do të ishte heqje e një gjykimi para se të veprohej sipas tij. Allahu i Lartësuar, ndonëse ka ndërhyrë në disa gjykime të Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) duke i vendosur ose duke i hequr, kjo ka ndodhur vetëm në gjykimin dhe mendimin e tij në rastet e autoritetit të tij udhëheqës, jo në gjykimin e tij lidhur me atë që ai e ka ligjësuar për ymetin e tij. Një gjë e tillë do të ishte korrigjim i pavlefshëm.

Në Tefsirin "*El Kummij*, në transmetimin e Ebu El Xharudit nga Ebu Xha'ferri (Paqja qoftë mbi të!), për fjalën **"të bindura"**, thuhet: do të thotë **të dëgjueshme / të bindura**.[1]

Në Tefsirn "*El Mexhma'u"*, në lidhje me fjalën e Allahut të Lartësuar: **"Këshillojini ato, largohuni prej tyre në shtretër dhe goditini…"**, transmetohet nga Ebu Xha'ferri, (Paqja qoftë mbi të!) se ka thënë: **"Ia kthen shpinën asaj."** Për kuptimin e goditjes, nga Ebu Xha'ferri ((Paqja qoftë mbi të!)!) transmetohet se ajo është goditje me misvak.[2]

Në "*El Kafij"*, me zinxhirin e tij të transmetimit nga Ebu Basiri, nga Ebu Abdullahu (Paqja qoftë mbi të!) në lidhje me fjalën: **"Dërgoni një gjykues nga familja e tij dhe një gjykues nga familja e saj"**, ai tha: *"Dy gjykuesit vendosin kusht: nëse duan, i ndajnë; dhe nëse duan, i bashkojnë. Nëse i ndajnë, është e vlefshme; dhe nëse i bashkojnë, është e vlefshme."*[3]

Unë them: Ky kuptim, ose diçka e afërt me të, është transmetuar edhe përmes disa rrugëve të tjera në këtë libër dhe në Tefsirin e Ajjashit.

Në Tefsirin e *Ajjashit*, nga Ibn Myslimi, nga Ebu Xha'ferri (Paqja qoftë mbi të!) transmetohet se ka thënë: Prijësi i besimtarëve (Paqja qoftë mbi të!) gjykoi për një grua me të cilën ishte martuar një burrë dhe ai kishte vendosur kusht ndaj saj dhe ndaj familjes së saj që, nëse martohej me një grua tjetër, e braktiste atë, ose merrte një robëreshë si konkubinë kundër saj, atëherë ajo do të ishte e

[1] T*efsir "El Kummij"*, vëll. 1, f. 137, Fondacioni Darul Kitab, Kum.

[2] Tefsir *"Mexhma'ul Bejan"*, vëll. 2, f. 44.

[3] "*El Kafij"*, vëll. 6, f. 146, transmetimi 3.

divorcuar. Ai (imami) tha: "Kushti i Allahut është para kushtit tuaj. Nëse dëshiron, ai e përmbush kushtin e tij; dhe nëse dëshiron, e mban gruan e tij, martohet edhe me tjetër grua, merr robëreshë si konkubinë dhe e braktis atë, nëse ajo sillet në atë mënyrë që e kërkon këtë.

Allahu thotë në Librin e Tij:

{فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع}

"Martohuni me ato gra që ju pëlqejnë: nga dy, nga tri e nga katër."

Dhe:

{أحل لكم مما ملكت أيمانكم}

"Ju janë lejuar ato që i zotërojnë duart tuaja të djathta."

Dhe:

{واللاتي تخافون نشوزهن فعظوهن واهجروهن في المضاجع واضربوهن فإن أطعنكم فلا تبغوا عليهن سبيلاً إن الله كان علياً كبيرا}"

"Ato gra prej të cilave keni frikë mosbindjen, këshillojini, largohuni prej tyre në shtretër dhe goditini. Nëse ju binden, atëherë mos kërkoni rrugë kundër tyre. Vërtet, Allahu është i Lartë, i Madh."[1]

Në "*Ed-Durrul Menthur*", El Bejheki ka nxjerrë nga Esma bint Jezid El Ensarije se ajo erdhi te Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut

[1] Tefsir "*El Ajjashij*", vëll. 1, f. 240, transmetimi 121.

qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ndërsa ai ishte mes shokëve të tij dhe tha: 'Babai dhe nëna ime qofshin flijim për ty! Unë jam e dërguara e grave tek ti. Dije, shpirti im të qoftë flijim, se nuk ka asnjë grua në lindje apo në perëndim që ka dëgjuar për daljen time këtu, veçse është në të njëjtin mendim si unë. Allahu të ka dërguar me të vërtetën te burrat dhe gratë dhe ne kemi besuar në ty dhe në Zotin tënd që të dërgoi. Ne, bashkësia e grave, jemi të kufizuara dhe të detyruara, qëndruese në shtëpitë tuaja, përmbushëse të dëshirave tuaja dhe bartëse të fëmijëve tuaj. Ju, bashkësia e burrave, jeni dalluar ndaj nesh me namazin e xhumasë dhe namazet me xhemat, me vizitën e të sëmurëve, me pjesëmarrjen në xhenaze, me haxhin pas haxhit, dhe më e mira se këto është xhihadi në rrugën e Allahut. Kur ndonjëri prej jush del për haxh, umre ose për të ruajtur kufijtë, ne ruajmë pasuritë tuaja, tjerrim rrobat tuaja dhe kujdesemi për pasuritë tuaja. Atëherë, në çfarë pjese marrim ne pjesë me ju në shpërblim, o i Dërguari i Allahut?'

Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u kthye plotësisht me fytyrë nga shokët e tij dhe tha: *"A keni dëgjuar ndonjëherë fjalë më të bukur nga një grua, në pyetjen e saj për çështjen e fesë së saj, se kjo?"*

Ata thanë: 'O i Dërguari i Allahut, nuk mendonim se një grua mund të udhëzohej drejt diçkaje të tillë.'

Atëherë Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u kthye nga ajo dhe i tha: *"Kthehu, o grua, dhe njoftoji gratë që janë pas teje se sjellja e mirë e secilës prej jush ndaj burrit të saj, kërkimi i kënaqësisë së tij dhe ndjekja e pajtimit me të, është e barabartë me të gjitha këto."*

Gruaja u largua duke shqiptuar **"La ilahe il-lallah"** dhe **"Allahu ekber"**, e gëzuar për këtë lajm të mirë.[1]

Unë them: Transmetimet me këtë kuptim janë të shumta dhe janë përcjellë në përmbledhjet e haditheve përmes rrugëve të shiitëve dhe të Ehli Synetit. Ndër më të bukurat që është transmetuar në këtë çështje është ajo që është përcjellë në "*El Kafij*" nga Ebu Ibrahim Musa ibn Xha'ferr (Paqja qoftë mbi të!): "*Xhihadi i gruas është sjellja e mirë ndaj burrit të saj.*"[2]

Ndër fjalët më përmbledhëse për këtë kuptim, duke përfshirë edhe bazën mbi të cilën është ndërtuar legjislacioni, është ajo që gjendet në "*Nehxhul Belaga*". Këtë e ka transmetuar gjithashtu edhe "*El-Kafij*", me zinxhirin e tij nga Abdullah ibn Kethiri, nga imam Sadiku (Paqja qoftë mbi të!) nga imam Aliu (Paqja qoftë mbi të!) si edhe me zinxhirin e tij nga El Esbag ibn Nubatetu, prej tij (imam Aliut) në letrën drejtuar djalit të tij ka thënë: "*Gruaja është një lule aromatike, jo një administratore e ashpër.*"[3]

Është transmetuar në këtë lidhje nga Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) se ka thënë: "*Gruaja është si një gjë e çmuar për kënaqësi; kush e merr atë, të mos e humbasë dhe të mos e shpërdorojë.*"

I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) habitej se si dikush mund ta përqafonte gruan me dorën me të cilën e kishte goditur.

---

[1] Es Sujuti, "*Ed Durrul Menthur*", vëll. 2, f. 153.

[2] "*El Kafij*", vëll. 5, f. 9, transmetimi 1.

[3] "*El Kafij*", vëll. 5, f. 510, transmetimi 3.

Në "*El Kafij*", gjithashtu, me zinxhirin e tij të transmetimit nga Ebu Merjemi, nga Ebu Xha'ferri (Paqja qoftë mbi të!) transmetohet se ka thënë: I Dërguari i Allahut (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe familjen e tij!) tha: *"A e godet ndonjëri prej jush gruan, pastaj vazhdon ta përqafojë atë?!"*

Shembuj të tillë shpjegimesh janë të shumtë në hadithe. Nga meditimi mbi to bëhet i qartë qëndrimi i Islamit për këtë çështje.

Le të kthehemi tek ajo ku ishim, te hadithi i Esma bint Jezid El Ensarijes dhe themi: Nga meditimi mbi këtë hadith dhe mbi të ngjashmit me të, të cilët tregojnë hyrjen e grave te Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) dhe bisedimin e tyre me të për çështje që lidhen me ligjet e fesë dhe me gjërat e ndryshme që Islami ka vendosur për të drejtat e tyre, del se gratë, megjithëse ishin të mbuluara dhe zakonisht të përqendruara në çështjet shtëpiake të jetës, nuk ishin të ndaluara të shkonin te udhëheqësi i çështjeve dhe të përpiqeshin për zgjidhjen e asaj që mund t'u dukej e vështirë. Kjo është liria e besimit, për të cilën kemi diskutuar gjatë fjalës mbi lidhjen islame në fund të sures Ali Imran.

Prej këtij hadithi dhe të ngjashmëve me të përfitohet gjithashtu, së pari, se mënyra e pëlqyer e jetës së gruas në Islam është që ajo të merret me administrimin e çështjeve të brendshme të shtëpisë dhe me edukimin e fëmijëve. Kjo, megjithëse është një traditë e vendosur dhe jo një detyrim i prerë, megjithatë nxitja dhe inkurajimi i pëlqyer për të, në një mjedis fetar, në një atmosferë devotshmërie, kërkimi të kënaqësisë së Allahut, parapëlqimi të shpërblimit të Botës Tjetër ndaj të mirave të kësaj bote dhe edukimi mbi virtytet e përshtatshme për gratë, si dëlirësia, turpi, dashuria për fëmijët dhe lidhja me jetën familjare, e ruante këtë traditë.

Angazhimi me këto çështje dhe përkushtimi në gjallërimin e ndjenjave të pastra të vendosura në qenien e tyre i largonte ato nga hyrja në tubimet e burrave dhe nga përzierja me ta, përveç në kufijtë që Allahu ua kishte lejuar.

Për këtë, së pari, dëshmon fakti se kjo traditë mbeti e qëndrueshme ndër myslimanët për shumë shekuj më pas, derisa tek ata depërtoi shthurja perëndimore, e quajtur "liria e grave" në shoqëri. Kjo solli për gratë dhe burrat shkatërrimin e moralit dhe prishjen e jetës, ndërkohë që ata nuk e ndiejnë; por do ta dinë më vonë.

{ولو أن أهل القرى آمنوا واتقوا لفتح الله عليهم بركات من السماء ، وأكلوا من فوقهم ومن تحت أرجلهم ولكن كذبوا فأخذوا}

"Sikur banorët e vendbanimeve të kishin besuar dhe të ishin ruajtur, Allahu do t'u hapte atyre begati nga qielli…", dhe **"do të hanin nga sipër tyre dhe nga poshtë këmbëve të tyre, por ata përgënjeshtruan, ndaj u kapën…"**[1]

Së dyti: Në traditën e detyrueshme të Islamit është ndalimi i grave nga marrja përsipër e çështjes së xhihadit, gjykimit dhe udhëheqjes.

Së treti: Islami nuk e ka lënë pas dore çështjen e këtyre privimeve, siç është privimi i gruas nga virtyti i xhihadit në rrugën e Allahut, pa ia kompensuar atë dhe pa ia ndrequr mangësinë me diçka që tek Ai është e barasvlershme, me përparësi dhe virtyte që

[1] Sure "El A'raf", ajeti 96.

përmbajnë krenari të vërteta. Për shembull, Ai e bëri sjelljen e mirë ndaj bashkëshortit si xhihad për gruan.

Këto vepra dhe nderime janë afër të mos kenë ndonjë vlerë tek ne, në rrethanën tonë të sotme të jetës së prishur, por mjedisi islam, i cili i vlerëson gjërat sipas vlerave të tyre të vërteta dhe ku njerëzit garojnë në virtytet njerëzore të pëlqyera tek Allahu i Lartësuar, ua jep atyre vlerën e merituar.

Ai i jep vlerë ecjes së çdo njeriu në rrugën që i është këshilluar, dhe qëndrimit të tij në rrugën që i është përcaktuar, në mënyrë të tillë që llojet e shërbimeve njerëzore të barazohen në vlerë dhe veprat e tyre të peshohen drejt.

Prandaj, në Islam nuk ka ndonjë epërsi të dëshmisë në fushën e betejës dhe të dhënies së gjakut të zemrës, megjithëse kjo ka virtytin e vet, ndaj qëndrimit të gruas në detyrën e saj bashkëshortore. Po kështu, nuk ka ndonjë krenari të veçantë për një udhëheqës që drejton rrotën e shoqërisë së gjallë, as për një gjykatës që ulet në fronin e gjykimit.

Këto janë dy poste, për të cilat ai që i merr përsipër në këtë botë, nëse vepron me të drejtë dhe ecën me të drejtë, nuk ka prej tyre veçse mbajtjen e barrëve të udhëheqjes dhe të gjykimit, si dhe përballjen me rreziqe e kërcënime që i kanosen herë pas here në lidhje me të drejtat e atij që nuk ka mbrojtës tjetër përveç Zotit të botëve.

"Vërtet, Zoti yt është në pritë."

Atëherë, çfarë krenarie kanë këta ndaj atij që feja e ka ndaluar të hyjë në fushën e tyre, dhe për të cilin ka caktuar një rrugë tjetër, duke ia treguar dhe duke e udhëzuar që të qëndrojë në të?

Këto krenari dhe nderime i gjallëron dhe ua forcon shtyllën vetëm ajo lloj shoqërie që i edukon pjesët e saj mbi atë që u këshillohet, pa kundërthënie. Ndryshimi i çështjeve shoqërore dhe i veprave njerëzore, sipas ndryshimit të shoqërive dhe mjediseve të tyre, është diçka që askush nuk mund ta mohojë.

Ja, ky ushtar e hedh veten në rreziqet më të mëdha, madje në vdekje mes shpërthimit të bombave shkatërruese, duke kërkuar atë që ai e sheh si nder dhe madhështi. Ai mendon se emri i tij do të përmendet në listën e atyre që sakrifikuan veten për atdheun e tyre dhe krenohet me këtë ndaj çdo krenarie tjetër, ndërkohë që beson se vdekja është humbje dhe zhdukje. Pra, kjo nuk është veçse një dëshirë imagjinare dhe një nderim i trilluar.

Po kështu është edhe ndikimi i atyre yjeve që shfaqen në qiellin e kinemave. Njerëzit ua madhërojnë vlerën në një mënyrë që pothuajse nuk e arrijnë as krerët e qeverive të larta. Ndërkohë, puna që ato bëjnë dhe ajo që i japin nga vetja publikut ka qenë për një kohë të gjatë, në shoqëritë njerëzore, prej gjërave më të mëdha që ulte vlerën e grave dhe prej gjërave më të shëmtuara me të cilat ato qortoheshin.

E gjithë kjo nuk është gjë tjetër veçse fakti se rrethana dhe mjedisi i jetës përcakton atë që përcakton, që të pranohet nga masa e njerëzve, ku madhërohet e vogla dhe lehtësohet e rënda.

Prandaj, nuk është e çuditshme që Islami të madhërojë disa gjëra që ne i nënvlerësojmë, duke qenë në këto rrethana të trazuara, ose të nënvlerësojë disa gjëra që ne i madhërojmë dhe garojmë për to. Mjedisi në fillim të Islamit nuk ishte veçse mjedis devotshmërie dhe parapëlqimi i Botës Tjetër ndaj kësaj bote.

KAPITULLI I KATËRT

MARTESA

1- Martesa është ndër synimet e natyrës

Origjina e lidhjes ndërmjet burrit dhe gruas është diçka që natyra njerëzore, madje edhe ajo shtazore, e shpjegon në mënyrën më të qartë. Islami është fe e natyrshmërisë, prandaj patjetër që e lejon këtë lidhje.

Çështja e lindjes dhe shumimit, e cila është qëllimi i natyrës dhe synimi i krijimit në këtë bashkim, është shkaku i vetëm dhe faktori kryesor që e ka vendosur këtë veprim në formën e martesës dhe e ka nxjerrë atë nga përzierja e lirë për marrëdhënie e afrim, duke e shndërruar në formën e nikahut dhe të bashkëjetesës së qëndrueshme.

Prandaj, vëren se te kafshët ku të dy prindërit marrin pjesë në rritjen e të vegjëlve, si zogjtë, në ngrohjen e vezëve, ushqimin e

zogjve të vegjël dhe rritjen e tyre, ose te kafshët që për lindjen dhe rritjen kanë nevojë për një strehë, ku femrat kanë nevojë për ndihmën e meshkujve në ndërtimin dhe ruajtjen e saj, për këtë qëllim zgjidhet çiftëzimi. Kjo është një lloj qëndrueshmërie dhe veçimi ndërmjet dy bashkëshortëve, mashkullit dhe femrës.

Atëherë ata lidhen me njëri-tjetrin dhe bashkëpunojnë në ruajtjen e vezëve të femrës, kujdesin për to dhe nxjerrjen e të vegjëlve prej tyre, e kështu me radhë deri në fund të periudhës së rritjes së pasardhësve. Pastaj ndahen, nëse ndahen, dhe më pas çiftëzimi përsëritet sërish, e kështu me radhë.

Pra, faktori i martesës dhe i çiftëzimit është lindja dhe rritja e fëmijëve. Ndërsa shuarja e zjarrtë e epshit, ose pjesëmarrja në punët e jetës, si: fitimi, mbledhja e pasurisë, sigurimi i ushqimit e pijes, pajisjeve dhe administrimi i shtëpisë, janë çështje që dalin jashtë qëllimit kryesor të natyrës dhe krijimit. Ato janë vetëm çështje paraprake ose dobi që rrjedhin prej tij.

Prej këtej bëhet e qartë se liria dhe shthurja ndërmjet bashkëshortëve, që secili prej tyre të lidhet me dikë tjetër përveç bashkëshortit të vet, kudo dhe sa herë të dëshirojë, pa asnjë pengesë, si kafsha memece, ku meshkujt kërcejnë mbi femrat kudo që t'i gjejnë, gjë që pothuajse është bërë zakoni i përhapur ndër popujt e qytetëruar sot. Po ashtu, edhe kurvëria, sidomos kur ajo bëhet nga një person i martuar, po kështu edhe ngurtësimi i lidhjes martesore të krijuar, ndalimi i divorcit dhe i ndarjes ndërmjet bashkëshortëve, si dhe moslejimi që njëri bashkëshort të largohet e të marrë një tjetër për sa kohë që jeta i bashkon ata.

Po ashtu edhe anulimi i lindjes së fëmijëve dhe i rritjes së tyre, si dhe ndërtimi i martesës mbi bazën e pjesëmarrjes së përbashkët në jetën shtëpiake, ashtu siç është e përhapur sot ndër popujt e përparuar, dhe ngjashëm me këtë, dërgimi i të porsalindurve në institute të përgjithshme të përgatitura për gjidhënie dhe edukim. Të gjitha këto janë në kundërshtim me ligjin e natyrës. Njeriu është pajisur me tipare që bien ndesh me këto zakone moderne, siç u përmend më parë.

Po, te kafsha për lindjen dhe rritjen e së cilës nuk nevojitet më shumë se mbajtja e saj në bark nga nëna, ushqyerja me gji dhe rritja nën shoqërimin e saj, nuk ka ndonjë nevojë natyrore për çiftëzim të qëndrueshëm, bashkëjetesë apo veçim të posaçëm. Kjo lloj kafshe ka liri në marrëdhënien riprodhuese, për aq sa kjo nuk e dëmton qëllimin e natyrës në ruajtjen e brezit.

Ruhu të mos mendosh se dalja nga ligji i krijimit dhe nga ajo që kërkon natyra nuk përbën ndonjë problem, pasi mangësitë që lindin, mund të plotësohen me mendim e arsye, bashkë me kënaqësitë dhe begatitë e jetës që gjenden në të. Kjo është ndër gabimet më të mëdha.

Këto realitete të qarta natyrore, prej të cilave është edhe ndërtimi njerëzor, janë përbërje të formuara nga shumë pjesë. Kur secila pjesë vendoset në vendin e vet të posaçëm, sipas kushteve të saj të veçanta, krijohet një gjendje që përputhet me qëllimin e natyrës dhe të krijimit dhe që i përshtatet përsosurisë së llojit. Kjo i ngjan përzierjeve dhe përbërjeve të barnave, të cilat kanë nevojë për pjesë me cilësi, sasi, pesha dhe kushte të veçanta; nëse njëra prej tyre del sadopak nga forma e saj e caktuar dhe shmanget prej saj, atëherë bie efekti.

Njeriu, për shembull, është një qenie natyrore e krijuar, me pjesë të përbëra në një mënyrë të veçantë. Kjo përbërje sjell me vete cilësi të brendshme dhe veçori shpirtërore, të cilat pastaj sjellin veprime dhe sjellje. Nëse disa nga veprimet dhe sjelljet e tij zhvendosen nga vendi i tyre natyror në një vend tjetër, kjo sjell shmangie dhe ndryshim në cilësitë dhe veçoritë e tij shpirtërore. Me këtë shmangen të gjitha veçoritë dhe cilësitë nga niveli i natyrës dhe nga rruga e krijimit dhe kështu prishet lidhja e tij me përsosurinë e tij natyrore dhe me qëllimin që ai kërkon sipas krijimit.

Nëse shqyrtojmë fatkeqësitë e përgjithshme që sot përfshijnë njerëzimin, që i shkatërrojnë veprat dhe përpjekjet e njerëzve për të arritur qetësinë dhe jetën e lumtur dhe që e kërcënojnë njerëzimin me rënie e rrënim, do të gjejmë se një nga faktorët më të fuqishëm në to është zhdukja e virtytit të devotshmërisë dhe zotërimi i ashpërsisë, mizorisë, dhunës dhe lakmisë në shpirtrat e shoqërive njerëzore.

Ndër shkaqet dhe arsyet më të mëdha të kësaj është liria e pakufizuar, shthurja dhe neglizhenca ndaj ligjeve të natyrës në çështjen e martesës dhe rritjes së fëmijëve. Zakoni i shoqërisë shtëpiake, pra familjes dhe mënyra e rritjes së fëmijëve sot, i shuan te njeriu prirjet e dhembshurisë, të mëshirës, dëlirësisë, turpit dhe përulësisë, që nga çasti i parë kur fillon të dallojë gjërat e deri në fund të jetës së tij.

Sa për plotësimin e këtyre mangësive me mendim dhe arsyetim, kjo është shumë larg së mundshmes. Mendimi, ashtu si mjetet e tjera të domosdoshme të jetës, është një mjet krijimor që natyra e ka marrë si mjet për ta kthyer atë që ka dalë dhe është shmangur nga rruga e natyrës dhe e krijimit, jo për ta asgjësuar

përpjekjen e natyrës dhe të krijimit, e as për ta vrarë atë me të njëjtën shpatë që i është dhënë njeriut për ta larguar të keqen prej saj.

Nëse mendimi, që është një nga mjetet e natyrës, përdoret për të përkrahur atë që është prishur në çështjet e natyrës, atëherë edhe ky mjet bëhet i prishur dhe i devijuar, ashtu si mjetet e tjera. Prandaj sheh se njeriu sot, sa herë që përpiqet të rregullojë me fuqinë e mendimit të tij një nga prishjet e përgjithshme që kërcënojnë shoqërinë e tij, kjo sjell diçka edhe më të hidhur e më të rëndë, dhe fatkeqësia e sprova bëhen edhe më të përhapura e më gjithëpërfshirëse.

Po, ndoshta ndonjëri prej tyre mund të thotë: "Cilësitë shpirtërore që quhen virtyte të shpirtit janë mbetje nga koha e legjendave dhe e egërsisë, dhe nuk i përshtaten jetës së njeriut të përparuar sot, si dëlirësia, bujaria, turpi, dhembshuria dhe sinqeriteti. Dëlirësia është kufizim i natyrës së shpirtit në atë që dëshiron, pa ndonjë arsye; bujaria është asgjësim i përpjekjes së njeriut për të mbledhur pasuri dhe i mundimeve që ka përballuar në rrugën e fitimit të saj, përveçse e mëson të varfrin me përtaci në fitim dhe me shtrirjen e dorës në poshtërimin e lypjes. Turpi është një fre që e pengon njeriun të kërkojë të drejtat e tij dhe të shfaqë atë që ka në brendësinë e tij. Dhembshuria e dobëson zemrën, ndërsa sinqeriteti nuk i përshtatet jetës së përditshme."

Vetë ky pohim është një nga shembujt e shmangies që përmendëm.

Ai që e thotë këtë, nuk e di se këto virtyte në shoqërinë njerëzore janë nga domosdoshmëritë e nevojshme; nëse ato do të

zhdukeshin që nga rrënja, shoqëria pas kësaj nuk do të mund të jetonte më në gjendje shoqërore as edhe për një orë të vetme.

Nëse këto cilësi do të zhdukeshin, dhe çdo individ do të shkelte mbi të drejtat, pasuritë dhe nderin që i përkasin çdo individi tjetër; nëse askush nuk do të tregonte bujari duke dhënë atë për të cilën shoqëria ka nevojë; nëse askush nuk do të ndiente turp kur shkel ligjet që duhet t'i respektojë; nëse askush nuk do të tregonte mëshirë ndaj të paaftëve që nuk kanë faj për paaftësinë e tyre, si fëmijët dhe ata që janë në gjendje të ngjashme me ta; dhe nëse çdo njeri do ta gënjente çdo njeri tjetër në gjithçka që i tregon dhe i premton, e kështu me radhë, atëherë shoqëria njerëzore do të shpërbëhej menjëherë.

Prandaj, ai që e thotë këtë duhet ta dijë se këto cilësi nuk janë larguar dhe nuk do të largohen nga bota. Natyra njerëzore kapet fort pas tyre dhe me to e ruan jetën e saj, për sa kohë që ajo e thërret njeriun drejt jetës shoqërore. Çështja kryesore, madje e gjithë çështja, qëndron në organizimin dhe drejtpeshuarjen e këtyre cilësive, në mënyrë që ato të përputhen me qëllimin e natyrës dhe të krijimit në thirrjen e njeriut drejt lumturisë së jetës.

Sikur cilësitë që qarkullojnë sot në shoqërinë e përparuar të ishin vërtet virtyte njerëzore, të rregulluara me drejtpeshuarjen e duhur, ato nuk do ta kishin çuar shoqërinë në prishje dhe shkatërrim, por do t'i kishin vendosur njerëzit në një gjendje sigurie, qetësie dhe lumturie.

Le të kthehemi tani te tema ku ishim. Themi se Islami e ka vendosur çështjen e martesës në vendin e saj natyror, sipas asaj që përmendëm: e ka lejuar martesën dhe e ka ndaluar zinanë dhe

marrëdhënien e paligjshme; e ka vendosur lidhjen bashkëshortore mbi bazën e mundësisë së ndarjes, që është divorci; e ka vendosur këtë lidhje mbi bazën e një lloj veçimi të posaçëm, siç do ta shpjegojmë; dhe e ka vendosur kontratën e këtij bashkimi mbi bazën e lindjes së fëmijëve dhe edukimit të tyre.

Prej haditheve të njohura profetike është fjala e tij (Paqja dhe bekimet qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!): *"Martohuni, lindni pasardhës dhe shtohuni."*

2 - Sundimi i meshkujve mbi femrat

Më pas, meditimi mbi çiftëzimin e kafshëve tregon se meshkujt kanë një lloj prirjeje për të pasur epërsi mbi femrat në këtë çështje. Ne shohim se mashkulli, sikur e sheh veten zotërues të organit seksual dhe të pushtetshëm mbi femrën.

Prandaj vëren se meshkujt e fuqishëm të kafshëve zihen dhe përleshen me njëri-tjetrin për femrat, ndërsa e kundërta nuk ndodh: femra nuk ngrihet kundër një femre tjetër kur mashkulli anon nga ajo, ndryshe nga rasti i kundërt.

Po kështu, ajo që te kafshët i ngjan fejesës te njerëzit, zakonisht fillon nga ana e meshkujve dhe jo nga femrat. Kjo nuk është për tjetër arsye, veçse sepse ato e kuptojnë me instinkt se meshkujt në këtë veprim janë si vepruesi mbizotërues, ndërsa femrat si pranueset e nënshtruara.

Ky kuptim është i ndryshëm nga ajo që shihet ndonjëherë si një lloj bindjeje e meshkujve ndaj femrave, duke marrë parasysh atë

që femra dëshiron dhe atë që natyra e saj e pëlqen. Kjo ka të bëjë me anën e dashurisë, epshit dhe shtimit të kënaqësisë.

Lloji i sundimit dhe epërsisë së përmendur më sipër lidhet me fuqinë mashkullore dhe me zbatimin e asaj që urdhëron natyra.

Ky kuptim, domethënë domosdoshmëria e ashpërsisë dhe vendosmërisë për llojin mashkullor dhe butësisë e ndikueshmërisë për llojin femëror, është diçka që ka sjellë besimin në të, pak a shumë, te të gjithë popujt. Madje kjo është përhapur edhe në gjuhë të ndryshme: çdo gjë që është e fortë dhe e vështirë për t'u nënshtruar është quajtur "mashkullore", ndërsa çdo gjë e butë dhe lehtësisht e ndikueshme është quajtur "femërore". Thuhet, për shembull: hekur mashkullor, shpatë mashkullore, bimë mashkullore, vend mashkullor, e kështu me radhë.

Kjo çështje është e pranishme edhe te lloji njerëzor dhe qarkullon ndër shoqëri të ndryshme e popuj të ndryshëm në përgjithësi, edhe pse mund të ketë dallime në shkallë, më shumë ose më pak.

Islami e ka marrë parasysh këtë në legjislacionin e tij. Allahu i Lartësuar thotë:

{الرجال قوامون على النساء بما فضل الله بعضهم على بعض}

"Burrat janë kujdestarë dhe përgjegjës ndaj grave, për shkak se Allahu i ka dalluar disa prej tyre mbi disa të tjera."[1]

[1] Sure "En Nisa", ajeti 34.

Prandaj, Islami ka ligjëruar detyrimin që gruaja t'i përgjigjet burrit të saj kur ai e thërret për marrëdhënie bashkëshortore, nëse kjo është e mundur për të.

3 – Poligamia *(Martesa me më shumë se një grua)*

Çështja e njëshmërisë apo e shumëfishimit të partnerëve tek llojet e kafshëve nuk është e qartë në të gjitha rastet. Tek ato kafshë që jetojnë në një bashkësi familjare, zakonisht femra bashkohet dhe kufizohet me një mashkull të vetëm, sepse mashkulli merr pjesë me të në administrimin e "shtëpisë", në kujdesin dhe rritjen e të vegjëlve. Ndonjëherë kjo gjendje ndryshon për shkak të mënyrës së organizimit, kujdesit dhe edukimit, siç shihet tek gjeli dhe pulat, pëllumbat dhe të ngjashmet me to.

Sa i përket njeriut, martesa me më shumë se një grua ka qenë një traditë e përhapur në shumicën e popujve të lashtë, si në Egjipt, Indi, Kinë dhe Persi, madje edhe tek romakët dhe grekët. Ata ndonjëherë, krahas gruas së shtëpisë, mbanin edhe shoqëruese të tjera. Tek disa popuj kjo nuk kishte një kufi të caktuar, siç ishte rasti i hebrenjve dhe arabëve, ku ndodhte që një burrë të martohej me dhjetë, njëzet apo edhe më shumë gra. Madje është përmendur se mbreti Sulejman kishte marrë në martesë qindra gra.

Shumica e rasteve të poligamisë ndodhnin tek fiset dhe tek ata që jetonin si banorët e fshatrave dhe maleve, sepse kryefamiljari kishte nevojë të madhe për numër të madh anëtarësh në familje. Ata synonin shtimin e djemve dhe pasardhësve përmes lindjeve të shumta, në mënyrë që t'u lehtësohej mbrojtja, e cila ishte pjesë e

domosdoshme e jetës së tyre. Gjithashtu, kjo ishte një mjet për të fituar prijësi dhe prestigj në mesin e fisit të tyre, përveç faktit se martesat e shumta sillnin edhe zgjerimin e lidhjeve farefisnore përmes krushqisë.

Disa dijetarë kanë përmendur se shkaku i poligamisë tek fiset dhe banorët e fshatrave ishte shumësia e angazhimeve dhe punëve të tyre, si bartja dhe transporti, kullotja, bujqësia, ujitja, gjuetia, gatimi, endja dhe punë të tjera të ngjashme. Kjo është e vërtetë deri diku, por një vështrim më i thellë në gjendjen e tyre shpirtërore dhe shoqërore tregon se këto punë ishin për ta në shkallë të dytë për nga rëndësia. Ajo që përmendëm më parë ishte qëllimi kryesor dhe themelor i njeriut beduin. Edhe përhapja e pretendimit të birësimit dhe adoptimit tek ata në kohët e mëparshme ishte një degëzim i këtij synimi.

Përveç kësaj, në këto popuj ekzistonte edhe një faktor tjetër themelor që ndikonte në përhapjen e poligamisë: numri i grave ishte më i madh se ai i burrave në një masë që nuk mund të neglizhohej. Këto popuj, që jetonin sipas sistemit fisnor, ishin vazhdimisht të përfshirë në luftëra, sulme, vrasje dhe atentate, gjë që shkaktonte zhdukjen e shumë burrave. Si pasojë, numri i grave shtohej mbi atë të burrave në një mënyrë që nevoja natyrore nuk mund të përmbushej ndryshe, veçse përmes poligamisë.

Islami e ka ligjësuar martesën me një grua, ndërsa ka lejuar shtimin deri në katër gra, me kusht që burri të jetë në gjendje të mbajë drejtësi mes tyre dhe të shmangë të gjitha pasojat negative që mund të vijnë nga poligamia, siç do të përmendet më vonë. Allahu i Madhëruar thotë:

﴿ وَلَهُنَّ مِثلُ الَّذي عَلَيهِنَّ بِالمَعروفِ ﴾

"Dhe ato (gratë) **kanë të drejta të ngjashme me detyrimet që kanë, sipas asaj që është e drejtë dhe e njohur."**[1]

Kanë ngritur disa kundërshtime ndaj ligjësimit të poligamisë:

Së pari: Thuhet se ajo lë pasoja negative në shoqëri, sepse lëndon zemrat e grave në ndjenjat e tyre, ua zhgënjen shpresat dhe e zbeh vrullin e dashurisë në zemrat e tyre. Kështu, ndjenja e dashurisë shndërrohet në ndjenjë hakmarrjeje. Ato neglizhojnë punët e shtëpisë, tregohen të plogështa në edukimin e fëmijëve dhe e përballin burrin me të njëjtën sjellje të keqe që ai ka treguar ndaj tyre. Si pasojë, përhapen imoraliteti, tradhtia bashkëshortore dhe pabesia në pasuri dhe nder, derisa shoqëria shkon shpejt drejt rënies dhe degjenerimit.

Së dyti: Poligamia bie ndesh me atë që shihet qartë në natyrë, sepse statistikat në popuj dhe breza tregojnë se numri i meshkujve dhe femrave është pothuajse i barabartë. Pra, ajo që natyra ka përgatitur është një grua për një burrë dhe çdo gjë përtej kësaj, bie ndesh me synimin e natyrës.

Së treti: Ligjësimi i poligamisë i nxit burrat drejt epshit dhe lakmisë seksuale, duke e forcuar këtë prirje në shoqëri.

Së katërti: Në këtë ka një ulje të pozitës së gruas në shoqëri, pasi katër gra barazohen me një burrë. Kjo konsiderohet një vlerësim i padrejtë, madje edhe sipas frymës së Islamit, i cili në çështje si trashëgimia dhe dëshmia ka bërë raportin e dy grave me

[1] Sure "El Bekare", ajeti 228.

një burrë. Sipas kësaj logjike, do të duhej të lejohej martesa me vetëm dy gra e jo më shumë. Prandaj, lejimi i katër grave shihet si shmangie nga drejtësia pa ndonjë arsye të pranueshme.

Këto janë ndër kundërshtimet që të krishterët ose ata që pajtohen me ta nga civilët mbrojtës të barazisë së të drejtave mes burrave dhe grave në shoqëri, ia kanë drejtuar Islamit.

Përgjigjja ndaj kundërshtimit të parë është ajo që u sqarua më parë në diskutimet e mëhershme: Islami e ka ndërtuar strukturën e shoqërisë njerëzore mbi bazën e jetës së arsyes dhe mendjes, e jo mbi bazën e jetës emocionale dhe ndjenjave. Prandaj, ajo që merret për bazë në ligjet shoqërore islame është dobia dhe përmirësimi racional, jo ajo që pëlqejnë ndjenjat apo drejt së cilës tërhiqen emocionet.

Në këtë nuk ka asgjësim të emocioneve dhe ndjenjave të holla njerëzore, e as shfuqizim të ndikimit të dhuntive hyjnore dhe instinkteve natyrore. Në studimet psikologjike është e pranuar se cilësitë shpirtërore, emocionet dhe ndjenjat e brendshme ndryshojnë në mënyrë cilësore dhe sasiore sipas edukimit dhe zakoneve. Ashtu siç shumë norma dhe tradita që konsiderohen të lavdërueshme tek popujt lindorë, konsiderohen të papëlqyeshme tek popujt perëndimorë dhe anasjelltas; çdo popull ndryshon nga tjetri në disa çështje.

Edukimi fetar në Islam e vendos gruan myslimane në një pozitë të tillë që ndjenjat e saj të mos lëndohen nga gjëra të tilla, ndërsa gruaja perëndimore, për shkak se është mësuar prej shekujsh me martesën monogame dhe është edukuar brez pas brezi me këtë ide, në shpirtin e saj është rrënjosur një ndjenjë psikologjike

që e kundërshton poligaminë. Dëshmi për këtë është shthurja e madhe morale që është përhapur sot ndër burrat dhe gratë në popujt e qytetëruar.

A nuk ndodh që burrat e tyre i plotësojnë epshet me këdo që u pëlqen dhe po ashtu gratë e tyre me këdo që u pëlqen atyre, qofshin të afërm apo jo, vajza beqare apo të martuara, gra me burrë apo pa burrë? Është e vështirë të gjesh edhe një në çdo mijë veta që të ketë shpëtuar nga imoraliteti, qoftë burrë apo grua. Nuk u mjaftoi kjo, por ata ranë edhe në marrëdhënie mes burrave, deri në atë shkallë sa që disa vite më parë iu kërkua Parlamentit të Britanisë së Madhe legalizimi i homoseksualitetit, pasi ai tashmë ishte përhapur mes tyre në mënyrë jozyrtare. Gjendja e grave, sidomos e vajzave beqare dhe të pamartuara, është edhe më e çuditshme dhe më e rëndë.

Vërtet, si është e mundur që gratë atje të mos ndiejnë keqardhje, të mos ndihen të turpëruara, të mos u thyhen zemrat dhe të mos u lëndohen ndjenjat kur shohin të gjitha këto shthurje nga burrat e tyre? Si të mos lëndohen ndjenjat dhe emocionet e burrave kur njëri prej tyre martohet me një vajzë dhe më pas e gjen atë jo të virgjër, pasi ajo ka humbur virgjërinë e saj dhe ka pasur marrëdhënie me një apo dy burra, e pastaj ai shpejt arrin deri aty sa mburret mes shokëve se gruaja e tij ishte nga ato që tërhiqnin burrat drejt vetes dhe për të cilën konkurronin dhjetëra apo qindra veta?!

Këto të këqija janë përsëritur aq shumë mes tyre dhe prirja drejt lirisë së shfrenuar është rrënjosur aq thellë në shpirtin e tyre, saqë është bërë një zakon i vjetër dhe i zakonshëm, ndaj të cilit ndjenjat dhe emocionet nuk reagojnë më dhe shpirtrat nuk e konsiderojnë më të neveritshëm.

Pra, nuk mbetet tjetër veçse të thuhet se normat dhe zakonet që mbizotërojnë në një shoqëri i drejtojnë ndjenjat dhe emocionet drejt asaj që përputhet me to dhe jo kundër tyre.

Sa për atë që kanë përmendur, se kjo çështje sjell neglizhencë në drejtimin e shtëpisë, plogështi në rritjen e fëmijëve dhe përhapje të imoralitetit e tradhtisë, atë që ka treguar përvoja është e kundërta e kësaj. Ky ligj (praktika e poligamisë) ka ekzistuar që në fillimet e Islamit dhe asnjë person me njohuri në histori nuk mund të pretendojë se shoqëria ka pësuar ndonjë ndalesë apo prishje për shkak të tij, përkundrazi, gjendja ka qenë e kundërta.

Gjithashtu, këto gra me të cilat martohet burri krahas gruas së parë në shoqërinë islame dhe në shoqëritë e tjera që e pranojnë këtë, pra gruaja e dytë, e tretë dhe e katërt, martohen me dëshirën dhe pëlqimin e tyre. Ato janë vetë gra të këtyre shoqërive dhe nuk janë gra të robëruara apo të sjella nga shoqëri të tjera, as të sjella nga vende të largëta për martesë. Përkundrazi, ato vetë pranojnë këtë lloj martese për arsye shoqërore.

Prandaj, natyra e femrës si gjini nuk e kundërshton çështjen e poligamisë dhe as zemrat e tyre nuk lëndohen domosdoshmërisht prej saj. Nëse ka ndonjë ndjenjë kundërshtimi, ajo vjen nga rrethana të veçanta dhe jo nga natyra e saj. Kjo do të thotë se gruaja kur është e vetme për një burrë, nuk dëshiron që të ndajë bashkëshortin dhe shtëpinë e saj me një tjetër, nga frika se burri mund të anojë nga tjetra, ose që dikush tjetër të marrë pozitë mbi të, ose të krijohen mosmarrëveshje mes fëmijëve dhe të ngjashme.

Pra, mospranimi dhe ndjenja e dhimbjes në këtë rast nuk vjen nga një instinkt natyror, por nga një gjendje e fituar dhe e

jashtme, pra nga fakti i "ekskluzivitetit me burrin", jo nga vetë natyra e gruas.

Përgjigjja ndaj kundërshtimit të dytë është se argumenti që mbështetet në barazinë e natyrës mes burrave dhe grave në numër është i gabuar nga disa këndvështrime.

Ndër to është se çështja e martesës nuk varet vetëm nga ajo që kanë përmendur ata, por ka edhe faktorë dhe kushte të tjera që lidhen me këtë çështje.

Së pari, pjekuria mendore dhe gatishmëria për martesë tek gratë vjen më herët sesa tek burrat. Gratë, sidomos në zonat e nxehta, kur kalojnë moshën nëntë vjeç, bëhen të përshtatshme për martesë, ndërsa burrat zakonisht nuk janë të gatshëm për këtë para moshës gjashtëmbëdhjetë vjeç (që është edhe mosha që Islami e ka marrë parasysh për martesë).

Si dëshmi për këtë është praktika e zakonshme tek vajzat e popujve të qytetëruar, ku është shumë e rrallë që një vajzë të mbetet e virgjër deri në moshën ligjore të pjekurisë. Kjo tregon se gruaja është e përgatitur për martesë më herët sesa burri.

Pasoja e kësaj veçorie është se, nëse marrim në konsideratë lindjet e një populli për 16 vjet (duke supozuar se numri i meshkujve dhe femrave është i barabartë), atëherë në vitin e gjashtëmbëdhjetë, meshkujt që bëhen të përshtatshëm për martesë janë ata të lindur në vitin e parë të supozuar, ndërsa femrat që janë të përshtatshme për martesë, janë ato të moshës rreth shtatë vjeç, pra të lindura nga viti i parë deri në vitin e shtatë.

Nëse marrim në konsideratë lindjet për 25 vjet, që është mosha e pjekurisë së plotë tek meshkujt, atëherë në vitin e njëzetepestë, meshkujt e përshtatshëm për martesë janë ata të lindur në dhjetë vitet e para, ndërsa femrat e përshtatshme për martesë janë ato të lindura në pesëmbëdhjetë vitet e para.

Nëse marrim një mesatare të përgjithshme, atëherë rezulton se për çdo burrë i përkasin dy gra sipas rrjedhës së natyrës.

Së dyti: Statistikat, siç kanë treguar, tregojnë se gratë jetojnë më gjatë se burrat. Kjo nënkupton se në moshat e vdekjes dhe vdekshmërisë krijohet një numër i grave për të cilat nuk ka burra përkatës.

Një gjë që e mbështet këtë është ajo që kanë publikuar disa gazeta këto ditë (gazeta "Ettela'at" e botuar në Teheran, e datës e martë 11 Dey 1335 sipas kalendarit iranian), duke cituar Drejtorinë e Statistikave në Francë, ku thuhet si më poshtë: Sipas statistikave, në Francë lindin për çdo 100 vajza rreth 105 djem. Megjithatë, numri i femrave është më i madh se ai i meshkujve me rreth 1,765,000 persona, ndërkohë që popullsia e vendit është rreth 40 milionë.

Shkaku i kësaj është se djemtë kanë më pak rezistencë se vajzat ndaj sëmundjeve dhe rreth 5% më shumë prej tyre vdesin deri në moshën 19 vjeçare.

Më pas, numri i meshkujve vazhdon të bjerë në moshat 25 deri 30 vjeç, derisa kur arrijnë moshat 60–65 vjeç, nga rreth 1,500,000 gra mbeten vetëm rreth 750,000 burra.

Së treti: Veçoria e riprodhimit dhe lindjes zgjat më shumë tek burrat sesa tek gratë. Në shumicën e rasteve, gratë humbasin aftësinë për të mbetur shtatzënë rreth moshës pesëdhjetë vjeç, ndërsa burrat e ruajnë këtë aftësi edhe për shumë vite pas kësaj.

Madje, tek burrat kjo aftësi mund të mbetet deri në fund të jetës natyrore, që mund të arrijë deri në rreth njëqind vjet. Kështu, periudha e aftësisë riprodhuese te burri është rreth tetëdhjetë vjet, ndërsa te gruaja është rreth dyzet vjet.

Nëse kjo konsideratë bashkohet me atë që u përmend më parë, del si rezultat se natyra dhe krijimi i kanë lejuar burrit të kalojë nga një grua e vetme tek më shumë se një, sepse nuk ka kuptim që të krijohet tek burri aftësia për riprodhim dhe pastaj të ndalohet përdorimi i saj në mënyrë të plotë, pasi kjo bie ndesh me ligjin e shkaqeve dhe pasojave që mbizotëron në natyrë.

Së katërti: Ngjarjet shkatërruese që zhdukin individët e shoqërisë, si luftërat dhe betejat e tjera, godasin burrat dhe i shfarosin ata shumë më tepër se gratë, në një masë të pakrahasueshme, siç u përmend më parë se ky ka qenë një nga faktorët më të fortë për përhapjen e poligamisë tek fiset.

Prandaj, këto gra të veja dhe gratë pa mbrojtje nuk kanë rrugë tjetër veçse të pranojnë poligaminë, ose të bien në imoralitet, ose të mbetet e pashfrytëzuar dhe e kotë fuqia dhe prirja e vendosur në natyrën e tyre.

Një gjë që e përforcon këtë të vërtetë është ajo që ndodhi në Gjermaninë Perëndimore disa muaj para se të shkruheshin këto rreshta: Një shoqatë e grave të pamartuara shprehu shqetësimin e

saj për humbjen e burrave (mungesën e martesës), dhe i kërkoi qeverisë që të lejonte një ligj të ngjashëm me poligaminë islame, në mënyrë që burrat që dëshirojnë të mund të martohen me më shumë se një grua, dhe kështu të largohet vuajtja e privimit.

Qeveria nuk iu përgjigj kësaj kërkese dhe Kisha e refuzoi ta pranonte atë, duke preferuar përhapjen e imoralitetit dhe përhapjen e tij, si dhe prishjen e pasardhësve përmes tij.

Një tjetër aspekt është se argumentimi me barazinë e natyrës së përgjithshme midis burrave dhe grave në numër, edhe duke lënë mënjanë atë që u përmend më parë, do të ishte i vlefshëm vetëm nëse do të supozohej se çdo burrë në shoqëri martohet me më shumë se një grua deri në katër.

Natyra nuk e lejon që kjo të realizohet për të gjithë burrat, dhe sipas vetë natyrës kjo është e mundur vetëm për disa prej tyre, jo për të gjithë. Islami nuk e ka ligjësuar poligaminë si detyrim apo detyrim për burrat, por thjesht e ka lejuar atë për ata që janë të aftë të mbajnë drejtësi mes grave.

Një nga argumentet më të qarta se ky ligj nuk sjell ngushtim apo prishje është fakti se praktika e kësaj rregulle mes myslimanëve, si edhe mes popujve të tjerë që e pranojnë atë, nuk ka sjellë mungesë të grave apo vështirësi në martesë për burrat.

Përkundrazi, ndalimi i poligamisë në vende ku ekziston ky problem ka bërë që mijëra gra të mbeten pa bashkëshort, të privuara nga jeta familjare (nga formimi i familjes) dhe të mjaftohen me imoralitet.

Një tjetër argument është se, edhe duke e lënë mënjanë atë që u përmend më parë, ky arsyetim do të ishte i vlefshëm vetëm nëse ky ligj nuk do të ishte i rregulluar dhe i kufizuar me kushte që largojnë rreziqet e supozuara.

Islami ka vendosur kusht që ai burrë që dëshiron poligaminë, duhet të jetë i drejtë në marrëdhëniet me gratë e tij, si në sjelljen e përgjithshme të mirë, në ndarjen e kohës dhe në marrëdhëniet intime. Po ashtu, ai është i detyruar të sigurojë shpenzimet e tyre dhe më pas edhe të fëmijëve të tyre. Por sigurimi i shpenzimeve për katër gra dhe për fëmijët që lindin prej tyre, së bashku me kushtin e drejtësisë në sjellje dhe çështje të tjera, nuk është i mundur për të gjithë njerëzit, por vetëm për disa që kanë pasuri dhe mundësi të mjaftueshme.

Përveç kësaj, ekzistojnë edhe rrugë të tjera ligjore dhe fetare përmes të cilave gruaja mund ta detyrojë burrin e saj të kufizohet vetëm me një grua dhe të mos shkojë drejt poligamisë.

Përgjigja ndaj argumentit të tretë është se ai bazohet në mungesë të vëmendjes ndaj natyrës së edukimit islam dhe qëllimeve të këtij Sheriati. Edukimi fetar i grave në shoqërinë islame, që bazohet në mbulesë, dëlirësi, turp dhe mosshfaqje të tepruar, e zhvillon gruan në një mënyrë të tillë që dëshira e saj për martesë është më e vogël se ajo e burrit.

Edhe pse është përhapur mendimi se dëshira seksuale tek gratë është më e madhe dhe më e fortë, duke u argumentuar me prirjen e tyre natyrore për zbukurim dhe bukuri, kjo është një çështje për të cilën shumë myslimanë që kanë përvojë me gra të edukuara fetarisht nuk kanë dyshim.

Në mesatare, dëshira për martesë tek burrat është e barabartë me atë të më shumë se një gruaje, madje me dy apo tre gra.

Nga ana tjetër, nga kujdesi i këtij feje është që të largohet privimi në atë që është e domosdoshme sipas natyrës dhe dëshirave të shpirtit. Prandaj është konsideruar që dëshira seksuale të mos "grumbullohet" tek burri dhe të mos i mohohet atij, sepse kjo mund ta shtyjë drejt shkeljes dhe imoralitetit.

Një grua e vetme, shpeshherë nuk është e disponueshme për marrëdhënie bashkëshortore në rreth një të tretën e kohës së jetës bashkëshortore, si në ditët e menstruacioneve, disa periudha të shtatzënisë, lindjes dhe gjidhënies e të ngjashme.

Shpejtimi në plotësimin e kësaj nevoje instinktive është gjithashtu në përputhje me atë që është përmendur më herët në këtë libër, se Islami e ndërton shoqërinë mbi bazën e jetës së arsyes dhe mendjes, jo mbi bazën e jetës së ndjenjave dhe emocioneve.

Prandaj, që njeriu të mbetet në një gjendje thjesht emocionale, e cila e shtyn drejt ndjekjes së pasioneve dhe mendimeve të këqija, siç është jeta e beqarisë dhe të ngjashmet me të, konsiderohet nga këndvështrimi islam si një nga rreziqet më të mëdha.

Nga ana tjetër, një nga qëllimet më të rëndësishme të ligjvënësit islam është shtimi i numrit të myslimanëve dhe ndërtimi i tokës nga një shoqëri islame, një ndërtim i drejtë që largon shirkun dhe prishjen morale.

Këto arsye dhe të ngjashme janë ato që Islami i ka marrë parasysh në ligjësimin e poligamisë, dhe jo nxitja e epsheve apo shtyrja e njerëzve drejt përkushtimit ndaj tyre. Përkundrazi, nëse këta kundërshtues do të ishin të drejtë në gjykimin e tyre, do të shihnin se këto rregulla shoqërore, të njohura tek ata që e ndërtojnë shoqërinë mbi bazën e kënaqësive materiale, do të ishin më të denja për t'u akuzuar si nxitëse të shthurjes dhe epshit sesa Islami, i cili e ndërton shoqërinë mbi bazën e lumturisë fetare dhe shpirtërore.

Përveç kësaj, lejimi i poligamisë sjell qetësim të ndjenjës së dëshirës së fortë që lind nga privimi, sepse çdo i privuar bëhet i etur. Për atë që ndalohet nga diçka që e dëshiron, i vetmi preokupim i tij bëhet thyerja e atij ndalimi.

Prandaj, edhe nëse një mysliman ka vetëm një grua, ai është i qetë dhe i kënaqur, sepse e di që nuk është i ndaluar nga zgjerimi i nevojave të tij bashkëshortore nëse një ditë e kërkon natyra e tij. Kjo sjell një lloj qetësimi të shpirtit dhe e mbron atë nga prirja drejt imoralitetit dhe shkeljes së nderit.

Disa studiues perëndimorë kanë qenë të drejtë kur kanë thënë: 'Nuk ka ndihmuar asgjë më shumë në përhapjen e imoralitetit dhe shthurjes mes popujve të krishterë sesa ndalimi i poligamisë nga kisha.'

Përgjigjja ndaj kundërshtimit të katërt është se ai është i pavlefshëm. Ne kemi sqaruar në disa diskutime të mëhershme, kur folëm për të drejtat e gruas në Islam, se asnjë sistem fetar apo shoqëror, i lashtë apo modern, nuk i ka respektuar gratë dhe nuk i ka mbrojtur të drejtat e tyre aq sa Islami. Këtë do ta sqarojmë edhe më gjatë.

Sa i përket lejimit të poligamisë për burrin, ai nuk bazohet në atë që është pretenduar, pra në zhdukjen e vlerës shoqërore të gruas, në shkeljen e të drejtave të saj apo në nënçmimin e pozitës së saj në jetë. Përkundrazi, ai bazohet në disa interesa dhe dobi shoqërore, disa prej të cilave janë përmendur më herët.

Për këtë ligj islam kanë pranuar bukurinë e tij dhe faktin se ai parandalon dëme shoqërore dhe rreziqe jetësore, një numër i studiuesve perëndimorë, burra dhe gra. Kush dëshiron, le t'i referohet burimeve dhe literaturës përkatëse.

Argumenti më i fortë me të cilin kundërshtarët e poligamisë nga dijetarët perëndimorë janë kapur dhe e kanë zbukuruar në sytë e shikuesve, është ajo që shihet në shtëpitë e myslimanëve, ato shtëpi që përmbajnë disa gra, dy ose më shumë gra bashkëshorte (të bashkëshortit). Këto shtëpi, sipas tyre, nuk përmbajnë jetë të mirë dhe as bashkëjetesë të lumtur. Që në ditën e parë që hyjnë në shtëpi, gratë bashkëshorte fillojnë të ndiejnë zili mes njëra-tjetrës, aq sa zilia është quajtur "sëmundja e grave bashkëshorte".

Në këtë gjendje, të gjitha ndjenjat e buta që natyra u ka dhënë grave, si dashuria, butësia, dhembshuria, mëshira, këshillimi i mirë, ruajtja e fshehtësive, besnikëria, dashuria dhe mëshira ndaj burrit, fëmijëve që nuk janë të saj dhe shtëpisë së tij, të gjitha këto kthehen në të kundërtat e tyre.

Kështu, shtëpia që duhet të jetë vend qetësie për njeriun, ku ai pushon nga lodhja e përditshme e jetës dhe nga vështirësitë e punës dhe fitimit të jetesës, shndërrohet në një fushë beteje, ku nuk ruhet as jeta, as nderi, as pasuria dhe as dinjiteti.

Nuk ka siguri për asgjë. Jeta bëhet e turbullt dhe kënaqësia e jetës zhduket. Në vend të saj shfaqen rrahjet, sharjet, mallkimet, shpifjet, përgjumja dhe kurthet, si dhe përçarja e fëmijëve dhe grindjet mes tyre.

Madje, ndonjëherë çështja mund të shkojë deri te mendimi i grave për të vrarë burrin, apo për të vrarë fëmijët e njëra-tjetrës, ose për të dëmtuar vetë prindërit.

Lidhjet familjare shndërrohen në armiqësi që sjellin derdhje gjaku, shkatërrim të pasardhësve dhe prishje të shtëpisë.

Shto kësaj edhe ndikimin që kjo gjendje ka në shoqëri: përhapjen e mjerimit, prishjen e moralit, ashpërsinë, padrejtësinë, shtypjen, shthurjen dhe humbjen e sigurisë dhe besimit.

Sidomos kur kësaj i shtohet edhe lejimi i shkurorëzimit, sepse lejimi i poligamisë dhe i shkurorëzimit krijon në shoqëri burra të dhënë pas kënaqësive luksoze dhe epsheve, të cilëve nuk u intereson tjetër veçse ndjekja e dëshirave, lakmia për gra të ndryshme, largimi i njërës dhe marrja e tjetrës, ngritja e një gruaje dhe rrëzimi i tjetrës.

Në fund, sipas tyre, kjo nuk është gjë tjetër veçse shkatërrim i gjysmës së shoqërisë dhe shkaktim i vuajtjes së saj, pra grave, dhe me këtë prishet edhe gjysma tjetër e shoqërisë.

Kjo është përmbledhja e asaj që ata kanë thënë, dhe ajo është e vërtetë, por ajo i drejtohet myslimanëve, jo vetë Islamit dhe mësimeve të tij. Kur kanë vepruar ndonjëherë myslimanët sipas realitetit të asaj që u kanë sjellë mësimet e Islamit, që pastaj Islami të mbahet përgjegjës për prishjet që kanë ardhur nga veprat e tyre?

Prej shekujsh ata kanë humbur qeverisjen e drejtë që i edukonte njerëzit sipas mësimeve të larta fetare. Madje, njerëzit më të parët që shkelën mbulesat që feja kishte vendosur, që prishën ligjet e saj dhe anuluan kufijtë e saj, ishin vetë shtresat e sundimtarëve dhe pushtetarëve të myslimanëve.

Dhe njerëzit ndjekin fenë e mbretërve të tyre. Po të merreshim me tregimin e ngjarjeve që kanë ndodhur në shtëpitë e mbretërve dhe me skandalet që kanë bërë mbretërit dhe sundimtarët e myslimanëve që nga koha kur qeverisja fetare u shndërrua në mbretëri dhe sundim despotik, do të duhej një vepër e veçantë për këtë.

Në përgjithësi, nëse ka ndonjë kundërshtim, ai i drejtohet myslimanëve për mënyrën se si kanë zgjedhur një formë jetese familjare dhe shoqërore që nuk siguron lumturinë e tyre, si dhe një lloj politike që ata nuk kanë mundur ta zbatojnë si duhet, në mënyrë që të mos devijojë nga rruga e drejtë.

Faji për këtë i takon burrave, jo grave, edhe pse çdo shpirt mban përgjegjësinë e vet për atë që ka fituar nga gjynahi. Mënyra e jetesës së këtyre burrave dhe sakrifikimi i lumturisë së tyre, të familjeve dhe fëmijëve të tyre, si dhe i pastërtisë së shoqërisë së tyre, në emër të epsheve dhe injorancës së tyre, është burimi i të gjitha këtyre prishjeve dhe themeli i gjithë kësaj mjerimi shkatërrues.

Islami nuk e ka ligjësuar poligaminë si një detyrim apo detyrim për çdo burrë, por ka marrë parasysh natyrën e individëve dhe rrethanat e ndryshme që mund t'u ndodhin atyre. Ai ka konsideruar interesin e qartë dhe të drejtë në këtë çështje (siç është

shpjeguar më parë), pastaj ka shqyrtuar në mënyrë të plotë dëmet dhe rreziqet e poligamisë dhe i ka numëruar ato.

Më pas, për hir të ruajtjes së interesit të shoqërisë njerëzore, e ka lejuar poligaminë, por e ka kufizuar atë me kushtin që largon të gjitha këto dëme të rënda, që është besimi i burrit se do të jetë i drejtë dhe i paanshëm mes grave të tij.

Ai që është i sigurt në veten e tij se mund ta realizojë këtë drejtësi dhe i është dhënë mundësia për këtë, është ai të cilit feja i ka lejuar poligaminë.

Sa për ata njerëz që nuk kujdesen për lumturinë e tyre, të familjes dhe fëmijëve të tyre, dhe që nuk kanë asnjë qëllim tjetër veçse kënaqjen e barkut dhe epsheve të tyre, dhe për të cilët gruaja nuk është gjë tjetër veçse një krijesë për kënaqësinë e burrit, Islami nuk ka asnjë lidhje me ta. Për ta nuk lejohet veçse martesa me një grua të vetme, nëse edhe ajo u lejohet në këto rrethana.

Për më tepër, në vetë kundërshtimin e tyre ka një ngatërrim mes dy çështjeve të ndara në Islam, që janë: legjislacioni (ligjvënia) dhe autoriteti (zbatimi i pushtetit).

Sqarimi i kësaj është se, sipas studiuesve të sotëm, kriteri për gjykimin e drejtësisë ose padrejtësisë së ligjeve të vendosura dhe zakoneve shoqërore është ndikimi dhe rezultatet e kënaqshme, ose të pakënaqshme, që dalin nga zbatimi i tyre në shoqëri, si dhe pranimi ose mospranimi i tyre nga vetë shoqëria në praktikë.

Nuk mendoj se ata janë të pavetëdijshëm për faktin se shoqëria mund të përmbajë disa zakone dhe rrethana të përkohshme që nuk përputhen me një ligj të caktuar, dhe se është e

nevojshme të përgatitet shoqëria në një mënyrë që të mos bie ndesh me atë ligj apo normë, në mënyrë që të shihet se si do të përfundojë çështja dhe çfarë efekti do të mbetet, i mirë apo i keq, i dobishëm apo i dëmshëm.

Megjithatë, ata në ligjet e vendosura marrin si kriter atë që dëshiron dhe kërkon shoqëria në gjendjen e saj të tanishme dhe sipas mendimit të saj të dukshëm, çfarëdo që të jetë ajo.

Çdo gjë që përputhet me dëshirën dhe kërkesat e tyre konsiderohet ligj i drejtë, ndërsa ajo që bie ndesh me to konsiderohet ligj i padrejtë.

Prandaj, kur panë myslimanët të humbur në rrugët e devijimit dhe të prishur në jetën e tyre të përditshme dhe në botën e tyre të përtejme, ata ia atribuuan gënjeshtrën, tradhtinë, imoralitetin, shkeljen e të drejtave, përhapjen e padrejtësisë, prishjen e familjeve dhe çrregullimin e shoqërisë që shihnin tek ata, ligjeve fetare që ekzistojnë mes tyre. Këtë e bënë duke pretenduar se rregulli islam, në mënyrën se si zbatohet mes njerëzve dhe në ndikimin e tij, është si çdo sistem tjetër shoqëror që buron nga ndjenja të grumbulluara mes njerëzve.

Nga kjo ata nxjerrin përfundimin se Islami është burimi i këtyre prishjeve shoqërore dhe se prej tij lind kjo padrejtësi dhe korrupsion, duke thënë: "tek ata ka padrejtësi të skajshme dhe shthurje të madhe", dhe "çdo gjë e gjuetisë është brenda barkut të gjuetarit".

Sipas tyre, po të ishte fe reale dhe ligjet e saj të ishin të mira dhe të përmbanin lumturinë e njerëzve, do të kishin prodhuar

efekte të bukura dhe të lumtura, dhe nuk do të ishin kthyer në fatkeqësi për ta.

Ata kanë ngatërruar natyrën e ligjit të drejtë dhe reformues me natyrën e njerëzve të prishur dhe shkatërrues. Islami është një tërësi njohurish bazë, morale dhe ligjesh praktike të ndërlidhura mes tyre. Nëse një pjesë e tij prishet, prishet edhe e tëra dhe devijon në ndikim, ashtu si ilaçet dhe përzierjet mjekësore që kërkojnë që të gjitha pjesët e tyre të jenë të shëndetshme dhe që trupi që i merr të jetë i përgatitur për t'i pranuar dhe për t'u ndikuar prej tyre. Nëse prishet një pjesë e tyre ose nëse nuk plotësohen kushtet e përdorimit tek njeriu që i përdor, atëherë humbet efekti i tyre, madje ndonjëherë prodhojnë efekt të kundërt me atë që pritej prej tyre.

Le të supozojmë se rregulli islam nuk ka arritur të reformojë njerëzit dhe të zhdukë veset dhe të këqijat e përgjithshme për shkak të dobësisë së mënyrës së zbatimit të tij, vallë, përse sistemi demokratik nuk jep të njëjtin rezultat në vendet tona lindore siç jep në vendet perëndimore?

Përse, sa më shumë që përpiqemi dhe ecim përpara, aq më shumë duket se kthehemi mbrapa?

Nuk ka dyshim se veset dhe prishjet sot janë më të rrënjosura dhe më të forta tek ne, edhe pse jemi "civilizuar" dhe "ndriçuar", sesa ishin gjysmë shekulli më parë kur ishim më "të pazhvilluar".

Ne nuk kemi pjesë reale në drejtësi shoqërore, në jetën e të drejtave njerëzore, në njohuritë e larta të përgjithshme apo në

ndonjë lumturi shoqërore; të gjitha këto janë vetëm emra që i shqiptojmë dhe fjalë që i dëgjojmë.

A mund të justifikohet kjo ndryshe përveçse duke thënë se këto sisteme "të pëlqyeshme" nuk kanë dhënë efektet e tyre sepse ju nuk i keni zbatuar dhe nuk jeni kujdesur për zbatimin e tyre? Atëherë pse ky justifikim përdoret për to dhe jep rezultat, ndërsa nuk përdoret për Islamin dhe nuk jep rezultat?

Edhe nëse supozojmë se Islami (Allahu na ruajt!), për shkak të dobësisë së bazës së tij, nuk ka arritur të depërtojë plotësisht në zemrat e njerëzve dhe në thellësitë e shoqërisë, dhe për këtë arsye qeverisja e tij nuk ka zgjatur dhe nuk ka mundur të ruajë jetën e tij në shoqërinë islame, dhe ka mbetur i braktisur, atëherë pse sistemi demokratik, që konsiderohej një sistem i pranueshëm dhe botëror, u zhduk pas Luftës së Parë Botërore nga Rusia dhe u fshi, duke u zëvendësuar nga sistemi komunist?

Pse pas Luftës së Dytë Botërore ai u shndërrua në sistem komunist në vende si Kina, Letonia, Estonia, Lituania, Rumania, Hungaria, Jugosllavia dhe të tjera, dhe madje vazhdon të kërcënojë edhe vendet e tjera, duke depërtuar në to me ndikim të fortë?

Po çfarë ndodhi me sistemin komunist, pasi ai u ndërtua për gati dyzet vjet, u zgjerua dhe sundoi pothuajse gjysmën e shoqërisë njerëzore, dhe përkrahësit dhe mbrojtësit e tij vazhdimisht mburreshin me virtytin e tij, duke thënë se ai ishte sistemi i vetëm i pastër ligjor, që nuk përzihej as me shtypjen e tiranisë dhe as me shfrytëzimin e demokracisë, dhe se vendet ku ai u vendos ishin "parajsa e premtuar"?

Megjithatë, nuk kaloi shumë kohë dhe vetë këta përkrahës dhe mbrojtës u ngritën, para rreth dy vitesh, kundër qeverisjes së udhëheqësit të tyre të vetëm (Stalinit), i cili kishte qenë në krye të saj për rreth tridhjetë vjet. Ata sqaruan se qeverisja e tij ishte një sistem shtypjeje dhe robërimi i maskuar si komunizëm.

Pa dyshim, ai kishte ndikim të madh në vendosjen e ligjeve që qarkullonin dhe në zbatimin e tyre, si dhe në gjithçka që lidhej me këtë sistem. Kështu që, çdo gjë që u krijua, nuk erdhi veçse nga një vullnet despotik dhe një qeveri individuale që i jepte jetë mijëra njerëzve dhe u merrte jetën mijëra të tjerëve, që i bënte disa popuj të lumtur dhe të tjerë të mjeruar.

Vetëm Zoti e di se kush do të vijë pas këtyre dhe do t'i gjykojë ata njësoj siç ata gjykuan ata që erdhën para tyre.

Zakonet, rregullat dhe traditat që qarkullojnë në shoqëri (qofshin të sakta apo të prishura) dhe më pas zhdukja e tyre nga shoqëria për shkak të faktorëve të ndryshëm, më i forti prej të cilëve është tradhtia e mbështetësve të tyre dhe dobësia e vullnetit të individëve që i ndjekin, janë të shumta dhe mund të gjenden duke iu referuar librave të historisë.

Atëherë, pyes veten: Çfarë dallimi ka Islami, si një sistem shoqëror, nga këto sisteme dhe zakone të ndryshueshme e të paqëndrueshme, që për to pranohet justifikimi, ndërsa për Islamin nuk pranohet?

Po, fjala e së vërtetës sot gjendet mes një fuqie të madhe perëndimore dhe një injorance lindore të verbër qënuk ka as qiell që ta mbulojë dhe as tokë që ta mbajë.

Sidoqoftë, duhet të kuptohet nga ajo që u shpjegua më parë se ndikimi i një sistemi shoqëror tek njerëzit, ose mungesa e këtij ndikimi, si dhe qëndrueshmëria apo zhdukja e tij nga shoqëria, nuk lidhen domosdoshmërisht me saktësinë apo gabueshmërinë e tij, në mënyrë që të gjykohet vetëm mbi këtë bazë.

Përkundrazi, shumë shkaqe dhe faktorë të tjerë ndikojnë në këtë proces. Nuk ka asnjë sistem shoqëror mes njerëzve, në asnjë epokë apo kohë, që të mos ketë dhënë rezultate në një periudhë, të mos ketë dështuar në një tjetër, të mos ketë qëndruar për një kohë dhe më pas të mos jetë zhdukur për shkak të faktorëve të ndryshëm që veprojnë mbi të.

{...وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ...}

“Këto ditë i ndërrojmë mes njerëzve, që Allahu të dallojë besimtarët dhe të marrë prej jush dëshmorë.”[1]

Në përgjithësi, ligjet dhe dispozitat islame, sipas bazës dhe frymës së tyre, ndryshojnë nga ligjet e tjera shoqërore që qarkullojnë mes njerëzve, sepse ligjet shoqërore të njerëzve ndryshojnë me ndryshimin e kohërave dhe transformohen sipas ndryshimit të interesave.

Ligjet islame nuk pranojnë ndryshim në vetvete, qoftë në atë që është detyrim, haram, e pëlqyeshme, e papëlqyeshme apo e lejuar. Megjithatë, veprat që i takojnë individit në shoqëri, që ai mund t’i bëjë ose t’i lërë dhe çdo veprim që ai mund ta kryejë ose ta shmangë, i lihen autoritetit drejtues (ulil emr), i cili mund t’i

[1] Sure “Ali Imran”, ajeti 140.

urdhërojë njerëzit për to ose t'i ndalojë prej tyre, duke vepruar sikur shoqëria të ishte një individ i vetëm dhe vetë udhëheqësi të ishte mendja dhe vullneti i saj.

Sikur Islami të kishte një autoritet të tillë, ai do të mund t'i ndalonte njerëzit nga padrejtësitë që ata kryejnë në emër të poligamisë dhe çështjeve të tjera, pa ndryshuar fare ligjin hyjnor të lejimit të saj. Kjo do të ishte një vendim zbatues i përgjithshëm për interesin e shoqërisë, ngjashëm me vendimin e një individi që vendos të mos praktikojë poligaminë për një interes që e sheh vetë, jo për shkak të ndryshimit të ligjit, por sepse ai ligj është i lejueshëm dhe ai mund të vendosë ta lërë në praktikë.

Bashkëshortet e Profetit

(Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!)

Një prej kundërshtimeve që kanë ngritur është çështja e shumësisë së bashkëshorteve të Profetit Muhamed (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!).

Ata thonë: 'Shumësia e grave nuk mund të jetë pa lakmi dhe pa ndjekjen e dëshirave epshore, ndërsa ai (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) nuk u mjaftua me katër gra, ashtu siç iu lejua ymetit të tij, por e tejkaloi këtë numër deri në nëntë gra.'

Kjo çështje lidhet me shumë ajete të ndryshme të Kur'anit dhe hulumtimi i secilit aspekt të saj duhet të trajtohet në vendin përkatës, kur të flitet për ajetin që ka lidhje me të. Për këtë arsye, sqarimin e detajuar e kemi lënë për vendet e përshtatshme, ndërsa këtu po mjaftohemi me një përmbledhje të shkurtër.

Themi: Është e domosdoshme që ky kundërshtues të kuptojë se çështja e shumësisë së grave të Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) nuk është aq e thjeshtë sa mendojnë ata, sikur "ai (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ishte tepër i dhënë pas grave derisa numri i bashkëshorteve të tij arriti në nëntë". Përkundrazi,

zgjedhja e grave me të cilat u martua kishte një metodë dhe urtësi të veçantë gjatë jetës së tij.

Ai (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!), në fillim, u martua me Hatixhen (Allahu qoftë e kënaqur me të!) dhe jetoi vetëm me të për më shumë se njëzet vjet, që përbën rreth dy të tretat e jetës së tij martesore. Prej tyre, trembëdhjetë vjet ishin pas shpalljes së profetësisë së tij, para hixhretit nga Meka. Pastaj emigroi në Medine dhe filloi përhapjen e thirrjes islame dhe ngritjen e fjalës së fesë.

Pas kësaj u martua me gra të ndryshme: disa ishin të virgjëra, disa të veja; disa të reja, disa të moshuara dhe në moshë të mesme. Kjo vazhdoi për afro dhjetë vjet. Më pas iu ndalua martesa me gra të tjera, përveç atyre që tashmë ishin nën kurorën e tij.

Është e qartë se një sjellje e tillë, me këto veçori dhe rrethana, nuk mund të shpjegohet thjesht me dashurinë ndaj grave apo me epshin për afërsi me to. Fillimi dhe fundi i kësaj jete janë vetë dëshmi që e kundërshtojnë këtë pretendim.

Ne nuk dyshojmë, sipas asaj që shohim zakonisht në jetën e përditshme, se ai që është i dhënë pas grave, i magjepsur nga dashuria për to, nga vetmia dhe afrimiteti me to, zakonisht tërhiqet nga bukuria, është i dashuruar pas bukurisë, i mahnitur nga ledhatimi dhe hijeshia, i prirur pas rinisë, freskisë së moshës dhe bukurisë trupore.

Mirëpo këto cilësi nuk përputhen me jetën dhe sjelljen e Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!). Ai u martua me të veja pas grave të virgjëra, dhe me

gra të moshuara pas vajzave të reja. Ai u martua me Ummu Selemen ndërkohë që ajo ishte në moshë të shtyrë. Po ashtu u martua me Zejneb bint Xhahshin, e cila atëherë i kishte kaluar të pesëdhjetat. Pas tyre u martua edhe me gra si Aishja dhe Ummu Habibeja, e kështu me radhë.

Gjithashtu, Profeti ua dha grave të tij mundësinë e zgjedhjes: mes përfitimeve të jetës së kësaj bote dhe ndarjes së bukur, domethënë shkurorëzimit, nëse ato dëshironin jetën e kësaj bote dhe stolitë e saj; ose mes asketizmit ndaj kësaj bote dhe heqjes dorë nga zbukurimi e hijeshia, nëse dëshironin Allahun, të Dërguarin e Tij dhe botën tjetër. Këtë e dëshmojnë fjalët e Allahut të Madhëruar:

{يا أيها النبي قل لأزواجك إن كنتن تردن الحياة الدنيا وزينتها فتعالين امتعكن واسرحكن سراحاً جميلاً * وإن كنتن تردن الله ورسوله والدار الآخرة فإن الله أعد للمحسنات منكن أجراً عظيماً}

“O ti Profet! Thuaju grave të tua: Nëse dëshironi jetën e kësaj bote dhe zbukurimet e saj, ejani, unë do t’ju jap furnizim dhe do t’ju liroj me një ndarje të bukur. Por nëse dëshironi Allahun, të Dërguarin e Tij dhe Botën Tjetër, atëherë Allahu ka përgatitur për bamirëset prej jush shpërblim të madh.”[1]

Edhe ky kuptim, siç e sheh, nuk përputhet me gjendjen e një njeriu të magjepsur pas bukurisë së grave dhe të etur për afërsinë me to.

Prandaj, studiuesit të thelluar dhe të paanshëm nuk i mbetet tjetër, veçse ta shpjegojë shumësinë e martesave të Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!), nga

[1] Sure “El Ahzab”, ajetet 28–29.

fillimi deri në fundi i jetës së tij, me faktorë të tjerë përveç lakmisë, epshit dhe dëfrimit.

Profeti Muhamed (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua me disa prej këtyre grave për të fituar forcë, mbështetje dhe lidhje fisnore më të fuqishme; me disa të tjera për të fituar zemrat dhe për t'u mbrojtur nga disa të këqija; ndërsa me disa prej tyre u martua për t'u kujdesur për jetesën e tyre, duke u siguruar shpenzimet dhe administrimin e jetës së tyre, si dhe për ta bërë këtë një traditë praktike për besimtarët në ruajtjen dhe mbështetjen e vejushave dhe grave të moshuara, që të mos mbeteshin në varfëri dhe braktisje.

Po ashtu, me disa martesa ai synonte të përforconte një dispozitë të ligjshme dhe ta zbatonte atë në praktikë, për të thyer zakonet e ulëta dhe risitë (bidatet) e kota që ishin përhapur ndër njerëz. Siç ndodhi në martesën e tij me Zejneb bint Xhahshin, e cila më parë kishte qenë gruaja e Zejd ibn Harith. Pastaj Zejdi e shkurorëzoi atë.

Ky Zejdi quhej "biri i të Dërguarit të Allahut" sipas zakonit të birësimit që ekzistonte atëherë. Sipas traditës së tyre, gruaja e birit të birësuar konsiderohej si gruaja e birit të vërtetë dhe babai nuk mund të martohej me të. Atëherë Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua me të dhe për këtë zbritën ajete kur'anore.

Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua për herë të parë pas vdekjes së Hatixhes me Seudetu bint Zem'atu. Burri i saj kishte vdekur pas kthimit nga emigrimi i dytë në Abisini. Kjo Seudetu ishte besimtare dhe

muhaxhire. Nëse do të ishte kthyer te familja e saj, të cilët në atë kohë ishin jobesimtarë, ata do ta kishin sprovuar dhe torturuar, ashtu siç vepruan me shumë besimtarë e besimtare të tjerë, përmes dhunës, vrasjes dhe detyrimit për mohim të fesë.

Profeti u martua edhe me Zejneb bint Huzejme pasi burri i saj, Abdullah ibn Xhahshi, u vra në betejën e Uhudit. Ajo ishte një grua e nderuar dhe e virtytshme që në kohën e xhahilijetit dhe quhej "Nëna e të varfërve" për shkak të bamirësisë së saj të shumtë ndaj të varfërve dhe nevojtarëve, si dhe dhembshurisë ndaj tyre. Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!), duke u martuar me të, ia ruajti dinjitetin dhe nderin.

Profeti u martua edhe me Ummu Selemen, emri i së cilës ishte Hind. Ajo më parë kishte qenë gruaja e Abdullah Ebu Selemes, kushëririt të Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) nga nëna dhe vëllait të tij nga gjidhënia. Ai ishte ndër të parët që emigroi në Abisini. Ummu Seleme ishte grua askete, e virtytshme, me fe dhe mençuri. Kur i vdiq burri, ajo ishte tashmë në moshë dhe kishte jetimë, prandaj Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua me të.

Profeti u martua gjithashtu me Safije bint Hujejj ibn Akhtab, prijësit të fisit Benu Nadhijr. Burri i saj u vra në ditën e Khajberit, ndërsa babai i saj u vra bashkë me Benu Kurejdhetiëu. Ajo ishte ndër robëreshat e Khajberit, por Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) e zgjodhi, e liroi dhe u martua me të, duke e shpëtuar kështu nga poshtërimi dhe duke krijuar lidhje farefisnore me bijtë e Izraelit.

Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua me Xhuvejrijen, emri i së cilës ishte Berretu bint El Harith, bija e prijësit të fisit Benu Mustalik, pas betejës së Benu Mustalikut. Myslimanët kishin zënë robër prej tyre rreth dyqind familje, me gra dhe fëmijë. Kur Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua me të, myslimanët thanë: 'Këta janë farefisi i të Dërguarit të Allahut dhe nuk është e përshtatshme t'i mbajmë robër.' Atëherë i liruan të gjithë. Si pasojë e kësaj, fisi Benu Mustalik pranoi Islamin dhe iu bashkua myslimanëve i tëri. Ata ishin një numër i madh njerëzish dhe kjo pati ndikim shumë të mirë edhe tek fiset e tjera arabe.

Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua, gjithashtu, me Mejmunetu, emri i së cilës ishte Berreti bint El Harith El Hilalijetu. Ajo ishte gruaja që ia dhuroi veten Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) pas vdekjes së burrit të saj të dytë, Ebu Rehm ibn Abd El Uzza. Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) e mori për grua dhe u martua me të. Për të zbriti edhe ajet kur,anor.

Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua edhe me Ummu Habiben, emri i së cilës ishte Remletu bint Ebu Sufjan. Ajo kishte qenë gruaja e Ubejdullah ibn Xhahshit dhe kishte emigruar bashkë me të në Abisini gjatë emigrimit të dytë. Atje, Ubejdullahu u bë i krishterë, ndërsa ajo qëndroi e palëkundur në Islam. Ndërkohë, babai i saj Ebu Sufjani po mblidhte ushtri kundër Islamit. Atëherë Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua me të dhe e mbrojti e ia ruajti asaj nderin.

Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) u martua edhe me Hafsan, bijën e Omerit, pasi burri i saj Khunejs ibn Hudhafetu u vra në betejën e Bedrit dhe ajo mbeti vejushë. Po ashtu u martua me Aishen, bijën e Ebu Bekrit, e cila ishte e virgjër.

Prandaj, meditimi mbi këto shembuj dhe këto veçori, së bashku me atë që u përmend më parë nga jeta e tij, në fillim dhe në fund të saj, si dhe mënyra e tij askete, largimi nga zbukurimet dhe nxitja që ua bënte grave të tij për një jetë të tillë, nuk i lë vend dyshimit për medituesin se martesat e Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) me këto gra nuk ishin si martesat e zakonshme të njerëzve të tjerë.

Shto këtu edhe veprat dhe shërbimet e shumta që ai (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) bëri për gratë, si dhe ringjalljen e të drejtave të tyre që shekujt e injorancës dhe epokat e barbarisë i kishin zhdukur dhe ua kishin humbur peshën e tyre në shoqërinë njerëzore.

Madje është transmetuar se fjalët e fundit që tha Profeti (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) ishin porositë e tij për gratë drejtuar burrave. Ai tha: *"Namazin, namazin! Dhe kujdesuni për ata që janë nën pushtetin tuaj. Mos i ngarkoni me atë që nuk e përballojnë. Allahun, Allahun kini frikë në lidhje me gratë, sepse ato janë të pambrojtura në duart tuaja."*

Sjellja e Profetit (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!) me drejtësi mes grave të tij, me mirësi në jetën bashkëshortore me to dhe me përkujdesje ndaj tyre, ishte prej

veçorive që e dallonin atë (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!),

Lejimi për të pasur më shumë se katër gra ishte një veçori e posaçme e tij, ashtu si edhe agjërimi i pandërprerë (savmu'l visal), i cili iu ndalua ymetit të tij.

Këto cilësi dhe shfaqja e tyre e qartë para njerëzve ishin ato që i penguan armiqtë e tij ta kundërshtonin për këtë çështje, megjithëse ata prisnin çdo rast dhe mundësi kundër tij.

Çështje të martesës

Allahu i Lartësuar ka thënë:

{والمحصنات من النساء إلا ما ملكت أيمانكم}

"Edhe gratë e martuara (janë të ndaluara për ju), përveç atyre që i zotëron dora juaj e djathtë."

Fjala "*el-muhsanat*" (المحصنات) me fet'ha mbi shkronjën sad është emër i formuar nga rrënja ihsan, që do të thotë mbrojtje, pengim dhe ruajtje. Prej së njëjtës rrënjë vjen edhe fjala *"hisnun hasin"* (kështjellë e fortifikuar), domethënë një vend i mbrojtur dhe i pakalueshëm.

Thuhet: "*ahsanet il-mer'etu*", gruaja është bërë e dlirë, kur ajo ruan nderin e saj dhe përmbahet nga imoraliteti. Allahu i Lartësuar thotë:

{التي احصنت فرجها}

"Ajo që e ruajti dlirësinë e saj."[1] Pra, ajo ishte e dlirë.

Gjithashtu, thuhet: "*ahsanetil-mer'etu*", si në formën veprore ashtu edhe në atë pësore, kur gruaja martohet; sepse bashkëshorti i

[1] Sure "Et-Tahrim", ajeti 12.

saj e mbron atë, ose vetë martesa e bën të ndaluar për çdo burrë tjetër.

Po ashtu thuhet se gruaja është muhsane kur është e lirë (jo skllave), sepse liria e saj e pengon që dikush tjetër të zotërojë marrëdhënien bashkëshortore me të, ose sepse kjo e mbron nga imoraliteti, i cili në atë kohë ishte më i përhapur ndër robëreshat.

Megjithatë, duket se qëllimi me fjalën "*el-muhsanat*" në këtë ajet është kuptimi i dytë, domethënë gratë e martuara, dhe jo kuptimi i parë (gratë e dlira) apo i treti (gratë e lira).

Kjo sepse, nga të gjitha kategoritë e grave të përmendura në dy ajetet, ajo që mbetet e ndaluar për martesë janë vetëm gratë që tashmë janë të martuara. Nuk ka ndalim për gratë e tjera, qoftë ato të dlira apo jo, të lira apo robëresha.

Prandaj, nuk ka arsye që fjala "*muhsanat*" në këtë ajet të interpretohet si gratë e dlira, ndërkohë që ndalimi nuk kufizohet vetëm tek ato, e pastaj ajeti të kufizohet artificialisht me kushtin e martesës. Po ashtu, nuk është e arsyeshme që fjala të merret me kuptimin gratë e lira. Rregulli vlen njësoj edhe për robëreshat, e më pas të shtohet kufizimi me martesën. Një interpretim i tillë nuk është në përputhje me gjykimin e shëndoshë dhe natyrën e drejtë të kuptimit.

Pra, qëllimi me shprehjen "**el-muhsanat min en-nisa"** (gratë e mbrojtura) janë gratë e martuara, domethënë ato që ndodhen nën lidhjen e martesës. Kjo shprehje lidhet me vendin gramatikor të fjalës "nënat tuaja" në ajet dhe kuptimi është: 'Ju janë ndaluar të

gjitha gratë e martuara për sa kohë që ato janë të lidhura me bashkëshortët e tyre.'

Sipas këtij kuptimi, fjala e Allahut:

{إلا ما ملكت أيمانكم}

"përveç atyre që i zotëron dora juaj e djathtë" përbën një përjashtim nga ky ndalim për disa robëresha të martuara, sipas asaj që është transmetuar në Synet, se pronari i një robëreshe të martuar kishte të drejtë ta ndante atë nga bashkëshorti i saj, pastaj të kishte marrëdhënie me të pas kalimit të periudhës së *istibrā*-it (pritjes për t'u siguruar se nuk është shtatzënë), e më pas ta kthente te bashkëshorti i saj.

Sa për atë që kanë thënë disa komentues të Kur'anit se kuptimi i fjalës: "përveç atyre që i zotëron dora juaj e djathtë është: "përveç atyre që i zotëroni përmes martesës ose përmes pronësisë së robërisë nga gratë e dëlira", duke e interpretuar fjalën "pronësi" (*mulk*) si të drejtë për shfrytëzim dhe marrëdhënie intime. Atëherë ndaj këtij mendimi ka dy kundërshtime:

Së pari, ai mbështetet në supozimin se fjala "*muhsanat*" nënkupton gratë e dëlira dhe jo gratë e martuara, ndërsa më parë u sqarua dobësia e këtij interpretimi.

Së dyti, përdorimi i zakonshëm i kësaj shprehjeje në Kur'an nuk është në kuptimin e të drejtës së shfrytëzimit apo të përfitimit, por në kuptimin e pronësisë së vetë personit (robërisë).

Po kështu, disa komentues të tjerë kanë thënë se me shprehjen: "atë që e zotërojnë duart tuaja të djathta" janë për qëllim

robëreshat e zëna rob në luftë, nëse ato kishin bashkëshortë jobesimtarë. Ata e kanë mbështetur këtë mendim në një transmetim nga Ebu Sa'id El Khudrij, sipas të cilit ajeti zbriti në lidhje me robërit e luftës së Evtasit, kur myslimanët zunë gratë e idhujtarëve dhe ato kishin bashkëshortë në territorin armik. Pas zbritjes së ajetit, një thirrës i të Dërguarit të Allahut tha: 'Gratë shtatzëna nuk lejohen të preken derisa të lindin, ndërsa ato që nuk janë shtatzëna derisa të kryejnë istibra-in (pritjen e sigurisë nga shtatzania).'

Megjithatë, përveç dobësisë së këtij transmetimi, ky interpretim e kufizon ajetin në një rast të veçantë pa pasur argument të mjaftueshëm për një kufizim të tillë.

Fjala e Allahut të Lartësuar: **"**(Ky është) **urdhri i Allahut mbi ju."** (كتاب الله عليكم), domethënë: Zbatoni dhe përmbajuni gjykimit të Allahut, të cilin Ai e ka caktuar dhe e ka bërë detyrim mbi ju.

Sa i përket thënies Allahut të Lartësuar:

{وأحل لكم ما وراء ذلكم}

"Dhe ju janë lejuar të gjitha ato që janë përtej këtyre.", nga mënyra e shprehjes, duket se fjala "mā" (ما), e cila zakonisht në gjuhën arabe përdoret për gjërat jo të arsyeshme (jo për persona të aryeshëm), si dhe përemri tregues "dhālikum" (ذلكم), i cili është në trajtën e njëjësit mashkullor dhe gjithashtu fjala që vjen më pas: **"që t'i kërkoni me pasuritë tuaja"** (أن تبتغوا بأموالكم), tregojnë se qëllimi me përemrin lidhor dhe me përemrin tregues nuk janë vetë gratë, por veprimi ose marrëdhënia që u përmend më parë në fjalën: "Ju janë ndaluar…" (حرمت عليكم).

Pra, kuptimi është se pas përmendjes së grave me të cilat martesa ose marrëdhënia bashkëshortore është e ndaluar, Allahu po thotë se çdo lloj marrëdhënieje të ligjshme me gratë e tjera, jashtë atyre kategorive të ndaluara, e ka bërë të lejuar, nëpërmjet martesës dhe mjeteve të ligjshme të përcaktuara nga Sheriati.

Kuptimi i ajetit është: U është lejuar nga marrëdhënia me gratë çdo gjë tjetër, përveç asaj që ju është përmendur si e ndaluar. Pra, lejohet marrëdhënia përmes martesës me gratë që nuk bëjnë pjesë në pesëmbëdhjetë kategoritë e ndaluara të përmendura më parë, ose përmes asaj që në atë kohë njihej si pronësia e robëreshave (*mulkul-jemin*).

Sipas këtij kuptimi, fjala e Allahut: **"që t'i kërkoni ato me pasuritë tuaja"** (أن تبتغوا بأموالكم) përshtatet plotësisht si shpjegim dhe zëvendësim i fjalës: **"Dhe ju janë lejuar të gjitha ato që janë përtej këtyre"** (وأحل لكم ما وراء ذلكم).

Komentuesit e Kur'anit kanë dhënë për këtë pjesë të ajetit disa interpretime të çuditshme, ndër to:

Disa kanë thënë se kuptimi i frazës: **"Dhe ju janë lejuar të gjitha ato që janë përtej këtyre"** është: 'Ju janë lejuar gratë që nuk bëjnë pjesë në rrethin e të afërmeve të ndaluara (*mahramëve*).'

Të tjerë kanë thënë se qëllimi është: 'Ju është lejuar çdo gjë nën numrin pesë, domethënë katër gra ose më pak, që t'i merrni me pasuritë tuaja nëpërmjet martesës.'

Një grup tjetër ka thënë se kuptimi është: 'Ju është lejuar ajo që është përtej këtyre, nga ato që i zotërojnë duart tuaja të djathta (robëreshat).'

Disa të tjerë kanë thënë se kuptimi është: 'Ju janë lejuar gratë që nuk janë nga të afërmet e ndaluara, si dhe numri mbi katër, nëpërmjet martesës ose pronësisë së robëreshave.'

Këto janë interpretime qesharake dhe për to nuk ka asnjë argument në vetë formulimin e ajetit që të mbështesë ndonjërin prej tyre. Për më tepër, të gjitha këto mendime kanë të përbashkët faktin se fjalën "mā" (ما) në ajet e interpretojnë sikur t'u referohet personave me arsye (grave), ndërkohë që, siç u sqarua më parë, nuk ka ndonjë arsye gjuhësore që ta detyrojë një interpretim të tillë.

Gjithashtu, ajeti është në pozitën e sqarimit të grave me të cilat është i ndaluar bashkimi martesor, duke i klasifikuar sipas llojeve dhe kategorive të grave, e jo sipas numrit të bashkëshorteve. Prandaj, nuk ka asnjë arsye që në ajet të ngarkohet kuptimi i kufizimit numerik të grave.

Prandaj, mendimi i saktë është se kjo fjali e ajetit ka për qëllim të sqarojë se: Lejohet bashkimi me gratë, qoftë nëpërmjet martesës ose sipas rregullave të "mulkul-jemijn" (pronësisë së robëreshave në sistemin e atëhershëm), përveç atyre kategorive të grave që janë përmendur si të ndaluara në dy ajetet e mëparshme.

{أن تبتغوا بأموالكم محصنين غير مسافحين}

"...që t'i kërkoni ato me pasuritë tuaja, duke qenë të dëlirë e jo imoralë."

Kjo pjesë e ajetit është ose zëvendësim (bedel), ose sqarim (atf bejan) i fjalës: **"Dhe ju janë lejuar të gjitha ato që janë përtej këtyre."** (وأحل لكم ما وراء ذلكم)

Me këtë fjali sqarohet rruga e ligjshme për të arritur te gratë dhe për të pasur marrëdhënie me to. Kjo, sepse ajo që përfshihet në fjalën: **"Dhe ju janë lejuar të gjitha ato që janë përtej këtyre"** mund të paraqitet në tre forma:

1- Martesa (nikahu)

2- Mulkul-jemin (pronësia e robëreshave sipas sistemit juridik të asaj kohe)

3- Sifahu (السفاح), domethënë zinaja/imoraliteti

Allahu, me fjalën: **"që t'i kërkoni ato me pasuritë tuaja, duke qenë të dëlirë e jo imoralë",** e përjashton dhe e ndalon rrugën e zinasë, duke kufizuar lejimin vetëm në martesën dhe mulkul-jemin.

Pastaj ajeti vendos si kusht shpenzimin e pasurisë. Në martesë kjo pasuri është mehri (prika) dhe shpenzimet që lidhen me lidhjen e martesës, të cilat janë pjesë themelore e saj. Në rastin e mulkul-jemijn, pasuria është çmimi i blerjes, që ishte mënyra më e zakonshme e fitimit të pronësisë mbi robëreshat në atë kohë.

Prandaj, kuptimi i ajetit bëhet afërsisht kështu: 'Ju është lejuar, përveç kategorive të grave që janë përmendur si të ndaluara, të kërkoni bashkim dhe marrëdhënie me gratë duke shpenzuar pasurinë tuaj në mënyrë të ligjshme: ose përmes martesës, duke dhënë mehrin e grave me të cilat martoheni, dhe jo përmes zinasë;

ose përmes mënyrave të ligjshme të pronësisë që ekzistonin në atë kohë.'

Fjala "*muhsinin*" (محصنين) këtu do të thotë: duke synuar dëlirësinë, ruajtjen e nderit dhe pastërtinë morale, ndërsa "*gajre musafihin*" (غير مسافحين) do të thotë: jo duke kërkuar marrëdhënie të paligjshme dhe imorale jashtë kornizës së lejuar nga Allahu.

Nga kjo bëhet e qartë se qëllimi me fjalën "*muhsinin*" (محصنين) në ajetin: **"duke qenë të dëlirë e jo imoralë"** (محصنين غير مسافحين) është dlirësia morale (*ihsanul-iffeh*), dhe jo ihsani i martesës (të qenit i martuar) apo ihsani i lirisë (të qenit i lirë e jo rob).

Shprehja: **"që t'i kërkoni ato me pasuritë tuaja"** ka një kuptim të përgjithshëm, që përfshin si martesën, ashtu edhe *mulkul-jemin*. Prandaj nuk ka asnjë argument që ta kufizojë ajetin vetëm te martesa, në mënyrë që fjala "muhsinin" të interpretohet si "të martuar".

Gjithashtu, me dëlirësi (*ihsan*) këtu nuk synohet heqja dorë nga marrëdhëniet me gratë apo shmangia e tyre, sepse kjo do të binte ndesh me vetë kontekstin e ajetit, i cili po flet për lejimin e tyre. Përkundrazi, qëllimi është ajo që qëndron përballë "sifahut" (السفاح), domethënë zinasë dhe imoralitetit seksual.

Pra, kuptimi është: Të kufizojë njeriu veten në atë që Allahu e ka bërë të lejuar; Të përmbahet nga rrugët që Allahu i ka ndaluar për përmbushjen e dëshirave seksuale; Të mos kalojë në imoralitet dhe shthurje, në çfarëdo forme që të paraqitet ajo.

Kjo ka të bëjë me kontrollimin e instinktit seksual, të cilin Allahu e ka vendosur në natyrën dhe krijimin e njeriut, duke e orientuar atë vetëm drejt rrugëve të lejuara dhe duke e penguar nga rrugët e ndaluara.

Prandaj, kuptimi i ajetit është: Kërkojini gratë në mënyrë të ligjshme, me synimin për të ruajtur dlirësinë dhe nderin, jo për t'u zhytur në imoralitet dhe marrëdhënie të ndaluara.

Me atë që paraqitëm më lart, del në pah pasaktësia e asaj që kanë përmendur disa: se fjala e Tij: **"që të kërkoni me pasuritë tuaja"** nënkupton futjen e një **"lami"** që tregon qëllimin, ose diçka që jep të njëjtin kuptim; pra vlerësimi do të ishte: **"për të kërkuar"**, ose me kuptimin: **"duke synuar të kërkoni"**. Përmbajtja e shprehjes **"që të kërkoni"**, në njëfarë mënyre, është po ajo që është synuar me shprehjen: **"përveç atyre që u përmendën"**, dhe jo se është një urdhër që vjen si pasojë e saj dhe synohet për hir të saj. Kjo është e qartë.

Po kështu, edhe ajo që duket nga fjalët e disa të tjerëve se me *"musafaha"* synohet thjesht derdhja e lëngut dhe hedhja e tij, pa pasur për qëllim synimin për të cilin Allahu i Lartësuar e ka vendosur këtë shtysë epshi natyrore te njeriu; pra qëllimin e formimit të familjes, krijimit të pasardhësve dhe lindjes së fëmijëve. Në të kundërt, *"ihsan"* do të ishte martesa e përhershme, qëllimi i së cilës është lindja dhe shumimi.

Unë nuk e shoh këtë thënës ndryshe, veçse si dikë që i është ngatërruar mënyra e trajtimit të çështjes: ai ka përzier kërkimin mbi bazën e gjykimit, që quhet *urtësia e ligjvënies*, me kërkimin mbi vetë

gjykimin. Si pasojë, atij i dalin disa domosdoshmëri të cilave nuk mund t'u përmbahet.

Njëri nga këto dy kërkime, pra kërkimi mbi bazën dhe arsyen themelore të gjykimit, është racional. Ndërsa tjetri, kërkimi mbi vetë gjykimin fetar, me subjektin, objektin, kushtet dhe pengesat e tij, është tekstual dhe varet, për sa i përket gjerësisë ose kufizimit, nga shpjegimi verbal i Ligjvënësit.

Ne nuk dyshojmë se të gjitha dispozitat e ligjëruara ndjekin interesa dhe baza reale. Edhe dispozita e martesës, e cila është një prej tyre, në ligjërimin e saj ndjek një interes real dhe një bazë të vërtetë: lindjen dhe shumimin. Ne e dimë se sistemi i krijimit dhe i ekzistencës ka synuar, për llojin njerëzor, vazhdimësinë e llojit përmes vazhdimësisë së individëve, për aq sa do Allahu.

Pastaj, për këtë qëllim është vendosur një mjet: pajisja e trupit njerëzor me aparatin e riprodhimit, i cili ndan prej vetes pjesë, i ushqen dhe i formon ato derisa të bëhen një njeri i ri që zë vendin e njeriut të mëparshëm. Kështu vazhdon zinxhiri i llojit njerëzor pa ndërprerje.

Dhe për ta vënë këtë aparat në funksion dhe prodhim, është krijuar forca e epshit, përmes së cilës secili prej dy gjinive. mashkulli dhe femra, ndien prirje ndaj tjetrit; secili tërhiqet drejt partnerit të vet për bashkim dhe përfitim prej tij. Pastaj kjo u plotësua me arsyen, e cila pengon prishjen e kësaj rruge drejt së cilës nxit sistemi i krijimit.

Edhe pse sistemi i krijimit e arrin qëllimin e vet, që është vazhdimësia e llojit njerëzor, ne nuk shohim që çdo rast i këtyre

marrëdhënieve të drejtpërdrejta midis mashkullit dhe femrës, apo çdo lloj i tyre, të çojë gjithmonë në qëllimin e krijimit. Përkundrazi, ato janë vetëm një paraprijëse që zakonisht çon në atë qëllim.

Pra, jo çdo martesë sjell domosdoshmërisht lindjen e fëmijës; jo çdo veprim riprodhues e sjell këtë rezultat; jo çdo prirje drejt këtij veprimi prodhon këtë efekt; jo çdo burrë apo çdo grua është i/e tillë; dhe jo çdo martesë udhëzon në mënyrë të detyrueshme drejt marrëdhënies e pastaj lindjes së fëmijës. Të gjitha këto janë çështje që ndodhin në shumicën e rasteve, jo gjithmonë.

Krijimi e nxit njeriun drejt martesës, duke kërkuar pasardhës përmes epshit, ndërsa arsyeja e vendosur tek ai, i shton kësaj kujdesin dhe ruajtjen e vetes nga shthurja, e cila prish lumturinë e jetesës, rrënon themelet e familjeve dhe ndërpret pasardhësinë.

Kjo dobi e përbërë, domethënë dobia e lindjes së fëmijëve dhe siguria nga përhapja e fshehtë e shthurjes, është baza mbizotëruese mbi të cilën është ndërtuar ligjërimi i martesës në Islam. Mirëpo, mbizotërimi ka të bëjë me bazën dhe urtësinë e ligjit; ndërsa dispozitat e ligjëruara për subjektet e tyre nuk pranojnë veçse qëndrueshmëri dhe vazhdimësi.

Prandaj nuk është e lejueshme të thuhet se martesa ose marrëdhënia varen, në lejueshmërinë e tyre, nga ekzistenca ose mosekzistenca e qëllimit dhe e bazës së përmendur. Pra, nuk mund të thuhet se nuk lejohet martesë përveçse me qëllim lindjen e pasardhësve; se nuk lejohet martesa me një person steril; se nuk lejohet martesa me një grua të moshuar që nuk ka më menstruacione; se nuk lejohet martesa me një vajzë të vogël; se nuk lejohet martesa me një person që ka kryer imoralitet; se nuk lejohet

marrëdhënia me një grua shtatzënë; se nuk lejohet marrëdhënia pa derdhje; se nuk lejohet martesa pa themeluar një familje; e kështu me radhë: "nuk lejohet… nuk lejohet…"

Përkundrazi, martesa është një traditë e ligjëruar midis dy gjinive, mashkullit dhe femrës dhe ka dispozita të qëndrueshme. Me këtë traditë të ligjëruar është synuar ruajtja e një dobie të përgjithshme, që realizohet në shumicën e rasteve, siç u shpjegua. Prandaj nuk ka kuptim që një traditë e ligjëruar të bëhet e varur nga realizimi ose mosrealizimi i bazës së saj, duke ndaluar rastet dhe dispozitat e saj ku ajo bazë nuk realizohet.

{فما استمتعتم به منهن فآتوهن اجورهن فريضة}

"Dhe për atë që përfitoni prej tyre, jepuni shpërblimin e tyre si detyrim."

Duket sikur përemri në fjalën *"prej tij"* kthehet te ajo që nënkuptohet nga fjala e Tij: **"dhe ju janë lejuar ato përveç këtyre"**, pra tek arritja e kënaqësisë ose diçka me të njëjtin kuptim. Në këtë rast, fjala *"ma"* është për kohëzgjatje, ndërsa fjala *"prej tyre"* lidhet me fjalën **"keni përfituar"**. Kuptimi do të ishte: Sa herë që përfitoni kënaqësi prej tyre, jepuni shpërblimin e tyre si detyrim.

Mundet, gjithashtu, që fjala *"ma"* të jetë përemër lidhor, ndërsa **"keni përfituar"** të jetë fjalia lidhëse e saj; përemri **"prej tij"** kthehet te përemri lidhor, kurse fjala **"prej tyre"** është sqarim i përemrit lidhor. Kuptimi atëherë është: Dhe ato gra prej të cilave keni përfituar, jepuni shpërblimin e tyre…

Fjalia, pra fjala e Tij: **"Dhe për atë që përfitoni prej tyre…"**, është degëzim i asaj që është përmendur më parë, për shkak të

shkronjës *"fa"*, pa dyshim si degëzim i pjesës nga e tëra, ose i rastit të veçantë nga rregulli i përgjithshëm. Ajo që u përmend më parë, pra fjala e Tij: **"që të kërkoni me pasuritë tuaja, duke qenë të dëlirë e jo të shthurur"**, siç u shpjegua më parë, përfshin atë që ka të bëjë me martesën dhe me pronësinë ndaj robëreshave.

Prandaj, degëzimi i fjalës së Tij: **"Dhe për atë që përfitoni prej tyre, jepuni shpërblimin e tyre"** mbi këtë, është degëzim i pjesës nga e tëra, ose degëzim i disa nënndarjeve të veçanta nga një ndarje e përgjithshme.

Ky lloj degëzimi shfaqet shpesh në Fjalën e Allahut të Lartësuar, si në thënien e Tij:

{أياماً معدودات فمن كان منكم مريضاً أو على سفر}

"Ditë të caktuara; e kush prej jush është i sëmurë ose në udhëtim..."[1]

Dhe në thënien e Tij:

{فإذا أمنتم فمن تمتع بالعمرة إلى الحج}

"E kur të jeni të sigurt, kush e kryen umren deri në haxh..."[2]

Dhe në thënien e Tij:

{لا إكراه في الدين قد تبين الرشد من الغي فمن يكفر بالطاغوت ويؤمن بالله}

[1] Sure "El-Bekare", ajeti 184.

[2] Sure "El-Bekare", ajeti 196.

"Nuk ka detyrim në fe; tashmë është dalluar qartë e drejta nga e gabuara. Prandaj kush e mohon tagutin dhe beson në Allahun…"[1]

Me fjalën *"istimta'un"*, të përmendur në ajet, pa dyshim synohet *martesa e përkohshme*, sepse ajeti është medinas, i zbritur në suren en-Nisa në gjysmën e parë të periudhës së Profetit Muhamed (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi famijen e tij!) pas hixhretit, siç dëshmon shumica e ajeteve të saj.

Kjo martesë, pra *martesa e përkohshme*, ishte e përhapur mes tyre dhe praktikohej prej tyre në atë periudhë kohore, pa dyshim. Lajmet dhe transmetimet janë të njëzëshme për pranimin e këtij fakti, pavarësisht nëse Islami ishte ai që e ligjëroi atë apo jo. Pra, vetë ekzistenca e saj mes tyre, nën vështrimin dhe dëgjimin e Profetit, është e padiskutueshme.

Ajo njihej me këtë emër dhe nuk shprehej ndryshe përveçse me këtë fjalë. Prandaj, nuk ka rrugë tjetër veçse që fjala e Tij: **"Dhe për atë që përfitoni prej tyre…"**, të kuptohet si referim për këtë lloj martese dhe të bartë këtë kuptim.

Kjo është njësoj si me traditat, zakonet dhe praktikat e tjera që ishin të përhapura mes tyre në kohën e zbritjes së shpalljes me emrat e tyre të njohur e të përdorur. Sa herë që zbriste një ajet që trajtonte një dispozitë lidhur me diçka të emërtuar me këta emra, qoftë duke e miratuar, refuzuar, urdhëruar ose ndaluar, ishte e domosdoshme që emrat e përmendur në ajet të kuptoheshin sipas

[1] Sure "El-Bekare", ajeti 256.

kuptimeve me të cilat ato gjëra njiheshin, dhe jo sipas kuptimeve të tyre fillestare gjuhësore.

Kjo është si rasti i *haxhit, shitblerjes, kamatës, fitimit, plaçkës së luftës* dhe gjërave të tjera të këtij lloji. Askush nuk mund të pretendojë se me *"haxhin e Shtëpisë"* synohet thjesht "drejtimi për tek ajo", në kuptimin gjuhësor të fjalës, e kështu me radhë.

Po kështu edhe ato çështje fetare që i solli Profeti Muhamed (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi famijen e tij!), pastaj përdorimi i tyre u përhap derisa u njohën me emrat e tyre fetarë, si *namazi, agjërimi, zekati, haxhi temettu* dhe të tjera. Pas vendosjes së këtij emërtimi, nuk ka vend që fjalët e tyre të përmendura në Kur'anin fisnik të barten mbi kuptimet e tyre fillestare gjuhësore, pasi tashmë është krijuar kuptimi fetar ose kuptimi i përdorur nga besimtarët për to.

Prandaj është e domosdoshme që *"istimta'u"* i përmendur në ajet të kuptohet si *martesa e përkohshme*, për shkak se ky emër ishte në qarkullim mes tyre në ditën kur zbriti ajeti, pavarësisht nëse themi se martesa e përkohshme u shfuqizua më pas me Kur'an ose me Synet, apo nuk themi; kjo është një çështje tjetër.

Përmbledhtas, ajo që kuptohet nga ajeti është dispozita e *martesës së përkohshme*. Kjo është ajo që është transmetuar nga komentuesit e hershëm prej sahabëve dhe tabi'inëve, si: Ibn Abbasi, Ibn Mes'udi, Ubej ibn Ka'bi, Katadetu, Muxhahidi, Suddiu, Ibn Xhubejri, Hasani dhe të tjerë. Po ashtu, ky është qëndrimi i imamëve të Ehli Bejtit (Paqja qoftë mbi ta!).

Nga kjo del në pah pasaktësia e asaj që kanë përmendur disa në komentimin e ajetit se me *"istimta'"* synohet thjesht martesa, sepse krijimi i lidhjes martesore është kërkim i përfitimit prej saj. Disa të tjerë madje kanë thënë se shkronjat *"sin"* dhe *"ta"* në fjalën *"istamta'tum"* janë për përforcim, dhe kuptimi është: *"u kënaqët / përfituat"*.

Kjo, sepse përhapja e *martesës së përkohshme* me këtë emër dhe njohja e saj mes tyre nuk lë hapësirë që ky kuptim i thjeshtë gjuhësor t'u vinte në mend dëgjuesve.

Për më tepër, edhe sikur ky kuptim të ishte i saktë dhe kuptimi i "kërkimit" të përshtatej me rastin, ose fjala *"istamta'tum"* të kishte kuptimin *"tamta'tum"*, pra "u kënaqët", kjo nuk përputhet me pasojën juridike që vjen pas saj, domethënë me fjalën e Tij: **"jepuni atyre shpërblimet e tyre"**. Mehri bëhet i detyrueshëm që me lidhjen e aktit martesor dhe nuk varet nga vetë përfitimi, as nga kërkimi i përfitimit, i cili mund të përfshijë fejesën, kryerjen e aktit, lojërat paraprake, marrëdhënien dhe gjëra të tjera.

Përkundrazi, gjysma e mehrit bëhet e detyrueshme me aktin martesor, ndërsa gjysma tjetër me hyrjen në martesë.

Për më tepër, ajetet që kanë zbritur para këtij ajeti e kanë përmbushur tashmë shpjegimin e detyrimit për dhënien e mehr-it në të gjitha rastet e tij. Prandaj nuk ka arsye për përsëritjen e shpjegimit të këtij detyrimi.

Kjo shihet në fjalën e Allahut të Lartësuar:

{وآتوا النساء صدقاتهن نحلة}

“Dhe jepuni grave dhuratat e tyre martesore me zemër të mirë.”[1]

Dhe në fjalën e Tij:

{وإن أردتم استبدال زوج مكان زوج وآتيتم إحداهن قنطاراً فلا تأخذوا منه شيئاً}

“Nëse dëshironi të zëvendësoni një grua me një grua tjetër, dhe njërës prej tyre i keni dhënë një pasuri të madhe, mos merrni prej saj asgjë.”[2]

Dhe në fjalën e Allahut të Lartësuar:

{لا جناح عليكم ان طلقتم النساء ما لم تمسوهن أو تفرضوا لهن فريضة ومتعوهن على الموسع قدره وعلى المقتر قدره - إلى أن قال - * وإن طلقتموهن من قبل أن تمسوهن وقد فرضتم لهن فرضتم لهن فريضة فنصف ما فرضتم}

“Nuk ka gjynah për ju nëse i ndani gratë pa i prekur ato dhe pa u caktuar atyre ndonjë detyrim. Jepuni atyre diçka, sipas mundësisë së të pasurit dhe sipas mundësisë së të varfrit…” derisa thotë: **“E nëse i ndani ato para se t’i prekni, por u keni caktuar një detyrim, atëherë atyre u takon gjysma e asaj që keni caktuar.”**[3]

Ndërsa mundësia që kanë përmendur disa, se ajeti, pra thënia e Tij:

{فما استمتعتم به منهن فآتوهن اجورهن فريضة}

“Dhe për atë që përfitoni prej tyre, jepuni shpërblimin e tyre si detyrim”, është sjellë për përforcim, kundërshtohet nga fakti se

[1] Sure “En-Nisa”, ajeti 4.

[2] Sure “En-Nisa”, ajeti 20.

[3] Sure “El-Bekare”, ajetet 236–237.

konteksti i ajeteve të cituara, veçanërisht konteksti i fundit të fjalës së Tij **"Nëse dëshironi të zëvendësoni…"** dhe dy ajeteve përkatëse, është më i fortë dhe më i theksuar në ton sesa ky ajet. Prandaj nuk ka arsye që ky ajet të konsiderohet përforcim i atyre ajeteve.

Sa i përket shfuqizimit, është thënë se ky ajet është shfuqizuar nga ajeti i sures "El-Mu'minun":

{والذين هم لفروجهم حافظون * إلا على أزواجهم أو ما ملكت أيمانهم فإنهم غير ملومين * فمن ابتغى وراء ذلك فأولئك هم العادون}

"Dhe ata që i ruajnë organet e tyre intime, përveçse ndaj bashkëshorteve të tyre ose atyre që i kanë nën zotërimin e tyre, sepse ata nuk qortohen. E kush kërkon përtej kësaj, të tillët janë shkelësit."[1]

Është thënë, gjithashtu, se është shfuqizuar nga ajeti i kohëpritjes (*el iddetu*):

{يا أيها النبي إذا طلقتم النساء فطلقوهن لعدتهن}

"O Profet, kur t'i ndani gratë, ndajini ato në kohën e pritjes së tyre."[2]

Dhe nga ajeti:

{والمطلقات يتربصن بأنفسهن ثلاثة قروء}

[1] Sure "El-Mu'minun", ajetet 5–7.

[2] Sure "Et-Talak", ajeti 1.

“Gratë e divorcuara le të presin për veten e tyre tre periudha.”[1]

Sipas këtij mendimi, ndarja e dy bashkëshortëve bëhet vetëm përmes divorcit dhe periudhës së pritjes, ndërsa këto nuk gjenden në martesën e përkohshme.

Është thënë se dispozita e saj është shfuqizuar nga ajetet e trashëgimisë:

{ولكم نصف ما ترك أزواجكم}

“Juve ju takon gjysma e asaj që lënë bashkëshortet tuaja”[2] Kjo, sepse në martesën e përkohshme nuk ka trashëgimi.

Gjithashtu është thënë se ajo është shfuqizuar nga ajeti i ndalimeve martesore:

{حرمت عليكم امهاتكم وبناتكم}

“Ju janë ndaluar nënat tuaja dhe bijat tuaja…”, sepse ky ajet flet për martesën.

Është thënë po ashtu se është shfuqizuar nga ajeti që përcakton numrin e grave:

{فانكحوا ما طاب لكم من النساء مثنى وثلاث ورباع}

[1] Sure “El-Bekare”, ajeti 228.

[2] Sure “En-Nisa”, ajeti 12.

"Martohuni me ato gra që ju pëlqejnë: me nga dy, tri ose katër"[1]
.

Është thënë, gjithashtu, se është shfuqizuar nga Syneti: se i Dërguari i Allahut, (Paqja dhe bekimet e Allahut qofshin mbi të dhe mbi familjen e tij!), e shfuqizoi atë në vitin e ngjarjes së Khajberit. Sipas një mendimi tjetër, kjo ndodhi në vitin e çlirimit të Mekës, ndërsa sipas një mendimi tjetër, gjatë Haxhit të Lamtumirës.

Është thënë, gjithashtu, se martesa e përkohshme me gratë u lejua dhe më pas u ndalua dy ose tri herë, dhe se vendimi i fundit, i cili mbeti përfundimtar, ishte ndalimi i saj.

Sa i përket pretendimit se ajo është shfuqizuar nga ajeti i sures "El-Mu'minun", ky ajet nuk është i përshtatshëm për shfuqizim, sepse ai është shpallur në Mekë, ndërsa ajeti i martesës së përkohshme është shpallur në Medinë. Një ajet mekas nuk mund të shfuqizojë një ajet medinas.

Për më tepër, pretendimi se martesa e përkohshme nuk është martesë dhe se gruaja me të cilën lidhet ajo nuk konsiderohet bashkëshorte, është i diskutueshëm. Mjafton si dëshmi fakti se në transmetimet profetike dhe në fjalët e brezave të parë, prej sahabëve dhe tabi'inëve, ajo është quajtur "martesë".

Sa i përket kundërshtimit se nga kjo duhet të rrjedhin trashëgimia, divorci dhe dispozita të tjera, përgjigjja për këtë do të jepet më vonë.

[1] Sure "En-Nisa", ajeti 3.

Sa i përket pretendimit se dispozita është shfuqizuar nga ajetet e tjera, si ajeti i trashëgimisë, ajeti i divorcit dhe ajeti i numrit të grave, marrëdhënia ndërmjet këtyre ajeteve dhe ajetit të martesës së përkohshme nuk është marrëdhënie ndërmjet shfuqizuesit dhe të shfuqizuarit. Përkundrazi, është marrëdhënie ndërmjet një teksti të përgjithshëm dhe një teksti që e kufizon atë, ose ndërmjet një dispozite absolute dhe një dispozite të kushtëzuar.

Për shembull, ajeti i trashëgimisë përfshin në mënyrë të përgjithshme të gjithë bashkëshortët, si në martesën e përhershme, ashtu edhe në atë të përkohshme. Mirëpo Syneti e kufizon këtë përgjithësim, duke përjashtuar prej tij disa raste, konkretisht martesën e përkohshme. E njëjta gjë vlen edhe për ajetin e divorcit dhe ajetin e numrit të grave. Kjo është e qartë. Ndoshta mendimi se këtu kemi shfuqizim ka lindur nga mosdallimi ndërmjet këtyre dy llojeve të marrëdhënieve juridike.

Është e vërtetë se disa dijetarë të parimeve juridike kanë menduar se, kur fillimisht vjen një tekst i posaçëm dhe më pas pasohet nga një tekst i përgjithshëm që bie në kundërshtim me të në pohim ose mohim, atëherë teksti i përgjithshëm e shfuqizon tekstin e posaçëm.

Megjithatë, ky mendim, përveçse është i dobët, siç është sqaruar në vendin përkatës, nuk zbatohet në çështjen tonë. Kjo, sepse ajetet e divorcit, të cilat përbëjnë tekstin e përgjithshëm, gjenden në suren "El-Bekare", e cila është surja e parë medinase dhe është shpallur përpara sures "En-Nisa", ku ndodhet ajeti i martesës së përkohshme.

Po kështu, ajeti i numrit të grave ndodhet në suren "En-Nisa" dhe vjen përpara ajetit të martesës së përkohshme. Edhe ajeti i trashëgimisë ndodhet përpara ajetit të martesës së përkohshme, në të njëjtin kontekst të pandërprerë dhe brenda së njëjtës sure.

Prandaj, teksti i posaçëm, domethënë ajeti i martesës së përkohshme, në çdo rast është shpallur pas tekstit të përgjithshëm.

Sa i përket pretendimit se dispozita është shfuqizuar nga ajeti i ndalimeve martesore, kjo është ndër thëniet më të çuditshme që janë bërë në këtë çështje.

Së pari, sepse i gjithë teksti që tregon ndalimet dhe ai që shpjegon dispozitën e martesës së përkohshme përbëjnë një ligjërim të vetëm, të renditur, me pjesë të lidhura ngushtë ndërmjet tyre. Atëherë, si mund të përfytyrohet që pjesa që flet për martesën e përkohshme të ketë ardhur më herët dhe më pas të jetë shfuqizuar nga ajo që ndodhet në fillim të po të njëjtit tekst?

Së dyti, sepse ajeti nuk është as i qartë dhe as tregues, në asnjë mënyrë, për ndalimin e një lidhjeje bashkëshortore jo të përhershme. Ai synon vetëm të sqarojë kategoritë e grave që u janë ndaluar burrave dhe, më pas, lejimin e marrëdhënies me gratë e tjera përmes martesës ose përmes posedimit të skllaves. Martesa e përkohshme është martesë, siç u shpjegua më parë. Prandaj, ndërmjet këtyre dy çështjeve nuk ka kundërshtim të tillë që të çojë në shfuqizim.

Ndonjëherë është thënë se fjala e Allahut:

{وأحل لكم ما وراء ذلكم أن تبتغوا بأموالكم محصنين غير مسافحين}

"Dhe ju janë lejuar të tjerat përveç këtyre, që t'i kërkoni me pasurinë tuaj, duke qenë të ndershëm e jo të shthurur" e kushtëzon lejimin e grave me dhënien e pajës dhe me **ihsanin**, pra me gjendjen e dëlirësisë dhe jo të shthurjes. Sipas këtij pretendimi, në martesën e përkohshme nuk ka ihsan; për këtë arsye, burri që është në një martesë të tillë nuk dënohet me gurëzim nëse kryen marrëdhënie jashtëmartesore, sepse nuk konsiderohet *muhsanan*. Kjo, sipas tyre, përjashton mundësinë që ajeti të ketë për qëllim martesën e përkohshme.

Por këtij argumenti i përgjigjet ajo që u tha më parë: me fjalën *ihsan* (الإحصان) në shprehjen:

{محصنين غير مسافحين}

"duke qenë të ndershëm e jo të shthurur", nga e cila nënkuptohet dëlirësia dhe ruajtja nga shthurja, jo *ihsani* që fitohet përmes martesës. Kjo, sepse i njëjti tekst përfshin edhe posedimin e skllaves, ashtu siç përfshin martesën.

Edhe sikur të pranohej se me *ihsan* nënkuptohet gjendja e personit të martuar, çështja do të kthehej në një përjashtim të veçantë nga dënimi me gurëzim për personin që kryen marrëdhënie jashtëmartesore ndërkohë që është në martesë të përkohshme. Ky përjashtim do të mbështetej në Synet dhe jo në Kur'an, sepse dispozita e gurëzimit nuk është përmendur fare në tekstin e Kur'anit.

Sa i përket pretendimit se dispozita është shfuqizuar nga Syneti, përveç faktit se ky lloj shfuqizimi është në vetvete i pavlefshëm, sepse bie ndesh me transmetimet e shumta dhe të

sigurta që urdhërojnë krahasimin e haditheve me Kur'anin, hedhjen poshtë të atyre që e kundërshtojnë atë dhe kthimin te Kur'ani, kjo çështje do të trajtohet më tej në diskutimin mbi transmetimet.

Në fjalën e Allahut:

{ومن لم يستطع منكم طولاً أن ينكح المحصنات المؤمنات}

"Dhe kush prej jush nuk ka mundësi të martohet me gra besimtare të lira…", fjala *"taulun"* nënkupton pasuri dhe shtim të mundësisë ose fuqisë financiare. Të dyja këto kuptime përputhen me ajetin.

Me fjalën *"el-muhsanat"* këtu nënkuptohen gratë e lira, siç tregohet nga kundërvënia e tyre me skllavet. Vetë kjo dëshmon se nuk janë për qëllim gratë e dëlira, sepse, po të ishte kështu, ato nuk do të viheshin përballë skllaveve, por përballë grave jo të dëlira.

Gjithashtu, nuk nënkuptohen gratë e martuara, sepse me to nuk mund të lidhet kontratë martese. Nuk nënkuptohen as thjesht gratë myslimane, sepse atëherë nuk do të kishte nevojë të shtohej përcaktimi *"besimtare"*.

Në fjalën e Tij:

{فما ملكت أيمانكم}

"atëherë prej atyre që i zotërojnë duart tuaja të djathta", nënkuptohen skllavet që janë në pronësi të besimtarëve të tjerë, jo në pronësi të vetë personit që dëshiron të martohet. Kjo sepse

martesa e një personi me skllaven që është pronë e tij është e pavlefshme dhe nuk është e ligjshme.

Pronësia e skllaveve u është atribuar besimtarëve në përgjithësi, ku përfshihet edhe ai që dëshiron të martohet, duke i konsideruar të gjithë si një bashkësi të vetme dhe të pandarë. Kjo për shkak të unitetit të tyre në fe dhe të përbashkësisë së interesave e përfitimeve të tyre, sikur të ishin një person i vetëm.

Në cilësimin si të grave të lira, ashtu edhe të skllaveve me fjalën *"besimtare"*, ka një tregues se nuk lejohet martesa me gra jobesimtare, qofshin ato nga ithtaret e Librit apo idhujtare. Ky diskutim ka edhe një vazhdim, të cilin do ta hasësh më vonë, në dashtë Allahu i Lartësuar.

Përmbledhtas, kuptimi i ajetit është ky: Ai që nuk ka mundësi të martohet me gra të lira besimtare, për shkak se nuk mund të përballojë barrën e pajës dhe të shpenzimeve, mund të martohet me skllave besimtare. Ai nuk duhet të ndihet i ngushtë për shkak se nuk ka mundësi të martohet me gra të lira dhe kështu ta ekspozojë veten ndaj rrezikut të imoralitetit dhe rrugëve të fatkeqësisë.

Martesa që synohet këtu është martesa e përhershme. Ajeti është formuluar në trajtën e kalimit nga një mundësi më e lartë te një më e ulët, domethënë: nëse nuk mund ta bëni këtë, atëherë mund ta bëni atë.

Arsyeja pse, në këtë kalim, përmendet vetëm një nga format e martesës së lejuar, pra martesa e përhershme, është se ajo është

forma e zakonshme dhe natyrshëm e zgjedhur nga njeriu që dëshiron të themelojë familje, të ketë pasardhës dhe të lërë fëmijë.

Ndërsa martesa e përkohshme është një lehtësim fetar, me të cilin Allahu ua ka lehtësuar robve të Tij, me qëllim që të mbyllet rruga drejt imoralitetit dhe të priten burimet e prishjes.

Paraqitja e çështjes sipas rastit më të zakonshëm ose më të njohur, që të vjen menjëherë në mendje, është diçka e shpeshtë në Kur'anin e Shenjtë, sidomos kur bëhet fjalë për përcaktimin e dispozitave dhe ligjeve. Shembull është fjala e Allahut të Lartësuar:

{فمن شهد منكم الشهر فليصمه ومن كان مريضاً أو على سفر فعدة من أيام أُخر}

"Kush prej jush e përjeton muajin, le të agjërojë; ndërsa kush është i sëmurë ose në udhëtim, le t'i plotësojë po aq ditë të tjera."[1]

Megjithëse arsyetimi që e justifikon mosagjërimin nuk kufizohet vetëm te sëmundja dhe udhëtimi.

Po ashtu, fjala e Allahut të Lartësuar:

{وإن كنتم مرضى أو على سفر أو جاء أحد منكم من الغائط أو لا مستم النساء فلم تجدوا ماء فتيمّموا صعيداً طيباً}

"Nëse jeni të sëmurë ose në udhëtim, ose ndonjëri prej jush vjen nga nevojtorja, ose keni pasur kontakt me gratë dhe nuk gjeni ujë, atëherë merrni tejemum me dhe të pastër."[2]

[1] Sure "El-Bekare", ajeti 185.

[2] Sure "En-Nisa", ajeti 43.

Arsyet dhe kufizimet e përmendura në këto shprehje, siç shihet, janë ndërtuar mbi rastet më të zakonshme dhe më të njohura. Ka edhe shumë ajete të tjera të këtij lloji.

Kjo vlen sipas interpretimit të atyre që e lidhin ajetin me martesën e përhershme. Megjithatë, fakti që ajeti përmban kuptimin e kalimit te një mundësi më e lehtë dhe të zgjerimit të lejes, nuk e bën ajetin e mëparshëm të posaçëm vetëm për martesën e përhershme. Po ashtu, kjo nuk do të thotë se fjala e Allahut: **"E për ato prej tyre me të cilat keni përfituar…"**, nuk është sjellë për të shpjeguar dispozitën e martesës së përkohshme, siç kanë menduar gabimisht disa. Kjo sepse kalimi dhe zgjerimi i lejes, me të dyja anët e veta, nga ajo prej së cilës kalohet dhe tek ajo ku kalohet, ndodhen brenda po këtij ajeti, domethënë në fjalën:

{فمن لم يجد منكم طولاً}

"Kush prej jush nuk ka mundësi…" e deri në fund.

Për më tepër, formulimi i ajetit nuk e pengon që ai të kuptohet në mënyrë të përgjithshme për çdo lloj martese, duke përfshirë si martesën e përhershme, ashtu edhe atë të përkohshme. Kjo do të bëhet më e qartë gjatë komentimit të pjesëve të tjera të ajetit.

Fjala e Allahut të Lartësuar:

{والله أعلم بإيمانكم بعضكم من بعض}

"Allahu e njeh më së miri besimin tuaj; ju jeni prej njëri-tjetrit."

Meqenëse besimi, i cili është marrë si kusht i dispozitës, është një çështje e zemrës dhe nuk ka rrugë të sigurt për njohjen e realitetit të tij përmes shkaqeve të zakonshme, mund të krijohej përshtypja se dispozita është lidhur me diçka të paarritshme ose shumë të vështirë për t'u njohur. Kjo mund t'i vinte besimtarët në vështirësi.

Prandaj, Allahu i Lartësuar sqaron se Ai e njeh vërtet besimin e robve të Tij. Kjo është një mënyrë e të shprehurit që nënkupton se njerëzit janë të ngarkuar të veprojnë sipas shenjave të jashtme që tregojnë besimin, si dëshmia e dy shehadeteve, hyrja në bashkësinë e myslimanëve dhe kryerja e detyrimeve të përgjithshme fetare. Pra, kriteri është besimi i dukshëm, jo realiteti i fshehtë i tij.

Në udhëzimin e këtyre personave, të cilët nuk kanë mundësi të martohen me gra të lira, drejt martesës me skllave ekziston edhe një pengesë tjetër që mund ta dobësojë ndikimin dhe pranimin e këtij udhëzimi. Kjo, sepse shumica e njerëzve i shohin skllevërit dhe skllavet si një shtresë të përulur, me pozitë të ulët dhe me një lloj nënshtrimi e poshtërimi. Për këtë arsye, ata ndiejnë ngurrim dhe neveri për t'u përzier e për të bashkëjetuar me ta, sidomos përmes martesës, e cila përbën një bashkim të jetës dhe një ndërthurje të mishit e të gjakut.

Prandaj, Allahu i Lartësuar, me fjalën: **"Ju jeni prej njëri-tjetrit"** tregon një të vërtetë të qartë, e cila, kur mendohet me kujdes, e largon këtë përfytyrim të gabuar. Skllavi është njeri, ashtu siç është njeri edhe i liri. Ata nuk ndryshojnë në ato cilësi që e bëjnë njeriun bartës të dinjitetit dhe veçorive njerëzore. Ndryshimi ndërmjet tyre qëndron vetëm në një varg rregullash të vendosura, me anë të të

cilave organizohet shoqëria njerëzore në mënyrë që të prodhojë mirëqenien e njerëzve.

Këto dallime nuk kanë peshë tek Allahu. Ajo që ka vlerë është devotshmëria, me të cilën njeriu fiton nder tek Allahu. Prandaj, besimtarët nuk duhet të ndikohen nga përfytyrime të tilla të kota, të cilat i largojnë nga të vërtetat e dijes që përmbajnë lumturinë dhe shpëtimin e tyre. Largimi nga rruga e drejtë, edhe nëse në fillim duket i vogël dhe i parëndësishëm, vazhdon ta largojë njeriun nga udhëzimi, derisa ta çojë në luginat e shkatërrimit.

Nga kjo bëhet e qartë se renditja e përmendur në fillim të ajetit, në formën e kushtëzimit dhe të kalimit te një mundësi më e lehtë, domethënë në fjalën:

{ومن لم يستطع منكم طولاً أن ينكح المحصنات المؤمنات فمما ملكت أيمانكم}

"Dhe kush prej jush nuk ka mundësi të martohet me gra të lira besimtare, atëherë le të martohet me ato që i zotërojnë duart tuaja të djathta", është vetëm një mënyrë të foluri që ndjek rrjedhën e natyrshme dhe zakonin e njerëzve. Ajo nuk i detyron besimtarët të ndjekin medoemos këtë rend, në kuptimin që lejimi i martesës me një skllave të varet nga pamundësia për t'u martuar me një grua të lirë.

Përkundrazi, meqenëse njerëzit, sipas natyrës së tyre, zakonisht ndjekin këtë rrugë, atyre u drejtohet fjala se, nëse nuk kanë mundësi të martohen me gra të lira, mund të martohen me skllave pa ndier ngurrim. Njëkohësisht, ajeti tërheq vëmendjen se i liri dhe skllavi i përkasin të njëjtës natyrë njerëzore dhe se të gjithë janë prej njëri-tjetrit.

Nga kjo bëhet e qartë, gjithashtu, pavlefshmëria e asaj që disa kanë thënë lidhur me fjalën e Allahut në fund të ajetit:

{وإن تصبروا خير لكم}

"Por nëse duroni, kjo është më mirë për ju."

Sipas tyre, kuptimi është se durimi dhe përmbajtja nga martesa me skllave, duke ruajtur dëlirësinë, është më e mirë sesa martesa me to, për shkak të poshtërimit, uljes së dinjitetit dhe nënçmimit që ajo gjoja përmban.

Mirëpo ky interpretim është i papranueshëm, sepse fjala: **"Ju jeni prej njëri-tjetrit"** e kundërshton qartësisht një kuptim të tillë.

Fjala e Allahut të Lartësuar:

{فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ}

"Martohuni me to me lejen e familjarëve të tyre. Jepuni dhuratat si është e zakonshme për gra të ndershme e jo imorale të hapura apo të fshehta, që jetojnë me dashnor."

Me fjalën *"el-muhsanat"* këtu nënkuptohen gratë e dëlira, sepse me gratë që janë tashmë të martuara nuk mund të lidhet një martesë tjetër.

Me fjalën *"el-musafihat"* nënkuptohen ato që bëjnë të kundërtën e grave që marrin dashnorë të fshehtë. Fjala *"akhdan"* është shumësi i fjalës **"***khidn"*, me shkronjën *khā* të vokalizuar me *kesra* dhe do të thotë "mik i afërt" ose "dashnor". Kjo fjalë përdoret njësoj për mashkullin dhe femrën, si edhe për njëjësin dhe

shumësin. Megjithatë, këtu është përdorur në shumës për të treguar shprehimisht shumicën, sepse ai që merr një person për marrëdhënie të ndaluara zakonisht nuk mjaftohet me një ose dy; nefsi, kur lihet të ndjekë dëshirat e veta, nuk ndalet në një kufi.

Duke u nisur nga kjo kundërvënie, disa kanë thënë se me *"sifah"* nënkuptohet imoraliteti i hapur, ndërsa me marrjen e një *"khidni"* nënkuptohet imoraliteti i fshehtë. Marrja e dashnorëve të fshehtë ishte e përhapur ndër arabët, madje edhe ndër burrat dhe gratë e lira dhe nuk shihej domosdoshmërisht si turp, ndërkohë që marrëdhëniet e hapura dënoheshin, përveç rasteve që lidheshin me skllavet.

Fjala e Tij: **"Martohuni me to me lejen e familjarëve të tyre"**, është një udhëzim për martesën me skllavet, me kusht që kjo të bëhet me lejen e zotërinjve të tyre, sepse çështja e tyre ishte në dorën e zotërinjve dhe jo të dikujt tjetër.

Ata janë quajtur **"familjarët e tyre"**, në përputhje me fjalën e mëparshme: **"Ju jeni prej njëri-tjetrit."** Kështu, skllavja konsiderohet pjesëtare e shtëpisë së zotërisë së saj dhe zotërinjtë e saj janë familjarët e saj.

Me fjalën për t'ua dhënë atyre shpërblimin sipas zakonit të drejtë nënkuptohet t'u jepet plotësisht mehri i martesës. Dhënia e këtij mehri atyre realizohet përmes dorëzimit te zotërinjtë e tyre. Ajeti udhëzon që kjo të bëhet në mënyrë të drejtë, pa ua pakësuar, pa e vonuar dhe pa u shkaktuar dëm.

Fjala e Allahut të Lartësuar:

{فإذا احصن فإن أتين بفاحشة فعليهن نصف ما على المحصنات من المعذاب}

"E kur të jenë bërë të dëlira, nëse kryejnë ndonjë vepër të turpshme, mbi to bie gjysma e dënimit që bie mbi gratë e lira."

Fjala *"uhsinna"* është lexuar me *u* në fillim, në trajtën pësore, dhe, gjithashtu, *"ahsanna"* me *a* në fillim, në trajtën veprore. Leximi i dytë është më i fortë.

Nëse me fjalën *"ihsan* الاحصان *"* në këtë ajet nënkuptohet martesa, atëherë përmendja e saj si kusht lidhet vetëm me faktin se pjesa e mëparshme e tekstit flet për martesën e tyre. Kjo, sepse skllavja, kur kryen kurorëshkelje, dënohet me gjysmën e dënimit të gruas së lirë, pavarësisht nëse është e martuar apo jo. Pra, martesa nuk sjell ndonjë ndikim shtesë në masën e dënimit.

Por, nëse me *"ihsan"* nënkuptohet pranimi i Islamit, siç është thënë, dhe këtë e mbështet leximi *"ahsanna"* në trajtën veprore, atëherë kuptimi bëhet i plotë pa pasur nevojë për ndonjë shpjegim shtesë. Në këtë rast, nëse ato kryejnë kurorëshkelje, mbi to bie gjysma e dënimit të grave të lira, qofshin të martuara ose jo.

Me fjalën *"dënim"* këtu nënkuptohet fshikullimi dhe jo gurëzimi, sepse gurëzimi nuk mund të përgjysmohet. Kjo dëshmon se me fjalën *"el-muhsanat"* nënkuptohen gratë e lira që nuk janë të martuara, të përmendura në fillim të ajetit.

Shkronja përcaktuese *"el"* këtu i referohet asaj që është përmendur më parë. Pra, kuptimi i përgjithshëm i ajetit është: kur skllavet besimtare kryejnë një vepër të turpshme, domethënë

kurorëshkelje, mbi to bie gjysma e dënimit të grave të lira të pamartuara, pra pesëdhjetë goditje me kamxhik.

Është gjithashtu e mundur që me fjalën *"ihsan"* të nënkuptohet ruajtja e dëlirësisë.

Shpjegimi është se skllavet në atë kohë nuk kishin liri të plotë për t'u marrë me çfarëdo pune që dëshironin, pasi duhej t'u bindeshin urdhrave të zotërinjve të tyre, sidomos në çështje që lidheshin me imoralitetin. Kur ndodhte që ato të përfshiheshin në vepra të turpshme, kjo shpesh bëhej me urdhër të zotërinjve, të cilët i shfrytëzonin dhe përfitonin nga nderi i tyre. Këtë e tregon edhe ndalimi në fjalën e Allahut të Lartësuar:

{ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء إن أردن تحصناً}

"Mos i detyroni skllavet tuaja në prostitucion, nëse ato dëshirojnë të ruajnë dëlirësinë."[1]

Pra, kërkimi i imoralitetit dhe ushtrimi i tij si zakon e burim fitimi ndodhte në ato raste kur zotërinjtë i urdhëronin, ndërsa ato nuk kishin mundësi të kundërshtonin ose të rebeloheshin.

Por kur zotërinjtë nuk i detyronin në imoralitet, atëherë skllavet besimtare, sipas pamjes së jashtme, jetonin me devotshmërinë e Islamit dhe me dëlirësinë e besimit. Në këtë gjendje, nëse kryenin një vepër të turpshme, mbi to binte gjysma e dënimit që binte mbi gratë e lira. Ky është kuptimi i fjalës së

[1] Sure "En-Nur", ajeti 33.

Allahut: **"E kur të jenë ruajtur në dëlirësi, nëse kryejnë ndonjë vepër të turpshme, mbi to bie gjysma e dënimit…"**

Nga kjo bëhet e qartë se, sipas këtij kuptimi, kjo fjali kushtore nuk ka një domethënie të kundërt të nënkuptuar. Kjo sepse, nëse ato nuk do të ruheshin dhe nuk do të ishin të dëlira, atëherë do të ishin të detyruara nga zotërinjtë e tyre dhe do t'u bindeshin urdhrave të tyre.

Po kështu, nuk ka një kuptim të kundërt të nënkuptuar as fjala e Allahut të Lartësuar:

{ولا تكرهوا فتياتكم على البغاء إن أردن تحصناً}

"Mos i detyroni skllavet tuaja në prostitucion, nëse ato dëshirojnë të ruajnë dëlirësinë."[1]

Kjo sepse, nëse ato vetë nuk do të dëshironin dëlirësinë, atëherë nuk do të kishte vend për detyrim nga ana e zotërinjve, pasi ato do të ishin të kënaqura me këtë gjë.

Fjala e Allahut të Lartësuar:

{ذلك لمن خشي العنت منكم}

"Kjo është për atë prej jush që i frikësohet rënies në vështirësi."

Fjala *"el-anet"* nënkupton mundim, vështirësi dhe shkatërrim. Me sa duket, këtu nënkuptohet kurorëshkelja ose imoraliteti, i cili është pasojë e rënies së njeriut në mundimin e

[1] Sure "En-Nur", ajeti 33.

dëshirës së fortë seksuale dhe në presionin e nevojës për martesë; dhe në këtë ka shkatërrim për njeriun.

Sipas një mendimi, përemri dëftor *"kjo"* i referohet martesës me skllavet, të përmendur në ajet. Në këtë rast, kuptimi i fjalisë:

{وان تصبروا خير لكم}

"Por nëse duroni, kjo është më mirë për ju", është: nëse përmbaheni nga martesa me skllavet, ose nëse përmbaheni nga kurorëshkelja, kjo është më mirë për ju.

Është gjithashtu e mundur që fjala *"kjo"* t'i referohet detyrimit për t'u martuar me skllavet, ose detyrimit të përgjithshëm për martesë, nëse njëri prej këtyre dy kuptimeve nxirret nga konteksti i mëparshëm i ajetit. Allahu e di më së miri.

Sidoqoftë, nëse me durimin nënkuptohet përmbajtja nga martesa me skllavet, atëherë kjo është më e mirë për shkak të të drejtave që zotërinjtë e tyre kanë mbi to dhe mbi fëmijët e tyre, siç është shpjeguar hollësisht në jurisprudencë.

Nëse nënkuptohet durimi dhe përmbajtja nga kurorëshkelja, atëherë kjo është më e mirë për shkak se durimi e edukon shpirtin dhe përgatit në të cilësinë e devotshmërisë, duke e penguar njeriun të ndjekë dëshirat e veta në imoralitet, qoftë jashtë martese, qoftë edhe në praninë e mundësisë për martesë.

Allahu është Falës dhe Mëshirues: me faljen e Tij i fshin nga shpirtrat e robve të Tij të devotshëm gjurmët e mendimeve të këqija dhe i përfshin ata me mëshirën e Tij.

Fjala e Allahut të Lartësuar: **"Allahu dëshiron t'ju sqarojë…"** deri në fund të ajetit, është një shpjegim dhe një tregues për qëllimin e ligjësimit të dispozitave të përmendura më parë në këto tri ajete, si edhe për dobitë që rrjedhin prej tyre kur zbatohen.

Pra, fjala: **"Allahu dëshiron t'ju sqarojë"**, do të thotë: t'ju sqarojë dispozitat e fesë së Tij, në të cilat qëndron e mira e jetës suaj në këtë botë dhe në botën tjetër, si edhe njohuritë dhe urtësitë që përmbajnë ato.

Sipas këtij interpretimi, kundrinori i foljes *"t'ju sqarojë"* është lënë i pashprehur, për të treguar madhështinë dhe rëndësinë e asaj që Allahu dëshiron t'ju bëjë të qartë. Është, gjithashtu, e mundur që shprehjet: **"t'ju sqarojë"** dhe **"t'ju udhëzojë"** të lidhen të dyja me fjalët: **"rrugët e atyre që ishin para jush."**

Fjala e Allahut të Lartësuar: **"Dhe t'ju udhëzojë në rrugët e atyre që kanë qenë para jush"**, do të thotë: t'ju udhëzojë në mënyrat e jetesës së të mëparshmëve, prej profetëve dhe bashkësive të mira, të cilët jetuan në këtë botë sipas kënaqësisë së Allahut dhe, përmes kësaj, arritën lumturinë e kësaj bote dhe të Botës Tjetër.

Sipas këtij kuptimi, me *"rrugët e tyre"* nënkuptohen parimet dhe mënyrat e tyre të përgjithshme, jo hollësitë dhe të gjitha veçoritë e ligjeve të tyre.

Prandaj, nuk mund të kundërshtohet ky interpretim duke thënë se disa prej dispozitave të tyre janë shfuqizuar pikërisht nga këto ajete, si martesa e vëllezërve me motrat në ligjin e Ademit, apo bashkimi në martesë i dy motrave në ligjin e Jakubit (Paqja qoftë mbi të!). Sipas disa transmetimeve, Jakubi ishte i martuar

njëkohësisht me dy motra: Lean, nënën e Judës dhe Rahijl, nënën e Jusufit.

Është përmendur edhe një kuptim tjetër: se me këtë shprehje synohet udhëzimi drejt të gjitha rrugëve të popujve të mëparshëm, qofshin ato të drejta apo të gabuara. Pra, kuptimi do të ishte: Ne jua kemi sqaruar të gjitha rrugët e mëparshme, të vërtetat dhe të pavërtetat, në mënyrë që të jeni të vetëdijshëm, të ndiqni atë që është e drejtë dhe të braktisni atë që është e gabuar.

Ky është një kuptim i pranueshëm, por fjala *"udhëzim"* në Kur'an nuk përdoret me këtë domethënie. Ajo përdoret për ta çuar dikë tek e vërteta ose për t'i treguar rrugën drejt së vërtetës, si në fjalën e Allahut:

{إنك لا تهدي من أحببت ولكن الله يهدي من يشاء}

"Ti nuk mund ta udhëzosh atë që do, por Allahu udhëzon kë të dojë."[1]

Dhe në fjalën e Tij:

{إنا هديناه السبيل إما شاكراً وإما كفوراً}

"Ne ia treguam atij rrugën, qoftë mirënjohës ose mohues."[2]

Më në përputhje me mënyrën e të shprehurit të Kur'anit është që kuptime të tilla të shprehen me fjalë si *sqarim, rrëfim* dhe të ngjashme. Megjithatë, do të kishte një kuptim të pranueshëm nëse

[1] Sure "El-Kasas", ajeti 56.

[2] Sure "El-Insan", ajeti 3.

folja *"t'ju sqarojë"* dhe folja *"t'ju udhëzojë"* do të lidhen të dyja me shprehjen: **"rrugët e atyre që ishin para jush"** dhe po ashtu, edhe fjala: **"t'ju drejtohet me mëshirë dhe falje."**

Në këtë rast, kuptimi do të ishte: Allahu jua sqaron rrugët e atyre që ishin para jush, ju udhëzon drejt asaj që është e drejtë në to dhe ju drejtohet me falje për ato të pavërteta prej tyre në të cilat keni rënë.

Ky interpretim ka një bazë, sepse në ajetet e mëparshme janë përmendur disa nga traditat e popujve të kaluar, si ato të drejta, ashtu edhe ato të gabuara, si dhe pendimi për disa zakone të gabuara të trashëguara nga e kaluara.

Fjala e Allahut të Lartësuar është:

{ويتوب عليكم والله عليم حكيم}

"Dhe jua pranon pendimin. Allahu është i Gjithëditur dhe i Urtë."

Pendimi i përmendur këtu nënkupton kthimin e Allahut drejt robit të Tij me mirësi dhe mëshirë. Ligjësimi i fesë, sqarimi i së vërtetës dhe udhëzimi drejt rrugës së drejtë janë të gjitha forma të kthimit dhe mëshirës së Allahut ndaj robit të Tij.

Po kështu, edhe pranimi i pendimit të robit dhe largimi i pasojave të gjynahit janë një formë e kthimit të Allahut me falje ndaj tij.

Përfundimi i ajetit me fjalët: **"Allahu është i Gjithëditur dhe i Urtë"**, është që këto dy cilësi t'u referohen të gjitha pjesëve të ajetit.

Sikur kuptimi të lidhej vetëm me pjesën e fundit, atëherë më e përshtatshme do të ishte të thuhej: 'Allahu është Falës dhe Mëshirëplotë.'

PËRMBAJTJA

KAPITULLI I PARË 5

THEMELET E SHOQËRISË ISLAME 5

1 – Njeriu dhe shoqëria 5

2 - Njeriu dhe zhvillimi i tij në shoqëri 7

3 - Islami dhe kujdesi i tij për shoqërinë 10

4 - Vlerësimi i Islamit për lidhjen ndërmjet individit dhe shoqërisë 14

5 - A e pranon praktika dhe vazhdimësia ligjin shoqëror të Islamit? 20

7- Arsyetimi dhe ndjesia 49

8- Shpërblimi i Botës Tjetër: qëllimi i shoqërisë 53

9- Liria dhe shoqëria islame 56

10- Zhvillimi në shoqërinë islame 57

11- A është Islami i aftë ta lumturojë njerëzimin? 65

12 — Kush e merr përsipër kujdestarinë dhe udhëheqjen e shoqërisë në Islam dhe cila është sjellja e tij? 68

13 - Besimi - kombësia e shoqërisë islame 79

14 - Dimensioni shoqëror i Islamit 82

15 - Feja e vërtetë do të mbizotërojë mbi botën në fund 95

KAPITULLI I DYTË..... 99

NATYRA NJERËZORE..... 99

1- Mosha e llojit njerëzor 99

2- Origjina e shoqërisë njerëzore 102

3- Njeriu është një lloj i pavarur, jo i shndërruar nga një lloj tjetër 108

4- Si u shumua shtresa e dytë e njerëzimit?..... 110

5- Shoqëria e parë 120

6- Natyra njerëzore dhe shoqëria 126

7 - Natyra njerëzore dhe shoqëria 132

KAPITULLI I TRETË **134**

GRUAJA 134

1- Jeta e gruas te popujt pa qytetërim..... 135

2- Jeta e gruas te popujt e qytetëruar para Islamit..... 138

3- Gjendja e gruas te popujt e lashtë..... 140

4- Gjendja e gruas tek arabët dhe mjedisi i jetës së tyre (mjedisi i zbritjes së Kur'anit) 144

5- Çfarë solli Islami në çështjen e saj?..... 148

6- Pesha shoqërore e gruas në Islam..... 154

7- Barazia në dispozita..... 156

8- Liria e gruas në qytetërimin perëndimor 165

9- Ligjet sociale të Islamit dhe ligjet e arabëve 166

10- Kujdestaria / përgjegjësia e burrave mbi gratë 169

11- Çfarë do të thotë përgjegjësia / kujdestaria e burrit? 173

12- Diskutim transmetimesh.....176
KAPITULLI I KATËRT.....**189**
MARTESA.....**189**
1- Martesa është ndër synimet e natyrës.....189
2 - Sundimi i meshkujve mbi femrat.....195
3 – Poligamia *(Martesa me më shumë se një grua)*.....197
Bashkëshortet e Profetit.....**220**
Çështje të martesës.....**228**
PËRMBAJTJA.....**267**

إسم الكتاب: قضايا المجتمع والأسرة قضايا المجتمع والأسرة والزواج على ضوء القرآن الكريم

المؤلف: العلامة السيد محمد حسين الطباطبائي

المترجم: الحاج الشيخ ولنت (عباس) مريا

التصحيح الادبي: ليسدا راماى

التصحيح اللغوى: إسراء مريا

الإخراج النهائي: صربيه فزا

الغلاف: صربيه فزا

الناشر: جمعية النسيم

تيرانا- البانيا- 2026